

Martha Bribescu

JURNAL
POLITIC
1939-1941

Editura
politică

Coperta de VALENTINA BOROS

*Martha
Bribescu*

JURNAL POLITIC

ianuarie 1939 — ianuarie 1941

Studiu introductiv, selecție, note și traducere de
CRISTIAN POPIȘTEANU
NICOLAE MINEI

EDITURA POLITICĂ, București
1979

„Viața și activitatea
celor mai de seamă oameni
de cultură din trecut
sînt străbătute
ca de un fir roșu
de dragoste și devotament
față de popor și patrie,
de dorința arzătoare
de a sluji idealurile
celor mulți,
de un înălțător spirit
de jertfă
pentru cauza libertății
naționale și sociale.
Ei și-au făcut
o datorie de onoare
din a înfățișa lumii
virtuțile poporului român,
noblețea sa spirituală,
modestia, hărnicia,
umanismul ce l-au caracterizat
întotdeauna,
dorul de libertate și dreptate”.

NICOLAE CEAUȘESCU

STUDIU INTRODUCȚIV

Ca o repetiție generală a răfuiei cu valorile culturii românești și universale, care avea să se dezlănțuie în timpul guvernelor legionare de sinistră amintire (septembrie 1940 – ianuarie 1941), cămășile verzi s-au lansat, încă din 1936–1937, la nimicirea ostentativă a multora dintre cărțile marilor noștri scriitori. O asemenea vandalică expediție a avut drept obiectiv editura și tipografia „Adevărul”, unde legionarii au distrus nu numai exemplarele deja imprimate, ci și zațul de plumb al unui volum de proporții modeste, prefăcut cum nu se poate mai elogios de către Mihail Sadoveanu. Titlul volumului : *Izvor, țara sălcilor*. O traducere a volumului *Izvor, le pays des saules*, apărut în 1923, la Paris. Deși textul original era conceput și scris direct în limba franceză, cartea avea un caracter eminentemente românesc. Era o veritabilă odă, închinată deopotrivă pământului natal și țăranului care-l muncea – înțelepciunii și destoiniciei legendare ale acestuia, răbdării și cumpănirii sale, aleanului și umorului său, cîntecului, jocului și celorlalte multe arte și meșteșuguri, transmise din generație în generație.

Curînd după apariție, cunoscutul poet austriac Rainer Maria Rilke îi scria fratelui său moldovean, Ion Pillat : „Cum să nu iubești România după ce ai citit *Izvor* ? A fost lectura mea preferată de-a lungul unui an întreg și cu siguranță că o voi relua totdeauna cu aceeași incîntare și duioșie. În *Izvor*, intuiția de mare poetă a autoarei a reușit să stabilească una

din cele mai profunde continuități umane. Și cîtă bucurie, cînd a descoperit-o chiar în sufletul său!"¹.

Aceasta era, în cîteva cuvinte, cartea abia născută, pe care legionarii se înverșunau s-o suprimе, încă din leagănul ei tipografic. Autoarea, cu multe și complexe trăsături definitorii, era Martha Bibescu, legată prin sînge și alianță cu cîteva dintre cele mai vechi și mai glorioase familii ale Țărilor Române, castelana de la Mogoșoaia și Posada, îndrăzneța exploratoare a spațiului aerian la bordul minunatelor (și primejdioaselor) mașini zburătoare din primele decenii ale secolului nostru, scriitoarea română de limbă franceză sau scriitoarea franceză de origine română – așa cum o defineau alternativ criticii literari, confrății de breaslă de la Paris și București sau numeroșii ei admiratori, purtătoarea unei celebrități timpurii și de mare strălucire în toate aceste ipostaze... plus în cîteva altele.

...Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, un Petrache Lahovary urcase iute de la modesta slujbă de numărător, la importantul post de intendent al monetăriei sultanului. La a patra generație, unul dintre urmașii săi, Ioan N. Lahovary (1848–1915), tatăl scriitoarei, avea să fie rînd pe rînd președinte al Senatului, ministru al României la Paris și, în sfîrșit (nu în ordine cronologică), ministru de Externe al României. Fratele său mai mare, Alexandru, a funcționat ca ministru de Justiție, Domenii sau Externe în cîteva cabinete conservatoare. Un alt frate mai vîrstnic, generalul Iacob Lahovary, de asemenea conservator, a fost în patru rînduri titularul Ministerului de Război și o dată (1904–1907) cel al Ministerului de Externe. Un paradox al istoriei l-a obligat pe acest apărător al vechilor rînduiri moșierești să înfrunte, în 1905, protestele de o vehementă aroganță și amenințările mai mult sau mai puțin voalate ale cancelariei țariste, în urma ospitalității acordate de România marinarilor revoluționari de pe cuirasatul *Potemkin* ; după cum se știe, solidaritatea mișcării muncitorești din țara noastră și intransigența opiniei publice în cvasiunanimitatea ei au permis guvernului român să reziste cu succes presiunilor exercitate de cabinetul de la St. Petersburg, ceea

¹ Tudor Ionescu. Prefață la volumul Marthei Bibescu *La bal cu Marcel Proust*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca. 1976. p. 13.

ce, aprecia Lenin, „era și de așteptat de la guvernul unei națiuni care se respectă”¹.

Spre deosebire de filiera genealogică paternă de notabilitate relativ recentă, ascendenții pe linie maternă ai Marthei Bibescu se aflau de mult pe scena sau, cel puțin, în fotoliile de orchestră ale istoriei. Mama sa, Smaranda Ema Mavrocordat, din ramura moldoveană a acestei mari familii, era strănepoata lui Constantin vodă Mavrocordat (1711–1769), în repetate rânduri domnitor, cînd al Moldovei, cînd al Țării Românești, om de mare cultură, realizator al programului de reforme de inspirație iluministă căruia i-a lăsat numele său (între altele, lui i se datorează desființarea șerbiei). Tatăl lui Constantin, Neculai vodă Mavrocordat, pizmut pentru biblioteca sa de monarhii europeni ai vremii, cobora, în linie feminină, din vechea dinastie moldoveană a Mușatinilor, iar prin Maria Voichița, soața lui Ștefan cel Mare, din marea familie a Basarabilor, cu cei patrusprezece voievozi dați Țării Românești.

Ajungînd aici, să ne oprim o clipă pentru a da ascultare unei eventuale mirări, stîrnite de insistențele noastre cu caracter genealogic. La ce bun amintim de toate aceste generații apuse ale străbunilor, de toate aceste familii contemporane ale rudelor? Au oare ele vreo legătură cu jurnalul politic al Marthei Bibescu?

Autoarea jurnalului s-a născut, a crescut, s-a format, s-a căsătorit și a creat la umbră deasă a unui impunător arbore genealogic: fiecare creangă a sa constituia un pilon de sprijin pentru o mentalitate aparte. Mentalitatea unei clase pe care istoria o condamnase de mult, dar care se încapățîna să se cramponeze – mai ales la noi, dar nu numai la noi – de privilegiile sale, pe cît de exorbitante, pe atît de anacronice. Mentalitatea seniorilor feudali, spiritul lor de castă, convingerea trufașă că dreptatea tuturor trebuie să cedeze pasul în fața drepturilor proprii, imuabile *in aeternum* – iată cîteva dintre elementele atmosferei rarefiate pe care a respirat-o, de-a lungul întregii sale vieți, autoarea jur-

¹ V. I. Lenin. *Opere complete*, vol. 10, București, Editura politică, 1962, p. 344.

nalului. Atmosferă care, inevitabil, a marcat-o. A marcat-o, dar nu a modelat-o după chipul și asemănarea celor de același rang cu dînsa. Spre deosebire de aceștia, Martha Bibescu nu a trăit girbovită pe dedesubtul crengilor cu blazon, la adăpostul lor obscur și stătut. Nu, cel mai adesea ea a ridicat cu îndrăzneală capul spre țăriile cerului, sorbind cu nesaț aerul proaspăt de sus și lăsîndu-și fața să o dogorească soarele, să o scalde ploaia, să o biciuie vîntul, să o muște gerul.

Pentru a ajunge la lumină, Martha Bibescu a beneficiat de statura remarcabil de înaltă a darurilor sale naturale. Dar atît nu era de ajuns, și ea a trebuit să urce pe o ridicătură pe care și-a alcătuit-o singură, îngrămădind una peste alta și călcînd în picioare o sumedenie de legi rigide și implacabile ale codului feudal de comportare, liantul solidarității patriciene în fața plebei disprețuite, urite și temute. O, pentru a aprecia corect nu numai curajul de eretică al Marthei Bibescu, ci și limitele cutezanței sale, trebuie să ținem seama că presiunea pe care a înfruntat-o, obligațiile pe care le-a nesocotit, opreliștile pe care le-a sfidat erau cu atît mai drastice cu cît, la respectarea lor, veghea un mediu ambiant de esență aproape exclusiv aristocratică.

Nu ne mai rămîne de amintit decît că, prin căsătoria sa cu George-Valentin, Martha a căpătat încă două verișoare : Ana Brincovăanu, contesă de Noailles, și Elena Văcărescu. E vorba de alte două lăstare din aceeași viță nobilă, care nu s-au mulțumit cu blazoanele unor ranguri căpătate la naștere sau dobîndite la cununie, ci și-au făurit propriile însemne heraldice, ca simboluri nu ale unor posesiuni materiale, ci ale unor însușiri spirituale ieșite din comun. Tripleta Ana de Noailles-Martha Bibescu-Elena Văcărescu a constituit un fenomen unic în cultură — în cultura românească, în cultura franceză și, după toate probabilitățile, în cultura întregii lumi. Lucrînd în colaborare sau separat, numeroase cupluri de frați au luminat, mai puternic sau mai slab, firmamentul literaturii naționale și universale : la noi, Alecu și Nicolae Văcărescu (ca să nu mai vorbim de tatăl lor, Ienăchiță, și de fiul lui Alecu, Iancu) sau Al. O. (Păstorel) și Ionel

Teodoreanu ; în Germania, Iacob și Wilhelm Grimm sau Thomas și Heinrich Mann ; în Franța, Jérôme și Jean Tharaud... Mult mai rar se întâlnesc surori care să împărtășească patima scrisului : Charlotte, Emily și Anne Brönte, Elsa Triolet și Lili Bric... În materie de verișoare, nu se cunoaște decât cazul celor trei românce care s-au impus pe o largă arie, dincolo de hotarele țării. Trei exemple vii de uriaș potențial creator, de fantezie inepuizabilă, de universalitate a problematicii sufletești și a capacității de expresie, cu care este înzestrat poporul nostru. Trei intruchipări, în modalități diferite, ale admirabilelor și admiratelor trăsături care caracterizează gândirea și simțirea românească.

Căsnicia Marthei cu George-Valentin Bibescu nu a ținut seama de rigidele convenții ale epocii.

Dealtfel biografia lui George-Valentin Bibescu îl recomandă ca pe un coechipier al Marthei, animat de aceeași flacără înaltă a patriotismului.

În anii de grea cumpănă 1916–1918, George-Valentin Bibescu a luat parte activă la lupta pentru înfăptuirea idealului multiseclar, unitatea de stat a tuturor românilor. Sub comanda lui, cele două escadrile de recunoaștere ale forțelor noastre aeriene au efectuat nenumărate raiduri deasupra liniilor inamice, în condiții atât de vitrege, încît specialiștii francezi din misiunea Berthelot botezaseră echipajele respective *les joyeux maniaques du suicide* (veselii maniaci ai sinuciderii). Toți cei ce purtau acest glumeț, dar admirativ, supranume învățaseră să zboare de la același magistrul.

Cunoscut, respectat și iubit pretutindeni unde existau avioane și aviatori, „acest om minunat în mașina lui zburătoare” a fost ales, în 1932, președinte al Federației Aeronautice Internaționale (F.A.I.). Calitate în care a vizitat personal, la comenzile aparatului său, aerocluburile din Franța, Uniunea Sovietică, Siria, Grecia, Turcia, Bulgaria și Belgia ; a inițiat și conceput un acord aerian, sem-

nat de douăzeci și două de țări, și a realizat *Gruparea celor 42 de aerocluburi*, din Europa, Asia și Africa, ceea ce i-a permis, printre altele, în 1939–1940, să transmită familiilor vești despre aviatorii francezi căzuți în prizonieratul german.

George-Valentin Bibescu a întreprins, în 1931, un raid cu destinația Saigon. Deasupra Indiei, un vultur a acroșat sau a atacat avionul blocându-i parțial comenzile. Pilotul a făcut eforturi supraomenești pentru a ateriza forțat, dar singurul loc posibil era o orezărie brăzdată de canale de irigație. Aparatul a capotat, luând foc. George-Valentin Bibescu a suferit arsuri de mare întindere și gravitate, care aveau să-l chinuie pînă la moarte ¹.

Generalul Pierre Paquier, căruia îi datorăm o bună parte din informațiile ² despre locul pe care-l deține nepotul domnitorului român de la 1848 în istoria aviației mondiale scoate în relief ura și dezgustul pe care le resimțea soțul Marthei față de brutala agresivitate a lui Hitler și, în general, față de ideologia și concepțiile naziste, pe care le definea drept elucubrații ale unei bande de psihopați și criminali. În ciuda vechii și statornicei sale afecțiuni pentru Franța și Anglia și a amicitiei personale cu mulți dintre cîrmuitorii acestor țări, el i-a condamnat cu asprime pentru pasivitatea manifestată în ajunul și la începutul conflagrației, apreciind ca funest imobilismul aliaților față de cîtropirea Poloniei.

Dar nimic nu i-a putut zdruncina încrederea în victoria finală a forțelor antihitleriste, nici măcar cascada inițială de triumfuri ale unui Wehrmacht aparent învincibil. În ziua de 25 octombrie 1940, la peste un an după izbucnirea celui de-al doilea război mondial și la cîteva luni înainte de propriul său sfîrșit, el nota, de pe patul de suferință : „Radioul german se pripește, suflînd în trîmbițele victoriei (...). Îngîmfare imprudentă și lăudăroșenie, ca și în 1914,

¹ Vezi V. Firoiu, *O dramă pe cerul Indiei*, București, 1972.

² Vezi Général Pierre Paquier, *Georges Bibesco et la Coupe Paris—Bucarest*, în „Forces Aériennes Françaises”, revue mensuelle de l'Armée de l'Air, nr. 233, august—septembrie 1971, p. 191—201.

cînd bătălia de pe Marna a făcut să renască speranțele Franței cotropite”¹.

În aceste cuvinte transpare și strădania de a găsi un răspuns pozitiv la întrebările pline de îngrijorare pe care și le punea în legătură cu perspectivele imediate ale României. Rămasă singură, fără nici o șansă de a primi sprijin din partea tradiționalilor săi aliați, cu teritoriul amputat de satirul celor ce sfirtecau trupul Europei, țara noastră era confruntată cu una dintre cele mai dramatice situații ale zbuciumatei sale istorii. Neiertătoarea realitate răscolea furtunos mintea și sufletul bolnavului, internat la spitalul Elias și apoi în clinica profesorului D. Danielopolu (intern fiind dr. Gh. Comșa) de la spitalul Filantropia. Țintuit la pat și torturat de dureri atrocă, în modesta rezervă care era, de fapt, anticamera morții, George-Valentin Bibescu se comporta consecvent cu sine însuși. Dincolo de problematica variabilă a momentului, în miezul preocupărilor sale se afla, invariabil, România. Pentru a prelua formularea, austeră dar concludentă, a generalului Paquier, „ideea patriei române era profund ancorată într-însul”.

Conștienți că nu aici este locul pentru o evaluare a Marthei Bibescu ca scriitoare, ne mărginim să semnalăm cîteva puncte de reper în acest sens. În total, treizeci și unu de volume, ca autoare mărturisită, cu numele adevărat deasupra titlului. Plus alte cîteva, apărute sub pseudonimul Lucile Decaux. Opera compatrioatei noastre, care a avut numeroase versiuni în limbi de largă circulație, nu cunoaște decît patru traduceri în românește : *Cele opt raiuri*, *Izvor*, *țara sălciiilor*, *Destinul lordului Thompson* și, mai de curînd, *La bal cu Marcel Proust*.

Cîți ani avea scriitoarea în 1908, cînd a publicat *Cele opt raiuri* ? Optsprezece, susțineau prietenii. Douăzeci și doi, replicau gurile rele. Vîrste fragede,

¹ *Ibidem*, p. 115.

și una, și cealaltă, pentru un debut atît de aplaudat în arena literară a Parisului, unde pînă și cei mai experți matadori ai condeiului puteau fi răpuși de coarnele taurine ale criticilor literari. Dar, departe de a-i întărita, țesătura de covor persian care servea drept muleță româncei i-a fermecat pe toți. Conte de Montesquiou, temutul cronicar al ziarului „Le Figaro”, cita un pasaj din *Cele opt raiuri*, pentru „a arăta cum știe să scrie o doamnă de lume, care nu-și ride de lume”. Montesquiou mai cita o frază despre Constantinopol, „de care se poate afirma, fără a greși, că Flaubert ar fi gustat-o”.

Bucuriile nu s-au oprit aici. Volumul a fost premiat de Academia Franceză. Era prima din cele două recompense de acest fel pe care avea să le capete Martha, preluînd parcă ștafeta de la celălalt Bibescu, din generația precedentă.

Opera sa se alcătuiește dintr-o caleidoscopică juxtapunere de genuri și subgenuri. Romanele de inspirație autobiografică sau istorică alternează cu notele de călătorie. Li se adaugă, din timp în timp, biografii și evocări ale unor personalități din trecut sau contemporane în pagini care, prin densitatea omogenă a substanței și prin eleganța grațioasă a expresiei, stau cu cinste alături de lucrările similare ale unui André Maurois sau Stefan Zweig. Unele tomuri se alcătuiesc din corespondența purtată cu prieteni de departe sau de aproape, cu care autoarea dezbate probleme general-umane sau limitat-personale, probleme abstract filozofice sau concret pragmatice, probleme de literatură sau de comportament. Nici versurile, nici eseurile nu au rămas în afara ariei de creație a compatriotei noastre. În sfîrșit, ea a publicat și texte care nu se încadrează riguros în nici una dintre categoriile curente, cocteiluri subtile și rafinate de poeme și proză, profesiuni de credință drapate în vâlurile reveriei, meditații fluide pe marginea unor speranțe care mai pilpiie încă în clarobscurul resemnărilor definitive...

Analiza valorică a acestei opere literare proteiforme nu intră în preocupările noastre. Totuși, pentru a

nu lăsa incomplet profilul pe care încercăm să-l schițăm, vom apela la aprecieri deja formulate de alții. În prefața la traducerea volumului *Izvor, țara sălciilor*, care a stîrnit furia legionarilor, Mihail Sadoveanu nu-și precupețea elogiile la adresa autoarei — și de sinceritatea lui nu se poate îndoi decît cineva care a uîtat cît de dur era titanul prozei românești cu gnomii pretențioși ai pseudoliteraturii. Un salt de patru decenii ne aduce la o altă prefață, a altei traduceri — ambele realizate cu talent și competență de Tudor Ionescu — care subliniază că „în decursul prodigioasei sale cariere, scriitoarea a avut posibilitatea și bucuria de a întruni aprecieri măgulitoare din partea unor personalități cu nume sonor în istoria literaturii universale”¹.

Nume de mare rezonanță, într-adevăr : Marcel Proust, Paul Valéry, Paul Claudel, Jean Cocteau, Anatole France și alții, și alții.

O trăsătură caracteristică tuturor cărților în care Martha Bibescu se referă la România, vibrația patriotică, atinge o asemenea intensitate, încît o percep limpede pînă și cititorii de pe alte meleaguri : Rainer Maria Rilke, amintit la începutul studiului de față, este un exemplu printre multe altele. Așa cum este și firesc, însă, compatrioții scriitoarei sînt incomparabil mai receptivi la această notă, adesea dominantă în acordurile polifonice ale scrisului său.

Aflată încă în manuscris, o excelentă teză de doctorat a prof. Maria Brăescu² examinează cu minuțiozitate și discernămint implicațiile românești din opera Marthei Bibescu. Dragoste, admirație, mîndrie, comunitate de idealuri — iată cîteva din sentimentele care o solidarizau cu destinele țării. Ale țării în între-

¹ Tudor Ionescu. *Loc. cit.*, p. 12—13.

² În 1972, Martha Bibescu i-a destăinuit Mariei Brăescu proiectele la care lucra, toate scrieri despre istorie : volumul al doilea din *La Nymphe Europe*, intitulat : *Une famille transeuropéenne* (O familie transeuropeană), căruia trebuia să-i urmeze al treilea, *En Dacie heureuse* (În Dacia fericită) ; o lucrare aproape definitivată, *Napoléon vu par l'Europe* (Napoleon văzut de Europa) și un volum de corespondență cu generalul de Gaulle.

gul ei, nu doar ule îngusteii fișii frecventate de boierime¹.

Aici distanțarea de propria-i clasă a ajuns la maximum. Un maximum, ne grăbim să precizăm, care rămânea mai totdeauna și aproape în orice privință dincoace de punctul fără întoarcere al rupturii ; prin obirșia și apartenența socială, nu a ieșit, trântind ușa, din casta în care se născuse și în care trăia. Cu unele excepții, ca aceea pe care ne-o semnalează prof. Maria Brăescu :

„Demne de relevat sînt simpatia, admirația și dragostea *Marthei Bibescu* pentru țărănime, pe atunci exploatată, oropsită și umilită. În ochii scriitoarei, poporul este «esențialmente curajos, răbdător, credincios», în contrast cu «odioșii boieri», trădători, corupți, lași, de aceea îi atribuia lui Constantin Mavrocordat următoarea profesie de credință : «Învățînd să-i cunosc pe cei mari am ales ; îi prefer pe cei umili, aceasta va fi constanta domniei mele pămîntești și gîndul credincios al neamului meu : dragostea pentru poporul de jos, *prostimea*, poreclă dată plebei, care ținea piept simulînd prostia, de către cei ce vlăguiau poporul, cei înavuțiți, cei corupți»”².

De obicei, însă, pana *Marthei Bibescu* se înmuia în acid sulfuric cu un gest automat, am zice, pentru a ataca cu sarcasmul ei nu protipendada în ansamblul ei, ci pe mulți, pe foarte mulți dintre membrii săi. Citiitorii însemnărilor se vor delecta fără doar și poate cu portretele în apă tare făcute cîtorva specimene aristocratice din țară și din străinătate.

Punctul de observație și de studiu al *Marthei Bibescu* se deplasa, însă, pe poziții diametral opuse

¹ Începînd din 1916, *Martha Bibescu* a condus un spital pentru răniți la București, unde a rămas sub ocupație germană, servind drept prețioasă sursă de informații pentru guvernul român refugiat la Iași. Într-un jurnal în manuscris, *Zoe Bengescu*, fiică a unei doamne de onoare a reginei Elisabeta și nepoată a lui Titu Maiorescu, nota la 1 noiembrie 1918 : „La spital am fost foarte îngrijorate în ultimele zile, din cauza arestării *Marthei Bibescu*, directoarea noastră. Pare o afacere misterioasă. /.../ Este o mare comediantă. Două lucruri sînt certe — e foarte frumoasă și foarte inteligentă, restul depinde de timp, de împrejurări /.../ Părea destul de neliniștită la plecare”.

² Maria Brăescu. *Istoria țării în opera Marthei Bibescu*, în „Magazin istoric”, nr. 6/1977, p. 54.

de îndată ce în obiectiv își făcea apariția omul simplu, de „jos”, din popor¹: orașeanul de pe stradă și țaranul de pe ogor, mereu ocupatele slugi din iatac și de la bucătărie, studentul stinjenit de straiile sale ponosite și emoționat, până la granița leșinului, nu de cinul prințesei, ci de harul scriitoarei.

Lor, acestor ființe mărunte, le acorda Martha Bibescu creditul aprioric și nelimitat pe care-l refuza celor din „lumea bună”. Fără declarații patetice și găunoase, cu pudoarea femeii care iubește din adâncul sufletului și pe care o intimidează însăși amploarea luată de acest sentiment, Martha Bibescu ne istorisește cu discreție, dar în termeni foarte clari, povestea dragostei sale pentru România. O dragoste mereu fierbinte, pătrunsă de respect și nedisimulat orgoliosă. Mindria nu emană de la fiica de neam mare, ci de la fiica unui popor mic, dar dîrz, curat, generos și viteaz, capabil de orice sacrificiu pentru a-și apăra făptura colectivă și sălașul ei. Impregnată de istoria patriei sale, scriitoarea știa că, milenii de-a rîndul, românii luptaseră în condiții de o vitregie înspăimîntătoare, izbutind – contrar așteptărilor, contrar socotelilor pe hîrtie, contrar logicii aparente și contrar situațiilor – să țină piept puhoaielor fără număr ale vrăjmașilor de pretutindeni.

Demontînd, sub ochii sutelor de mii de cititori străini, piesele și resorturile interioare ale complexului angrenaj de forțe care au permis „miracolul românesc” – statornicia, la scară multimilenară, a așezării poporului nostru pe meleagurile sale, păstrarea limbii și a tuturor celorlalte elemente ale specificului național, în pofida cotropirilor și agresiunilor ce s-au succedat – Martha Bibescu relevă, printre factorii esențiali, coeziunea, realizată în clipele de restriște, între mulțimile ce formau talpa țării și domnitorii care se puneau în fruntea luptei pentru neatîrnare, așa cum a făcut Ștefan cel Mare: „Acest domnitor este și astăzi stăpînul necontestat al Moldovei de Sus. El dom-

¹ Martha Bibescu a adresat, în 1931, Primăriei Municipiului București un memoriu pe teme urbanistice și edilitare, pledînd pentru înmulțirea zonelor verzi, pentru crearea unui muzeu național, care să strîngă laolaltă giuvaerurile artistice și istorice ale țării, precum și pentru alte măsuri cu un caracter inovator dintre cele mai îndrăznețe.

nește singur, se află pretutindeni, risipit în priveliști, purtat de coline, alergînd cu apele involburate ale văilor [...]. Nimeni nu l-a înlocuit în închipuirea poporului. Fiecare trecătoare din munți înseamnă o bălție ciștigată de el ; fiecare vilcea cuprinde un șuvoi de apă vie în care el și-a adăpat calul ; fiecare cetate cuprinde o biserică pe care el a zidit-o [...].

Gloria lui Ștefan se datorează faptului că el nu s-a resemnat niciodată [...], că a fost singurul dornic să recucerească cheile pierdute ale Porții Europei [...] S-a luptat cu furie pentru ea, s-a îndîrjit împotriva lacătului înainte ca poarta să fie zidită. Singurul principe creștin care să fi înfrînt de două ori pe cuceritorul Constantinopolului este acest tînăr bărbat blond cu plete lungi [...]"¹.

Cunoscînd bine acest trecut glorios și venerîndu-l cu smerită recunoștință, Martha Bibescu suferea în toată ființa ei de pe urma ingratitudinii brutale a marilor puteri la adresa românilor, care făcuseră, din viața și singele lor, un stăvilă în calea puhoaielor invadatoare, punînd astfel la adăpost Europa Centrală și Occidentală și facilitîndu-i procesul de dezvoltare economică, politică, socială și culturală. Drept mulțumire, cîrmuitoarii principalelor state care beneficiașeră, pînă nu de mult, de această pavăză prețioasă, tratau sistematic țara noastră într-un mod arbitrar, nedrept și, adesea, fățiș ostil. Oportunismul interesat al unora, poftele acaparatoare ale altora și indiferența oarbă și surdă a multora împingeau România într-un con marginal de penumbră, împiedicînd-o să-și ocupe locul de cinste ce i se cuvenea pe eșichierul internațional. Îndurerată de această stare de lucruri, scriitoarea anticipa, cu o uimitoare clarviziune : „Va veni o vreme cînd acest popor, care n-a fost cunoscut pînă acum, va fi luat în seamă. Din această țară, trecută sub tăcere, vor răsuna cîntece și muzică. Neamul acesta va renaște [...] și lumea se va mira ca de o minune să afle, în sfîrșit, tot ceea ce el posedă din conștiința universală”².

Dobîndirea și păstrarea independenței și a suveranității naționale, ca și realizarea unității de stat a tu-

¹ Maria Brăescu. *Op. cit.*, p. 38.

² *Ibidem*, p. 54.

turor românilor. au reprezentat, pentru Martha Bibescu, idealuri cu atît mai sfinte, cu cît îi fuseseră transmise de generațiile ce îi precedaseră pe ambele filiere părintești. Crezul care o însuflețea și-a găsit o expresie limpede și răspicată în prefața scrisă de ea la volumul de amintiri al tatălui său, Ioan Lahovary, din Războiul de independență. Vibrant omagiu adus nu numai voluntarului de la Plevna ci, mai ales, „poporului român, care a făcut războiul din 1877, așa cum l-a făcut și pe celălalt” — cel din 1916—1918 —, textul prefetei îmbrățișează o perioadă care depășește cu cîteva decenii anii Războiului de independență. Martha Bibescu reînvie fatidicele zile de sfîrșit de iulie și început de august 1914, cînd s-a declanșat primul război mondial : „Știindu-l pe tata copleșit de neliniște, chinuit la culme de evenimentele politice, aproape bolnăv de inimă rea, mă duceam să-l văd în fiecare zi. Nu mai citea, nu mai dormea, nu mai primea pe nimeni [...].

— Dacă izbucnește războiul între cele două coaliții, România nu poate, nu trebuie să lupte alături de Austro-Ungaria ! [...].

3 august [...] La ora opt seara, mă duc să-l aștept pe tata care este la Consiliul de coroană.. De cum se întoarce, tăbărim pe el cu întrebările. Nu vrea să răspundă, nu ne poate spune nimic ! Ca și celorlalți consilieri, ai tronului, regele [Carol I — n.n.] i-a cerut să nu dea în vileag cele discutate azi după-amiază. Și tata și-a dat cuvîntul !

Îl privesc drept în ochi și îi spun :

— De vreme ce tu trebuie să taci, o să vorbesc eu. Îți dau o veste bună, îți dezvălui o mare taină : ai o înfățișare cu mult mai puțin tristă ca azi dimineață — deci ai învins. Nu vom intra în război de partea Austriei.

Nu mi-a răspuns, dar a suris și eu am înțeles că ghicisem adevărul [...].

9 august. Abia astăzi aflu ce rol [...] a jucat tata la Consiliul de Coroană [...]. După ce a dat citire tratatului secret, regele a expus situația și a făcut cunoscute telegramele primite de la împărații Germaniei și Austriei, care îi cereau să li se alăture. Tata a întrebat dacă cei doi monarhi l-au consultat pe rege, înainte de a declara război. Suveranul s-a tulbu-

rat [...] : nu fusese avertizat decît după luarea gravelor hotărîri. Tata i-a replicat :

— Sire, este incompatibil cu demnitatea ţării noastre ca Maiestatea Voastră să fie tratată ca un vasal [...]”¹.

Cu asemenea premise, nu este de mirare că data de 1 decembrie 1918, cînd s-a înfăptuit Unirea, a reprezentat pentru Martha Bibescu, după propriile sale spuse, „ziua cea mai sfîntă din calendarul meu personal”. Cu atît mai cumplit avea să resimtă ea, în vara anului 1940, sfîşierea sufletească pricinuită de mutilarea Transilvaniei prin Dictatul de la Viena. Însemnările din zilele acelea clocotesc de minie în faţa crimei comise şi de ură nestinsă împotriva criminalilor — cîrmuitorii fascişti ai Germaniei şi Italiei —, împotriva profitorilor horthyişti.

Ura, pe care au precedat-o stupoarea, indignarea, dispreţul şi dezgustul şi pe care au însoţit-o voinţa fermă de a se împotrivi „forţelor răului”, convingerea nestrămutată în victoria finală a forţelor binelui — acestea au fost sentimentele şi reacţiile spontane şi constante, pe care flagelul ciumei fasciste şi cei ce o propagau le-au stîrnit Marthei şi lui George-Valentin Bibescu. Faptul este cu atît mai demn de relevat, cu cît perioada tulbure dintre cele două războaie mondiale a fost martora unei idile din ce în ce mai întîme între o parte a aristocraţiei europene şi ideologia, metodele şi ţelurile celor doi sîngeroşi dictatori de la Roma şi Berlin. În Italia şi Germania, multe vlăstare nobiliare au sprijinit materialmente şi prin participare directă pe Hitler şi Mussolini, încă înainte ca ei să acapareze puterea : după aceea, evident, marii latifundiari au intrat masiv în rîndurile partidului respectiv, a cărui politică de extremă dreapta, antidemocratică, antimuncitorească şi antipopulară corespundea admirabil intereselor celor mai acute ale puternicelor vestigii feudale din cele două ţări.

Aceleaşi interese şi aceleaşi calcule au mînat şi pe reprezentanţii aristocraţiei din alte ţări spre ideologia fascistă, mai ales în varianta nazistă. Purtătorii unor

¹ Jean Lahovary. *Souvenirs d'un volontaire de l'Armée Roumaine (Plevna, 1877)*, Bucureşti, 1925, p. 17.

nume de prestigioasă sonoritate, urmași ai unor vechi familii de prinți, duci, marchizi, conți din Franța, Anglia, Belgia, Suedia, Polonia, Ungaria etc. și-au înfipt cu ostentație insigne zvastici în reverul hainei, devenind zeloasele unelte ale lui Hitler și ale ciracilor săi autohtoni, în nădejdea că aceștia vor instaura regimuri similare la ei acasă.

Boierimea din România nu a rămas imună la tentațiile nazismului. O parte dintre reprezentanții săi au început prin a cocheta și au continuat prin a se înhăita cu agentura lui Hitler în țara noastră – Garda de fier. Pe câțiva dintre ei îi vom întâlni în paginile jurnalului: hidoși trădători de țară, jefuitori fără scrupule, ucigași și schingiuitori bestiali. Autoarea îi înfățișează așa cum au fost, țintuindu-i, ca pe niște gînganii verzi și otrăvitoare, în însemnările ei de zi cu zi.

Ostilitatea față de fascism a constituit, de fapt, cealaltă față a dragostei pline de grijă, pe care Martha Bibescu o purta țării sale. Ea a înțeles, mai devreme decît mulți oameni de stat cu experiență, că Hitler și Mussolini preconizau revizuirea, pe cale violentă, a tratatelor de pace nu pentru a repara unele nedreptăți, ci pentru a ingenunchea Europa sub propria lor hegemonie. Pe măsură ce se succedau evenimentele și agresorii marcau puncte, s-a accentuat și repulsia Marthei Bibescu față de puterile Axei, ca și față de prozelitii acestora din România – căpeteniile mișcării legionare, inclusiv cele recrutate din mediul social al autoarei.

Prin cele mai luminoase și combatante pagini din Jurnalul politic despre atitudinile ei acasă și peste hotare, Martha Bibescu se înscrie în pleiada acelor intelectuali și oameni politici care-și convertesc sentimentele în convingeri.

Este perioada în care, după cum relevă președintele Nicolae Ceaușescu, „o serie de oameni politici ca Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Grigore Iunian, Virgil Madgearu, Dem. Dobrescu, Grigore Filipescu și alții iau atitudine contra expansiunii agresive a Germaniei naziste, demască activitatea fascistă din interior, mili-

tează pentru dezvoltarea colaborării cu alte state și întărirea securității țării”¹.

Tabloul istoric, extrem de complex, căruia i se subsumează notațiile de atitudine ale Marthei Bibescu din acest Jurnal politic este unul din cele mai dramatice din istorie. Degringolada în care intraseră relațiile internaționale, ca urmare a agresiunilor, expansionismului, revanșismului Germaniei naziste și celor care o seconday, a conflictelor de interese dintre marile puteri imperialiste, a lășității și miopiei politice, a conciliatorilor, dispuși oricând să sacrifice popoare și să lase să fie mutilate țări mai mult sau mai puțin îndepărtate, pentru a amina, fie și cu o oră o scadență cu nazismul ce avea oricum să vină, își găsea urmări și corespondențe în realitățile naționale din multe state europene.

Fără a dispune de capacitatea de analiză științifică, fără a veni de pe pozițiile forțelor celor mai înaintate sub raport social, ideologic, politic, fără a discerne în amplitudinea și profunzimea lor mecanismele confrunțărilor ce aveau loc și care aveau să ducă la Marea Conflagrație cu întregul ei cortegiu de sinistre, Martha Bibescu exprimă în cele mai intime gânduri ale sale respingerea absolută a fenomenului hitterist, fascist, legionar. Ea arată că a intuit (și trebuie să-i facem un merit de onoare pentru că din consecvența patriotismului strămoșesc ea a știut să se ridice la nivelul aceluia NU categoric spus Gărzii de fier și acoliților acesteia, indiferent dacă proveneau din același mediu de clasă și castă cu autoarea Jurnalului politic), că propagarea unui naționalism canibalic, a șovinismului și discriminării rasiale, ideologie din care mișcarea legionară și-a construit o platformă de afirmare în politica României, submina coeziunea poporului, capacitatea sa de rezistență în fața pericolului fascist.

Într-o vreme atit de apăsătoare, cind tentația spre dezmățul fascist se profila la orizont, anunțind setea oarbă de putere, arivismul politic, goana după îmbogățirea personală chiar cu prețul trădării patriei și poporului, independenței și suveranității naționale, Martha Bibescu s-a regăsit alături de tot ceea ce avea

¹ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, 1968, p. 369.

mai valoros tradiția democrației românești¹. Forțele sociale care respingeau hitlerismul și legionarismul și, în primul rând, muncitorimea în frunte cu comuniștii, au militat în acei ani involburăți pentru a ține sus demnitatea, onoarea, libertatea, pentru o activă solidarizare a poporului român cu cauza antifascismului în Europa și în lume. Nu este o întâmplare că mulți ani de zile calea spre putere a fost barată agenturilor fasciste din România; după cum o realitate exprima și concluzia ministrului celui de-al III-lea Reich la București, W. Fabricius, transmisă superiorilor săi la 17 aprilie 1938: „Oameni care să îndrăznească să se expună total și deschis pentru noi nu există”.

Cu impresionantul ei dar al premoniției, Martha Bibescu, încă în anii tinereții, îi spunea lui I. Gh. Duca, care o sfătuia stăruitor să renunțe la riscul zborurilor dintre București și Paris: „Politica este un sport mult mai periculos decât aviația”. Ceea ce părea o simplă butadă avea să devină pentru liderul liberal o tragică realitate. Mulți ani mai târziu, scriitoarea nota: „Ion Duca, cel mai vechi prieten, cel care a fost de față la botezul meu, a fost asasinat de către legionarii naziști în mica gară Sinaia. Moartea acestui prim-ministru liberal nu avea să fie decât primul act al tragediei

¹ Pornind de la o lucrare fundamentală a lui Lucrețiu Pătrășcanu *Sub trei dictaturi* — istoriografia noastră deține, ca urmare a cercetărilor și analizelor din ultimii ani, multe studii, ca și o serie de monografii care dezvăluie anatomia mișcării legionare și cit de străină este ea ideologic și politic caracterului poporului român, care a repudiat-o hotărât: *Împotriva fascismului* — Sesiunea Științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România — organizată de Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România și de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Editura politică, 1971; Mihai Fătu, Ion Spălățelu: *Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, 1971; Al. Gh. Savu: *Dictatura regală*, Editura politică, 1970; Florea Nedelcu: *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Editura Dacia, 1973; Stelian Neagoe: *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Editura Junimea, 1977; George Ivașcu, Antoaneta Tănăsescu: *Cumpăna cuvântului*, Editura Eminescu, 1977; Aurică Simion: *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Editura Dacia, 1976; Emilia și Gavrilă Sonea — *Viața economică și politică a României. 1933—1938*, Editura științifică și enciclopedică, 1978 ș.a.

din care asasinarea lui Armand Călinescu, ...trebuia să fie al doilea act, din 1939" ¹.

După cum se vede din formularea „legionarii naziști”, ea nu ezita să sublinieze cine s-a aflat în spațele ucigașilor. Spunînd „legionarii naziști”, Martha Bibescu dezgolea tainicul cordon ombilical, prin intermediul căruia monstruosul embrion de hitlerism din țara noastră se alimenta cu fonduri din placenta cu zvastică de la Berlin. Era o realitate pe care C. Z. Codreanu o tăgăduia cu înverșunare și de care se îndoiau, se jenuu sau se temeau majoritatea politicienilor burghezi din România. Martha Bibescu nu se îndoia, nu se jena și nu se temea s-o afirme răspicat, în scris și prin viu grai. Ca dovadă o altă remarcă, în care se plînge că niște scrisori „mi-au fost furate în cursul unei violări a domiciliului de către naziști și subordonații lor docili, legionarii [...]” ².

Prin situația și obligațiile de soție a lui George-Valentin Bibescu, de gazdă la Mogoșoaia sau de oaspete princiar al altora, de scriitoare cu celebritate internațională, Martha a trebuit să intre în contact personal cu diverse căpetenii fasciste din Germania și Italia, cu trimișii lor în România și cu o seamă de membri ai Gărzii de Fier. Relațiile cu aceste ultime două categorii formează obiectul multor notații din jurnal și nu vrem să-l privim pe cititor de a le descoperi și aprecia el însuși. Despre modul cum îi privea pe cîrmuitorii fasciști și pe acoliții lor ne vorbesc, cît se poate de limpede, cîteva fragmente desprinse din alte scrieri ale Marthei. Ca, de pildă, pasajul dintr-o scrisoare datată 30 mai 1936, în care consemnează o întîlnire cu Benito Mussolini : „L-am văzut pe «Duce». Iată cele patru fraze pe care mi le-a debitat și pe care le transcriu cu fidelitate :

– Spuneți [publicului cititor] că m-ați găsit calm ! Spuneți că nu m-ați găsit cherchelit. Spuneți că mă socotiți [un om] logic. Spuneți că doresc pacea”.

Urmează, imediat, comentariul autoarei, ascuțit și incisiv ca lama unei ghilotine : „Toată lumea dorește

¹ Martha Bibescu. *La Vie d'une amitié*, vol. III, Paris, 1957, p. 157.

² *Ibidem*, p. 393.

pacea, dar fiecare este de acord numai cu a lui, propunînd un anume soi de pace, pe care ceilalți îl refuză”¹.

Ianuarie 1938... Nimeni nu știa că peste două luni avea să urmeze agresiunea nazistă cunoscută sub numele de Anschluss. Un crimpei dintr-o scrisoare dovedește cît de atent urmărea autoarea dîra de sînge lăsată în urma sa de nazism, cît de bine cunoștea atmosfera degradantă, de oportunism, slugărnicie și lașitate ce domnea în anturajul fûhrerului, cît de odios îi era ei, româncei, modul de gîndire și de acțiune al clicii de la cîrma celui de-al treilea Reich. Invitată la Viena de ministrul Marii Britanii, Martha Bibescu trasează un necruțător portret ambasadorului von Papen, unealtă a lui Hitler și conspirator zelos în vederea apropiatului Anschluss :

„Din camera luminoasă în care locuiesc, zăresc, în vecinătate, cornișa sumbră, acoperită de zăpadă, a ambasadei Germaniei, care astupă cerul Vienei. Vă scriu de la doi pași de această clădire, unde complotează, urzește și se agită omul care nu a știut să demisioneze atunci cînd ucigașii năimiți de cel pe care se decisese să-l slujească au omorît, în cabinetul său ministerial de la Berlin, sub ochii săi, pe secretarul său, care, pe deasupra, era și logodnicul fiicei sale. În clădirea aceea, unde neîncetat se trag itele, locuiește înfricoșătorul domn von Papen, ambasadorul lui Hitler, împreună cu logodnica-văduvă și cu restul familiei lui”².

Deprinsă să vorbească în șoaptă despre bucurii și într-un murmur abia auzit despre amărăciuni, deprinsă să plîngă fără glas, să rîdă fără hohote și să fredoneze în surdină melosul vieții și al morții, vocea Marthei Bibescu căpăta vigoarea de aramă, timbrul grav și rezonanțele în cascadă ale dangătului de clopot atunci cînd chema la vigilență împotriva celui mai

¹ *Ibidem*, p. 281.

² La 30 iunie 1934, în cursul așa-numitei „nopti a cuțitelor lungi“, Hitler, secondat de Göring, Göbbels și Himmler, a masacrat pe Ernst Röhm și pe alți conducători ai batalioanelor S.A., precum și o serie de membri marcanți ai partidului catolic de centru, din care făcea parte și Franz von Papen. Cu acest prilej a fost asasinat și Fritz von Bose, secretarul lui von Papen și logodnicul fiicei acestuia.

primejdios dușman al omenirii și al patriei sale — morbul devastator al nazismului.

Dîndu-și seama foarte repede de incredibila virulență potențială a acestui germene patologic, scriitoarea condamna cu asprime manevrele stingace, capitularde și, pînă la urmă, funeste ale conciliatorilor. Invitată la masă, în primele zile ale lunii iunie 1940, de către André François-Poncet, ambasador al Franței (pe atunci la Roma și, în trecut, la Berlin), scriitoarea relata întrevvedere cu o minie abia stăpînită : „François-Poncet mi s-a părut foarte mohorit cînd am sosit acolo, apoi, în timpul dejunului, s-a mai destins ; a vorbit însă fără însuflețirea atît de tipică pentru conversația sa. Mintea îi zburătăcea, bătînd dintr-o singură aripă. Am plecat destul de devreme. Cu pași tăcuți, François-Poncet m-a însoțit de-a lungul nesfîrșitului covor roșu. Abia atunci, în sfîrșit, și-a dat drumul : «Le-am trimis [celor de la Quai d'Orsay] tone de rapoarte ! La Paris, nimeni nu voia să le citească. Le-am spus — și soțul dumneavoastră le-a spus și el — ce înseamnă aviația germană ! Generalul Milch [din Luftwaffe] a venit la Paris pentru a le repeta același lucru. Nu au vrut să creadă nimic, nu au vrut să asculte nimic. Constructorii francezi continuă să se războiască între ei, elaborînd prototipuri rivale. A fost cu neputință să li se impună un acord, să-și unifice producția !...».

George spunea exact același lucru ! L-am auzit spunîndu-l și repetîndu-l, de mai bine de zece ani, prietenilor săi din aviația militară și civilă a Franței. Ambasadorul vorbea oarecum iritat, cu o furie desnădăjduită, dar îmi plăcea mai mult tonul lui decît apatia funcționărească de care avusesem parte atîta vreme [în Franța]¹.

Ori de cîte ori intră în joc sinistra personalitate a lui Hitler, sarcasmul autoarei se dezlănțuie nimitor. O mostră ne-o oferă felul cum a reprodus ea relatarea Sheilei MacDonald (fiica fostului premier britanic, James Ramsay MacDonald, prieten apropiat al Marthei), care vizita Germania, în naiva speranță că va antrena tineretul înregimentat în Hitlerjugend ală-

¹ Martha Bibescu. *Op. cit.*, p. 475—476.

turi de tineretul britanic, într-o acțiune de... apărare a păcii.

„Abia ajunsă la periferia Berlinului, pe cînd lua masa la o cantină studentescă, un SS-ist în uniformă își făcu pompos apariția, pocni din călcîie și îi înmină o scrisoare purtînd ca sigiliu stema Reich-ului. Hitler o invita să ia ceaiul cu el la Cămară, chiar în ziua aceea. Înainte de a răspunde, surprinsă (și, în forul ei interior, scandalizată), Sheila dădu fuga la telefon și întrebă Ambasada Angliei ce trebuie să facă. «Duceți-vă neapărat !», sună răspunsul și fata se duse, deși fără nici un chef.

Comentînd întîmplarea, nu ne-am putut împiedica să nu deplîngem amîndouă fatala nerozie a dictatorului. Acesta crezuse că putea să utilizeze, în propriul său scop, prezența în Germania a acestei tinere, venite doar pentru a înteîni studenți și studente de vîrstă ei. Hitler nu a reușit, astfel, decît să-și dea în vileag nebunia. Știînd că era vorba de fiica [fostului] prim-ministru britanic și habar neavînd despre zidul de netrecut care separă familia unui ministru englez de guvernul respectiv, victimă a ignoranței și a confuziei care îi stăpîneau spiritul, patronul absolut al Germaniei își închipuia că o ceașcă de ceai, servită de mîna care-i tremura foarte tare (așa cum remarcase Sheila), avea să rezolve totul și să convingă fata.

Lansîndu-se într-un lung monolog, Hitler declară acestei tinere scoțiene, care nu-l întrebaser nimic și care îl asculta în tăcere, că *nu va invada Cehoslovacia* — da ! nu ! niciodată ! *Nici Austria*, desigur — da ! nu ! niciodată ! O copleși cu explicații, cu disculpări anticipate, țîpînd foarte tare și plîngîndu-se de cei ce-i atribuiau intenții atît de rele...

Cînd își termină monologul, Sheila se ridică și îi întinse mîna, ceea ce îl obligă și pe el să i-o întindă stîngaci pe a sa, deși o ridicase deja deasupra capului, gata să salute în stil nazist. Fata plecă, pe deplin convinsă că ascultase discursul dement al unui om care nu mai era stăpîn pe sine. De ce se simțise dator să o mintă în atîtea privințe ? Pentru că învățase la școala lui Bismarck, care avertiza : «Spuneți ade-

vărul și nimeni nu vă va crede». Hitler mințea pentru a fi crezut" ¹.

În 1938, scriitoarea l-a zărit la Roma pe dictatorul nazist, venit în vizită la omologul său, pentru a crea faimoasa axă :

„Tinăra mea însoțitoare și cu mine părăsim azi Roma, plecînd la Atena după ce am văzut tot : Frascati, Tivoli, Villa d'Este ; Roma și tot ceea ce nu este în Roma — pînă și sosirea lui Barbăroșie ², pe care vremurile grele l-au silit să se mulțumească cu o mică mustăcioară neagră. Vă voi povesti cum arăta această Cetate Eternă, transformată într-un oraș vremelnic, plin de focuri de artificii, de scînteii care abia aprinse se stingeau, de ghirlande ofilite și de covoare puse la păstrare îndată după trecerea cutremurului. *Terremoto* ! ³ Recepție la Nero. Repetiția generală a incendierii Romei.

Am asistat la sosirea proaspătului stăpîn al Germaniei de după perdelele camerei în care murise mama lui Napoleon, gîndindu-mă la bătrîna corsicană, care a fost în egală măsură și Niobe și Casandra Bonapartilor. După cum presupuneți, casa în care mă aflam nu era luminată [festiv]" ⁴.

În același an, cu ocazia Congresului Federației Aeronautice Internaționale, ținut la Berlin, Martha Bibescu îl vede pe obezul Reichsmarschall, Hermann Göring : „Mareșalul Göring care ne-a făcut să-i vizităm, între altele, camera sa de gîndire (Denkzimmer) de la Karinhall [domeniul unde Göring avea un conac-castel] este un conducător care nu gîndește deloc. A gîndi este ceva nesănătos, dăunător. El obișnuiește să spună, «De cum aud pronunțîndu-se cuvîntul *Geist* (spirit) îmi vine să scot revolverul».

Are perfectă dreptate, din punctul lui de vedere. Căci, și de data aceasta, spiritul va fi cel care-i va învinge [pe hitleriști]" ⁵.

¹ *Ibidem*, p. 356—357.

² Aluzie la împăratul german Frederic I Barbăroșie (1122—1190), care a încercat zadarnic să-și asigure dominația asupra Italiei de Nord.

³ Cutremur (ital.).

⁴ Martha Bibescu. *Op. cit.*, p. 355.

⁵ *Ibidem*, p. 365.

Reacții antifasciste – atitudini antifasciste. Motorul în doi timpi al comportamentului caracteristic Marthei Bibescu a funcționat ireproșabil și în această direcție, transformând toată energia resentimentelor ei față de totalitarismul de extremă dreaptă în lucru util și concret. Nu numai în concepții, nu numai în atitudini, nu numai în vorbe rostite sau scrise, deși nici eficiența acestora nu trebuie subestimată, dată fiind talia spirituală a compatriotei noastre. Într-o activitate puțin cunoscută la noi în țară și care-i conferă celei în cauză o dimensiune umană și românească de prim ordin.

Așa cum am văzut până acum, așa cum vom vedea din jurnal, ea a reușit să fie, succesiv sau simultan, temerară globe-trotter și dezinvoltă Europe-trotter, dar și neobosită cutreierătoare de drumuri ale țării ; scriitoare – premiată dar și citită, sofisticată dar și prolifică – folosind franceza ca instrument de lucru, dar stăpînind la fel de bine alte două limbi, cea maternă și cea a lui Shakespeare ; fermecătoare și adorabilă versiune feminină a unui *lanus bifrons*, cînd gazdă, cînd oaspete, dar mereu în contact cu mai-marii și foarte-marii epocii ; parteneră de viață (și uneori de ispravă) a unuia dintre eroii primelor capitole din istoria aviației ; catalizator, cu intenție sau fără, al procesului de emancipare a femeilor...

O existență proteiformă păstrînd cîteva constante, printre care și aceea de fiică a României, o fiică iubitoare, care a căutat, fără preget, să-și servească patria, pe măsura puterilor sale și chiar dincolo de ele. Din proprie inițiativă sau cu mandat secret de la București, în orice caz fără statut diplomatic, Martha Bibescu pătrundea în locuri inaccesibile diplomaților de carieră : fără investitură oficială, se făcea auzită de dregători care rămîneau surzi la demersurile oficiale. Pe ea o primeau și o ascultau, flatați că îi vizita celebra scriitoare sau distinsa prințesă, hoinara pe potecile lumii sau interlocutoarea de vastă erudiție și de ineputabilă vervă, soția președintelui Federației Aeronautice Internaționale sau fosta colegă a soției primului ministru, prietena prietenilor președintelui Republicii sau ruda unui mareșal al primului imperiu francez...

Cite dintre cele întreprinse de Martha Bibescu pe arena politică europeană au pornit din proprie iniția-

tivă și cite au avut mandatul secret al guvernanților de la București ? Imposibil de răspuns precis la această întrebare astăzi, când protagoniștii nu mai sînt printre noi. Cert este că : 1) așa cum se poate deduce din jurnal și din alte scrieri, autoarea a jucat foarte frecvent rolul de ambasador itinerant oficios al României; 2) ponderea și eficiența acestei activități au atins valori ridicate, dovadă fiind repetata utilizare a serviciilor sale ; 3) pretutindeni și totdeauna ea a militat de pe poziții consecvent antifasciste, antihitleriste și antilegionare, în apărarea intereselor fundamentale ale țării și poporului nostru.

În felul acesta, Martha Bibescu a fost nu numai martoră a unor evenimente cruciale, ci și participantă activă la desfășurarea lor. Contribuția sa a cunoscut limite, a avut scăpări și insuficiențe, s-a izbit de prejudecăți de clasă și de o optică subiectivistă, a suferit de pe urma unor premise false și a unor concluzii eronate, a pornit de la o cunoaștere parțială a realității și a ajuns la soluții parțiale ale problemelor. Dar contribuția rămîne, conform unui adevăr fundamental și permanent valabil : „Trebuie să ținem seama că istoria este făurită de oameni, cu calitățile și defectele lor”¹.

În 1944, întrebată de un englez cînd a început să creadă în înfrîngerea lui Hitler, ea a răspuns : „...dacă doriți să aflați data exactă, în ziua de 20 septembrie 1939 [...] cînd guvernul polonez și tot ceea ce mai rămăsese din mareșalii, miniștrii, diplomații, aviatorii, prinții Poloniei se retrăgeau în România, așa cum foarte curînd aveau să o facă și comandantul suprem al armatei și chiar Președintele Republicii”².

În acea zi, plecînd în Grecia, scriitoarea a văzut pe aeroportul Băneasa avioanele militare poloneze, care-și găsiseră adăpost în România. Guvernul prezidat de Armand Călinescu rezistase cu fermitate presiunilor naziste și refuzase să predea Reichului pe ostașii polonezi refugiați și tehnica lor militară. A doua zi, după plecarea Marthei, la 21 septembrie, Călinescu

¹ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Editura politică, 1968, p. 337.

² Martha Bibescu. *Op. cit.*, p. 422.

avea să fie asasinat de legionari, din ordinul Berlinului.

După moartea lui George-Valentin Bibescu, în 1942–1944, scriitoarea a plecat de câteva ori din țară locuind, între altele, vreme de șapte luni, la Istanbul și depunând insistențe pentru a grăbi ieșirea țării de sub dominația hitleristă. „La 2 aprilie 1944 eram din nou la Mogoșoaia, pentru a-i avertiza pe oamenii [politici români] că trebuie să semneze cât mai repede armistițiul. Două zile mai târziu, a trebuit să-mi conving mai întâi familia și apoi pe toți cei veniți să mă vadă că [...] viitorul Daciei [pe atunci] Infelix, atît de mutilată și de sfîșiată, va fi cîndva... [...] altfel, după ce vom trece prin foarte lungi și foarte dureroase încercări”¹.

Ziua de 23 august 1944 a fost salutată cu entuziasm de Martha Bibescu :

„Mitocanii [ocupanții hitleriști] au fost alungați și bătuți, nazii cu trup și suflet [căpeteniile legionare] au alergat la stăpînii lor de la Berlin, căutînd să se oploșească acolo ; ceilalți s-au ferit să-și mai ceară de la spălătoreasă cămășile colorate, faimoasa cămașă verde pe care mulți dintre ei o îmbrăcaseră din nou numai pentru a se pune la adăpost”².

Nici coroziunea uitării involuntare, nici buretele ignorării premeditate nu pot șterge numele înaintașilor săi din letopisețul României, dacă acesta este conceput la modul cu adevărat științific, dincolo de dorințele subiective și de conjuncturile omenești ori politice, ca o cronică a cărei valoare constă în „înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a maselor și a conducătorilor”³.

Care Martha Bibescu a adus o contribuție mai însemnată la afirmarea României în lume ? Ambasadorea învăluită în penumbra demersurilor paradi-

¹ *Ibidem*, p. 578.

² Martha Bibescu. *Echanges avec Paul Claudel*, Paris, 1972, p. 31.

³ Nicolae Ceaușescu. *Op. cit.*, p. 338.

plomatice sau scriitoarea prinsă în reflectorul gloriei ? În favoarea primei ipostaze pledează jurnalul, corespondența cu prietenii și mărturiile celor ce-au cunoscut-o prin cancelarii. „Prințesa Bibescu și-a slujit țara prin tot ce a știut să fie, scrie un cadru superior al Ministerului de Externe britanic. Din păcate, nu se va ști niciodată tot ce a fost ea, ce a însemnat ea în viața politică europeană a anilor 1919–1940. Din proprie experiență, m-am convins că, cel puțin în Anglia și Franța, nu a mai existat cineva din afara ierarhiei oficiale cu atita influență asupra factorilor de decizie în materie de relații internaționale ca aristocratica bucureșteană [...]. Mereu avea de cerut ceva pentru țara ei și, incredibil de frecvent, obținea ceva din ceea ce cerea. Dar mai ales izbutea să nu lase pe nimeni să uite de România și de problemele acesteia”¹.

Dar scriitoarea se bucură și ea de susținători mulți și care au un cuvânt greu de spus. După lectura volumului *Izvor, țara sălciilor*, Vasile Pârvan, cu care stabilise trainice legături de prietenie, îi scria : „Contemplând viața poporului, dv. ați făcut operă nu numai de naturalist [...] ci și operă de poet liric, care se oglindește în apa liniștită a sufletului popular și operă de filozof stoic [...]. Ați cîntat pe fratele nostru, poporul, din țara sălciilor...”².

La 19 februarie 1977, preluînd fotoliul de membru al Academiei regale belgiene de limbă și literatură, deținut de Martha Bibescu din 1955 (ca succesoare, la rîndul ei, a Annei de Noailles), Mircea Eliade spunea în discursul său de recepție : „M-am hotărît să insist asupra unui aspect mai puțin cunoscut, dar tot atît de important al operei sale – anume felul în care a interpretat tradiția spirituală europeană. După cum vom vedea, prințesa Bibescu a anticipat unele descoperiri ale istoriografiei contemporane, indeosebi valoarea neprețuită a culturilor populare și [...] funcția dătătoare de viață a istoriografiei europene, în sensul că orice

¹ Clarence Calhoun. *The Valliant Princess from Roumania (Viteaza prințesă din România)*, în „Times Literary Supplement” din 11 ianuarie 1974.

² Vasile Pârvan. *Correspondență și acte*, București, 1973, p. 234.

cercetare istorică adevărată ajunge la conștiința unității culturale și spirituale a Europei" ¹.

Relevînd în cuvîntarea de la Bruxelles ceea ce spune chiar scriitoarea despre geneza cărții *Izvor, țara sălciilor*, operă fundamentală pentru întreaga sa legătură cu țara și pămîntul românesc, Mircea Eliade afirma : „De fapt [luînd note zi de zi, neinventînd absolut nimic din datinele țăranilor], Martha Bibescu descoperise o foarte veche civilizație rurală, cu rădăcinile în neolitic, dar îmbogățită de aporturi culturale ulterioare” ². Celebrul istoric al religiilor, inclusiv al celei a strămoșilor noștri, o omagiază pe predecesoarea sa intrucît „descoperind această moștenire a preistoriei, descifrînd zi de zi viața profundă și secretă a țăranilor români, Martha Bibescu nu se mai îndoiește de capacitățile lor creatoare” ³.

Concluzia acestei sumare confruntări de opinii ? Una singură după părerea noastră : dihotomia este o noțiune incompatibilă cu personalitatea Marthei Bibescu și cu originalul ei binom, avînd ca termeni scriitorul de limbă franceză și patriotul de simțire românească.

Depistat în urmă cu cîțiva ani printre manuscrisele de preț din arhivele noastre, jurnalul pe perioada 1939–1941 a format obiectul unei susținute corespondențe cu autoarea lui.

La 14 aprilie 1973, Martha Bibescu ne scria : „Nu-mi doresc nimic altceva decît să văd paginile pe care vreți să le traduceți apărînd în excelenta publicație «Magazin istoric», care și-a cucerit consacrarea”.

În același spirit de cordială colaborare s-au dezbătut, în lunile următoare, problemele metodologice legate de o traducere selectivă a însemnărilor din perioada amintită, pentru a se alcătui un volum în versiune românească. La 14 noiembrie 1973, unul dintre

¹ Académie Royale de Langue et de Littérature Française. Séance publique du 19 février 1977. Réception de M. Mircea Eliade, Bruxelles, 1977, p. 19.

² *Ibidem*, p. 20.

³ *Ibidem*, p. 21.

noi (Cristian Popișteanu), aflindu-se la Paris în drum spre Londra, a avut o convorbire telefonică cu Martha Bibescu care i-a spus, printre altele :

— Aștept cu nespusă nerăbdare să putem colabora la o ediție cât mai concludentă a însemnărilor mele din acei ani atât de triști. După cum, desigur, știți, îl ador dintotdeauna pe Chateaubriand, dar prefer ca, sub raportul apariției, *Jurnalul* meu să nu fie un fel de *Mémoires d'outre-tombe*¹.

Peste câteva zile, la Londra, sosea o scrisoare care fixa întvederea pe ruta de întoarcere : „Ne-am înteles, veți veni pe ziua de 6 sau 8 decembrie. Mi-am notat ziua și ora vizitei dumneavoastră : 5,30 după amiază. Sînt fericită de a putea vedea unul din textele mele în românește”.

Duminică, 8 decembrie 1973, primitorul scrisorii suna la ușa apartamentului de pe Quai de Bourbon, numărul 45, etajul II. După câteva minute de apăsare pe butonul soneriei fără a i se răspunde, călătorul a urcat la etajul superior, unde ușa i-a fost deschisă de fiica celei căutate.

— Mama a murit acum zece zile, i-a explicat cu voce joasă Valentina Ghika-Comănești, născută Bibescu.

Cea din urmă dorință a scriitoarei nu i s-a îndeplinit și *Jurnalul politic* vede lumina tiparului dincolo de mormîntul care a primit-o pe autoare în urmă cu șase ani. Ne-am străduit să lucrăm conform principiilor pe care a avut răgazul să le formuleze. Sîntem convinși că memoriile Marthei Bibescu o vor ancora și mai ferm în memoria compatrioților săi. Sperăm că jurnalul — singura sa lucrare care apare *întîi* în românește — va interesa atât pe cititorii mai vîrstnici, care au trăit evenimentele evocate, cît și pe tinerii care au avut șansa să se nască sub soarele altei epoci.

CRISTIAN POPIȘTEANU
NICOLAE MINEI

¹ *Amintiri de dincolo de mormînt*, operă de căpetenie în creația lui François René de Chateaubriand, publicată după moartea autorului.

Ediția de față reprezintă traducerea unui jurnal scris în limba franceză, cu repetate intercalări în limbile română, engleză și germană. Cuvintele sau expresiile românești din text sînt tipărite cu cursive. Toate notele de subsol, ca și precizările dintre paranteze drepte aparțin traducătorilor.

Așa cum indică titlul volumului, am ales aproape exclusiv pasajele cu semnificație politică din perioada ianuarie 1939–ianuarie 1941 revelatorii pentru atitudinea antifascistă, antilegionară a autoarei. Intitulindu-l „Jurnal politic”, am ținut să reliefăm permanența preocupărilor scriitoarei pentru evoluția evenimentelor cu care era contemporană, atît în ce privește situația României, cît și viața internațională. Le-am adăugat doar acele aspecte de ordin personal sau familial care rămîn departe de hotarele indiscreției și pe care le necesita înțelegerea evenimentelor istorice.

Din motive de spațiu, am lăsat la o parte, în majoritatea lor, revenirile asupra cîtorva motive tematice, inevitabile pentru niște notații zilnice, aflate în stare „brută” : adunînd toate referirile la același subiect într-o unică formulare, care înglobează amănuntele și completările esențiale aduse pe parcurs, am folosit exclusiv textul Marthei Bibescu.

Operația de triere a impus, uneori, efectuarea de „racorduri” (între paranteze drepte, ca și explicațiile), pentru a păstra fluiditatea textului peste hîrtoapele pasajelor lipsă. Am profitat de prilej, pentru a rectifica rarele inexactități și contradicții, scăpate din fuga condeiului de autoare, dar puse la punct ulterior, tot de ea. După părerea noastră, minusculele intervenții

de acest fel nu modifică nici măcar litera, cu atît mai puțin spiritul manuscrisului.

Adresăm aici sincere mulțumiri tuturor celor care ne-au facilitat accesul la caietele Marthei Bibescu și ne-au ajutat, fiecare în felul său, în a le face accesibile cititorilor : Angela Popescu-Brădiceni, director al Bibliotecii Centrale de Stat, Gheorghe Bondoc, director adjunct al aceleiași instituții, și colegii noștri, Florențina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioana Liçhter, Vasile Șimandan, Ioana Ursu, de la „Magazin istoric”.

Autorii ediției

Caietul I

(1 ianuarie 1939—31 iulie 1939)

PARIS, 6 IANUARIE 1939

Se deschide congresul F.A.I. [Federația Aeronautică Internațională]. Dansul macabru a început. Charley ¹ îmi spune despre Winston [Churchill] :

— Numai de pozne se ține ².

Dejun la Champs, foarte aproape de Nosiell. Un castel care a aparținut, ca și cel de la Ménars, doamnei de Pompadour. Mă întâlnesc aici cu Paul Reynaud [ministrul de Finanțe] ³ cu care iau masa. D-na Hélène de Porte [amanta lui Reynaud] e și ea de față.

Ne zbenguim prin parc. Paul Reynaud stă la tablă cu bătrînul grădinar, îl pune pe arhitect să-i dea raportul, face pe „stăpînul casei“.

La înapoiere, sînt singură în mașină cu Paul Reynaud. Îi dau ghes să vorbească la nesfîrșit despre el

¹ Charles Stewart Henry Lord Londonderry (1878—1949), fruntaș conservator britanic, dintr-o veche familie aristocratică ; ministru al Educației (1921—1926), al Aerului (1931—1935) ; unul dintre promotorii politicii de conciliere față de Hitler.

² Aluzie la atacurile parlamentare ale lui Winston Churchill împotriva colegilor săi din Partidul Conservator, care căutau să ajungă la o înțelegere cu Hitler pe seama celorlalte țări europene.

³ Om politic francez (1878—1966) din grupul Republicanilor de stînga, de cîteva ori ministru al Coloniilor și al Finanțelor. S-a împotrivit pretențiilor crescînde naziste din 1938—1939, adoptînd o atitudine similară cu cea a lui Churchill în Anglia. Președinte al Consiliului de Miniștri din martie 1940 ; a fost sabotat de mareșalul Pétain și generalul Weygand și silit să se demită la 17 iunie 1940. Guvernul de la Vichy l-a întemnițat, iar ocupanții nazisti l-au deportat într-un lagăr de concentrare din Germania (1943—1945).

însuși. „Omul Angliei“, rivalul lui Daladier¹. Am lăsat-o pe Hélène de Porte să meargă cu [Gaston] Palewski și cu arhitectul. Mă uitam la ea, pe cînd ne fugăream prin parc, și-mi spuneam : „Are nasul roșu, ochii albaștri, este plină de hotărîre, îl domină cu desăvîrșire pe Reynaud“. O burgheză franceză implacabilă, care-și ține din scurt bărbatul. Cuvîntul „oarecare“ o definește din cap pînă în picioare.

Cină la familia de La Grange [contele La Grange era președintele Aeroclubului francez]. Von Gronau [președintele Aeroclubului german] cap de pasăre, ochi sticloși, pătrunzători, gură ca un cioc de păpăludă. O gură înspăimîntătoare. Va pleca la Tokio, în calitate de atașat al Aerului, abandonînd totul — președinția Aeroclubului german, Federația Aero-nautică Internațională, treburile personale... De ce ? Soția lui rămîne în Germania. De cînd am fost noi pe-acolo, în iulie anul trecut, multe s-au întîmplat la Berlin. mai multe decît cele ce se aud.

PARIS, 7 IANUARIE 1939

Prînz cu Choute [rudă îndepărtată a Lahovarylor și veche cunoștință pariziană a autoarei] și cu prietenul acesteia, Georges Huysman, director general al Artelor. Sint exasperați de vizita pe care Chamberlain i-o va face lui Mussolini². Cap delicat de evreu — cu ochi albaștri — Huysman, omul de încredere al lui Daladier, căruia i-a fost șef de cabinet, nu-și mai pune frîu gurii. Izbește în masă și spune :

— N-are ce căuta acolo !

Foarte semnificativ.

PARIS, 11 IANUARIE 1939

Italia cere [Franței] Corsica, Tunisia și Djibouti. Aceste pretenții fac destul de dificil voiajul lui

¹ Edouard Daladier (1884—1970), lider al Partidului Radical din Franța ; în mai multe rînduri ministru și prim-ministru, inclusiv în perioada 1938 — martie 1940.

² Arthur Neville Chamberlain (1869—1940), prim-ministru englez (1937—1940), conciliator fervent al nazismului german și fascismului italian. În ianuarie 1939, a făcut o vizită lui Mussolini, încercînd zadarnic să-l scoată de sub influența lui Hitler și să-i cîștige bunăvoința cu o serie de concesi pe socoteala Franței.

Chamberlain la Roma. Italienii îl acuză, cu anticipație, că nu ține seama de aspirațiile lor, pe cât de înfocate, pe atât de irealizabile, și reproșează lui MacDonald¹ că nu a abordat la Stressa² problema Etio-
piei. A eluda nu înseamnă a elucida — spun italienii.

Ce poate face Chamberlain ? Să vindece Italia de nebunie ? E ca și cum ai vrea să oprești dansul fluturilor. Îmi amintesc de versurile absurde, dar pătrunzătoare, ale lui Victor Hugo :

De vreme ce-i așa, așa trebui' să fie.

Văd și eu... Văd și eu...

Pare o explicație suficientă pentru starea de spirit a celor ce ne cîrmuiesc. Îmi amintesc de cuvintele, pline de descurajare, ale lui Ramsay MacDonald :

— Ne ducem de-a dura, ne ducem de-a dura...

Pretutindeni s-a strecurat sentimentul inevitabilului.

PARIS, 13 IANUARIE 1939

I-am trimis lui Neville Chamberlain, pentru Anne [soția lui], la Villa Madama [sediul Ambasadei britanice la Roma], un volumaș cu poezii de Keats. După cum anunță ziarele la ultimele știri, Anne nu a plecat la Roma, dar cărticica a și pornit-o spre Ambasada britanică din capitala Italiei.

Lordul Lloyd³ mi-a făcut o vizită la ora 4. Vorbește

¹ James Ramsay MacDonald (1866—1937), fost șef al Partidului Laburist Britanic, ulterior dezavuat de acesta pentru „pactizarea” cu conservatorii ; prim-ministru, unul dintre cei mai apropiați prieteni ai scriitoarei, care, după moartea lui, a rămas în continuare strîns legată de familia MacDonald.

² Oraș italian, sediu în 1935 al unei Conferințe franco-anglo-italiene, determinată de restabilirea serviciului militar obligatoriu în Germania.

³ Baronul englez George Ambrose Lloyd (1879—1941), industriaș, diplomat și om politic, și-a desfășurat activitatea în primele două decenii ale secolului nostru în Orientul Apropiat și Mijlociu. Din 1910, a fost deputat în Camera Comunelor și a ocupat diverse funcții superioare guvernamentale. Din 1937 a condus Consiliul britanic (British Council). În toată perioada interbelică, a îndeplinit numeroase misiuni cu caracter neoficial, întîlnindu-se pe acest teren cu Martha Bibescu, cu care s-a împrietenit. În anii premergători răz-

minunat despre Olanda. La Amsterdam, evreii sînt în primejdie. Oh, Spinoza ! Lloyd crede că germanii vor invada Franța „prin Olanda“. Își expune părerile cu o însuflețire și cu o convingere în victorie de-a dreptul extraordinare.

A fost tovarășul de luptă al lui „Lawrence of Arabia“. În „Cei șapte stîlpi ai înțelepciunii“¹ poți citi povestea lui. O pîrticică din povestea lui.

PARIS, 19 IANUARIE 1939

Prînzit la Jean Prouvost², în aerianul său apartament de pe strada Reynouard, împreună cu lady Brownlow, care vine de la Capul Antibes, unde a locuit la ducele de Windsor³. Sînt de față Philippe de Croisset, micuțul Lazareff [redactor-șef al ziarului „Paris-Soir“] și alții de-ai casei.

Conversația se învîrtește exclusiv în jurul soților Windsor și, mai ales, în jurul ducelui. Lady Brownlow deapănă istorioare nostime, una după alta.

— După ce a semnat actul de abdicare, i-a spus fratelui său, ducele de York⁴, care îl conducea la mașină : „Good bye, Sir“ [„Adio, domnule“]. Văzîndu-l pe ducele de York cum plîngea în hohote : „Ei, Bertie, vino-ți în fire, trebuie să respecti regulile

boiului, a luptat alături de Churchill împotriva conciliatorilor. În mai 1940, a devenit Secretar de Stat al Coloniilor, iar în 1941, cu puțin înainte de a muri, speaker (președinte) al Camerei Lorzilor. Despre Consiliul Britanic vezi și nota de la p. 62.

¹ Lucrare a lui T. E. Lawrence, supranumit „al Arabiei“, agent al Intelligence Service-ului în Orientul Apropiat și Mijlociu în cursul primului război mondial.

² Industriaș francez, proprietar al cotidienelelor antebelice „Paris-Midi“ și „Paris-Soir“, fondator al săptămînalului „Match“ (devenit în 1945 „Paris-Match“).

³ Ducele de Windsor, rang nobiliar purtat de fostul rege al Angliei, Eduard al VIII-lea, care a abdicat în 1936, în urma căsătoriei morganatice contractate cu doamna Simpson.

⁴ George al VI-lea al Angliei (1895—1952), al doilea fiu al lui George al V-lea, alintat în familie cu diminutivul Bertie. A urcat pe tron în urma abdicării fratelui său, Eduard al VIII-lea. A luptat în primul război mondial, în marea bătălie navală anglo-germană de la vest de Peninsula Iutlanda. În perioada celui de-al doilea război mondial, a rămas în Londra în cursul bombardamentelor naziste din timpul bătăliei Angliei.

jocului !” De curînd, cineva l-a întrebat, mai degrabă cu indiscreție decît cu tact : „Cînd vă întoarceți în Anglia ?”. Fostul rege i-a răspuns : „Cînd frațele meu va fi suficient de popular”.

Lady Brownlow adaugă :

— Decretul [de abdicare] e ilegal. El ar putea spune : „Iată-mă, vreau coroana înapoi !”.

Femeia care vorbește are simțul dramaticului, dar nu cunoaște, de fapt, nici una din piesele care formează resortul dramei. Ca, de pildă, părerile personale ale lui Eduard al VIII-lea despre metodele de folosit pentru a evita războiul ce vine, adică pentru a nu-l duce.

PARIS, 21 IANUARIE 1939

Cină cu Drieu la Rochelle [scriitor profascist. În 1945 a fost condamnat la moarte și executat pentru trădare și pactizare cu inamicul.]. A făcut politică cu Doriot [lider al unei grupări fasciste, așa-zisul Partid Popular Francez]. E dezgustat. Îmi spune :

— Pentru a-i învinge pe dictatori, e nevoie de dictatură, iar țara asta — adică Franța — nu mai e în stare de așa ceva.

Vizită a lui Tătăărăscu, Tătăărăscu al nostru, de la Poiana. A devenit ambasador, fără însă ca francezii să procedeze imediat în același fel¹. Thierry² arde de nerăbdare, bate pasul pe loc... Vine și asta.

Tătăărăscu îmi spune că are încredere în mine, că vrea să se sfătuiască cu mine, că mă socotește o „soră proteguitoare”. Nu-i rău. Are tot ce-i trebuie ca să cîștige alegerile. *Gură mare*³. Tipul perfect al olteanului, mai degrabă simpatic.

¹ În cadrul efortului de apropiere dintre Franța și România în ajunul celui de-al doilea război mondial, s-a convenit ca cele două legații să fie ridicate la rangul de ambasade. Tergiversările ministrului de Externe francez Georges Bonnet au făcut să întîrzie ridicarea în rang a misiunii diplomatice franceze la București.

² Adrien Thierry, ministru plenipotențiar (1936—1939), apoi ambasador extraordinar și ministru plenipotențiar al Franței la București (1939—1940).

³ În limba română în original, ca toate celelalte cuvinte, expresii sau fraze tipărite cu litere cursive.

Pe ziua de azi am organizat un dejun cu Marele vistiernic al Franței (Paul Reynaud), cu lordul Lloyd, înapoiat de la Roma, și, bineînțeles, cu Hélène de Porte. Masa va avea loc la Hôtel Trianon, unde ne-a invitat Paul Reynaud, care își petrece acolo week-end-urile.

Pe drumul dintre Paris și Trianon, cu George [Bibescu] și Lloyd, în mașina mea. Conversație interesantă cu Lloyd. Îmi vorbește despre italieni, cu aceea rapiditate de expresie a cărei taină o deține :

— Sînt puși pe rele !

Îmi povestește despre insulița din fața portului Djibouti, cedată de Franța italienilor prin acordul din 1935, care însă a fost denunțat între timp [de Mussolini]. Lloyd i-a învățat cum să ia insula. Am impresia că e un măr otrăvit.

Lloyd nu e niciodată trist, dar azi e serios, de parcă s-ar pregăti de luptă. Îmi repetă :

— Italienii sînt puși pe rele !

Despre francezi spune sec :

— Sînt obositori.

Marele vistiernic ne așteaptă în micul său apartament. Se umflă în pene, plin de mîndrie că lordul Lloyd ține să se întîlnească cu el. Hélène de Porte, ațintindu-și ochii spălăciți asupra lui Lloyd, e foarte atentă și tăcută. Egeriile acestor domni fac legămînt de tăcere în public. Am senzația că Hélène își scoate paguba în intimitate.

George i-a spus lui La Grange — care e președintele Aeroclubului francez, care e senator și care cunoaște o mulțime de americani — tot ce avea pe suflet în legătură cu situația aviației franceze. O consideră primejdios de slabă. La fel i-a vorbit și lui Tătărăscu, în speranța că acesta, ca ambasador, va transmite cuvintele lui celor din guvern.

Numai unul ca George poate spune astfel de lucruri. Tătărăscu, în schimb, nu va sufla o vorbă care să nu fie pe placul guvernului francez. Dealtfel acesta s-ar supăra foc pe ambasadorul unei țări mici, care ar ști că aviația franceză nu face doi bani. Asta ar în-

semna, pe deasupra, să-l împiedice pe „client“ — țara cea mică — de a comanda marfa. Ar însemna, așadar, a indispune pe marii industriași francezi.

Complezență peste complezență! Cîrmuitorii se joacă, fără încetare, de-a „cine-i păcălitul?“.

Ajunul plecării lui George în marele său raid. Prînz cu Tavera, cîștigătorul Cupei Bibescu, astăzi șef de cabinet al ministrului Aerului. George vrea să stea de vorbă cu el atît despre expediția sa aeriană pînă în Ciad, cît și despre starea jalnică a aviației franceze.

PARIS, 26 IANUARIE 1939

Italia lunecă în jos, pe pantă. Mussolini e obsedat de ispita căreia îi sucombă, neputincios. Își spune, zi și noapte: „Prada e atît de frumoasă!“. E ideea lui fixă.

Îmi amintesc de Balbo¹, care îmi spunea în 1931, după banchetul oferit de George la Hotel Excelsior:

— Milanul va fi distrus, dar vom cîștiga războiul [proiectat împotriva Franței, pentru obținerea teritoriilor revendicate].

Dacă Franța ar fi singură, da. Dar există și Anglia, cu Statele Unite alături. Italienii uită de englezi și de americani.

PARIS, 28 IANUARIE 1939

Mă duc la soții Row Datton, pe cheiul Bourbon, nr. 4. Ascult — la radio — discursul ținut de Neville Chamberlain la Birmingham. Își pledează cauza, explicînd de ce s-a dus la Roma. Cei ce-l critică, declară el, nu dețin nici datele pe care le poate deține în diferite probleme un prim-ministru, nici răspunderile ce apasă pe umerii acestuia. Despre criticii săi, pe care îi numește textual „ignoranți și iresponsabili“, Chamberlain spune:

— Au pretins mai întîi că m-am dus la Roma pentru a acorda dreptul de beligeranță lui Franco [în războiul civil din Spania] și pentru a recunoaște te-

¹ Italo Balbo (1876—1940), ministru italian al Aerului (1928—1935), mareșal al aviației (1933), unul dintre liderii mișcării fasciste.

meiurile revendicărilor Italiei împotriva Franței, prietena și aliata noastră. N-am făcut nici una, nici cealaltă. Atunci mi-au reproșat că m-am dus la Roma ca să nu fac nimic.

PARIS, 30 IANUARIE 1939

Gripată, mă văd silită să rămân în cameră.

Row Datton îmi rezumă la telefon ultimul discurs al lui Hitler : „Sînt profet : prevăd mulți, mulți ani de pace“. Joaca de-a „cine-i păcălitul?“ continuă.

Vizită a lui [Viorel V.] Tilea¹, numit ministru la Londra, în locul lui Grigorcea, a cărui soție a făcut impresie proastă cu prilejul faimoasei vizite [a lui Carol al II-lea], la care m-am ferit, ca de foc, să iau parte².

Tilea îmi relatează intrigile lui Anton³ [Bibescu] împotriva lui. Ce inutile și prostești sînt aceste sfărâri, scoase la lumină !

PARIS, 1 FEBRUARIE 1939

Violette Trefusis m-a invitat astă-seară la un dineu, în onoarea lordului De La Warr (ministru la Învățămintului britanic). De La Warr este laburist, este ministru, este lord, este un bărbat foarte frumos și are unul dintre cei mai desăvîrșiți arbori genealo-

¹ Viorel Virgil Tilea (1896—1972), unul dintre fruntașii vieții politice burgheze și de afaceri românești dintre cele două războaie mondiale, numit în ianuarie 1939, de către regele Carol al II-lea, ministrul României la Londra. Ostil regimului de dictatură militară-fascistă și alianței cu Germania nazistă.

² În noiembrie 1938, regele Carol al II-lea a făcut un turneu politic în cîteva capitale europene, Londra, Paris, Bruxelles, Berlin, pentru a sonda pe ce poziții internaționale se putea sprijini România în cazul intensificării presiunilor hitleriste și revizioniste.

³ Anton Bibescu (1878—1951), văr primar cu George-Valentin Bibescu, căsătorit cu Elisabeth Asquith, fiica lordului Herbert Henry Oxford and Asquith, fruntaș liberal și prim-ministru al Marii Britanii (1908—1916). A fost consilier de legăție la Londra și ministru plenipotențiar la Washington și Madrid. S-a impus de tînr în dramaturgie, publicistică și critică literar-artistică. Piese sale *Le Jaloux* (*Gelosul*), *Jacques Abran* și *Laquelle ?* (*Care din ele ?*) au fost bine primite de publicul și de cronicarii parizieni.

gici din Anglia (un golf îi poartă numele în S.U.A.¹).

Invitat de asociația „France-Angleterre“, el este primit de „Arts et Tourisme“, organizație condusă de Marthe de Fels și sprijinită de Alexis Léger², cu alte cuvinte de Quai d'Orsay [Ministerul de Externe al Franței]. Se ascund aici mii de dedesubturi, mii de intrigi, mii de rivalități.

La dineu participă o mulțime imensă. Georges Bonnet³ e prezent la masa oficială. Jean Zay, ministrul francez al Instrucțiunii Publice, vorbește cel dintii. Cuvîntare destul de cenușie. Îi răspunde lordul De La Warr, foarte intimidat, în limba franceză, cu un accent groaznic și totuși cu un aer de mare senior : deși luptă din greu cu nodul de la cravată, deși se căznește să fie spiritual, povestind o anecdotă despre umbrela valetului său, se comportă, fără să vrea, într-un mod arogant.

Nasul lui Georges Bonnet are paloarea unui cioc de papagal.

PARIS, 2 FEBRUARIE 1939

Se șoptește, cu multă voluptate, că imitîndu-l pe [fostul premier britanic] Baldwin⁴, Roosevelt ar fi declarat : „Frontierele Americii se găsesc în Franța“.

PARIS, 3 FEBRUARIE 1939

Dezmințirea lui Roosevelt vine imediat după colportarea frazei ce i se atribuie. Președintele Statelor

¹ Herbert Edward De La Warr (sau Delaware) era descendentul baronului Thomas West De La Warr, care fusese numit în 1610 guvernatorul coloniei britanice Virginia, pe țărmul apusean al Oceanului Atlantic.

² Numele sub care și-a desfășurat activitatea diplomatică, vreme de 26 ani, poetul Saint-John Perse, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1960).

³ Om politic francez (născut în 1889), ministru al Finanțelor și al Economiei Naționale în cabinetul Chautemps (1937), ministru al Afacerilor Externe și al Justiției (1938—1940) în guvernul Daladier. Unul dintre cei mai zeloși adepți ai politicii de conciliere cu Hitler, protagonist al Acordului de la Munchen din septembrie 1938.

⁴ Stanley Baldwin (1867—1947), lider al Partidului Conservator englez, de mai multe ori prim-ministru. A dus o politică de conciliere față de statele fasciste.

Unite declară că este vorba de „o minciună premeditată“. Probabil că au miriit membrii Congresului [ostili angajării S.U.A. de partea aliaților].

PARIS, 7 FEBRUARIE 1939

Mă scoală din somn telefonul : e George, care mă cheamă de la Alger. Așteaptă într-una să i se repare avionul.

Mă cam îngrijorează gândul că a plecat pe „o mîrtoagă bătrînă“, cum spune el. Găsesc — vorba soacrei mele — că „mi-a ajuns cu vîrf și îndesat“.

Am fost să văd *Ostatecul* de Paul Claudel ¹ la Comedia Franceză, cu Ventura ².

PARIS, 8 FEBRUARIE 1939

Iau cina la [Georges] Huysman, director general al Artelor, în locuința pe care o ocupă, pe contul statului, în vestita manufactură de goblenuri. Alți oaspeți : [dramaturgul] Tristan Bernard, Anatole de Monzie [ministrul Comunicațiilor], [romancierul] Roland Dorgelès.

Domnește o mare însuflețire, se face risipă de mult spirit — un spirit dintre cele mai subtile —, dar totul pe un fond de vulgaritate, ca o mîncare cu rîtaș.

PARIS, 10 FEBRUARIE 1939

Două telegrame de la George : una din Colomb-Béchar, cealaltă din Reggane. În sfîrșit, a pornit-o. E în inima scumpei sale Africi.

Incepe dansul evenimentelor : naționaliștii spanioli [trupele lui Franco] au ocupat Minorca, insula unde un prost de pe aici pretindea că debarcaseră mai de mult englezii. De asemenea, japonezii au cucerit insula care domină portul Hanoi. Partida de șah a început. Ocupați-vă locurile pentru contradans.

Ceai la d-na Florica Bressy ³, sora lui Alice Cocca ⁴. Vin pentru a-i face un serviciu lui Thierry, care

¹ Paul Claudel (1868—1955), poet, dramaturg și eseist francez, de profesie diplomat. Catolic militant, s-a manifestat pînă în ajunul războiului în favoarea politicii de conciliere.

² Maria Ventura (1886—1954), actriță română care, din 1919, a jucat la Comedia Franceză.

^{3,4} Surori ale lui N. D. Cocca.

moare de nerăbdare să afle dacă va obține titlul de ambasador.

„E în joc prestigiul regelui României“. Așa trebuie să-i spun fiicei generalului Cocea, care e atotputernică la Quai d'Orsay.

Thierry îmi telefonează. Pentru a șasea oară de ieri încoace. Îmi aduc aminte de replica d-nei Tallien¹ : „Fii pe pace, drăguțule, nădragii ți-i capeți“².

PARIS, 11 FEBRUARIE 1939

Insula Hainan, în Marea Chinei, a fost ocupată de japonezi. Hong Kong, Hanoi și Singapore sînt amenințate (Japonia mă neliniștește).

După ce oamenii lui Franco au ocupat Minorca, [crucișătorul] „Devonshire“ a venit pentru a salva pe republicanii spanioli (adică pe „comuniști“, cum îi consideră adversarii). Englezii îi iau sub aripa lor pe „roșii“ — iată încă ceva foarte semnificativ.

PARIS, 12 FEBRUARIE 1939

La Berlin, un artist de music-hall a ajuns la pușcărie din cauza scheciului pe care-l interpreta. El îi întreba pe spectatori cine este germanul genial care, printre picături, se ocupa cu diplomația și al cărui nume începe cu G. Publicul striga : „Goering !“. Comicul răspundea : „Aber nein !“. După cîteva acorduri la pian, întrebarea era pusă din nou, lumea striga : „Goebbels !“, actorul striga și el : „Nein !“. Cînd publicul se dădea bătut, comicul șușotea : „Goethe !“. Entuziasm printre spectatori.

PARIS, 14 FEBRUARIE 1939

Franța cumpără în Statele Unite 615 avioane, care costă două miliarde [de franci], în loc să le construiască ea însăși. Gîndesc cu mintea lui George, știu că și el va spune așa.

Atunci cînd vrei să câștigi un meci de box, e mai bine să te antrenezi, decît să-ți cumperi mușchi falși.

¹ Jean Lambert Tallien (1767—1820), fruntaș al dreptei în Convenția națională franceză. Soția sa era cunoscută ca o minuitoare a favoritismului epocii.

² Aluzie la pantalonii strînși pe gambe, care făceau parte din uniforma tradițională a diplomaților epocii.

Atunci cind produci avioane, produci totodată și oameni corespunzători — muncitori buni și piloți buni.

PARIS, 16 FEBRUARIE 1939

Ziarele franceze discută la nesfârșit despre recunoștința lui Franco. „Recunoștință pe care ar trebui să n-o aibă“, am remarcat eu. Se mizează pe ingratitudinea lui față de Mussolini, care l-a ajutat să învingă pe „roșii“.

După părerea mea, se poate conta pe nerecunoștința lui în măsura în care Axa Roma-Berlin ar intra într-o fază politică proastă sau ar suferi vreun eșec de altă natură.

PARIS, 22 FEBRUARIE 1939

Astăzi după-amiază m-am dus să ascult muzică la prințesa Edmond de Polignac, pe strada Cortembert. Cînta un pianist român, Dinu Lipatti. Un omuleț cu expresia, surîsul și profilul lui Emanuel [fratele mai mic al lui Anton Bibescu]. Era halucinant.

PARIS, 23 FEBRUARIE 1939

Nici o veste despre George, după ultima lui telegramă din Gao.

PARIS, 1 MARTIE 1939

Alegerea cardinalului Pacelli: papa Pius al XII-lea¹ devine succesorul papei Pius al XI-lea.

PARIS, 4 MARTIE 1939

Primit astăzi vizita lui José-Maria Sert², care s-a ocupat, împreună cu alții, de salvarea tablourilor din Muzeul Prado. Operația a costat mult, foarte mult, cheltuielile fiind suportate, pe rînd, de albi și de roșii, în vreme ce poporul spaniol... Tren blindat, adăpost

¹ Pius al XII-lea (Pacelli, 1876—1958), papă între anii 1939 și 1958.

² Pictor spaniol, care a trăit între anii 1876 și 1945, autorul unor fresce decorative din Palatul Națiunilor de la Geneva.

blindat, gardă specială, nimic nu a fost socotit prea scump pentru pînzele lui El Greco, Velásquez, Tizian. În vreme ce poporul spaniol...

Cine ar fi cheltuit, pentru a-i salva pe copiii din Spania, sumele utilizate pentru a pune în siguranță tablourile Muzeului Prado ?

Puneți un Greco, un Tizian sau un Velásquez în fața unei femei simple, a unui muncitor, a unui cio-ban, a unei portărese din Spania sau din orice altă țară și întrebați-l pe cel în cauză dacă merită să plă-tești pentru a vedea un astfel de lucru, pentru a-l păstra, pentru a-l scăpa de la pieire. Răspunsul e lesne de ghicit. Totuși, în Spania, pentru salvarea unor tablouri, de care omul de rînd nici nu se sin-chisește, s-au cheltuit banii statului — fie el roșu sau alb —, cu alte cuvinte banii dobîndiți de pe urma muncii acestui popor, în timp ce copiii lui piereau.

Noi, cei foarte fericiți și foarte puțini, am impus poporului, tuturor popoarelor, normele noastre, cursul nostru fiduciar forțat, valorile noastre.

PARIS, 8 MARTIE 1939

Dejun la ambasada Angliei. Vecinul meu de masă din dreapta Hervé Alphand¹, care se pregătește să plece la Berlin, pentru nu știu ce combinație finan-ciară, destinată să ascundă atît germanilor cît și fran-cezilor „gravitatea situației“, așa cum se numește, cuviincios, acest tobogan.

Alphand îmi spune că va negocia cu „tanti Mutzi“ — porecla dată de el omologului său german.

PARIS, 14 MARTIE 1939

Pregătirile pentru vizita festivă a lui Lebrun² la Londra. Pregătiri pentru alegerile prezidențiale la Paris. Același joc. Trăiască dl. Oarecare ! Așa e mai sigur.

¹ În perioada la care se referă autoarea, directorul acor-durilor comerciale în Ministerul Comerțului.

² Albert Lebrun (1871—1950), președintele Senatului fran-cez, apoi al Republicii (1932—1940).

Am convingerea că va fi greu de reînviat Antanta Cordială. Englezii sînt sinceri în dorința unei apropieri rapide și cu orice preț. Dar Franța este atonă, amorfă, amorțită.

PARIS-LONDRA, 15 MARTIE 1939

Hitler intră astăzi în Praga, ocupă bastionul [castelul Hrad]. Uzinele Skoda, banii Angliei, banii uzinelor Creuzot, toate la un loc au fost slănina din capcana în care a intrat șoarecele. Îmi închipui senzația stîrnită la Londra, unde voi ajunge diseară.

Tilea mi-a telefonat de ieri, pentru a urgenta venirea mea. Credeam că nu urmărea decît combaterea zvonurilor răuvoitoare lansate de Anton [Bibescu], dar a avut și motive mai serioase.

Am luat pasărea de seară — avionul de ora șapte — de pe aeroportul Le Bourget. Puțin după aceea, am sosit la Croydon ¹.

LONDRA, 16 MARTIE 1939

Lăsata secului — și ce carnaval în Europa ! Boemia și Moravia au fost declarate protectorat german !

Dejun la Léonie [Leslie], mătușa lui Winston Churchill, care declară :

— Sînt sigură că Hitler a făcut asta pentru a compromite vizita d-lui Lebrun.

A mai făcut-o și din multe alte motive și, poate, fără motive, dintr-o pornire pătimașă.

Vocea tulburată a lui Tilea la telefon :

— Vești proaste ! Nemții ne oferă o bucată din Rutenia [subcarpatică]. E un măr otrăvit ².

LONDRA, 17 MARTIE 1939

Tilea sosește la mine încă de la ora 9 și jumătate. Lungă convorbire. E într-o stare de agitație indescriptibilă și are un aer foarte nefericit :

¹ Cel mai important aeroport al capitalei britanice (pînă după al doilea război mondial).

² Referire la avansurile diplomației hitleriste ca România sa participe la dezmembrarea Cehoslovaciei, propuneri refuzate net de Carol al II-lea și de guvernul Călinescu-Gafencu.

— Am vești groaznice din Transilvania. Nemții sînt la granița noastră. Ne pretind : „Renunțați la industrie și rămîneți un stat agrar. În acest caz vă garantăm frontierele“. Gafencu¹ și-a pierdut capul... La București, sînt înnebuniți cu toții. Tot armamentul nostru [comandat la uzinele Skoda] a căzut în mîna nemților — era încă în Cehoslovacia. Sîntem pierduți. *Ne-am curățat !*“²

Îmi vine în minte o frază a tatălui meu : „Spiritul acestui popor a fost plămădit de profesorii din Transilvania... împotriva grofilor“. În lupta împotriva conștilor.

Bietul Tilea se îngrozea la gîndul că vor reveni grofii de care ne descotorosisem în 1919³.

După părerea lui, nu mai este decît o chestiune de ore. Transilvania va fi smulsă României și pusă sub conducerea unui general german și a unui grof oarecare. Tilea vorbește cu o durere fără seamăn și dispararea lui are o rezonanță de autenticitate.

Îi făgăduiesc să fac tot ce voi putea în cursul șederii mele aici. Dar ce anume ? Vom vedea.

Se așteaptă cuvîntarea pe care o va rosti Chamberlain la Birmingham astă-seară, cînd împlinește 70 de ani. Se așteaptă totul de la acest discurs, care va fi pronunțat a doua zi după ce Hitler și-a făcut intrarea în Praga și după ce Boemia și Moravia au devenit protectorat german.

Un discurs ce va trebui ascultat. Sărmanul Chamberlain ! Biata Anne ! Ce tort de aniversare !

Vine să mă vadă Victor Cazalet, deputat în Camera Comunelor. Trag acest prim clopoțel de alarmă,

¹ Grigore Gafencu (1892—1957), om politic și ziarist român, subsecretar de Stat al Afacerilor Externe, apoi ministru al Afacerilor Externe (1939—1940), ministru al României la Moscova (1940—1941). Adversar al politicii de cedare în fața pretențiilor lui Hitler, a încercat să țină țara în afara conflagrației.

² Temerile lui Tilea, deși întrucîtva exagerate, au fost stîrnite de amenințările abia voalate cu care Germania nazistă își însoțea insistențele în vederea încheierii unui acord economic prin care să acapareze o mare parte din bogățiile naturale ale României.

³ La 12 septembrie 1919, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a emis un decret privind înfăptuirea reformei agrare (ceea ce însemna sfîrșitul marilor proprietăți funciare ale grofilor).

pe care-l știu foarte sonor. Îmi promite că va întreprinde cîte ceva.

Seara, la opt și un sfert, urc în apartamentul d-lui Duchenne, directorul general al Hotelului Ritz, unde locuiesc : m-a invitat să ascult la dînsul cuvîntarea lui Neville Chamberlain.

Primăria din Birmingham, ovații puternice.

— Ceea ce simțim nu se poate exprima, spune prim-ministrul Angliei. [Nu a avut loc nici o consultare anglo-germană].

„Consultare“ rimează cu „indignare“. Cuvinte magice : „Libertate... Imperiul britanic și Franța... Iepurele scos din joben...“ Sînt numai urechi, cîntărind fiecare cuvînt și gîndindu-mă la cele aflate de la bietul Tilea azi-dimineață.

— ...Nu ne lasă indiferenți cele ce se petrec în Europa de sud [-est], declară Chamberlain.

„Se întîmplă ceva“, îmi spun eu.

Soții Vansittart¹ mi-au promis că vor lua cina la mine, în salonaș, unde se vor întîlni cu Tilea. Vansittart vrea să fim singuri cu acesta, pentru ca nu cumva să transpire ceva în afară. Îi pune întrebări ministrului nostru în legătură cu ultimatumul economic al Germaniei, cu cele 22 de divizii care amenință să invadeze țara, cu silniciile nemțești..

Aici, în Anglia, primul-ministru va fi înlocuit. E prea moale.

— Împotriviți-vă, îi spune Vansittart lui Tilea.

— Ne vom împotrivi, răspunde acesta.

— Cum așa ? — intervin eu. Singuri-singurei ?

David e trimis în luptă, pe cînd ceilalți se țin la o distanță respectuoasă de Goliat.

Spre marea mea surpriză, Vansittart îi spune lui Tilea :

— Îl chem pe Maiski² la telefon.

Ceea ce și face. Din salonașul tihnit în care ne

¹ Sir Robert Gilbert Vansittart (1881—1957), diplomat britanic, subsecretar permanent de Stat pentru Afacerile Externe (1930—1938), consilier diplomatic principal al secretarului pentru Afaceri Externe (1938—1941).

² Ivan Mihailovici Maiski (1884—1975), diplomat, istoric, publicist sovietic, academician (din 1946) ; ambasador al U.R.S.S. în Anglia (1932—1943), apoi locuitor al ministrului Afacerilor Externe.

aflăm, cheamă Rusia în ajutor. Și Maiski răspunde. Cei doi își fixează o întâlnire.

— Vezi cum se procedează? — mă întreabă în șoaptă Sarita [Vansittart], aplecându-se spre mine.

Adevărul este că, la Downing Street¹, s-a ținut azi după amiază o ședință de cabinet, pentru a se decide cum să fie ajutată România. Vestea că Bucureștiul *dezmințe* ultimatumul² îl irită pe primul-ministru. Deși, în treacăt fie spus, un ultimatum economic este la fel de grav ca unul politic. Renunțarea la industrie, așa cum mi-a relatat Tilea azi-dimineață [României nu-i era rezervat] nimic altceva decât agricultura. Georgicele, Bucolicele³, fericirea, raiul!

Această *dezmințire* tragică — și-au pierdut capul, vorba lui Tilea. „Nimeni nu se leagă de mine! Nu-mi săriți în ajutor!“.

Miine o nouă ședință a cabinetului britanic. Astăseară la Maiski. Ce va ieși din toate acestea?

LONDRA, 18 MARTIE 1939

Ultimatumul economic, dezmințit de București, îndispune Camera Comunelor. Hitler ne hărăzește exclusiv agriculturii. La Londra, domnește o mare efervescență.

LONDRA, 19 MARTIE 1939

Întâlnirea cu Tilea, care suferă foarte mult.

— Gafencu și-a pierdut capul, îmi repetă dînsul. Tratează cu ei. Cei de la București sînt furioși pe mine. Îmi cer să dezminț ultimatumul economic. De

¹ Stradă a Londrei, vestită pentru că la nr. 10 se află reședința oficială a primului ministru.

² În dorința de a nu oferi Reichului nazist un pretext de a recurge la forță, guvernul român a dat publicității un comunicat prin care nega brutalele presiuni exercitate de Germania în cazul negocierilor pentru tratatul economic care avea să fie încheiat în martie 1939. Dezmințirea venită de la București răpea lui Chamberlain un prilej spectaculos de a-și afișa „fermitatea“ cu care promitea că va răspunde unor noi pretenții ale lui Hitler.

³ Aluzie la celebrele opere ale lui Vergiliu, care evocă viața în mijlocul naturii.

altfel, i-am spus lordului Halifax¹ că informațiile mi-au parvenit din surse neoficiale. Dar nu-i adevărat ! Pe mine m-au pus la curent Armand Călinescu² și Grigore Gafencu.

Îmi cere numărul de telefon de la Denham al lui Vansittart și i-l dau.

— Cei de la București nu sînt de acord că am procedat bine. Mă lasă fără instrucțiuni. La Downing Street s-au hotărît să nu recunoască dispariția Cehoslovaciei [ca stat independent].

— Asta a devenit un tic nervos la occidentali, îi răspund eu. Vezi împăratul Etiopiei³.

Viorel Tilea îmi declară că Chamberlain este în pericol, că decesul său politic e inevitabil și că Parlamentul îl vrea pe lordul Halifax în fruntea guvernului. Se cere, de asemenea, introducerea serviciului militar obligatoriu [inexistent în Anglia pînă atunci].

Iar pentru a-și atinge aceste țeluri, cei de aici vor să se folosească de România. Totul se leagă !

Sărmanul Tilea este copleșit de spaimă. Îl calmez pe cît pot. Se bucură aflînd că voi sta pînă mîine la Malcolm MacDonald⁴, care m-a invitat la Hythe⁵. Fiind vorba despre un ministru, Tilea speră că voi putea să spun și să fac o treabă utilă.

Plec la Hythe cu micul automobil al lui Malcolm, la volan fiind vrednicul Mason, fostul șofer al lui

¹ Edward Frederick Lindley Wood Halifax (1881—1959), om politic englez, care l-a înlocuit în februarie 1938 pe A. Eden, ca ministru al Afacerilor Externe, secundîndu-l pe Chamberlain în orientarea acestuia spre o înțelegere cu dictatorii fasciști. A jucat un rol important în negocierile care au dus la Acordul de la Munchen.

² Armand Călinescu (1893—1939), unul dintre liderii Partidului Național-Tărănesc ; prim-ministru (martie-septembrie 1939) în timpul dictaturii regale. Promotor al politicii tradiționale a unei părți a burgheziei românești de menținere și dezvoltare a legăturilor cu Anglia și Franța ; și-a atras adversitatea Gărzii de fier și a Germaniei hitleriste ; asasinat de legionari (septembrie 1939).

³ Aluzie la faptul că Anglia și Franța nu au recunoscut ocuparea Etiopiei de către Italia fascistă, fără a lua însă nici o măsură efectivă pentru prevenirea sau contracararea agresiunii.

⁴ Fiul lui James Ramsay MacDonald ; om de stat britanic, secretar de Stat pentru Colonii, pentru problemele domeniilor ; ministru al Sănătății.

⁵ Stațiune balneară în comitatul Kent.

James Ramsay MacDonald. Pe drum, el îmi face confidențe politice. Spre marea și amuzata mea surpriză, ține cu tot dinadinsul ca Winston Churchill să intre în guvern. Îmi spune că nemții sînt „tari de cap“, că România trebuie să se apere și că, la nevoie, Anglia va sări în ajutorul României, dar pentru asta — și o repetă de mai multe ori — Churchill trebuie să intre în guvern. Această încredere în [liderul conservator] Winston, la fostul șofer al celui dintîi prim-ministru din partidul laburist, îmi stîrnește un zîmbet.

Churchill face parte dintre puținii oameni politici englezi care nu-l agreează pe Malcolm, deși acesta este foarte popular în Camera Comunelor, chiar — sau mai ales — printre adversarii săi. Dar Churchill, părinte pătimaș, nu-i iartă lui Malcolm că l-a înfrînt în alegeri pe fiul său, Randolph.

Ajung la Hythe la ora prînzului.

— Carol a trimis regelui nostru un S.O.S.. îmi spune Malcolm.

Așadar, avea dreptate Tilea să se agite !

— Mîine se ține ședința de cabinet pentru România.

Situația este încă și mai gravă decît îmi închipuiam eu. Ribbentrop [pe atunci ambasadorul Reichului la Londra]¹ a fost convocat la Berlin, pentru a-și prezenta raportul [în realitate pentru a deveni ministru de Externe, în locul baronului von Neurath].

LONDRA, 20 MARTIE 1939

Lungă convorbire cu Malcolm. Îmi povestește că, la înapoierea de la München [după semnarea acordului cvadripartit în problema Cehoslovaciei], Neville [Chamberlain] i-a făcut să se topească de rîs, descriindu-l pe valetul cel mărunțel care-i ieșise în întîmpinare și care era Hitler.

¹ Joachim von Ribbentrop (1893—1946), înalt demnitar nazist, colaborator apropiat al lui Hitler din 1930. Ambasador al celui de-al III-lea Reich la Londra (1936—1938), apoi ministru de Externe (1938—1945), calitate în care a participat la negocierea și semnarea tuturor tratatelor încheiate în această perioadă de guvernul hitlerist.

După cumplitul rechizitoriu pronunțat de dictatorul care-și pierduse orice urmă de autocontrol, Chamberlain, coborînd scările, l-a privit peste umăr, spunîndu-și în sinea sa : „Ești cea mai pocită jăvruță pe care am văzut-o vreodată !“.

Apoi, Malcolm îmi istorisește incidentul cu călimara :

— Indivizii ăștia nu au habar cum să redacteze ciorna unui comunicat. Nu știu altceva decît să dea ordine. Astfel încît, la momentul respectiv, au făcut o mulțime de nazuri pînă să se așeze la masă și să scrie rîndurile pe care trebuiau să le semneze. Iar cînd a venit rîndul semnăturilor, au adus o uriașă călimară nemțească, dar... nimic. Călimara nu avea nici un strop de cerneală !

Cît de prost se organizează germanii, cînd e vorba de semnarea unui compromis ! Îmi place enorm fraza, plină de dispreț : „Nu știu altceva decît să dea ordine“. Îl invit pe Malcolm la masă, unde îl voi pofti și pe Tilea, cu care aș vrea să-i fac cunoștință. El acceptă, adăugînd :

— Trebuie să-l cunosc pe trimisul aliaților noștri.

Dar, în cazul cînd se alătură Marii Britanii, România are de înfruntat o problemă : cu cît Anglia devine mai fermă cu Germania, cu atît crește nevoia lui Hitler de petrolul nostru. Iar în Strîmtori, nici pînă acum nu se zărește vreo navă [de război] britanică !

— Van [Vansittart] nu se gîndește decît la distrugerea flotei italiene, mi-a spus Malcolm.

De aceea nu apar nave [britanice] în Strîmtori. Nu se poate face totul deodată. Problemele trebuie orînduite, după cum spunea Gambetta, dacă nu mă înșel.

Lebrun sosește mîine, odată cu prima zi de primăvară.

Malcolm m-a lăsat la Ritz. La volanul mașinii, Mason era tăcut, deși foarte preocupat de soarta României :

— După Praga, România va servi de minune pentru a trezi din letargie poporul englez.

La patru fără un sfert, Charley Londonderry mă ia la Camera Lorzilor, pentru a asculta discursul lui Halifax.

— Hitler a înnebunit, îmi spune Charley. Va trebui să le tragem nemților încă o bătaie.

Sînt foarte semnificative asemenea cuvinte în gura lui, deoarece a crezut, multă vreme, că are menirea de a intermedia între Londra sa și Berlinul lui Hitler și Goering.

Așteptăm afară, în timp ce, în incinta Camerei, lorzii rostesc rugăciunea. Apoi mă instalez pe unul din cele patrusprezece jilțuri de marochin roșu, procurat de Charley. Îmi plimb privirea peste domnii din asistență și peste tronurile [rezervate perechii regale] acum acoperite cu huse. Un frumos milord se scarpină pe spinare, între omoplați, cu o dezinvoltură desăvîrșită, așa cum se scarpină cîinii : e doar la el acasă, printre ai săi.

Vorbește mai întîi [diplomatul și scriitorul englez] lordul Crewe, care spune că prim-miniștrii ar face bine să nu mai colinde prin străinătate ci să-i lase pe diplomați să-și facă meseria. Apoi se ridică lordul Halifax, alcătuit parcă din cîteva piese, ca un metru de tîmplărie. E slab ca un ogar. Îl apără pe Chamberlain. Solidaritate ministerială.

Violet Bonham-Carter¹ a născocit o poreclă pentru lordul Halifax : Holyfox². Căci, deși arată ca un sfînt, este un sfînt viclean, un cumătru vulpoi. Ca și Sf. Pavel, după părerea mea, cel cu epistola către corinteni.

Vorbind despre reacția lui Neville Chamberlain față de ocuparea Cehoslovaciei, lordul Halifax spune :

— A fost șocat ! Și eu am fost șocat !

Din moment ce acești gentlemen sînt șocați, înseamnă că Hitler își pierde prestigiul. E drept că [la aceasta se adaugă și faptul că] contribuabilul britanic pierde bănuții pe care i-a avansat Cehoslovaciei sau, cel puțin, rămășițelor pămîntești ale acesteia, după septembrie 1938.

¹ Violet Bonham-Carter, fiica mai mare a lui H.H. Asquith, deci soră a Elisabethei, soția lui Anton Bibescu. Fruntașă a Partidului Liberal, publicistă, căsătorită cu Sîr Maurice Bonham-Carter.

² Joc de cuvinte : în limba engleză, *holy fox* = sfînta vulpe.

Se încheie socotelile. *Les bons comptes font les bons ennemis*¹. „Totul trebuie luat din nou în considerație“, declară lordul Halifax, apăsînd pe fiecare cuvînt.

Guvernul român dezmințe zvonurile despre ultimatumul economic adresat de Germania. Bucureștiul a trebuit să dea această dezmințire și am impresia că o face cu părere de rău. Ziarele germane îi acuză pe Tilea și pe Vansittart că au pus la cale minciuna cu ultimatumul economic.

LONDRA, 21 MARTIE 1939

Prima zi de primăvară — zi marcată de sosirea la Londra a președintelui Lebrun și a soției sale. K. [Walter Elliott]² mă ia la Ministerul Sănătății, pe Whitehall Street, pentru a vedea sosirea lui Lebrun, pe care îl întâmpină regele și regina. Cortegiul își face apariția. Frumosul regiment de gardă din Țara Galilor [Welsh Guards]. Regele [George al VI-lea] și Lebrun, pe pernele de purpură ale landoului. În trăsură următoare, la dreapta, d-na Lebrun, îmbrăcată în gri-argintiu, la stînga regina, în mov, iar în fața d-nei Lebrun ducesa de Kent. Din toate trei, aceasta este singura cu înfățișare de regină : parcă ar fi o tigroaică, plîmbată în cușcă cu o oaie și o pisică.

D-na Lebrun este ridicolă : face bezele mulțimii. De o parte și de alta a caleștii în care se află regele, saltă în trap doi călăreți, fiecare cu cîte o secure în mînă.

— Ca să-i taie capul lui Hitler, aud pe cineva în spatele meu.

Gazda și prietenul meu, K. Walter Elliott, ministrul Sănătății, îmi spune :

— D-tale ți se datorează, Martha, ședința Consiliului de Miniștri.

— Grație d-tale, adaugă [Robert] Bearnays [subsecretar de Stat la Ministerul Sănătății], lordul Ha-

¹ „Socoteli bune — dușmănie bună“. Parafrază ironică a proverbului francez : „socoteli bune — prietenie bună“ (*Les bons comptes font les bons amis*).

² Walter Elliott (1888—1958), om politic conservator, originar din Scoția, între anii 1938 și 1940 ministru al Sănătății.

lifax a aflat vestea de la Ministerul Sănătății, înainte ca *Foreign Office*-ul să i-o transmită.

După trecerea cortegiului, aud un puști din Franța care spune :

— Am subiect pentru o compunere la franceză.

Tatăl băiețașului trebuie să fie francezul căruia K. îi explica, prezentându-mi-l, că pe mine mă cheamă nu Elisabeth, ci Martha Bibescu.

— Sinteți marea scriitoare ? m-a întrebat el.

Cină la Amery¹, pe care, odinioară l-a adus lordul Thomson² la Mogoșoaia și care, de atunci, a devenit prim lord al Amiralității și secretar de stat pentru India. El îmi pune tot felul de întrebări despre cele ce se întâmplă în România.

LONDRA, 22 MARTIE 1939

Dejun la Philip Sassoon [director general al Artelor]³, în onoarea celor ce-l însoțesc pe Lebrun. Se servește în vesela de aur a lui Carol al II-lea [Stuart] și în farfurii de porțelan trandafirii.

La masă, am ca vecini pe ducele de Devonshire⁴ și pe Sir Robert Vansittart. Astăzi, România a semnat acordul economic cu Germania. Tilea a fost chemat la București, „pentru a-și prezenta raportul“. Plecarea sa precipitată a produs o impresie foarte proastă la Londra.

De cum începe masa, Vansittart îmi spune :

¹ Leopold Charles Maurice Stennett Amery (1873—1955), om de stat și publicist englez, prim lord al Amiralității, secretar de Stat pentru colonii și pentru problemele dominioanelor.

² Lord Christopher Birdwood Thomson of Cardington (1875—1930), secretar de Stat al Aviației, a murit într-un accident de avion. Atașat militar britanic la București, după primul război mondial, a devenit extrem de apropiat familiei Bibescu. A fost puternic impresionat de frumusețile României și de caracterul locuitorilor săi, așa cum reiese din nuvela sa *Smaranda*, prefăcută de fostul premier englez J. R. MacDonald.

³ Philip Albert Gustave David Sassoon (1888—1939), membru al Parlamentului englez.

⁴ Titlu purtat, după 1618, de familia engleză Cavendish.

— Ar trebui să scrieți acasă ca Tilea să fie trimis înapoi, la Londra, imediat. Și-a făcut un nume aici și rechemarea lui din post ar fi fatală.

Seara, spectacol de gală la Covent Garden¹. Mă aduce mașina Ministerului Aerului și pătrund înăuntru prin intrarea rezervată regelui. Mă însoțește [lady] Léonie Leslie.

Publicul îmi face strania impresie a unei lumi moarte. În ciuda florilor admirabile — uriașe buchete de crini pe scenă, la dreapta și la stînga cortinei. Se fac glume pe seama pieptului d-nei Lebrun : un sutien care nu susține nimic.

— I-ai văzut ? mă întreabă lady Leslie, cu o ironie blajină.

— I-am văzut !

E vorba de sîni d-nei Lebrun. Îi citez aforismul lui Sully : „Plugăria și păstoritul sînt cele două mamele ale Franței“. Lady Leslie îl repetă nepotului său, Winston [Churchill], care vine în pauză să schimbe cîteva cuvinte cu noi. Prezența lui înnobilează spectacolul și salvează situația.

Foarte palid, cu gîtul său gros de bulldog strîns în gulerul uniformei de „frate vîrstnic“ în *Trinity Corporation*², Winston zăbovește îndelung lîngă noi. Știm cu toții (deși nimeni nu vorbește despre asta), că festivitățile de aci au loc după ocuparea Pragăi, după anexarea Memelului, după înrobirea economică a României și în ajunul căderii Madridului.

Întorcîndu-se brusc spre mine, Winston Churchill îmi spune, scandînd cuvintele :

— Vom avea război ! Praf și pulbere se va alege de Imperiul britanic ! Iar eu simt că am întinerit cu douăzeci de ani.

Un fior de plăcere îi străbate trupul cînd rostește aceste cuvinte : se desfată ca un cotoi dolofan, mîngîiat de o mînă nevăzută. Îl simt cît e de încărcat cu electricitate.

Cînd pleacă, am senzația că sala recade într-un fel de apatie generală. Nimic, nici scînteierea diamantelor, nici umerii goi ai femeilor, nici minunatele flori,

¹ Celebru teatru de operă și balet în centrul Londrei, fondat în 1732 de către J. Rich („Italian Opera“).

² Breasla Marinărească a Sfintei Treimi, înființată în 1511.

nici loja de saten alb, unde strălucește ducesa de Kent, nu reușesc să destrame atmosfera apăsătoare.

Interludiul cu Winston Churchill, cele câteva cuvinte ale sale sînt pentru mine singurul moment luminos din această seară.

LONDRA, 25 MARTIE 1939

Canada nu a fost de acord ca Anglia să cumpere grîu din România, așa cum voia lordul Lloyd. Tocmai pe aceasta conta Fabricius¹ — și a avut dreptate².

La ora 5, vizită a lui Regis de Oliveira, ambasadorul Braziliei. Ca toți diplomații, consideră războiul inevitabil. Ca și medicii, care cred că pacienții lor sînt făcuți pentru a fi bolnavi și că bolnavii sînt făcuți pentru a muri, căci, din zgîrcenie, se tratează tîrziu, mult prea tîrziu. Dacă mor, cu atît mai rău pentru pacienți ; dacă e război, cu atît mai rău pentru popoare !

Venit după Oliveira, Rob Bearnays îmi spune că Anglia va da garanții Poloniei. Trebuie să fie bine informat, căci e membru al guvernului — membru de mîna a doua, dar foarte activ.

— Polonia are un tratat cu Franța, continuă el. Dacă Polonia se socotește atacată, înseamnă că Franța trebuie să-i vină în ajutor și că noi trebuie să venim în ajutorul Franței. Dar acum, francezii spun că nu vor interveni. Drept care, ne revine nouă obligația să garantăm Polonia.

După dumneavoastră ! Toată lumea zice : „Domnilor englezi, trageți dv. mai întîi !“³.

¹ Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei la București între 23 aprilie 1936 și 24 ianuarie 1941.

² Principală furnizoare de cereale a Marii Britanii, Canada s-a opus tentativei engleze de a achiziționa o parte din recolta 1939 a României, pentru a micșora cota care ar fi urmat să revină Germaniei naziste. În general, Franța și Anglia nu au știut (sau nu au vrut) să contracareze penetrația economică a lui Hitler în Europa de sud-est, puținele lor oferte fiind necompetitive, așa cum sconta Berlinul.

³ Invitație lansată de francezi, la începutul bătăliei de la Fontenoy (1745), în care au ieșit învingători asupra trupelor anglo-austriece.

Dejun la Hotelul Ritz, cu Rob Bearnays. Oliver Stanley, ministrul de Război¹, vine la masa noastră pentru a sta de vorbă. Soția lui, Maureen, ajunge astăzi la București, unde va ține o conferință, sub egida Consiliului Britanic². Lordul Lloyd se teme puțințel de această călătorie în România a prea-iubitei Maureen, fiica cea mai mare a lordului Charley Londonderry : este o femeie frumoasă și elocventă, dar se cam dă în vînt după chefuri și bea fără măsură. Nu-i nimic. Găsește ea cu cine să schimbe o vorbă la București, la barul de la Athénée-Palace.

Îi povestesc lui Bearnays istorioara mea cu Sf. Gheorghe și balaurul. Anglia este Sf. Gheorghe, și Hitler — balaurul. Sfinții nu se uită niciodată la balauri, căci balaurii nu frecventează aceleași cercuri ca sfinții. Dar iată că apare o sărmană prințesă, pe care nemernicii săi părinți au aruncat-o în ghearele balaurului, ce o va devora. Atunci, Sf. Gheorghe intră în acțiune și, pentru a salva prințesa, purcede să-l ucidă pe balaur.

Totul e să existe o prințesă. Data trecută [în 1914], numele ei era Belgia. Dar acum Belgia declară : „Nu, mulțumesc !“. Pe prințesa cehoslovacă, balaurul a înghițit-o înainte ca Sf. Gheorghe să aibă răgazul de a interveni. Se caută o altă prințesă de salvat. Cred că, de data aceasta, ea se va numi Polonia.

La șase după-amiază, vine la mine Léonie Leslie. Îi povestesc ce mi-a spus șoferul lui Malcolm despre nepotul ei, Winston Churchill.

— Nu, îmi răspunde Leslie cu tristețe. Nu-l vor avea pe Winston în guvern. Nu va intra decît în caz de catastrofă.

¹ Oliver Frederick George Stanley (1896—1950), de mai multe ori ministru britanic ; a condus în perioada 1940—1945 Departamentul de Război și cel al Coloniilor.

² Consiliul Britanic — organism mixt, privat și interguvernamental creat în 1934 în scopul stimulării și dezvoltării legăturilor culturale ale Marii Britanii, mai întîi cu acele regiuni ale lumii în care se vorbea limba engleză, iar după al doilea război mondial cu toate statele.

LONDRA, 27 MARTIE 1939

Italia revendică insula Corsica.

La urechea mea, ajung conversații bizare. Joia trecută, la lady Colefax, lady Caroline Paget mi-a spus :

— Vom deveni o a doua Veneție.

În sensul că, în războiul care se anunță, Anglia va pierde supremația asupra mărilor. I-am răspuns :

— Clima de aici nu priește parașutiștilor.

Sînt convinsă că, dacă lucrurile vor merge prost la început, dacă insulele britanice vor deveni de nelocuit din cauza bombardamentelor aeriene sau a iperitei, englezii nu vor capitula în fața naziștilor, preferînd să se mute într-o bună dimineată în Canada, cu flota militară, cu familia regală, cu Banca Angliei și celelalte bănci, cu toți copiii și cu toți caii de rasă. La drum, spre Quebec !

Toată lumea de pe aici spune : „De data asta, ne punem pe treabă !“. Cînd ? Se știe : în septembrie. Cum ? Asta e altă poveste. Polonia sau România, ce importanță are ? „Peste șase luni, izbucnește războiul“...

Spre marea mea surpriză, citesc în „Paris-Soir“ ceva ce pare scris în ajunul conferinței de la Stresa : „Cei patru stilpi ai păcii — Anglia, Franța, Germania și Italia“. Dar presa franceză și ziarele londoneze, fidele lui Churchill, cer introducerea serviciului militar obligatoriu în Anglia.

LONDRA, 28 MARTIE 1939

În discursul pronunțat ieri, în Camera Comunelor, Neville Chamberlain a spus lucrul pe care trebuia să-l spună :

— România nu a renunțat la independența sa.

LONDRA, 30 MARTIE 1939

Consiliu de miniștri, pe Downing Street nr. 10. De data aceasta, pentru Polonia.

Noaptea trecută, la Londra, irlandezii au aruncat în aer un pod.

— Situația a devenit foarte sinistă, îmi spune Vansittart. Neville s-a înverzit de tot.

— Ca și România, îi răspund eu, făcînd aluzie la un anumit „verde“.

Fac din nou cunoștință cu Alteța Sa Regală, prințesa Victoria, o băbuță amabilă, nepoata reginei Victoria, pe care a îngrijit-o pînă la moarte, rămînînd fată bătrînă. Charley Londonderry o întrebă :

— Ce părere aveți despre situația internațională, Alteță ?

Prințesa răspunde, cu o expresie de conspiratoare :

— Știi ce i-am spus cameristei mele azi-dimineață ? I-am spus : pregătește-mi uniforma.

Fraza este pronunțată apăsător și cu demnitate.

— Așa se cuvine, așa se cuvine ! spune Charley.

Acest dialog, purtat de un marchiz, *pair* al Angliei, cu o bătrînă alteță regală, l-ar face pe Adolf Hitler să se prăpădească de rîs. Sînt copilării... Dar, într-o bună zi, ele i-ar putea răpi fîhrerului orice chef de viață.

O băbuță care cere cameristei sale să-i scoată, de la naftalină, vechea ei uniformă, cea din 1914 : iată, din cap pînă în picioare, pregătirea de război a Angliei... și totul pare o glumă.

De ce n-o fi obținut Lebrun, ca trofeu, introducerea serviciului militar obligatoriu ? Totuși, Neville Chamberlain a pronunțat formula, ceea ce, probabil, este suficient.

Trebuie neapărat ca Lebrun să fie reales președinte al Republicii Franceze. Așa doresc cei de aici. Și Lebrun va fi reales pe baza celor trei cuvinte — serviciul militar obligatoriu — rostite în Anglia.

Lucrurile au luat, într-adevăr, o întorsătură foarte sinistă.

LONDRA, 1 APRILIE 1939

Aseară, am luat cîna la K. Walter Elliott, împreună cu lordul De La Warr și soția sa. Discuția s-a învîrtit îndelung în jurul lui „Holyfox“. Anglia garantează independența Poloniei, dar nu și frontierele ei. Un truc monumental. Nici că se putea găsi o tavă mai

frumos argintată pe țare să se prezinte cedarea Danzigului¹.

Trebuie câștigat timp și iar timp, și iar timp, cu orice preț. Iar noțiunea de timp cuprinde [și un eventual conflict al Reichului cu] Rusia.

Florescu, însărcinat cu afaceri al României de la plecarea precipitată a lui Tilea, mă vizitează azi-dimineață. Îmi aduce o veste :

— Noi și ungurii demobilizăm în același timp.

Dar cine își ia asupra-și să garanteze simultaneitatea ? Aceasta-i întrebarea !

Cinez cu Victor Cazalet, la Hotelul Dorchester.

După-masă, program de cabaret, avînd ca vedetă pe Vic Oliver, ginerele lui Churchill, soțul Sarei. Cu un aer de o desăvîrșită nerozie și un rîs molipsitor, el debitează cîntece care mi se par amuzante.

E un derbedeu din Viena, un „Gigerl“, dealtfel foarte frumos ca bărbat, asezonat pe gustul englezilor. Sarah Churchill, fiica lui Winston, nepoata lui lady Randolph, a fugit cu el în America, unde s-au căsătorit.

LONDRA, 2 APRILIE 1939

Chamberlain și-a biruit adversarii și își prelungește activitatea guvernamentală datorită declarației sale în favoarea Poloniei.

E lucrul care se desprinde cel mai limpede din întreaga situație. Garanția pentru România va veni și ea : așa susțin ultimele zvonuri, așa îmi șoptesc prietenii, cu un aer de complicitate, care îmi frînge inima :

— Ne-am angajat definitiv !

Ah, dacă am înceta odată să fim cei protejați ! Dacă am fi și noi protectori !

LONDRA-PARIS, 3 APRILIE 1939

Dejun cu generalul Spears și soția sa (alias Mary Borden).

¹ Numele german al orașului polonez Gdansk, care, conform Tratatului de la Versailles, avea statut de „oraș-liber“, guvernat de un comisar al Societății Națiunilor, secondat de un „senat“ ales.

Apoi plecare la aeroportul Heston, plin de englezi tineri, care fluieră ca niște ciocîrlii. Anglia cea veselă.

Ultima veste, pe care eu o știu de cîteva zile : a sosit colonelul Beck¹. Vulturul Poloniei ! Sărmanul de el : e fantoma unui vultur... Zarurile au fost aruncate ; de data aceasta, prințesa va fi poloneză.

Deasupra Canalului Mîneei, cer întunecat, nori care pășesc peste mare. La sosire, pe aerodromul Le Bourget, vreme foarte rea, fulgere și tunete.

PARIS, 4 APRILIE 1939

Zi de ploaie grea. La cinema : actualități cu Lebrun la Londra. Îl vedem pe ~~președinte~~ plictisindu-se la Institutul francez din capitala Angliei, pe soția lui mîngîind brațul fotoliului de la Westminster Hall. Publicul rîde, își bate joc de cuplul prezidențial.

Miine are loc realegerea lui Lebrun. O realegere fără dragoste. Franța nu-l mai iubește pe Lebrun — și nici pe vreunul din ceilalți oameni politici.

Seara, vine la mine Tătărăscu, ambasador al României prin grația lui Carol al II-lea și prin legitima sa ambiție. Stăm de vorbă multă, multă vreme. Mă anunță că, la 18 aprilie, Gafencu va face o vizită neoficială la Berlin. Vestea consternează Parisul, adică pe cei de la Quay d'Orsay. E mai lesne să vinzi pielea altuia decît să te înveșmîntezi într-însa.

La Paris se știe că Beck a venit la Londra pentru a primi bani, mulți bani, și pentru „a mobiliza conștiința Angliei de partea Poloniei“. Îi relatez lui Tătărăscu manevrele politicianilor englezi : pînă la urmă, lordul Halifax nu-l va înlocui pe Neville Chamberlain.

Așa cum a trebuit ca reînarmarea să fie votată în timp ce prim-ministru era James Ramsay MacDonald, omul dezarmării, trebuie ca războiul să izbucnească în timp ce prim-ministru e Neville Chamberlain, omul Munchenului, care a promis pace acestei

¹ Colonelul Józef Beck (1894—1944) a fost ministru de Externe al Poloniei (1932—1939). El a promovat o politică de apropiere de Germania hitleristă. După invadarea țării sale de către naziști, s-a refugiat în România, unde a și murit.

generații. Așa o cere divinitatea supremă care diriguiește destinele Angliei și care s-ar putea prea bine să fie Momus, zeul risului și al glumei.

PARIS, 5 APRILIE 1939

Sînt invitată la Versailles, pentru a vedea cum se face — sau cum se reface — un președinte al Republicii Franceze. În prealabil, dejun la Trianon, cu cei de la „Paris-Soir” : stau între Bullitt, ambasadorul S.U.A., și [academicianul] Louis Gillet. Acesta îmi suflă la ureche :

— Anglia este o insulă, guvernată din afară de către niște state extraeuropene : Canada, Australia... Ea depinde de ceea ce va face, în acest război, domnul de la Washington, oraș care poartă numele unuia dintre coloniștii englezi răsculați...

Intrarea în tribună se face cu mare dificultate. De altfel, nu am de gînd să stau decît o clipită acolo, o privire îmi ajunge. Eșecul tentativei lui Briand de a se alege președinte [în 1931] m-a blazat în privința acestui spectacol. Asasinarea lui Doumer, contracandidatul care i-a fost preferat lui Briand, a dus la alegerea lui Lebrun, în urmă cu șapte ani. De data aceasta, tragedia Republicii se va juca fără mine.

Nu rămîn în sală decît cinci minute, pe locul pe care, sacrificîndu-se, mi-l cedează d-na Pomaret. Îl văd și îl aud pe Léon Blum¹, huiduit și aplaudat atunci cînd urcă pe estradă, pentru a-și depune buletinul în urnă. La rîndul său, Bonnet este huiduit și aplaudat de asistență.

La vestea că Adunarea Națională [la această dată alcătuită din Camera deputaților împreună cu Senatul] a ales, drept al șaisprezecelea președinte al Republicii Franceze, una și indivizibilă, pe *Lebrun bis* [pentru al doilea termen] izbucnesc strigăte ostile:

— Demisia ! Demisia !

În ciuda călătoriei la Londra, majoritatea favorabilă lui Lebrun e mică : 504 voturi, dintr-un total de 909. Cînd s-a anunțat rezultatul, Laval, fostul președinte al Consiliului de Miniștri, a strigat :

¹ Lider al Partidului Socialist Francez, prim-ministru în guvernele Frontului Popular (1936—1937 și martie-aprilie 1938).

— Demisia !

Londra este cea care a impus această re alegere. Lebrun îi liniștește pe englezi, care îl cunosc foarte bine. Voturile hotărâtoare au aparținut Senatului. Prezența lui Lebrun aduce cu sine un oarecare efort de înarmare a Franței și perspectiva unor schimburi între Banca Angliei, Banca Franței și Ministerul de Război francez.

În fond, miza acestor alegeri prezidențiale o formează armata franceză, înarmarea sa, completată de cea a armatei britanice, ale cărei efective vor spori. Rămânerea lui Lebrun corespunde dorinței celor de la *Foreign Office*.

La Londra, în acest timp, Beck este pus în fața unei mari ispite : i se va oferi prețul corespunzător pentru a deveni victima în ajutorul căreia opinia publică britanică va vrea să sară, obligînd guvernul să ordone mobilizarea.

Anglia vrea să-și cumpere în Polonia, eventual și în România, lucrul de care are cea mai imperioasă nevoie : un cuget curat pentru opinia sa publică. Înarmată cu această conștiință englezească a dreptății, va ține piept nebuniei lui Hitler.

Diseară, plec spre România. Gara Lyon. Vechiul itinerar al navetei. Plecare, veșnicele mele plecări !

Între timp, la 7 seara, mă duc la Paul Claudel. Îmi spune că Versailles este tiparul în care se toarnă Franța. Înainte, a fost tiparul monarhiei.

— Acum se folosește acest tipar pentru a se turna într-însul pasta mediocră pe care o furnizează cea de a treia Republică, constată el.

~

MILANO-VERONA-VENETIA-TRIESTE, 6 APRILIE 1939

Călătoresc știind că războiul se saltă în crupa trenului care mă duce cu el. L-am văzut urcîndu-se, așa cum moartea se urcă în spatele călărețului din basmul persan.

Știu de unde vin, știu unde mă duc... La naiba ! Ca și Europa, nefericita de ea !

Atașatul de presă al Franței, pe care îl întâlnesc pe culoarul vagonului, mi se prezintă. Îl cheamă Chopin de Janvry.

E îngrozitor de palavragiu. Vine după mine în compartimentul meu, unde se instalează. Îmi spune tot : că scrie poezii în orele libere, că îl admiră pe André Gide și că vine pentru a contracara politica lui Thierry. Indiscreția franțuzească, etalată în via lumină a după-amiezii.

Îmi vorbește de parcă ar recunoaște la mine cine știe ce complicitate în problemele esențiale. Îmi declară, fără înconjur :

— Între o victorie evreiască și o victorie hitleristă, pe care o preferați ? Eu optez pentru victoria lui Hitler.

E din speța celor ce pun întrebări la care nici nu trebuie să-ți dai osteneala răspunsului, deoarece le place să cînte duetul pe o singură voce și să se audă vorbind neîncetat.

Îmi recomandă cartea lui Céline, *Jeux de massacre*¹. E convins că Thierry nu va deveni ambasador, ci, dimpotrivă, va fi pus pe liber. Vestea o deține de la Paris. Eu știu că nu se va întîmpla așa, dar mă feresc să suflu vreun cuvîntel. E ușor să fii discret cu flecarii.

Noul atașat de presă îmi repetă, aproape cuvînt cu cuvînt, cele spuse de Claudel ultima oară cînd l-am văzut singur :

— Hitler trebuia lăsat să se umfle, să ia Austria, să ia Cehoslovacia, să ia Polonia, să se umfle, să se umfle din ce în ce... pînă va plesni.

Sosind la București, aflu știrea că Albania a fost ocupată de Italia, care a pus astfel mîna pe întreaga Adriatică.

Radioul anunță că Chamberlain s-a înapoiat de urgență la Londra [de la reședința sa duminicală,

¹ Titlul corect al lucrării — un imund pamflet rasist, cu teze împrumutate din *Mein Kampf* — este *Bagatelles pour un massacre* (1938). Autorul, Louis-Ferdinand Destouches, pseudonim Céline, avea să fie condamnat în contumacie, după război, pentru servilitatea sa față de ocupantul hitlerist.

Chequers]¹, din cauza Albaniei. Parcă văd scena. Îmi amintesc de plecarea noastră precipitată de la Chequers, într-o dimineață de duminică, deoarece Hitler intrase în Renania.

După-amiază, vizita lui Thierry. Tot nu a primit numirea ca ambasador. Eu, care știu că această numire va veni, mă distrez lăsându-l pradă ignoranței.

— Daladier și-a dat binecuvântarea, îmi spune el. Așa cum mi-a promis.

Ce comic este egocentrismul lui Thierry ! Totuși, ține să mă anunțe că Franța a acordat garanția sa României. Iar pentru a-mi oferi, ca pe o floare, certitudinea propriei mele importanțe, adaugă :

— În clipa de față, vorbesc eu, nu vorbește ministrul Franței. Ziarele vor publica știrea mâine.

Dat fiind că nu joc la bursă și că nu țin ceea ce se numește „un salon“, buchetul lui Thierry cade în mâinile unei ingrate.

— Anglia ar vrea să intre în război cu Germania, continuă el, dar nu este în stare — se încurcă în propria-i ideologie : nu poate să fie tocmai ea agresorul.

Îmi dă și o altă veste, care însă nu-mi face impresia pe care o aștepta el :

— [Regele] Zogu [al Albaniei] a declarat că va rezista pînă la ultima picătură de sînge.

Un discurs, poate chiar o hemoragie nazală — la atît se va mîrgini „ultima picătură“ de sînge !...

MOGOȘOAIA, 10 APRILIE 1939

Consiliu de Miniștri pe Downing Street, dar prezidat — în așteptarea lui Chamberlain — de Sir John Simon [ministru de Finanțe]. Nu mi-e greu să ghicesc la ce s-o fi gîndind : hotărît lucru, nu Albania va fi domnița care va trebui eliberată. Sărmanul Sf. Gheorghe ! Ce uluit e ! Curios, nu se găsește nici o țară în Europa care să vrea să fie prințesa. Toate preferă rolurile de părinți, care se uită din turn la cele ce se petrec pe cîmpia presărată cu oseminte, unde operează balaurul. Acolo fiica lor stă singură-singurică, la discreția năpraznicei fiare.

¹ Conacul unei moșii (districtul Buckinghamshire), care a devenit, în 1921, reședința secundară a primului ministru britanic.

Prinzesc la soții Gafencu, unde nu sîntem decît noi trei. Gafencu susține că a oprit invazia germană semnînd un tratat comercial. E supărat foc pe Tilea :

— Vasăzică, regele face două politici — a mea și cea a lui Tilea?... Cînd am fost la Berlin, Hitler a vrut să stea de vorbă cu mine. Știu că francezilor le-a sărit muștarul, dar ce era să fac ? Le-am spus : „Nu pot să nu rămîn la Berlin pînă în ziua de 20, din moment ce Hitler vine pe 19 special ca să aibă o întrevvedere cu mine“.

D-na Gafencu e foc și pară : nu poate să le sufere pe cucoanele nemțoaice, cu care e obligată să se înțilnească, în calitate de soție a ministrului Afacerilor Externe al României.

Germania garantează frontierele României. În urmă cu cîtva timp, i-am spus domnului Fabricius, ministrul Germaniei la București, în timp ce ne plimbam împreună prin parc :

— De ce vă plîngeți ?

Și i-am istorisit povestea următoare :

Albert Sarraut, ambasadorul Franței la Ankara, avea o fiică tînără de tot și foarte frumușică, pe care o adusese în Turcia pentru a-l ajuta să facă onorurile ambasadei sale. Deși de o moralitate destul de îndoielnică în privința lui însuși, Sarraut — ca orice vrednic meridional de veche stirpe catolică — se arăta extrem de riguros în materie de ținută, atunci cînd era vorba de femeile din familia sa și, îndeosebi, de domnișoara Sarraut.

Cu prilejul unui bal dat de ambasadorul Franței, Kemal [Atatürk] dansa cu frumoasa domnișoară Sarraut. La un moment dat, el și-a sărutat partenera pe gură. Ce putea să facă ambasadorul Sarraut, amfitrion al șefului statului turec și, în același timp, tată jignit ? A bătut din palme, a oprit orchestra și a strigat :

— Toți domnii care dansează sînt invitați să-și sărute partenerele.

În felul acesta, gestul lui Kemal își pierde orice importanță.

— Vă plîngeți că englezii au sărutat România, i-am spus eu lui Fabricius. Sărutați-o și dv., puneți și Italia s-o sărute, sărutați Polonia, Grecia... Dacă toate țările ajung să garanteze toate țările, ne întoarcem la vremurile nevinovate ale raiului.

Lui Fabricius nu prea i-a plăcut parabola mea.

— Dar noi vrem să fim singurii care sărută România, mi-a declarat el.

— Ei, dacă sînteți geloși, trebuia s-o fi luat înaintea celorlalți cu sărutatul.

MOGOȘOAIA, 18 APRILIE 1939

Radio Londra anunță că Vansittart a fost primit de Daladier. Navele [militare] germane patrulează, în clipa de față, prin Canalul Mîneei. Londra afirmă că marina [de război] britanică depășește cu mult flotele germană și italiană la un loc, plus flota franceză. Același post de radio anunță că turcii au concesionat unei companii germane lucrările de construcție a unui mare port în Dardanele (sic!). Iar von Papen¹ a fost numit ambasador la Ankara (din nou sic!).

Spre mîngîierea lor, domnițele Polonia, Grecia și România află că cele o sută de nave militare americane de pe cuprinsul Atlanticului pot trece în Pacific.

MOGOȘOAIA, 26 APRILIE 1939

Lumea așteaptă un discurs al lui Hitler, așa cum ar aștepta o calamitate. La întrebarea dacă vreau să-l ascult la radio, răspund :

— Cred că aş fi în stare să-l rostesc înainte de a-l auzi.

MOGOȘOAIA, 4 MAI 1939

Conflictul a devenit iminent. E vorba de o încercare a puterii, ca și în 1914, cînd germanii s-au ciocnit cu anglo-saxonii. Cum va fi lumea — anglo-saxonă sau saxono-engleză ?

¹ Franz von Papen, cancelar al lui Hindenburg și vicecancelar al lui Hitler, ambasador în Austria (1936—1938) și Turcia (1939—1944).

Aceasta-i întrebarea ! Dar nu pentru englezi. Alternativa cu semn de întrebare nu se pune pentru ei, opțiunea este hotărîtă dinainte. Numai că, de data asta, lupta va fi grea, foarte grea, aproape disperată.

„Opinia publică“ [britanică] nu este însă de acord ca Anglia să intre în război de dragul ei înseși, pentru a-și păstra supremația mondială. Așa ceva nu se mărturisește niciodată, așa ceva nu se face. Așadar, trebuie găsit, cu orice preț, cineva mai slab, care să înfrunte o forță infinit mai puternică, o victimă din cap pînă în picioare, în ajutorul căreia să poți să sari în modul cel mai nobil.

Cine va fi cel sîngerat ? Polonia, România sau amîndouă ?

Asupritul trebuie să fie mărunț, se caută o țară mică. E nevoie de un Abel slab și de un asasin destul de puternic pentru ca [anglo-saxonii] să-și poată desfășura forțele așa cum se cuvine (America intervenind ulterior).

Dineu la Gunther¹, ministrul Statelor Unite la București. La masă, sînt așezată între el și George Cruțescu, înapoiat de la Berlin, unde l-a însoțit pe Gafencu în audiența la Hitler. Mă amuză să-l ascult cum povestește pe un ton de persiflare confidențială.

— Gărzile de onoare de la Cancelaria Reichului : duhurile morții. În fața uriașelor uși metalice, care seamănă cu porțile Erebei², parcă ar răsună avertismentul : „Voi, ce treceți acest prag, părăsiți orice speranță !“

După cum relatează Cruțescu [diplomat român], Hitler i-a spus lui Gafencu, pe cînd se plimbau prin grădina Cancelariei, printre răsadurile de hortensii albastre :

— Au trecut douăzeci și cinci de ani de cînd nici un român cu responsabilități politice nu a mai venit la Berlin (de fapt, ultima oară a fost în 1913)³.

¹ Mott Gunther, ministrul S.U.A. la București (iulie 1937—ianuarie 1942), unde a și murit.

² Parte a infernului, învăluită în cea mai adîncă beznă.

³ La 28 ianuarie 1913, cu prilejul contractării de către România a unui împrumut german în valoare de 70 000 000 de lei.

Hitler vrea să dea armament României și îi va da, dar a ținut să adauge :

— Dacă vreodată aceste arme pe care vi le dau se vor întoarce împotriva piepturilor germane, atunci, ah, atunci voi fi necruțător. Vă voi nimici !

MOGOȘOAIA, 5 MAI 1939

[Generalul] Weygand¹ a sosit la București. Pasărea furtunii, a celeilalte furtuni. M-am întâlnit cu el astă seară, la soții Thierry. Are un chip mic și triunghiular, lustruit asemenea unei măști aztece.

Să fie chiar fiul lui Maximilian și al Charlottei ?² Cine știe !...

— Vin de la Ankara și mă duc la Londra, îmi spune el.

— Un adevărat program, îi ripostez eu.

MOGOȘOAIA, 7 MAI 1939

Zi de primăvară, vestind cine știe ce vară de iad !

Toate semnele arată că ne îndreptăm spre furtună. Sărmana mea Europă este tîrîtă de curenți.

Regele și regina Angliei au plecat în Canada. Un pretext pentru a se întâlni cu Roosevelt. Lumea de limbă engleză este pe cale de a fuziona. În cuptorul de topire se aruncă orice orgoliu, orice amor propriu...

După ce a primit, din mîna nemților, bacșișul Teschenului³, Beck vorbește acum despre principii, în-

¹ Generalul Maxime Weygand (1867—1965) a fost comandant suprem al forțelor armate franceze (mai-iunie 1940) și membru al guvernului de la Vichy.

² Aluzie la zvonul care circula cu insistență și care afirma că Weygand ar fi fost fiul lui Ferdinand Iosif Maximilian de Habsburg — numit în 1863 împărat al Mexicului — și al soției sale, Charlotta de Belgia.

³ Pentru a-l cointeresa în dezmembrarea Cehoslovaciei, Hitler a oferit guvernului de colonei de la Varșovia regiunea râului Olșe (Teșin), pe care trupele poloneze au ocupat-o la 2—3 octombrie 1938, imediat după acordul de la München. În aceleași condiții, guvernul lui Horthy a anexat zonele de sud ale Slovaciei și ale Ucrainei Subcarpatice la 2 noiembrie 1938.

fierează pe agresori și folosește limbajul Societății Națiunilor, de parcă ar fi Anthony Eden¹ în persoană.

MOGOȘOAIA, 11 MAI 1939

Gafencu l-a sesizat pe Chamberlain [despre dificultățile ivite în tratativele economice anglo-române] și premierul britanic i-a telegrafiat lui Leith-Ross [economist și financiar britanic] să dubleze creditele acordate României.

— Pentru nimic în lume ! a răspuns Leith-Ross, de la București.

Negocierile au eșuat. Ca și cele dintre Paris, Londra și Moscova.

MOGOȘOAIA, 13 MAI 1939

Transcriu în continuare convorbirea cu Grigore [Gafencu]. Hitler i-a strigat, drept în față :

— Dacă Anglia vrea război, îl va avea. Și va fi cumplit, catastrofal, sfârșitul Europei etc., etc.

Hitler este de acord să împartă lumea cu Anglia, dar aceasta nu consimte să împartă lumea cu el. Se poartă asemenea celui care, trecînd pe strada giuvaergiilor, ar declara :

— Vreau să împărțim pe din două ! Altfel sparg vitrinele.

Hitler l-a întrebat pe Grigore Gafencu :

— Sînteți de mult diplomat ?

— De patru luni, a răspuns el. Dar sînt ostaș de douăzeci de ani.

MOGOȘOAIA, 14 MAI 1939

După slujba de la călugărițele [ordinului] Saint-Vincent de Paul, Nadine Thierry mă ia cu dînsa, spunîndu-mi că are nevoie de sfaturi bune. Vrea să folosească o parte din grădină pentru a construi o mare sufragerie la ambasadă.

¹ Sir Robert Anthony Eden, conte de Avon (n. 1897), om politic conservator englez, de mai multe ori ministru al Afacerilor Externe, apoi prim-ministru (1955—1957).

Foarte prost dispus, ca totdeauna cînd soția lui e de față, Thierry îi spune :

— Ai înnebunit ! La ce-ți trebuie sufragerie ? Ca să fie bombardată ?

MOGOȘOALA, 18 MAI 1939

Plimbare pînă la „Monumentul eroilor“ (cele trei cruci din fundul parcului). „Doamne, împacă-i pe împărați !“, spunea un țigan rănit la Turtucaia și internat la spitalul 118, în octombrie 1916.

La poalele celor trei cruci, popa Mitru și comandantul străjerilor se înjură unul pe celălalt, aruncîndu-și priviri ucigăse.

— Să treacă străjeria înaintea religiei ? — întreabă popa.

— Avem ordine de sus ! răspunde comandantul străjerilor.

Cine ofi Cel de sus ? Carol al II-lea sau Sabaoth ? [Dumnezeul crîncen și răzbunător].

MOGOȘOALA, 6 Iunie 1939

George [pe atunci în străinătate] a fost numit de Carol al II-lea senator de drept, în capul listei, pentru meritele sale pe tărîmul aviației.

În 1931 [cînd George-Valentin Bibescu a vrut să candideze pe lista liberală, în alegerile parțiale pentru Cameră] bietul I. Gh. Duca¹ obiectase :

— Totuși nu este cu puțință să-l plebiscităm pe George Bibescu !

Ascultîndu-mi sfatul, George și-a retras candidatura, invocînd ca motiv arsurile sale de gradul doi, rănile sîngerînde și cîrjele în care era obligat să meargă [în urma unui accident de avion].

Intriga urzită împotriva lui de bătrînii liberali a fost încununată de succes. Dar și Nemesis [zeița răzbunării] a avut succes. Și cît de repede ! Cine a fost

¹ Ion Gheorghe Duca (1879—1933), jurist și om politic, fruntaș al Partidului Național-Liberal ; de mai multe ori ministru și prim-ministru (noiembrie-decembrie 1933). Promotor al unei politici orientate spre cercurile politice și financiare franco-engleze. Asasinat de membri ai organizației fasciste „Garda de fier“.

ales la Piatra Neamț în iunie 1931, în locul lui George Bibescu ? [Corneliu] Zelea Codreanu [șeful organizației legionare Garda de fier]. Iar Codreanu a dat ordin ca Duca să fie asasinat.

MOGOȘOAIA, 7 Iunie 1939

Negocierile pentru pactul anglo-franco-sovietic se târăgănează de trei săptămîni.

Astăzi, pe o zi cu soare strălucitor, regele va inaugura noul parlament — cele două camere reunite. Soții Gafencu mă invită la ședință, cu ei. Afară e frumos, așa că accept. De vreme ce George a fost numit senator, am dreptul să asist la spectacol. De ce nu ?

Intru, împreună cu soții Gafencu și sub protecția lor efectivă, în loja diplomatică, unde mă trezesc instalată între doamna Fabricius și Nadine Thierry, ambele foarte mirate că mă văd acolo.

O nouă Constituție intră în vigoare : regele numește direct pe senatori, iar guvernul pe deputați. În formula consacrată, mențiunea „prin voința națională“ a fost abolită : ne ajunge „mila lui Dumnezeu“, ca odinioară, pe decretele bunicului lui George, pentru a nu ne depărta și mai mult. Carol al II-lea a revenit la vechea terminologie, așa cum apa își revine la vechea matcă.

Îmi plimb privirea peste adunare, peste cele două adunări contopite într-una singură. Este o grădină de crini și de margarete¹, un parlament colonial. „I-a înfășat pe toți în alb“, cum ar spune George. [Constantin] Argetoianu [care va deveni prim-ministru în septembrie-noiembrie 1939] seamănă cu un elefant alb. Nu se îngăduie albastruiul decît foștilor președinți de consiliu, printre care se numără și Iorga.

În orice caz, uniforma le dă o înfățișare curățică. Ce-o să mai rîdă George, cînd îi voi povesti ! Vechii politicieni, trecuți prin ciur și prin sită — „cu frunțile

¹ Aluzie la uniformă albă, pe care erau obligați s-o poarte toți demnitarii, membri ai Frontului Renașterii Naționale (F.R.N.) — organizația politică unică creată la 16 decembrie 1938, în cadrul dictaturii personale instaurată de Carol al II-lea la 10 februarie același an și legiferată printr-o constituție promulgată ulterior.

cele mai posomorîte, poate chiar cele mai josnice“ — au fost spoii cu var, ca nişte pomi fructiferi sau ca nişte W.C.-uri de gară — ca tot ce trebuie dezinfestat.

Exact la ora unsprezece îşi face apariţia Carol al II-lea înveşmîntat în alb din cap pînă în picioare şi urmat de fiul său, Mihai, la fel de alb ca şi el. În picioare, crinii şi margaretele aplaudă frenetic. Printre ei, mulţi l-au împroşcat pe rege cu noroi şi, la cea mai mică dovadă de slăbiciune din partea lui, sînt gata să-l împroaşte din nou. Probabil că tocmai de aceea le-a dat haine care se pătează uşor — ca să-i împiedice de a se murdări. Dar cine va fi în stare să-i oprească ?

Carol al II-lea rosteşte cuvîntarea de deschidere cu voce fermă şi limpede. Vorbeşte bine. Începe printr-un scurt elogiu funebru la adresa mamei sale. Se străduieşte din răsputeri să-i aducă laude şi să simuleze dragostea : nu vrea ca memoria reginei să fie mobilizată împotriva lui de către inamicii săi neîmpăcaţi. Arma pe care moartea le-a smuls-o din mîini, Carol al II-lea o ridică şi le-o arată, ca nu cumva, fie şi moartă, mama să fie „utilizată“ contra lui.

După discursul regelui, se face apelul senatorilor. Aud „Bibescu George-Valentin, senator de drept, pentru merite în domeniul aviaţiei ! Absent“.

Coborînd dealul [Patriarhiei], alături de ministrul de Externe al acestei monarhii, care redevine absolută, după o parodie de regim parlamentar ce a durat vreo şaizeci de ani, sînt fericită să-mi regăsesc singurătatea de la Mogoşoaia.

MOGOŞOAIA, 8 Iunie 1939

Pe stadionul „Carol al II-lea“, sub un soare dogoritor, se desfăşoară ziua sporturilor.¹ „Marele străjer“ vrea să prindă în plasă tineretul, să pună mîna pe acesta, înainte de a-i fi luat.

Cine vrea să i-l ia ? Hitler, prin intermediul verizilor, al Gărzii de fier.

¹ La 8 iunie se aniversa revenirea pe tron în 1930 a lui Carol al II-lea.

George Cantacuzino, arhitectul care a construit pavilionul României la Tîrgul Internațional de la New York, îmi relatează că Irimescu [ministrul României la Washington] l-a rugat să-l prevină pe Gafencu : în Italia [fascistă], comitagiile¹ bulgari fac instrucție pentru a-i asasina pe Carol al II-lea și pe șeful cel chior [Armand Călinescu], instalat pe elefantul Argetoianu.

Seara, recepție la ambasada Greciei. Regele, Marele Voievod Mihai, diadohul Paul [prințul moștenitor al Greciei] fac cerc într-un salonaș. Colas [ambasadorul Greciei] mă duce și pe mine acolo.

— Ce-ai căutat la Constantinopol ? mă întreabă Carol al II-lea.

— M-am dus să-l văd pe Whitemore, Sire.

Îi povestesc că am asistat la deschiderea parlamentului și-l felicit că i-a prefăcut pe toți în crini și margarete.

— O brazdă de flori albe : numai chipurile le erau galbene.

Regele râde.

În cursul recepției, doamna Fabricius îmi prezintă un neamț superb, gen viking, cu ochii albaștri și scăpărători. E Baldur von Schirach [conducătorul organizației „Hitlerjugend“].

Am primit o scrisoare de la George prin Air France. A acceptat invitația de a se duce la Lourdes, în pelerinajul aerian al piloților militari. Inițiativa aparține Aeroclubului francez. George este un veteran al zborului, e președinte al Federației Aeronautice Internaționale și a comandat prima escadrilă de recunoaștere care a decolat vreodată pe timp de război [în 1913].

¹ Comitagiu — inițial, luptător bulgar sau macedonean împotriva dominației otomane. Între cele două războaie mondiale, termenul s-a extins, desemnând pe teroriștii ce acționau în diferite țări europene, de obicei în slujba cercurilor capitaliste bulgare, care urmăreau revizuirea tratatelor de pace.

Astă-seară, recepție la Legația Angliei. Îi vom vedea pe călușari, dansatorii după care englezoaicele se dau în vînt, mai ales Lady Hoare¹ și Miss Calverly. Aceasta din urmă face un studiu asupra călușarilor. Ea îi consideră discipoli ai unor dansatori hinduși, care joacă în cinstea zeului Șiva.

MOGOȘOAIA-POSADA-MOGOȘOAIA, 22 Iunie 1939

Thierry vine de la Sinaia să mă vadă. E foarte îngrijorat :

— România lunecă în mîinile Germaniei. Iar eu sînt ambasadorul care narcotizează Parisul.

Aduce elogii lui Călinescu cu atîta vehemență, încît mă cam neliniștește.

Seara, vine să cineze la Mogoșoaia Argetoianu, noul președinte al Senatului, care îmi spune :

— Dacă am ști dinainte cine-i mai tare, am merge cu el.

Face parte din rîndul celor pe care Franța nu-i lasă să vadă Anglia. Crede că Germania este mai puternică decît Franța. Dar, în spatele acesteia, se află Imperiul Britanic.

Argetoianu continuă :

— Nemții ne spun : „Rămîneți neutri, dar dați-ne petrolul“. Englezii ne spun : „Rămîneți neutri, dar nu dați nemților petrolul“.

Și adaugă spiritual :

— Tilea a primit o misiune la Londra : să-i dezavueze pe Tilea !

MOGOȘOAIA, 26 Iunie 1939

Negocierile pentru pactul anglo-franco-sovietic trecează și, trenînd, se golesc de conținut. Conținutul menit să țină Germania la respect.

MOGOȘOAIA, 29 Iunie 1939

Argetoianu a venit pentru a mă invita diseară la Clubul Milionarilor. Am acceptat. Rău am făcut.

¹ Soția lui Sir Reginald Hoare, ministrul Angliei la București, începînd din februarie 1935.

Când sosesc, Argeloianu îmi iese în întâmpinare și mă pilotează prin mulțime.

— Vreți să stați la masa mea ? mă întreabă el. Este și doamna L. [Lupescu]. Mai sînt și soții Franașovici, soții Cruțescu etc., etc.

Vasăzică, asta era, de aceea m-a chemat atît de insistent. Două mese rivale, una la stînga, alta la dreapta. Masa Auschnitt (firma Vickers) și masa Malaxa¹.

Fiica lui Malaxa, Irinel, o întreabă pe lady L. ca o fetiță ascultătoare :

— Pot să dansez ?

MOGOȘOAIA-PARIS, 1 IULIE 1939

Decolăm de la Băneasa, cu un avion Air France. La plecare, extazul vremii frumoase. Brusc urcăm foarte sus, așa cum se înalță ciocîrliile.

Trecem deasupra Aradului, pe un timp minunat. Cît vezi cu ochii, numai pămîntul și cerul, amîndouă pure ca lacrima, singuratece, goale-goluțe. Mă uit spre pămînt prin elicea care se învîrtește. De la acea înălțime nu se mai deslușește nici un peisaj, nu se mai vede decît o tapiserie. Cu atît mai bine. Numai glia și cerul, cununați.

Tovarășii mei de drum : un neamț, care citește o gazetă nemțească, și o englezoaică, slabă ca moartea.

Escală la Budapesta. E douăsprezece fără un sfert. Urcăm din nou , repede, la o mie de metri. Pînă ce englezoaica va apuca să termine de citit „Times“ vom ajunge la destinație.

Ora unu și douăzeci. Intrăm în atmosfera căreia i se spune „supă de mazăre“. Totul se întunecă. Pagina pe care scriu capătă reflexe de ardezie. După cum spunea încă Tacitus : „Cerul cel negru al Germaniei“.

¹ Max Auschnitt, conducător și principal acționar la uzinele Reșița și la alte întreprinderi siderurgice, și Nicolae Malaxa, patronul uzinelor bucureștene care-i purtau numele, au dus o lungă și îndârjită luptă de concurență pentru a cîștiga favorurile lui Carol al II-lea, făcîndu-l părtaș la beneficii, oferindu-i pachete de acțiuni, transferînd la băncile din străinătate mari sume în valută pe numele lui etc. În vara anului 1939, balanța a înclinat de partea lui Malaxa, sprijinit de capitalul german.

Aterizăm la München, pe un fundal negru și verde. Ogoare negre, ogoare verzi. Sînt singura care coboară din avion, pentru a lua aer pe asfaltul aerodromului. Apoi ne ridicăm deasupra orașului, cît ai clipi. Ora două și jumătate. Peste încă un ceas, Strasbourg, apoi Paris.

PARIS, 2 IULIE 1939

Locuiesc la hotel Meurice, pe strada Rivoli.

Știrile zilei : Senatul american nu a votat proiectul de modificare a legii neutralității. De notat, deci, refuzul Congresului de a ridica embargoul asupra armelor¹, așa cum au cerut Roosevelt și Cordell Hull [secretarul Departamentului de Stat]. De vină e opoziția republicană.

Adversarii lui Roosevelt au doi cai de bătaie, atunci cînd se adresează poporului american :

A) Să nu intrăm în război de dragul altora.

B) Să nu facem nimic pe gratis, așa cum am făcut în 1918².

Investiții proaste. Acum, nu vor să fie de partea nimănui.

Alte vești : acordul cu sovieticii tot nu a fost încheiat ; von Papen pleacă la Moscova³ ; Hitler se află practic la Danzig, iar englezii amenință, prin intermediul polonezilor.

PARIS, 3 IULIE 1939

Dejun la Kitty de Rotschild, pe strada Michelangelo. Cei trei frați Rotschild sînt acolo : cel din Londra, pe nume Alfons ; Ludovic, supranumit Germanicul, care a fost ostătec [al naziștilor] ; Eugen, aus-

¹ Pentru a veni în sprijinul Franței și Angliei, vînzîndu-le arme, Roosevelt a încercat, încă înainte de izbucnirea războiului, să modifice legea neutralității, care interzicea orice asemenea export către țările beligerante. Eșecul lui, în iulie 1939, a făcut pe hitleriști să supraestimeze izolaționismul american și să spere că S.U.A. vor rămîne în afara conflictului.

² Franța și Anglia au plătit doar parțial și cu mare întîrziere datoriile contractate în Statele Unite, în cursul primului război mondial.

³ În realitate, Franz von Papen a fost numit ambasador la Ankara.

triacul devenit parizian, din dorința soției sale americane, Kitty.

După masă, ca și înainte de prînz, cei trei frați, animați de un fel de magnetism reciproc, se retrag împreună, într-un salonaș. Kitty se vede nevoită să-mi vorbească ea însăși despre întemnițarea lui Ludovic :

— Umbla încoace și încolo, numărînd pașii, îmi spunea ea, cu simplitate. Schuschnigg [cancelarul Austriei pînă la *Anschluss*] era în celula vecină.

PARIS, 5 IULIE 1939

Vizită a lui Paul Reynaud. Azi-dimineață, mi-a trimis niște trandafiri foarte frumoși. Mica lui mască aztecă pare să pună întrebări zeilor.

Mă chestionează în privința României și a Angliei, își răspunde singur, apoi pleacă.

ORNE (NORMANDIA), 14 IULIE 1939

Luarea Bastiliei... Doamna de alături are un radio la care aud transmiterea parăzii : garda regală a Angliei defilează laolaltă cu trupele franceze.

Seara, îmi telefonează Anton [Bibescu], care s-a înapoiat din Spania. Nici o distrugere la Madrid [după ocuparea lui de către trupele franchiste].

— Nici nu se vede, îmi spune Anton cu privire la războiul civil.

S-a întîlnit cu Infantele [prințul moștenitor] Don Alfonso, comandant de escadrilă, care s-a întors de la Berlin cu avioanele sale. El consideră că Germania este redutabilă, invincibilă etc.

— Așa credea și în 1916, îi răspund eu lui Anton.

Îmi amintesc de scrisoarea lui, cu urări de Anul Nou, trimisă cumnatei sale Crownie [regina Maria], care mi-a citit-o în camera ei de la Mogoșoaia, în ziua de 31 decembrie 1916. Aceași părere o avea și atunci. Și tot de la Berlin se înapoia. Sustinea că armata germană era invincibilă.

— Da, îmi spune Anton. Avea dreptate, dar cu cîțiva ani prea devreme.

— Acum va avea dreptate, dar pe urmă se va dovedi că s-a înșelat.

ORNE, 17 IULIE 1939

Ziarele anunță că fűhrerul a inaugurat, la Műnchen, expoziția de artă germană. Erau prezenți și Attolico, ambasadorul Italiei, și Astakev, însărcinatul cu afaceri al Uniunii Sovietice la Berlin.

Politica lui Bismarck : nici o dispută cu Rusia, atunci cűnd Germania se pregătește de război cu Anglia. Hitler nu are nici un chef să lupte cu Marea Britanie. Totuși, împotriva ei va trebui să lupte — și el știe asta.

ORNE, 18 IULIE 1939

Războiul este inevitabil și în Asia.

Un corespondent al ziarului „Times“ se lansează în descrieri... El vorbește despre cețurile de pe Marea de Marmara, prin care se văd, în depărtare, minaretele bizantine... Tare aș vrea să scriu redacției : „Nu există ceva care să se cheme minaret bizantin“. Mă abțin, însă.

Acest corespondent e din aceeași tagmă cu Chatty, căreia îi spuneam că Balcanii sűnt un lanț de munți care nu se află pe teritoriul Roműniei. Ea mi-a răspuns — vai ! — cu o magnifică încăpăținare :

— Noi le spunem Balcani !

ORNE, 21 IULIE 1939

Anglia recunoaște situația de fapt în China, așa cum a recunoscut-o în Etiopia, în Cehoslovacia, în Albania, etc., etc., etc.

Și ploaia cade...

PARIS-LONDRA, 27 IULIE 1939

Dejun la Paul Reynaud, în piața Palatului Bourbon. Cu Georges Mandel ¹, sűntem trei.

¹ Louis Georges Mandel (1885—1944), ministru al Coloniilor (1938—1940), ministru de Interne, cu cűteva zile înainte de capitularea Franței (iunie 1940). Avűnd vederi antifasciste, a fost arestat de guvernul de la Vichy și asasinat de o bandă de fasciști francezi.

Plec de pe aeroportul Le Bourget, cu un avion Imperial Airways, la ora 18,40 și ajung la Croydon, la 20,40.

LONDRA, 23 IULIE 1939

Iau cina la Londonderry House. La cererea lui Charley, îi aduc pe românii mei — Tilea și [Eugen] Titeanu [subsecretar de Stat al Propagandei]. Ce curios mi se pare să-i văd aici ! Au venit pentru că Charley simte nevoia să-și dea frâu liber exasperării.

— Nimeni nu stă de vorbă cu germanii, spune el. Ar trebui să se discute cu ei. Ar trebui să plece acolo cineva, să le spună că noi nu ne jucăm. Trebuie să li se spună. Ei habar nu au !

Vorbește extrem de iritat. Speră, probabil, că Tilea va fi indiscret, că are șanse să fie, că cineva trebuie să le spună nemților că englezilor nu le arde de joacă. În cuvintele lui Charley auzi, parcă, leul britanic cum rage.

Bietul Tilea intervine, cu suficient *à propos* :

— Duceți-vă dv., Milord. De ce nu vă duceți să le spuneți ?

La desert, Charley se hotărăște să plece la Berlin, dar trebuie să vorbească mai întâi cu Halifax :

— Nr. 10 [reședința primului ministru, pe Downing Street] nu e de acord.

Îmi amintesc de aerul melancolic și detașat cu care J.R.M. [James Ramsay MacDonald] îmi vorbea despre gazdele mele de astăzi :

— Sint trecuți pe lista neagră.

Deoarece au stat prea des de vorbă cu Hitler și Goering.

LONDRA, 31 IULIE 1939

Mare dezbatere în Camera Comunelor. Archibald Sinclair (pe care l-am cunoscut la Violet Bonham-Carter). Apoi [Hugh] Dalton, apoi Chamberlain, în locul lordului Halifax, pe care rangul îl amarează la cheiul Camerei Lorzilor.

— Am o invitație pentru dumneata, îmi telefonează Victor Cazalet.

O iau din nou pe drumul atît de familiar : scara mascată, ascensorul păzit de un *policeman* înalt, care îmi zîmbește, ca și cum m-ar cunoaște. Ajung în celebra galerie, deasupra dalei care protejează peruca *speaker*-ului [Președintele Camerei Comunelor].

Sir Archibald Sinclair, liberalul, și Dalton, socialistul [laburistul], sînt purtătorii de cuvînt ai deputaților care vor să contrapună pe Halifax lui Chamberlain, preferîndu-l pe cel dintîi, socotit mai energic față de pericolul german.

Archibald Sinclair acuză pe primul ministru că folosește un limbaj infinit mai puțin ferm decît al lordului Halifax. Luînd cuvîntul la rîndul său, Dalton îl învinuiește pe Chamberlain că-și ține ministrul de Externe legat, paralizîndu-l. Chamberlain le răspunde, în esență :

— Domnilor, puneți-vă de acord. Unul pretinde că lordul Halifax este mai activ decît mine, celălalt că nu duce nici un fel de activitate, din cauza mea. Îl descrieți ba ca pe un om de avangardă, ba ca pe un om imobilizat.

Anne Chamberlain nu asistă la ședință, dar mîine am întîlnire cu ea. Camera Comunelor se ceartă pe tema datelor vacanței parlamentare : 3 august—3 octombrie. Dar sesiunea era în toi cînd nemții au intrat în Praga și italienii în Albania.

Într-adevăr, Hitler își poate permite orice și deputații britanici vor trebui să-i rabde totul, pînă în fadica clipă cînd Sf. Gheorghe își va găsi prințesa, balaurul și lancea.

(SFÎRȘITUL CAIETULUI I)

Caietul II

(31 iulie 1939 — 31 decembrie 1939)

LONDRA, HOTELUL RITZ-PICADILLY, 1 AUGUST 1939

Vizită la Anne Chamberlain, pe Downing Street, de unde privesc esplanada poligonului de defilare al Gărzilor călare, priveriște de vis, avînd în față clădirea Amiralității, albă pe de-a-ntregul. O jucărie arhitecturală, în marmură albă și filigran, legată prin mii de firisoare subțiri cu miile de nave care depind de ea și numai de ea, pe toate mările lumii.

Aici, la Londra, este Cartagina, sînt Tyrul și Sidonul, Atena și Bizanțul, Republica Serenissimă Venețiană, toate sînt aici, toate într-un singur oraș. Cît a trecut de cînd am văzut prima oară parcul St. James și pelicanii ? Eram o mică străină, căreia un ofițer în retragere, combatant pe fronturile războiului din 1914—1918, îi arăta curiozitățile Londrei. Ce repede au trecut anii ! Și acum, armele au din nou cuvîntul.

În această casă de pe Downing Street am intrat, invitată de primul ministrul al epocii. De atunci, am frecventat-o adesea, foarte adesea. Clădirea mi-a devenit familiară.

Sub ochii mei, plutește un balon de argint, în formă de pește uriaș, priponit de poligonul de defilare al Gărzilor călare. La distanță egală de Nr. 10 și Amiralitatea, trebuie să le apere pe amîndouă de focurile cerului ¹.

Anne Chamberlain, care vine de la Chequers, nu mă face să aștept decît o clipă. Știe că știu că e mult

¹ E vorba de unul din baloanele captive, utilizate de britanici în cadrul apărării antiaeriene.

prea târziu ca să mai sperăm ceva, că partida, eroic amînată, va trebui să fie jucată și anume chiar de cel care a amînat-o, Neville al ei ¹.

MOUNT-STEWART, IRLANDA, 2 AUGUST 1939

De douăzeci și cinci de ani, de treizeci de ani, germanii nu știu, nu reușesc să înțeleagă — nu a priceput nici împăratul, așa cum nu pricepe nici zugravul ² în ce constă taina celorlalți, a celor pe care ei vor să-i doboare : curajul și superioritatea morală. Cum nimeni nu-i poate convinge, trebuie să li se demonstreze. Dar și de data aceasta, demonstrația va fi greu de făcut.

LONDRA, 3 AUGUST 1939

Plecare de la Mount-Stewart. Părăsesc insula verde, unde m-am odihnit o singură noapte. Evoc camera lui lady Mairi Stewart, copila răsfățată, copila iubită, mezina. În acest cast paradis, două fotografii ale lui Hitler și Goering, cu autografele lor.

LONDRA, 4 AUGUST 1939

Dejun la lady Emerald Cunard ³. Participă Hugh Wallace, ministrul Transporturilor. Chamberlain spune că Japonia este ostilă Angliei. Flota niponă este cea mai puternică în Asia. Bătăia de flori între crizantemă și trandafir ⁴. Vocea lordului Lloyd, confidențială :

— Va trebui să renunțăm la Pacific.

¹ După cum se știe, Neville Chamberlain a promovat o politică de conciliere față de Hitler, permițîndu-i acestuia să săvîrșească, nepedepsit, toată seria de agresiuni care au precedat conflagrația.

² Aluzie la kaiserul Wilhelm II și la Hitler.

³ Strănepoată prin alianță a lui Samuel Cunard (1787—1865), fondatorul companiei de transporturi maritime *Cunard White Star Line*.

⁴ Flori simbolice pentru Japonia și, respectiv, Anglia (în „Războiul celor două roze“, trandafirul alb reprezenta casa de York, cel roșu — casa de Lancaster).

Invitație la Clarissa Churchill ¹, Randolph, fiul lui Winston, mă vizitează la hotel, înainte de cină, și mă întreabă :

— Când vine Clarissa la d-ta, în România ?

— Pe la sfârșitul lunii.

— Al lunii august ? Atunci e în regulă. Dar în septembrie va fi război.

POSADA, 13 AUGUST 1939

După-amiază foarte agitată la Posada. Sosesc Grigore Gafencu și soția sa, în timp ce jucam crochet în grădină. Vin apoi toți italienii de la legăție. Pe aleca cu levănțică, Grigore îmi spune că s-a dat agrementul pentru Rex Lipper, care îl va înlocui pe Sir Reginald Hoare [ministrul Angliei la București], prea bolnav pentru a continua să lucreze în împrejurările de acum.

[Viorel] Tilca vine de la Predeal să mă vadă. A avut un rol în numirea lui Rex Lipper. Îmi spune că germanii ar oferi polonezilor Memel, [numele german al orașului lituanian Klaipeda] ca monedă de schimb pentru Danzig. În ceasul al doisprezecelea fără cinci, se vor înțelege oare polonezii cu nemții ? Dacă prințesa poloneză se va căsători cu balaurul, ce va face Sf. Gheorghe ² ?

POSADA, 19 AUGUST 1939

Clarissa Churchill [sosită la 13 august] mă imploră să dau un telefon la Londra, pentru a-i explica mamei sale, lady Gwendoline Churchill că prea-iubita ei fiică e cât se poate de bine adăpostită. Clarissa, încăpăținată ca o adevărată Churchill, e hotărâtă să nu plece. Mama ei o cheamă acasă : i-a spus pe ocolite că luni se va declara războiul. Mă întreb cum se poate vorbi pe ocolite, la telefon, între Londra și București, în momentul de față.

Mă las dusă în cabina telefonului public din Sinaia. Clarissa cere pe maică-sa și o capătă. Lady Gwendoline

¹ Fiica lordului John Churchill, fratele lui Winston Churchill.

² Imaginea Sfântului Gheorghe ucigînd balaurul a figurat multă vreme pe stindardele engleze și continuă să fie socotită o reprezentare simbolică a Marii Britanii.

line are o voce plîngăreată. Asist la prima parte a conversației dintre mamă și fiică :

— Mămico, îi strigă Clarissa, e monstruos să amesteci Ministerul de Externe în treaba asta ¹.

Apoi îmi trece receptorul, spunîndu-mi :

— Spune-i că aici sînt în perfectă siguranță.

Repet, supusă.

— Lady Gwendoline, vă asigur că Clarissa e în perfectă siguranță.

Vocea plîngăreată a lui Gwenny :

— O las în mîinile dv.

Această biată mamă e pe moarte, din cauza unui cancer, iar fiică-sa știe. Ce cruzi sînt tinerii !

Aflu că Auschnitt a demisionat [din Consiliul de administrație al Uzinelor Reșița] și că Malaxa triumfă. Auschnitt — pion britanic, Malaxa — pion sau semipion al financiarilor germani în România.

POSADA, 24 AUGUST 1939

Pe drumul de la mînăstirea Sinaia, întîlnire cu Grigore Duca. Îmi face semn și opresc mașina. Ne spune :

— Primul act s-a terminat. Senatul din Danzig l-a proclamat pe gauleiterul [nazist] Förster ca șef al orașului-liber.

Deci, mînea a început să se dea de-a dura. Frumoasa Clarissa pălește : a înțeles. Pornim spre Posada cu toată viteza. După o foarte lungă tăcere, Clarissa declară :

— Cred că trebuie să plec.

— Bineînțeles ! îi răspund eu.

Îl chem la telefon pe George [Bibescu]. George, marele meu sprijin la caz de nevoie. Îmi spune imediat :

— O trimit mîine cu Air France. Sună-l pe Thierry.

Îi telefonez lui Thierry, care începe prin a-mi spune :

— Avionul e supraîncărcat. Nu mai ai unde arunca un ac.

¹ Pentru a o determina pe Clarissa să se înapoieze, lady Gwendoline Churchill apelase la *Foreign Office*, care, la rîndul său, însărcinase pe Reginald Hoare să ia contact cu Martha Bibescu.

— E vorba de nepoata lui Winston Churchill, îi răspund eu. Vă dați seama că trebuie să plece.

Își dă seama. George mă sună peste o oră, anunțându-mă că a obținut biletul.

Luăm cina la ora 9, după ce am ascultat știrile la radio.

POSADA, 25 AUGUST 1939

Pace sau război ? Pasaj dintr-o carte de Sir Eyre Crewe : „În ultimă instanță, crearea unei „Indii“ germane în Asia Mică se va înfăptui dacă Germania fie va dobândi supremația pe mare, fie va cucerii Constantinopolul și toate țările situate între actuala ei frontieră de sud-est și Bosfor“.

Thierry îmi telefonează la 9 seara pentru a mă înștiința de sosirea cu bine a Clarisei pe aeroportul Le Bourget, de unde a plecat imediat spre Londra cu Imperial Airways. Pe aeroportul din München, germanii i-au arătat o deosebită considerație.

— A luat ultimul avion Air France din București, adaugă trist Thierry. De mîine, cursa e suprimată.

Epilog : Clarissa a scris recent Prescillei [fata lui Anton] : „Am luat prînzul cu unchiul Winston și cu Hore-Belisha¹. Erau foarte pesimiști. Spuneau că aviația nemților este de *două ori* mai bună decît a noastră și că vor trece ani pînă să-i ajungem din urmă“.

POSADA, 26 AUGUST 1939

Pericolul de război crește. Neville Henderson² a fost în audiență la Hitler, apoi a plecat la Londra cu avionul.

¹ Leslie Hore-Belisha (1893—1957), om politic englez, avocat și ziarist. Deputat liberal (1923—1945), ministru al Transporturilor, ministru de Război (1937—1940), calitate în care a preconizat și măsuri adecvate pentru modernizarea și democratizarea armatei de uscat, în perspectiva unui conflict cu Reichul.

² Neville Meyrick Henderson (1882—1942), diplomat britanic, ambasador în Germania (1937—1939), unde a devenit un fervent admirator al lui Hitler, jucînd un rol important și nefast în politica externă a Angliei.

Soții Argetoianu la dejun. Ea a devenit enormă, cît un rinocer alb. E o brașoveancă blondă, de un blond vopsit înspăimîntător, în nuanța lămîii verzi. Pielea îi face cute pretutindeni, mai ales la ceafă și la bărbie. La încheieturile mîinilor și picioarelor, are brățări de grăsime. E îmbrăcată în chip de fetiță model.

El își poartă frumos magnifica sa urîțenie : obrazul îi e ciupit, ca al lui Mirabeau, și trupul pare a fi al unui împărat roman din epoca decadenței.

BUCUREȘTI, 30 AUGUST 1939

Prînz în trei la familia Gafencu. Nouchette [d-na Gafencu] îmi povestește că a stat de vorbă cu d-na von Coler ¹, prietena lui Hitler, care a trimis-o pe lîngă Legația Germaniei la București pentru a-i seduce pe români, ca și cum farmecul ar putea avea ceva comun cu politica.

— Sînteți asemenea celui care a cîștigat un elefant la loterie și nu știe ce să facă cu el, i-a spus Nouchette d-nei von Coler.

Elefantul e Rusia. Dar Nouchette uită că elefantul nu o fi chiar de lepădat, din moment ce ceilalți s-au zbatut din răspuțeri ca să-l cîștige.

Nimic nu e mai sigur decît războiul. La întoarcere, pentru a o tachina pe Prescilla în mașină și pentru a-i da de gîndit, îi povestesc despre fabrica de proteze pentru mîini și picioare pe care am vizitat-o într-o mahala a Londrei. I-o descriu în toate amănuntele.

— Ce mulțumiți or fi patronii acestei fabrici ! îi spun eu. Parcă-i văd cum își freacă mîinile, ascultînd radio Londra.

¹ Dîndu-se drept corespondentă a ziarului „Deutsche Allgemeine Zeitung“, Edith von Coler (pe care autoarea o scrie uneori von Koller) practica spionajul economic și se străduia să difuzeze ideologia nazistă în cercurile înaltei societăți bucureștene, pentru a o cîștiga de partea Reichului. În același timp, în calitate de agentă a Gestapoului, ea avea misiunea de a supraveghea personalul Legației germane, raportînd direct lui Himmler tot ceea ce i se părea suspect.

Dimineață cu rouă din belșug, care anunță o zi delicioasă. Deasupra florilor, soarele bate în albăstriu. Radio Londra transmite cele 16 puncte propuse de naziști Poloniei ¹. „Problema îi privește pe polonezi“, declară englezii, fără a adăuga vreun comentariu, pentru a nu stînjiți Varșovia, pentru a nu o împiedica să-și facă o părere. Cîtă delicatețe !...

— Războiul nu e inevitabil, afirmă crainicul britanic, dar Londra s-a evacuat și au fost mobilizate toată flota, toată armata de uscat, toată aviația. Nu e război ? Poate. Nu e încă război.

În această radioasă dimineață, ascultam știrile în engleză de la postul de radio german.

— Orașul-liber Danzig și-a luat libertatea de a redeveni german“, declară Förster lui Hitler. Trupele germane înconjoară [portul polonez] Gdynia și intră în Danzig. Adolf Hitler mulțumește orașului și orașul mulțumește lui Adolf Hitler.

Zarurile au fost aruncate și se rostogolesc. Toate „furtunile dorite“ sînt în cerul acestei frumoase zile frumoase ! Ce trist și înțelept era J.R.M. [James Ramsay MacDonald], cînd îmi spunea :

— Pacea este pierdută, pentru că nu s-a avut grijă să se îmbunătățească tratatele înainte ca noua generație de germani, care n-a făcut războiul, să ajungă la vîrsta cînd poate să-l facă.

J.R.M. îmi mai spunea :

— Pacea este pierdută din 1933 [anul venirii la putere a lui Hitler].

Războiul este întîmpinat de George într-un mod foarte simplu, foarte direct, printr-un potop de înjurături la adresa lui Hitler. Aceste insulte și această simplitate sînt reconfortante.

Se dă fuga în ajutorul Poloniei. Nu știau pe unde să se apuce, pentru a se lua la trîntă. Acum știu.

¹ În seara de 31 august 1939, ministrul de Externe hitlerist, Ribbentrop, l-a convocat pe ambasadorul Poloniei la Berlin, Lipski, pentru a-i citi foarte repede un simulacru de ultimatum în 16 puncte. Guvernul de la Varșovia era somat să le accepte într-un interval de numai cîteva ore, ceea ce reprezenta o imposibilitate, chiar dacă condițiile puse ar fi fost acceptabile.

Zi atît de frumoasă, atît de limpede ! Parcul este numai smalt, cristal și diamante. Fiecare floare, fiecare frunză a fost decupată precis, cu lampa de sudură, iar culoarea a rămas prizonieră într-o chingă de metal.

Luna strălucește în salcia cea mare. Colinele, de un albastru lichid, sînt aidoma talazurilor unei mări preistorice, stăvilite, la marginea orizontului, de marele flux al începutului de lume. Colinele Breazăi.

Ambasadorii [Franței și Angliei] nu au părăsit încă Berlinul. Chamberlain declară, în Camera Comunelor :

— Dacă germanii își retrag trupele [din Polonia] și sînt de acord să negocieze...

Nicicînd nu s-a văzut un război care să înceapă într-un fel mai puțin războinic. Daladier și Chamberlain intonează imnuri de slavă, pe două voci, închinete lui Mussolini ¹. Cei care oferă flori unui dictator încasează pumni de la celălalt.

Azi-dimineață, la ora unsprezece și jumătate, Anglia a declarat război Germaniei.

Cîteva țări se simt datorare să se declare neutre. Ungaria nu se declară neutră, deoarece, după părerea ei, nu a izbucnit nici un război.

Ecourile celor ce se petrec pe Downing Street. Întoarcere precipitată de la Chequers, ca atunci, în simbăta cînd Germania a anunțat că se reînarmează ². Am fost printre cei ce s-au înapoiat în mare

¹ Încercînd să repete manevra care dusesese, în septembrie 1938, la pactul cvadripartit de la München, Mussolini s-a oferit, în ultimele zile ale lunii august 1939, să „medieze“ în conflictul germano-polon, sugerînd convocarea unei noi conferințe a reprezentanților Germaniei, Italiei, Angliei și Franței. Tentativa sa a eșuat, datorită în principal împotrivirii hotărîte a opiniei publice din Anglia și Franța.

² În ziua de simbătă 16 martie 1935, Hitler a anunțat, în mod public, decizia sa de a încălca prevederile Tratatului de la Versailles, reintroducînd serviciul militar obligatoriu în Germania și trecînd la reînarmarea, în ritm accelerat, a țării.

grabă. Îmi pot imagina foarte limpede cum s-a desfășurat întoarcerea acum.

Aud iar vocile știute. J.R.M., în cabinetul său de pe Downing Street, îmi spunea trist, cu câțiva ani mai înainte ca evenimentele să se precipite :

— Plutim la voia întâmplării.

Vocea lui Walter Elliot :

— Ca s-o punem la respect, a trebuit să tragem Franței două bătaii. Tot de două ori va trebui să-i batem și pe nemți.

POSADA, 5 SEPTEMBRIE 1939

Am și intrat în era minciunilor. Fiecare crede numai ceea ce vrea să creadă, fiecare susține că nu se întâmplă decît ceea ce vrea el să se întîmple, astfel încît discuțiile au devenit niște incantații : se rostesc cuvinte magice, menite, cu puțin noroc, a se transforma în *fapte*.

Ca de pildă ceea ce ne spune George despre cavaleria poloneză, care ar dezarma tancurile germane, făcîndu-le inutilizabile. E foarte convins de ceea ce spune.

Războiul iluziilor este mai puternic decît cel al realităților.

Primul vas britanic scufundat în cursul acestui război este *Athena*, care a fost torpilat în largul insulelor Hebride.

POSADA-BUCUREȘTI-MOGOȘOALA, 7 SEPTEMBRIE 1939

După-amiază, iau ceaiul la Legația Angliei, invitată de lady Hoare (născută Joan Cavendish-Bentink). Aceasta îmi declară :

— Roosevelt ar trebui să organizeze imediat o conferință a statelor neutre. E singurul lucru cuminte.

Spune toate acestea de față cu Rex Hoare, care suride, impasibil. E o adversară înverșunată a războiului și are îndrăzneala să nu se ascundă.

MOGOȘOALA, 8 SEPTEMBRIE 1939

Vestea zilei : ocuparea Varșoviei [de către naziști] este iminentă.

Germanii par a se neliniști la gândul că „războiul cu Anglia va fi lung“ (sic). Chamberlain a și declarat că adevăratul țel al luptei este distrugerea nazismului. Nemții răspîndesc zvonul că, dacă-i vor înfrînge pe polonezi, s-ar putea să încheie pace. Goering va vorbi la radio.

Ce slăbiciune din partea germanilor să arate că, abia intrați în război, vor să facă pace !

Dar știu ei de ce !

POSADA, 9 SEPTEMBRIE 1939

Veștile sînt cum sînt.

După ocuparea Cracoviei [de către hitleriști], căderea orașului Lodz și, din nou, iminenta cucerire a Varșoviei.

Gunther, ministrul Statelor Unite, ia cina la mine. Se declară partizan al neutralității americane. Cu mine, degeaba își bate gura, nu i-am cerut nimic.

POSADA, 11 SEPTEMBRIE 1939

Ieri, amicii noștri italieni s-au bosumflat cînd le-am spus că războiul va dura trei ani sau și mai mult... Răspunsul meu i-a descumpănit :

— Da, mai mult de trei ani, dacă Germania apucă să ducă război împotriva Angliei și a Statelor Unite. Cuvintele mele i-au lăsat pe gînduri.

— Ce război ciudat ! spune Blanche Caniot [camerista autoarei].

Parisul, Londra și Berlinul nu au fost încă rase de pe fața pămîntului de bombardamentele aeriene.

POSADA, 12 SEPTEMBRIE 1939

Vizităm biserica de la Lunca Lungă, cuitorie a familiei Câmpineanu. Lăcașul a fost restaurat sub domnia și prin grija „Prea Înălțatului și Prea Luminatului Domn Gheorghe Dimitrie Bibescu“.

Mi se anunță venirea lui Henri Gauquier, de la Ambasada Franței în Polonia. Prietenul adus de furtună, o primă dată în 1919, o a doua oară în 1939. Vrea să mă vadă : dar eu pe el ! Gauquier este cel ce merită a fi văzut — el, care a văzut !

Telefon de la Gauquier. Nu va mai veni, din păcate. Pare înspăimîntat. Îmi spune :

— Am pierdut camioneta în care evacuasem argintăria și toate celelalte obiecte personale ale ambasadorului. M-am făcut de rîs !

Radio Londra anunță că ducele și ducesa de Windsor s-au înapoiat în Anglia. În cinstea lor, s-a dat un ceai la Casa Amiralității din Portsmouth, în salonul și cu tacîmurile pe care le cunosc atît de bine ! „Amintire, amintire, ce vrei de la mine ?“.

După Lodz, germanii ocupă Przemyśl, orașul cu nume imposibil de pronunțat.

La dejun, George, cu vești foarte interesante. Îmi spune că [generalul] Weygand este la București, unde a venit în secret, cu un avion Dewattine, să-l vadă pe Carol al II-lea.

În Camera Comunelor se discută dacă vor fi bombardate sau nu (prin raiduri aeriene, se înțelege) populațiile civile. Deputații șovăie, de teamă să nu-l indispună pe Roosevelt.

La plecarea din București, Elisabeth [Bibescu, soția lui Anton] îmi spunea, plîngînd în hohote și cu fața scaldată în lacrimi :

— Românii spun că Anglia nu duce un război serios.

Sosește prințul Carl-Victor de Wied. Este fiul Sofiei, fosta semiregină sau treisferturi de regină a Albaniei, și nepotul prințesei de Orania-Nassau, stră-nepot de mătușă al Reginei Elisabeta a României. Aceasta a îndrăgit-o pe Sofia și între ele s-a născut o prietenie exaltată.

Carl-Victor, care are un ușor defect de vorbire — se cam bîlbâie și suferă de ticuri — conversează în engleză cu noi. Îl însoțește Constantin Gane, autorul *Vieților de doamne și domnițe*, scurtă vreme șef de cabinet al tatei, tipul bucureșteanului 1900, influențat de moda pariziană 1890.

Am hotărît în taină, cu deplinul acord al lui George, să plec la Atena cu Ioan-Nicolae [nepotul autoarei, fiul mai mare al Valentinei Bibescu, fiica Marthei Bibescu]. Un hidroavion britanic va veni să ia pe fiul prințului Andrei al Greciei, pe încă patru „școlari“ și pe al nostru, pentru a-i duce la colegiul lor [din Anglia], căci e sfârșitul vacanței.

George îmi împrumută avionul lui. un „Potez“, pentru a merge pînă la Belgrad, de unde vom lua expresul de Atena.

POSADA-MOGOȘOAIA-BELGRAD, 18 SEPTEMBRIE 1939

Plecăm de la Posada în cîteva mașini. Oprește la Ploiești. Ziarele anunță că înfrîngerea polonezilor capătă proporții de necrezut.

La ora trei, sîntem pe pista de decolare de la Băneasa, unde George ne așteaptă. Ajungînd acolo, Ghiță Rîșnoveanu, șoferul, îmi arată un număr imens de avioane, aliniate pe cîmp. George mă lămurește : sînt cele 350 de avioane poloneze, care s-au salvat, zburînd pînă în România.

Avionul lui George îl are pe locotenentul Culuri ca pilot și pe Enescu ca radiotelegrafist. George și Valentina își iau repede rămas bun de la Ioan-Nicolae.

Aterizăm la Belgrad. Președintele Aeroclubului iugoslav, Sondermayer, cu soția, Burileanu, de la Legația română, și alți cîțiva ne așteaptă la aeroport.

Seara, dîneu oferit de Aeroclubul din Belgrad, „doamnei președintă a Federației Aeronautice Internaționale“.

Ultima oară am trecut pe aici în 1925, în drum spre Egipt. Trei suverani asasinați sîngerează în asfințit, pe norii de colo. Miloș Obrenovici, ucis în parcul prin care se plimba împreună cu mama mătușii Simka Lahovary, cumnata tatei. Alexandru Obrenovici, tăiat cu lovituri de spadă în dulapul de rochii, apoi zvirlit pe fereastră, laolaltă cu Draga (soția sa). Alexandru I Karagheorghevici, cu vinele go-

lite de singe, prăbușit în automobilul care defila pe [bulevardul] Cannebière [din Marsilia] ¹.

Dineul este prezidat de bătrînul Antici, fost ministru la București, azi mareșal al Curții Regale. Sondermayer se pleacă la urechea mea :

— Aș fi vrut să vă dau o scrisoare pentru prințul Bibescu. Dar nu mai am timp s-o scriu, deoarece plecați mîine dimineată.

— Dați-i-o lui Culuri... Avionul pleacă cu cîteva ore mai tîrziu ca mine.

— Nu ! îmi răspunde el, cu ochii în ochii mei... Numai în dv... am încredere... Spuneți-i președintelui, din partea mea, că România trebuie să facă tot ce-i stă în putință pentru a rămîne neutră. Și spuneți-i că noi, cei de aici, vom face tot ce ne stă în putință pentru a rămîne neutri...

Să fie rezultatul vizitei secrete pe care a făcut-o aici Weygand ?

ATENA, 20 SEPTEMBERIE 1939

Mă trezesc [în expresul de Atena] cu mare bucurie, într-o gară micuță, plină cu lauri trandafirii, care cresc în pămînt, în pămînt adevărat, printre flori, nu în ghivece sau în lăzi : laurii sînt la ei acasă.

Sînt oaspetele Legației Angliei. Știrile sînt știri de război, acceptate cu un curaj plin de calm. Marele portavion britanic *Courageous* a fost scufundat. George și cu mine am luat prînzul la bordul lui *Courageous*, împreună cu J.R.M. și cu Philip [Sassoon].

O navă mare care se scufundă te întristează totdeauna. Ca moartea cuiva. Cînd e o navă pe care o cunoști, tristețea e și mai mare : trăia, ai trecut pasarela pînă la bordul ei, ai pășit pe punțile ei, te-a dus în cîrcă.

La Atena, toate veștile sînt mai proaspete decît cele aduse de mine. Președintele Republicii Polone, Mościcki ², se află la Bicz, împreună cu soția sa.

¹ E vorba despre Mihail Obrenovici, ucis într-o conjurație în anul 1868 ; Alexandru I Obrenovici, căzut și el victimă unui atentat (15 iunie 1903), care a dus la răsturnarea dinastiei Obrenovici ; și Alexandru I Karagheorghevici, asasinat de un grup de fasciști croați la Marsilia (9 octombrie 1934).

² Ignacy Mościcki, președinte al Poloniei (1926—1939). După invazia nazistă în Polonia, s-a refugiat în România.

Îmi amintesc de ei, de ccaul pe care ni l-au oferit la Palatul Regal din Varșovia. Cît a trecut de atunci ? Trei ani ? Ce repede merg toate !

Agencia Reuter transmite proclamația lui Mościcki. Ce se mai poate spune unui popor, într-o astfel de nenorocire ? Președintele se adresează poporului polonez, referindu-se probabil la el însuși : „A trebuit să punem în siguranță simbolurile...”

ATENA, 21 SEPTEMBRIE 1939

Aflind că am venit, colonelul Florin Rădulescu, atașatul militar al României la Atena, mă roagă să-l primesc. Este unul dintre cei patru evadați de la spitalul meu ¹.

Îmi spune că grecii se vor alia, fără doar și poate, cu englezii. Așa ar trebui să facem și noi, dar grecii au norocul să poată fi aprovizionați pe calea mării, pe cînd noi nu.

ATENA, 21 SEPTEMBRIE 1939

Michael [Palaiet, ministrul Marii Britanii în Grecia] vine la mine în cameră, pentru a-mi da de știre :

— Călinescu, primul ministru român, a fost asasinat în plină stradă. L-au ucis legionarii... Este un moment foarte critic. După cum se anunță, guvernul a rămas stăpîn pe situație... Am vorbit cu [Radu] Djuvara [ambasador al României la Atena] la telefon, iar Rădulescu tocmai a plecat.

Cu o urmă de amărăciune în glas, Michael adaugă :

— Posturile de radio germane pretind că asasinatul a fost pus la cale de englezi.

— Iată și o veste bună, îi răspund eu, după vestea foarte rea pe care mi-ai dat-o.

— Cum adică ? se miră el.

— E de la sine înțeles : dacă germanii afirmă că englezii sînt implicați întrucîtva în atentat, înseamnă că asasinarea lui Călinescu este dezavuată de poporul român.

¹ În cursul primului război mondial, cîțiva ofițeri români, doritori să se înapoieze pe front, au părăsit spitalul organizat de Martha Bibescu, înainte de vindecarea rănilor lor.

Peste câteva minute, îmi telefonează Djuvara. Va veni la mine mâine dimineață. Din București are vești liniștitoare : s-a format un guvern de militari, în frunte cu generalul Argeșanu ¹.

Michael consideră că, acum [legionarii] vor căuta să-l asasineze pe Carol al II-lea. La fel gîndesc și eu. S-a jucat actul II al dramei, cel de-al doilea dangăt al unui clopot pe care numai eu îl aud.

Actul I : asasinarea lui I. Gh. Duca în gara Sinaia. Asasinate la Belgrad, asasinate la Sofia, asasinatul a devenit un eveniment banal.

Tatăl meu avea obiceiul să spună :

— Poporul român nu cunoaște crima politică. Nici unul din domnitorii noștri nu a murit asasinat...

Acum totul s-a schimbat. Numai sub domnia lui Carol al II-lea au fost asasinați doi președinți ai Consiliului de Miniștri. Cred că asupra regelui planează o amenințare foarte serioasă.

Mi s-a făcut lehamite să mai stau de vorbă cu Gane. Crede neclintit în victoria Germaniei. După părerea lui, trebuie să aibă loc o răsturnare a alianțelor, România să adere imediat la politica Germaniei și să intre de îndată în război, alături de aceasta. Orice piedică în calea acestei luări de poziții trebuie înlăturată cu orice preț, consideră Gane, chiar cu prețul unuia sau mai multor asasinate politice. Așa cum a dovedit ziua de astăzi.

Ce vești îngrozitoare !

ATENA, 22 SEPTEMBRIE 1939

Știri din România : guvernul este stăpîn pe situație. Foarte afectat de moartea lui Călinescu, Carol al II-lea este hotărît să reziste. Generalul Argeșanu organizează represiunea. Cabinetul lui este un guvern de tranziție. După aceea ? Se vorbește de un guvern Argetoianu.

Am o discuție serioasă cu Michael :

— Dacă îl omoară pe Carol al II-lea, îi spun eu, sau dacă îl silesc să plece, cred că noi nu vom mai

¹ Generalul Gheorghe Argeșanu, prim-ministru în 1939, după asasinarea lui Călinescu, a căzut la rîndul său, victimă terorii legionare, în 1940, fiind asasinat în închisoarea Jilava.

putea trăi în România. „Verzii“ vor face prăpăd în biata noastră țară !

Michael este foarte îngrijorat pentru mine. Îmi spune că bine facem trimițându-l din nou pe Ioan-Nicolae la [colegiul său de la] Ampleforth. Eu sînt la fel de convinsă că facem bine. Mai ales că băiatul a implinit deja unsprezece ani și că războiul acesta va dura mult.

ATENA, 23 SEPTEMBRIE 1939

Giuvaerurile mele „de gală“ le las la Michael spre păstrare, pînă la sfîrșitul războiului, pentru a împărtași aceeași soartă cu Anglia. E vorba de :

1) „Pălărioara de lumină“, căreia îi mai spun uneori „pălărioara verde“ [o diademă de smaragde].

2) Egreta Brincovenilor.

3) Brățara împăratului [Napoleon], dăruită de el în timpul celor „o sută de zile“.

4) Ceasul împărătesei Maria-Luiza.

ATENA, 28 SEPTEMBRIE 1939

După-amiază, sînt invitată la basileul [regele] George al II-lea [al Greciei]. Am cu dînsul o conversație foarte interesantă, care durează o oră și jumătate. De față mai este numai prințesa Catherina, sora lui. Ceaiul ni-l servește însuși regele.

El îmi anunță ocuparea Varșoviei de către germani. În amintirile mele, toate lustrele de cristal, oglindite în apă, de la „Micul Palat“ au început să tremure. Maria Walewska, a cărei bijuterie o port...

Cu multă eleganță, fără să mai acorde vreo importanță certurilor de familie și amintirilor dezagrebile¹, Regele George îmi face elogiul lui Carol al II-lea, spunîndu-mi că acesta dovedește mult curaj în fața unor dificultăți cumplite. Mă roagă să-i comunic, dacă îl văd la înapoiere, că sprijină întru totul politica lui Carol.

Sărmanii regi ! Toți sînt acum la ananghie — iar noi așijderea, laolaltă cu ei. Orice eveniment din

¹ George al II-lea (1890—1947), detronat în 1924 și restaurat în 1935, și-a petrecut o parte din anii exilului în România, unde sora lui, Elena, se căsătorise cu Carol.

România are ecoul său în Grecia, totul depinzînd de un singur lucru — care va fi soarta Strimtorilor.

Dat fiind că am făcut escală la Belgrad, regele George mă întreabă care este atitudinea guvernului iugoslav.

— Neutru, neutru, neutru, îi răspund eu. Aidoma șoricelului care strigă, în gura mare, că este neutru, după ce pisica a intrat în cameră.

La plecare, regele George mă conduce pînă la poarta palatului și, înainte de a ne despărți, îmi spune din nou să-l salut pe Carol al II-lea din partea lui.

Djuvara dă un dineu, în cinstea mea, la Yacht-Club. Nu-și mai încape în piele din cauza victoriilor Germaniei și face o dogmă din neutralitate, pornind de la ferma și stupida convingere că Germania este invincibilă. Îmi amintește de clovnul care repeta, într-una, ca un papagal : „Eu întotdeauna mulțumit ! Eu niciodată nu murit !“

ATENA, 29 SEPTEMBRIE 1939

Mi-am lăsat aici giuvaericelele, am renunțat la ele. Acum trebuie să mă desprind de Atena și să pornesc spre casă.

Michael [Palairot] ar dori să mă petreacă pînă la vapor. Aflînd însă că Djuvara îmi trimite mașina, facem un pact în trei — el, Mary [soția lui] și cu mine : dacă ambasadorul vine să mă conducă personal, Michael și Mary mă lasă în voia tristei mele soarte. Dacă automobilul sosește gol, mă însoțesc amîndoi pînă la debarcader.

Vai mie !

În splendida lui mașină, tolănit pe pernele banchetei, apare Djuvara, în carne, în oase și în smoking.

Urc la bordul „Transilvaniei“, o navă nouă-nouță.

PE MARE, 30 SEPTEMBRIE 1939

La masa căpitanului, medicul vasului mă anunță că Argetoianu a devenit prim-ministru. Totul va rămîne așa cum era.

Îmi amintesc că, anul acesta, la 28 iunie, am luat cina cu Armand Călinescu, cel care a fost asasinat. În seara aceea, l-am văzut pentru ultima oară.

— Am făcut o mobilizare politică, mi-a spus el. A avut succes.

Vedem și noi ce succes a avut !

Singurul fiu al fostului prim-ministru se află la Londra [legionarii îl amenințaseră cu moartea]. Într-atît îi era de teamă că tatăl său va fi ucis, încît îl chema la telefon în fiecare zi, de acolo, ca să-i audă vocea. La 21 septembrie nu i-a mai auzit-o.

Cine o fi răspuns fiului în locul tatălui ? Și ca să-i spună ce ?

Cînd l-am văzut pe Călinescu, atunci, în iunie, mi-a spus că va pleca cu regele [în străinătate]. Acum, Carol al II-lea va pleca fără Călinescu.

NOTE ÎN AVION, 1 OCTOMBRIE 1939

Ajung dimineața la Constanța. În clipa de față, toate datele sînt fatidice.

Mă aflu acum la bordul *Stimson*-ului, pilotat de locotenentul Culuri, pe care mi l-a trimis George. Din cauza norilor, zburăm la foarte mică altitudine. Trecem razant peste pămîntul foarte vechi al Dobrogei. Turme înspăimîntate se strîng laolaltă, asemenea boabelor de orez pe fundul unui pocal. Pocalul este valea. Turmele și cirezile coboară de pe creasta dealurilor. Caii și vitele își văd mai departe de hrană, fără umbră de neliniște. Numai oile se înghesuie una într-alta, uitînd de principala lor în-deletnicie — pascutul. În conștiința oii există vulturul, în stare să inhățe, în ghearele sale, un miel, ba chiar o oaie. Un bou — nu. Un cal — nu. Aici e totul !

Unele popoare se alarmează, altele rămîn calme. Amintirile : pentru transilvăneni ; pentru munteni ; pentru moldoveni. Americanii continuă să pască ; englezii și francezii de asemenea : într-o măsură oarecare, o bucată oarecare de vreme, ei nu-și dau seama de primejdie.

[Mareșalul Palatului ¹] Ur[dăreanu] îmi dă un telefon la Mogoșoala, unde am venit să fac o baie și să prînzesc. Mă invită să iau dejunul la [Palatul Regal de la] Cotroceni.

De ce nu ? Mă voi duce oricînd la o casă care nu este o Casă a Bucuriei. Deoarece mașina mea nu este disponibilă, mă va duce pînă acolo locotenentul Culuri.

Intru prin parcul Cotroceni. Cele o mie și una de fantome. Toamna prinde să îngălbenească frunzele copacilor. Urc spre biserica lui Șerban Cantacuzino Voievod, spre mănăstirea care nu mai există, dar căreia i se păstrează sîmburele — lăcașul de închinăciune.

Martori. Și eu am venit aici pentru a depune mărturie. Cel ce ține sceptrul m-a poftit la masa lui. Sceptrul este stropit cu sîngele a doi dintre marii sfetnici ai tronului : Ion [Gheorghe] Duca, cel mai vechi prieten al meu, asasinat ; Călinescu, asasinat. Nu se cuvine, oare, să viu pentru a dumica din pîinea lacrimilor ?

[Carol al II-lea] nu locuiește în casa tatălui său și a mamei sale, în casa copilăriei sale, a tragicei sale adolescențe. S-a instalat în micul apartament, în garsoniera din curte, la parter, în dreapta bisericii. Toată lumea simte nevoia unei locuințe fără amintiri. Orice om !

Nu am pătruns niciodată în această garsonieră, care a aparținut mai întîi lui Carol, apoi Principelui Nicolae în vremea Regenței [1927—1930]. O odăită, la exact același nivel cu curtea. Fără vedere spre ceva, nici măcar spre parc. Este un fost grajd de viței amenajat pentru un intendent. Dealtfel, un interior curățel, populat de livrelele valeților.

Sosesc foarte tîrziu și ne așezăm imediat la masă. Cinci comeseni : fiul său [Mihai], el [Carol], ea [doamna Lupescu], Urdăreanu și cu mine. Plus cîinii. Ciini frumoși, cîte unul de fiecare „stăpîn“.

¹ Colonelul Ernest Urdăreanu (n. 1897) a fost din 1931 ofițer de ordonanță al regelui, apoi mareșal al Palatului, mare șambelan și, în sfîrșit, ministru al Casei regale. A fost unul dintre oamenii de încredere și confidenții lui Carol al II-lea.

Regele ține în brațe o cățelușă de rasă pekineză. Îi spune pe nume, se joacă cu ea, pentru a-și masca stînjeneala. E foarte palid, ochii săi albaștri sînt roșii și încercănați, ca și cum de mult n-ar mai dormi, ca și cum abia s-a oprit din plîns. La sosire, mi-a spus că vom discuta „între noi“ după prînz, în cabinetul său de lucru.

Iată de ce, în timpul dejunului, conversația se străduiește să fie veselă și superficială. Iată de ce cîinilor li se acordă multă atenție din partea tuturor :

— Scîrbă, scîrbuliță...

Dar prea este recentă moartea lui Călinescu pentru a nu sîrși să vorbim despre ea, în ciuda opreliștilor puse din propria noastră inițiativă.

— Canaliile ! spune regele. Ieșea de la mine... Am avut ceva de lucru cu el.

Mă întreabă dacă am citit presa franceză în legătură cu asasinarea lui Călinescu. Îi răspund că nu, deoarece eram pe drum : am aflat despre crimă de la ministrul Angliei la Atena, care primise telegrama agenției Reuter ; nu am luat cunoștință de alte comentarii, în afara celor verbale ale englezilor din Atena, ale românilor din Atena, ale francezilor din Atena și, în cele din urmă, în ajunul plecării spre casă, ale Regelui George al Greciei.

Tot ce se referă la această dramă îl interesează pe Carol al II-lea. Îmi dau seama că îl obsedează, că a suferit și că încă mai suferă. Am toată simpatia pentru el. Moartea slujitorului îl afectează totdeauna pe stăpîn.

Regele îmi cere să citesc un articol care l-a mișcat în mod deosebit : „Ultima convorbire telefonică a domnului Călinescu“. Recunosc stilul titlurilor din „Paris-Soir“. Urdăreanu se duce să caute ziarul, pentru a mi-l da să-l citesc. Nu ne-am înșelat, a apărut în „Paris-Soir“.

Copilul [cu chip de] danez [Mihail] îmi admiră ochelarii albaștri. Am venit la această masă așa cum eram îmbrăcată pentru călătoria cu avionul — taior, pantofi fără toc, turban și ochelari. Discutam despre „lentilele de contact“, care aderă la irisul ochiului. Mi le-am comandat la Londra, după sfaturile Prințesei Elena [fosta soție a lui Carol al II-lea], dar nu

le pot suporta, în ciuda „lacrimilor artificiale“, merrite să ușureze operația.

Ea [doamna Lupescu] îl întreabă pe Mihai, în modul cel mai simplu :

— Mama cum le pune ?

Mihai vorbește fără nici o umbră de nemulțumire, răspunzînd întrebării și celei care i-a pus-o, pe tonul cel mai firesc din lume. O familie foarte unită.

Bombyxul¹ se lansează în considerații politice, deoarece nu-și mai poate lua gîndul de la această problemă, care îl preocupă fără încetare.

— [Aliații] vor trebui să încheie pacea [pentru a lupta] împotriva bolșevismului. Germania formează singura barieră posibilă. Nu vor putea să-i bată pe ruși decît cu ajutorul nemților.

Răspund atît de încet, încît mi-e teamă că nu voi fi auzită :

— Cu ajutorul nemților, poate... Dar nu cu nemții.

— Propaganda britanică este idioată, continuă Carol al II-lea. I-am spus asta lui Hoare. Englezii jubilează pe motiv că Hitler nu are cafea la micul dejun. Toată lumea știe că, pe timp de război, care mai de care minte de îngheață apele. Dar, orîșicît, pînă și prostia are margini !

Am chef să-i răspund :

— Proști, Măria Ta, dar mulți !

Prefer însă să nu deschid gura. Mă rezerv pentru clipele cînd vom rămîne între patru ochi.

Dejunul este scurt, simplu și cu foarte multă culoare locală : sarmăluțe cu smîntină, legume, fructe, brînză. Aprinzîndu-și o țigară de foi, regele se lansează din nou :

— Le-am spus eu că va avea loc cea de-a patra împărțire a Poloniei. Le-am spus-o celor de la Londra. I-am spus-o chiar lui Beck.

Atunci doamna Lupescu intervine, maternă, plină de dragoste, la momentul cel mai oportun, pentru a mîngîia sărmana lui blăniță, care se zbîr-

¹ Una din poreclele aplicate de autoare lui Carol al II-lea. Numele aparține fluturului a cărui crisalidă este viermele de mătase, dar se pare că Martha Bibescu se referea la splendidul bombyx trigonocfal, inventat de Jules Verne și vinat de savantul Paganel în „Copiii căpitanului Grant.“

lește cînd dă peste o amenințare, peste ceva înspăimîntător. Atitudinea mișcătoare, veșnica atitudine a cuplului uman : așa cum s-a întîmplat cu [Octavian] August și Livia, cu Ludovic al XIV-lea și văduva [scriitorului] Scarron, cu Alexandru [I al Rusiei] și doamna de Krüdener.

— Tu ai devenit un fel de profet, spune doamna Lupescu.

Îi plimbă umila ei tămîie pe sub nări, îi vîră tubul de oxigen în gură, ca să respire mai ușor. Infirmiere, eterne infirmiere, iată ce sîntem noi femeile, noi cele care purtăm răspunderea unui suflet, care avem în grijă un bărbat. Așa fac și eu cu George, ori de cîte ori e nevoie.

Deoarece am prevenit că trebuie să mă înapoiez la Posada în aceeași seară, Carol al II-lea îmi face semn să-l urmez în cabinetul lui de lucru, unde vom lua cafeaua.

Deschide două uși și iată odăița cu fereastra spre curte. Pervazul ei încadrează copacii cu frunzele îngălbenite și biserica lui Șerban Cantacuzino, unchiul lui Brîncoveanu și predecesorul acestuia. Toți s-au rugat în biserica din Cotroceni : Constantin Voievod și Maria Doamna, domnitorul Ioan-Nicolae, fiul lui și toți ceilalți.

Ce straniu este să mă găsesc aici, la Cotroceni, în spatele acestui geam, pentru a asculta și pentru a auzi, într-o vreme nouă, cît de primejduită este moștenirea lăsată de străbunii noștri. Îl plîng pe rege pentru această povară, care a fost a noastră și care, trecînd din mîină în mîină, a ajuns astăzi povara lui.

Locotenentul Culuri va fi singurul om care va ști că am luat prînzul aici și cît am stat. Dacă ar afla și alți bărbați sau alte femei din îngrozitoarea „lume bună“ a Bucureștiului, ar trage concluzia că sînt o șmecheră, care se pune totdeauna bine cu cei de la putere.

Care putere ? Regele nu poate face nimic pentru mine. Putea-voi oare face eu ceva pentru el ? Cel mult să-i aduc o lumină, cu opaițul meu, în bezna în care se înfundă, lumina tăciunilor rămași de pe urma păsării Phoenix și care ard mocnit, în inima mea. Dacă s-ar afla, toți cei din jur s-ar căzni să

sufle peste această fărimă de lumină, adusă de mine, doar-doar or stinge-o.

Regele mă întreabă :

— Ce vor englezii ? Ce fac englezii ? Ce au de gînd ? Care sînt proiectele lor ? Ce spunea Michael Palairet ? Ce mi-a transmis regele Greciei ?

Mă străduiesc din răputeri să-l lămuresc în ceea ce îi privește pe ei... și în ceea ce îl privește pe el.

— E adevărat, mă întreabă regele, că Turcia nu va sări în ajutorul României decît în cazul unui atac din partea Bulgariei ?

E mai mult decît adevărat. Turcii nu se vor război nici cu rușii, nici cu germanii. Nici cu englezii dealtfel. Nu prea pot face mare lucru : nu au aviație.

— V-ați întîlnit cu Argetoianu ? mă întreabă Carol al II-lea.

— Abia am sosit, Sire, nu m-am întîlnit decît cu Majestatea Voastră.

— Atunci căutați să vă vedeți cu el deseară. E la Sinaia.

Făgăduiesc că mă voi duce la Argetoianu.

Cînd ieșim din cabinetul de lucru al regelui, dăm peste Mihai, doamna Lupescu, Urdăreanu și cîinii, care ne așteaptă în curte, plimbîndu-se sub soarele de octombrie. Mă despart de ei cu inima grea. Am sentimentul că mă despart de patru prizonieri — prizonierii necruțătorului nostru destin.

Dintotdeauna îmi atribui îndatoriri față de cel care cîrmuiește această țară. Îndatoriri imperative, din ghearele cărora nu voi scăpa niciodată. Îmi vine să rîd de mine însămi, pentru încăpăținarea absurdă cu care perseverez să slujesc pe cel ce slujește, în ciuda faptului că nu mi s-au tras din asta decît neplăceri, ponoase, încurcături, „flori perene ale durerii“. Și totuși nu mă pot împiedica de a sluji. Iar cei în cauză o simt și, unii după alții, continuă să facă apel la sentimentul unei datorii a mele care nu stă scrisă nicăieri, la misteriosul cod care îi face să se apropie de mine în ceasul de cumpănă.

Pînă și Carol I, pe timpul cînd nu eram decît o copilă, a discutat despre mine cu [diplomatul ger-

man] Rosen, apoi cu [contele] Czernin¹. Pe urmă mi-au făcut confidențe regele Ferdinand, [Ionel] Brătianu, [I. Gh.] Duca și chiar tatăl meu, a cărui încredere era cel mai greu de câștigat. La fel Maniu și Averescu, care au venit la Mogoșoaia în clipele cele mai tulburi. Până și bătrînul [patriarh] Miron Cristea, înainte de a pleca în Anglia, pentru a unge acolo episcopi [ortodocși]...

Iar acum Carol al II-lea, în această zi, la această oră !...

De la Cotroceni mă duc direct la aeroportul Băneasa. Am pus să se dea telefon la Posada, ca mașina să vină să mă ia de pe aeroportul din Cîmpina. Plec cu *Stimson-ul* lui George și, în timpul scurtului parcurs de la șes la munte, meditez la puținătatea spațiului pe care l-ar avea de străbătut, de la munte la șes, eventualii cotropitori ai biete noastre țări.

La Cîmpina mă așteaptă mașina. Șoferul mă înștiințează că George — care a luat prînzul la Posada, cu un ministru al Elveției venit de la Varșovia (trebuie să fie Henri Martin) — își pierde răbdarea.

Ce să fac ? I-am promis regelui că astă-seară mă duc la Argetoianu. A trecut de cinci. Încep să simt oboseala. Prefer să mă duc la Sinaia imediat, apoi să mă întorc la Posada, unde să mănînc și să mă bag în pat. Văicărelile lui Martin în legătură cu Polonia pot să le ascult și mai tîrziu. *Primum vivere !* Discuția cu Carol al II-lea îmi insuflă cele mai negre temeri.

Pe drum, mă încrucișez cu George, care iese din Posada. Oprim amîndoi mașinile, una lîngă cealaltă. George este foarte prost dispus și mă ceartă cu înverșunare că nu am venit direct acasă de la Constanța. Martin m-a așteptat toată ziua la Posada.

În cele din urmă, reușesc să-i răspund :

— Te rog să mă ierți, dar m-a invitat regele la masă...

George izbucnește în imprecații : îl înfurie și mai rău faptul că întîrzierea mea se datorește invitației

¹ Ottokar von Czernin (1872—1932), om politic și diplomat austro-ungar, ministru plenipotențiar la București (1913—1916), și ministru de Externe (1916—1918).

lui Carol al II-lea. Îmi povestește — lucru de care eu habar nu aveam, fiind plecată de trei săptămîni — că a cerut audiență la rege, pentru lucruri serioase, în legătură cu aviația, dar că nu a fost primit.

Scena, care are loc pe șosea, la ultima cotitură înainte de podul Florei, se încheie prin cuvintele lui :

— Du-te repede ! Martin se află încă la Posada, dar este pe punctul să plece. Du-te și cere-i scuze ! Eu trebuie să merg la București.

Ne sărutăm, supărați, și ne despărțim. Îndată după aceea, nu mai sînt atît de supărată pe el. Dar, știind că mai am de vorbit astăzi cu Argetoianu, nu mă simt în stare să-l înfrunt pe Henri Martin, pe care ar trebui să-l consolez.

Deodată, mașina lui se încrucișează cu a mea, chiar sub zidurile parcului. Atunci recurg la un ter-tip, dovedindu-mă și mai prost crescută : îmi dau drumul să cad pe podeaua mașinii, ascunzîndu-mă de privirile lui. Henri Martin nu-mi cunoaște nici automobilul, nici șoferul. Comit acest act de lașitate amicală fără umbră de remușcare, într-o fracțiune de secundă. Îi voi telefona diseară, din pat de la Posada, după vizita la Argetoianu.

Sinaia : vila care a aparținut unchiului Jacques [Lahovary], la cotitura drumului ce urcă spre mănăstire. Polițiști, sergenți de stradă. În dreptul gardului de fier al grădinii, staționează două-trei mașini. Agenți ai Siguranței Generale. Trebuie să spun cum mă cheamă. Mi-a ieșit din minte că, abia de curînd, a fost asasinat primul ministru căruia îi urmează nefericitul de Baba [poreclă a lui Argetoianu].

Ce dureroase sînt toate acestea, cît de mult seamănă ele cu coșmarele pe care ți le aduce oboseala ! Ce tristă este Sinaia copilăriei mele ! Cunossc atît de bine tristețea specifică a toamnei într-o vilă de vară...

Străbat grădina sub un cer negru ca smoala. Baba mă primește și el în cabinetul său de lucru. Mă așteaptă. I s-a telefonat de la Cotroceni că voi veni la dînsul.

Găsesc un om copleșit, un Baba care nici măcar nu mai face pe marele cinic, nici măcar nu-și mai dă osteneala să joace rolul celui mai mare sceptic din România. Nu-mi ascunde cît de strivitoare este apăsarea neliniștii sale¹. Dar — spre deosebire de celălalt interlocutor al meu, cel care m-a trimis aici, la Sinaia — lui Argetoianu îi place mult mai mult să vorbească el însuși decît să asculte ce i se spune. Îmi explică cele întîmplate, dar mi le explică în felul lui. Relatarea lui, deși inteligentă, are aerul că se adresează unui agent electoral sau unui subsecretar de stat, pe care l-a numit chiar el.

Mă fereșc să-l întrerup. Dealtfel, nici nu mi-ar fi cu putință, căci sporovăiește într-una, iar pe mine mă doboară oboseala. Abia la urmă de tot, cînd vede că sînt pe plecate, mă întreabă ce mi-a spus regele, cu care știe că am luat astăzi prînzul. Nici nu-i trece prin cap să mă întrebe ce i-am spus eu regelui, ce dorea acesta să afle de la mine în legătură cu Grecia, cu Iugoslavia și, mai ales, cu Anglia. Or, Carol al II-lea m-a trimis la Sinaia tocmai pentru ca primul ministru să audă din gura mea noutățile pe care i le-am furnizat regelui.

Ne despărțim, totuși, în termeni foarte amicali : după părerea mea, Argetoianu dă dovadă de curaj acceptînd să-i urmeze lui Armand Călinescu. Mă gîndesc la asta în timp ce străbat din nou sinistra grădiniță a vilei, unde înfloresc polițiștii.

Înapoiată la Posada, mă culc în pat și îi telefonez lui Henri Martin. Nu este supărat : va veni mîine, să ia gustarea de dimineață la Posada, în drum spre Brașov, de unde va pleca spre patria sa, Elveția, într-un convoi de mașini, împreună cu alți fugari din Polonia, printre care și Nunțiul Apostolic.

POSADA, 2 OCTOMBRIE 1939

Parcul în octombrie. Vremea albastrului și auriului. Tufele de levănțică se înșiruie la nesfîrșit,

¹ La o săptămînă după asasinarea lui Armand Călinescu, în ziua de 28 septembrie 1939, s-a format un guvern prezidat de Constantin Argetoianu și înlocuit la 24 noiembrie de o formație condusă de Gh. Tătărăscu.

ajungînd pînă la dealurile Beliei. Parcul comunică cu valea [Prahovei].

Elvețianul meu de ieri, Henri Martin, sosește la ora nouă și jumătate. Îl însoțesc dl. Beat de Fischer, consilier de ambasadă, și un polonez.

Micul dejun, pe care îl luăm în sufrageria tapi-sată în roșu și galben, cu vedere la salcia cea mare, constă din pîine, unt, miere și ouă jumări. Apoi facem o plimbare prin grădină. Henri Martin îmi citește rapoartele sale cu privire la evenimentele din Polonia. Cele spuse de el sînt necruțătoare cu Beck : ușurință, venalitate, îngîmfare. Trădarea din ajun o cheazășuiește pe cea de mîine. Sărmanii polonezi au făcut un război romantic !

Henri Martin mă încunoștințează că Turcia nu va veni în ajutorul României decît dacă o atacă Bulgaria sau dacă aceasta atacă Grecia ori Iugoslavia. Atunci va intra și Turcia în joc, dar nu înainte. De asemenea, ea nu va intra în război de partea Franței și a Angliei decît în cazul cînd devine beligerantă și Italia (din cauza insulelor Rodos și Dodecanez). Dacă Italia rămîne însă neutră, Turcia își păstrează și ea neutralitatea...

Se prăbușește tot eșafodajul diplomatic, asemenea faimosului castel din cărți de joc. Ce zadarnice mi se par toate manevrele acestea ! Birfelile pe marginea tratatelor secrete încheiate de aliați cu Turcia mă pasionează mai puțin decît nenorocirile îndurate de Polonia și istorisite de vîrednicul meu elvețian...

Toate acestea sînt tragice, comice, frumoase, urîte, înspăimîntătoare și de necrezut, mai ales atunci cînd te plimbi printr-un parc atît de albastru, atît de calm...

Mă hotărăsc să-l conduc pe Henri Martin pînă la Brașov, în semn de mulțumire pentru încrederea pe care mi-o arată și de căință pentru că ieri, fără știința lui, am dat întîietate oboselii și singurătății mele, singurătate de care uneori am mai multă nevoie decît de somn.

Acum m-am odihnit, vremea este frumoasă, sînt gata să ascult totul, să înțeleg totul. Iată de ce îl iau pe Henri Martin în mașina mea și-l duc pînă în

Transilvania. În alt automobil, ne urmează dl. de Fischer, care are în paza sa arhiva Legației Elveției la Varșovia. Din grup face parte și un agent de poliție român.

Ne luăm rămas bun în Piața Primăriei din Brașov, unde pe Henri Martin îl așteaptă alte mașini ale diplomaților neutri pe care îi alungă furtuna.

Rămîne de văzut dacă această furtună nu se va dezlănțui mîine asupra noastră.

POSDA, 4 OCTOMBRIE 1939

Brumă, ploaie... Iau dejunul cu mine George Cantacuzino, Marcella și Nyna. [Îmi povestesc că] aviatorii britanici continuă să arunce manifeste deasupra Varșoviei și altele la Berlin. Mister [David] Lloyd-George [lider liberal]¹ va ține o cuvîntare în legătură cu încheierea imediată a păcii. Francezii se află tot la Saarbrücken².

Simt că, dacă oaspeții mei continuă așa, o să țip ! Prea spun numai prostii, toți și toate cîte sînt. Dacă ar putea măcar să vorbească despre altceva. Dar nici pomeneală ! Se cred datori să-și dea cu părerea. Războiul este o probă de rezistență pentru nătingi. Și mai este ceva : un reactiv ce permite dezvoltarea instantaneelor de nerozie pe care le-au făcut niște aparate de fotografiat mediocre — creierele lor.

Ieri m-au vizitat doctorul Petroniu și soția lui. Ridicînd ochii spre cer, doamna se jeluiește pe chestia „corecției“ aplicate verzilor. Cei doi fii ai săi sînt închiși la Cluj, de trei zile. Cine i-a pus să fie legionari ?

Circulă cîteva anecdote în legătură cu războiul. Se zice că aviatorii englezi, care au împînzit Berlinul și Varșovia cu manifeste, au avut grijă să scoată elasticele din jurul pachetelor de foi tipărite : nu cumva vreunul din ele să rănească pe cineva.

¹ David Lloyd-George (1863—1945), fruntaș al partidului liberal englez, ministru și prim-ministru în cursul primului război mondial ; a avut o atitudine oscilantă față de hitlerism, optînd, în cele din urmă, pentru conciliatorism.

² În cursul simulacrului de ofensivă, întreprins în timpul „războiului ciudat“, forțele franceze au înaintat cîțiva kilometri, ajungînd în apropiere de Saarbrücken, oraș german la frontiera cu Franța.

Bucureștiul reia o anecdotă povestită la Jockey-Club din Varșovia. Un pilot britanic se înapoiază cu întârziere de la un astfel de bombardament cu hîrtie. Comandantul escadrilei îl întreabă :

— De ce vii cu două ore mai tîrziu decît ceilalți ?

— Pentru că eu pun manifestele în cutiile de scrisori.

Transcriu aceste istorioare stupide pentru că în ele se oglindește epoca noastră. Așa arată ceea ce se numește „războiul alb“.

POSADA, 5 OCTOMBRIE 1939

Ceață. O Posada fantomă. Pînă și salcia cea mare, care seamănă cu o caracatiță, aproape că s-a estompat. Sosește George, care-l aduce pe Sorin Petroniu.

Nemții declară la radio că avioanele engleze trec prin spațiul aerian al Belgiei și că, dacă aceasta nu știe să-și apere văzduhul, o vor viola. Ia te uită ! Le trebuie de pe acum un nou cal de bătaie ?

George este înduioșător de atent cu mine. A uitat cu desăvîrșire de scena pe care mi-a făcut-o pe șosea (eu am dat-o imediat uitării). Îmi vorbește despre polonezii înfrinți atît de zdrobitor. Înainte spunea :

— În mlaștinile lor, polonezii vor captura tancurile germane după pofta inimii, cu lasso-ul.

Acum spune :

— Mărturisesc, plin de căință, că m-am înșelat în toate privințele.

POSADA, 6 OCTOMBRIE 1939

Nori joși. Îmi petrec timpul plantînd cedri. E un joc frumos, pe care numai eu îl cunosc. I-am semănat aici, într-o pepinieră : au crescut, au cinci ani, acum îi plantez afară. Peste o sută cincizeci de ani vor începe să fie frumoși. Peste șase sute de ani vor fi magnifici.

Îi spun Valentinei :

— Cînd fiii fiilor tăi vor ajunge niște moșnegi cărunți, iar tu și cu mine vom fi două încîntătoare fețe, dănțuind pe iarbă, sub acest cedru...

De pe terenul cel nou am văzut trenul sinistru — de fapt, două trenuri cuplate. Imensele lor panașuri de fum alb se înălțau deasupra munților. Valea vuia de mugetele lor preistorice. Cele două locomotive gîfiau din răspuțeri, una în fruntea garniturii, cealaltă pe la mijlocul ei. În cisterne era petrolul scos din valca mea și nevoit acum să meargă acolo unde merge.

Am văzut oare trecînd moarlea ?

POSADA, 7 OCTOMBRIE 1939

Derek Patmore vine la Posada să ia dejunul cu mine. Îmi spune că a fost numit la [Legatia britanică din] București, pentru toată durata războiului. Care durată ? Care război ?

Tot el mă informează că „hienele“ — așa li se spune gazetarilor americani și de alte naționalități, care pîndesc apariția unui cadavru — pleacă acum la Budapesta. Ceea ce înseamnă că România nu intră în război. Săptămîna trecută era cît pe-aci să se producă acest eveniment !

Derek Patmore mă face să rîd, povestindu-mi că un prieten de-al lui, din Anglia, i-a scris : „Acum am devenit scriitori dinainte de război !“. Așa le spuneau celorlalți, pe vremea cînd erau ei „scoală-te-tu-de-acolo, să-mă-așez-cu-în-locul-tău“, vorba lui Cocteau. Acum le-a venit lor rîndul !

POSADA, 9 OCTOMBRIE 1939

Vreme umedă, pe jumătate cețoasă.

Ieri, radio București vorbea despre un arbitraj al lui Roosevelt, menit să pună capăt măcelului. Dar unde este măcelul ? De la invadarea Poloniei încoace, nimeni nu se mai luptă : se ocupă o țară, atîta tot !

În Occident, au trecut șapte săptămîni de război fără să se tragă un singur foc. Se îndrugă verzi și uscate, în așteptarea încăierării. Ziarele anunță, cu cea mai mare seriozitate, că lupta împotriva cance-

ului continuă. Iar presa britanică dă de veste că, în aprilie 1940, „cînd veni-va primăvara“, contingentul canadian va fi gata să se îmbarce, pentru a porni spre Europa.

Toată lumea luptă împotriva cancerului. Toate popoarele civilizate. Nimeni nu luptă împotriva războiului. Toți luptă *de partea lui*, pentru a-l face să pornească.

Ribbentrop a declarat, într-o cuvîntare publică, că nimeni nu poate nimici poporul german, deci nimeni nu poate nimici nazismul (ca și cum unul s-ar identifica definitiv cu celălalt). A mai spus că asta ar fi ca și cum s-ar vorbi despre distrugerea imperiului britanic, ceea ce ar fi o prostie. Și a avut neobrăzarea să adauge : „Deși acest imperiu nu este indispensabil“.

Vai, palidul meu comesean de la Londonderry House, căruia i-am cerut apă, pentru a o pune în vinul său ¹. Acum pune cam prea multă apă. După numai o lună de război, face semn cu piciorul, pe sub masă.

Nu există englez care să nu fie de părere că este inteligent a se prevedea distrugerea nazismului. Nu ne mai rămîne decît să comparăm calitățile de luptători ale englezilor și ale nemților. În ce mă privește, eu am optat.

Sosește la Posada familia [de refugiați polonezi] Adam Potocki ² — soțul, soția și fiica.

POSADA-BUCUREȘTI-MOGOȘOALA, 10 OCTOMBRIE 1939

Numele de Wissenburg și numele celor două poduri reapar în comunicate ³.

¹ Aluzie, probabil, la vechea profesiune a lui Ioachim von Ribbentrop, care, înainte de a deveni diplomat, apoi ministru de Externe nazist, fusese reprezentant comercial (comis-voiajor internațional) al firmei de șampanie „Henkel“ din valea Rinului.

² Descendent al unei vechi familii de nobili polonezi (menționată încă din secolul al XIII-lea).

³ Atît numele citat cît și cele două poduri reprezintă așazise obiective militare (în țara nimănui, pe frontul occidental), pe care francezii le „cuceriseră“ în septembrie 1939, în cadrul simulacrului de ofensivă, și pe care acum, în octombrie, germanii le-au reocupat, prilejuindu-le reapariția în comunicatele zilnice.

Ieri am notat cele povestite de contele Adam Potocki, după masa de seară :

— [Englezii] ne-au spus : „În primele opt luni nu putem face nimic, dar încă din prima zi vă trimitem o mie de avioane“. Nu ne-au trimis nici unul.

Carton de Wiart, generalul cel chior de la Varșovia — belgian de origine, care și-a luat cetățenie engleză — era atât de furios, încît și-a smuls de pe el uniformă.

Am lăsat Posada pe mîna oaspeților pe care mi i-a adus furtuna, rugîndu-i să se considere la ei acasă, și am plecat la București, după ce am dat fiecăruia cîte un halat de casă. (Îmi mărturisiseră că, de la fuga lor din Polonia, se mulțumiseră toți trei cu un singur halat.)

Slujitorii i-au părăsit cu toții. Unul singur i-a urmat, pînă la frontiera cu România, apoi a dat și el bir cu fugiții. Voia să se înapoieze în Polonia, să-și regăsească nevasta și copiii.

Soții Potocki și-au pierdut singurul fiu, rămas cine știe unde, cine știe cum. Tatăl lui mi-a spus :

— Nu trebuie întreprins nimic pentru a-i da de urmă — nici intervenții străine, nici Crucea Roșie. Probabil că și-a luat un nume fals.

Contele și contesa stăruie asupra pericolului care amenință clasa lor, a aristocraților. Cine are urechi de auzit să audă !

Astă-seară vor pleca la Budapesta. Eu nu-i voi mai vedea. Îi las pe seama Valentinei, care va veni poimîine după mine.

Ultimele cuvinte ale contelui Adam Potocki :

— Și toate astea pentru Danzig !

Lunec, pe șoseaua asfaltată, pînă la Mogoșoaia. Seara, iau masa cu George, în casa de pe strada Robert de Flers.

MOGOȘOAIA, 12 OCTOMBRIE 1939

După-masă, îl vizitez pe Argetoianu la el acasă. Șeful său de cabinet este Ion Lahovary. Garda stă de veghe...

Primul ministru îmi face confidențe :

— Stăm de vorbă cu ceilalți ; lucrurile merg mai

bine... Am aranjat cîte ceva cu ungurii. Ne-a dat o mină de ajutor prințul Paul al Iugoslaviei ¹.

Beatitudinea cîrmuitorului atunci cînd se adresează celor cîrmuiți. Un cîntec pe care-l știu pe dinafară. Pînă și astăzi, în toată această groaznică harababură, beatitudinea însoțește actul de guvernămînt. Din fericire, căci altfel nimeni nu ar mai vrea să guverneze.

Merg să iau ceaiul la Sir Reginald Hoare. Bătrîna Legație a Angliei. O casă de țară la marginea orașului...

Între patru ochi cu Sir Reginald, care-mi vorbește despre Călinescu :

— Era atît de plăcut să ai de-a face cu el !

Îmi amintesc de dineul oferit de Massigli [ambasadorul Franței în Turcia] — parcă a fost ieri ! —, unde Nadia Duca, văduva lui I. Gh. Duca, discuta cu soția lui Călinescu, care, sărmanul de el, stătea de vorbă cu mine. Un instantaneu mintal al celor două văduve de prim-miniștri. Prim-miniștri asasinați într-un răstimp de nimica toată !

Rex [Reginald] mă întreabă despre Van [Vansittart]. Știe ce cuprinde scrisoarea pe care mi-a transmis-o adineauri. Dar vrea să o știe de la mine. Nu-i va fi greu să afle...

Intră John Reed. Vorbim despre Caccia, care a sosit la Atena tocmai cînd plecam eu : a fost secretarul lui Neville Chamberlain.

Robin Hankey a fost numit de curînd aici, la București. Este fiul lui Sir Maurice Hankey ², prietenul lordului Thomson și al lui Ramsay MacDonald, consilierul tehnic al tuturor prim-miniștrilor și al citorva altora, secretarul Conferinței de pace de la Versailles.

Pentru a transmite vești de la [prințesa poloneză, refugiată la București] Liubomirska, vești pe care mi le solicită [ruda sa, contele d']Hadelin d'Outremont,

¹ Paul Karagheorghevici (n. 1893), văr cu regele Alexandru I, regent al lui Petru al II-lea. Și-a asumat puterea în octombrie 1934, tutelînd o politică externă de conciliere cu Mussolini și, ulterior, cu Hitler. A fost înlăturat la 27 martie 1941, printr-o lovitură de stat, condusă de generalul Simović.

² Maurice Paschal Alers Hankey (1877—1962), ofițer superior și om de stat britanic. În 1939, ministru fără portofoliu.

mă duc la vicontele și vicontesa Duparc, de la Legația Belgiei. Ea, vicontesa, este o obeză, nici mai mult, nici mai puțin.

— Am niște lucrători în casă, îmi spune ea. Așa că, vă dați seama, n-am scos argintăria. Și nu o voi scoate pînă ce nu vor pleca lucrătorii.

Toate astea pentru a se scuza că nu-mi oferă o ceașcă de ceai, de care, dealtfel, nici nu aveam nevoie, căci băusem una la Legația Angliei.

— Ce bine vă înțeleg ! — îi răspund eu, cu mai puțină ipocrizie decît își închipuie dînsa. Nu trebuie să tîrim în ispită pe bieții oameni !

Sfinte Dumnezeu, ce să facă ei cu argintăria dumitale ? Rentieră infectă ce ești !

Cu un aer confidențial și plin de subînțelesuri, strîng mîna acestei plapume uriașe și o tulesc cît pot mai repede.

Mă înapoiez pentru cină la Mogoșoaia, unde s-au anunțat soții Gafencu. El îmi spune o poveste plină de pitoresc despre doamna Rydz Smigly. O femeie cu părul vîlvoi, purtînd un luxos mantou de blană, dă buzna la Ministerul de Afaceri Externe [de la București], îmbrîncind portarii și cameristii.

— Sînt Mareșala Poloniei, Ridz Smigly. Vreau să vorbesc cu ministrul !

Buimaci, cameristii dau fuga după secretari ; doamna îi îmbrîncește și pe secretari :

— Sînt Mareșala Poloniei, Rydz Smigly, duceți-mă la ministru.

În sfîrșit, iat-o în cabinetul lui Gafencu :

— Sînt Mareșala Poloniei, Rydz Smigly ! Vreau o linie guvernamentală de telefon, pentru a lua legătura cu soțul meu, Mareșalul Poloniei, la Varșovia.

— Dar, doamnă, Mareșalul Poloniei a sosit în România de opt zile.

Pe urmă, Gafencu mi-a povestit despre [fostul ministru de Externe polonez] Beck, cazat la hotelul ARO, din Brașov ;

— Prefer să fiu unde sînt decît să fi făcut ca Cehoslovacia.

Beck îi ura pe cehi. Acum, la ARO, el se îmbată în fiecare seară și chiar în cursul zilei.

Sosind la frontiera română, Rydz Smigly a în-
trebat :

— Unde este garda de onoare ?

Bineînțeles, nu îl aștepta nimeni.

— Dar unde e garda mea de onoare ?

Rydz Smigly a mers pînă acolo, încît s-a plins regelui. Carol al II-lea i-a răspuns, foarte spiritual :

— Dar, domnule Mareșal, nu vă așteptam atît de devreme !

După masa de seară, Gafencu stă de vorbă cu mine, așa cum ar vorbi cu el însuși.

— Oamenii au înnebunit, îmi spune el. Acum pretind că putem dormi liniștiți !

MOGOȘOALA, 13 OCTOMBRIE 1939

Ce război ciudat ! Așa l-a botezat Blanche Caniot, acum o lună. Astăzi, „războiul ciudat“¹ este sloganul la modă printre parizieni.

Lindbergh se declară contra [ajutorării de către S.U.A. a Angliei și Franței]².

[Cuirasatul] *Royal Oak* a fost scufundat. Mi-a spus mie Malcolm MacDonald că, la început, treaba va merge prost. Și, într-adevăr, merge din ce în ce mai prost. Dar, la sfîrșit, va fi victoria și acest sfîrșit este de neschimbat. Matadorul, omul cu spada, nu va apărea decît la încheierea cursei de tauri. Nimic nu-l poate aduce în arenă înainte de clipa finală. Ar fi contrar regulilor jocului...

MOGOȘOALA, 16 OCTOMBRIE 1939

Ziua de naștere a bietului Bombyx [Carol al II-lea]. Văzduhul este limpede, precum cristalul.

Mă duc la biserică pentru Te Deum, gîndindu-mă la ziua de naștere pe care am trăit-o, în plină conștiință de copil, [la Paris], pe bulevardul Marceau, nr. 50, cînd ne-a sosit știrea : moștenitorului [Ferdinand] i se născuse un moștenitor. Hîrtia tele-

¹ Denumire sub care au rămas cunoscute cele șase luni de inactivitate pe Frontul de Vest, perioadă care a contribuit la minarea moralului trupelor franceze.

² Prieten personal al lui Goering și mare admirator al lui Hitler, Charles Lindbergh a devenit treptat o unealtă (mai mult sau mai puțin conștientă) a naziștilor, dornici să țină, cit mai îndelung posibil, Statele Unite în afara conflictului.

gramei era galbenă, în loc să fie albastră — fiind telegramă oficială.

— Vreau să domnesc ca Domnul cărturar Constantin Brîncoveanu, a spus [Carol al II-lea] cu prilejul primului său discurs, ținut la Universitatea din Cluj.

Nici nu-și închipuia ce bine a proorocit. Are aceleași monstruoase probleme ca și Constantin Brîncoveanu.

Carol al II-lea vrea să pună mina pe tineret. Bietul de el !

Mă gîndesc la acea prințesă de optsprezece ani [Maria]¹, în tristul castel al Peleşului : „O străină printre străini“, dînd naștere celui mai crud destin al său — fiul, pe care a sfîrșit prin a-l urî și care a bătut-o la propriul ei joc.

[Prințul polonez refugiat] Roman Polocki îmi vorbea ieri — despre ce anume ? Despre necazurile sale bănești :

— Fabrica mea de zahăr nu rentă, deci nu scotem dividende...

Aș fi fost în stare să urlu de plictiseală.

La dejun, locotenentul Culuri, pilotul lui George. Crede că nemții vor ieși învingători. E ferm convins de asta. Așa gîndește burghezia. Iar Culuri este și nițeluș italian.

În limba germană *tapfer* înseamnă viteaz. Izbește cu sete² și mulți se vor lăsa păcăliți.

Culuri propune o răsturnare a alianțelor [României]. Dealtfel, se întreabă el, Anglia de ce să nu facă pace acum, după ce și-a pierdut navele (sic !) și cînd Polonia nu mai există ? Mă mărginesc să-i răspund :

— Bulldogul are gîtul scurt. Nu poate să muște întorcînd capul !

MOGOȘOAIA, 17 OCTOMBRIE 1939

Cer albastru, de un albastru fără nume, într-atît este de frumos, ca fata din povestea persană.

¹ Regina Maria (1875—1938) era fiica ducelui de Saxa-Coburg-Gotha și nepoata reginei Victoria a Angliei. S-a căsătorit, în 1892, cu principele Ferdinand, pe atunci moștenitor al tronului României, avînd ulterior nesfîrșite certuri cu fiul său, Carol.

² Joc de cuvinte între *tapfer* și *tape fort* ! (în limba franceză — „izbește cu sete, lovește cu putere“).

La dejun, John Reed și Robin Hankey, fiul lordului Hankey, pasărea adusă pe aripile vijeliei. Era membru al Ambasadei britanice la Varșovia. Acum, va rămîne la București pentru a se ocupa de polonezii refugiați. Are un chip delicat, cu nările *chamtournées*, asemenea celor ale cailor din Grecia antică. E slăbuț, nu prea înalt, vizibil inteligent. Pe tatăl său îl iubeau foarte mult lordul T. [Thomson] și J.R.M. [James Ramsay MacDonald].

Cum se mai schimbă numele! Ultimul război... Trebuia să fie ultimul... Cît de categorici eram în 1914—1918: „Va trebui să-l considerăm ultimul război!”... Războiul mondial... Marea conflagrație...

Pe cel de acum, Charles Lindbergh îl numește, cu modestie: războiul european... Probabil pentru a-l circumscrie la continentul nostru. Mulțumesc de atenție!

Am primit o scrisoare amuzantă de la Vergilia (lady Jones) „Fratele meu s-a imbarcat pe o navă militară. Mi-a lăsat o scrisoare care se încheie așa: „Îți urez un război fericit!»“.

MOGOȘOALA, 18 OCTOMBRIE 1939

Royal Oak a fost scufundat la Scappa Flow. Acolo unde s-a scufundat flota germană¹. Ca doi cercei simetrici.

Prescilla [fiica lui Anton Bibescu] vine de una singură să ia ceaiul cu mine și-mi povestește confidențele Clarissei [Churchill]: „Unchiul Winston [Churchill] și Hore Belisha [ministrul de Război al Angliei] spun că aviația germană este de două ori mai puternică decît a noastră. Ne vor trebui ani pînă să-i ajungem din urmă“.

Ca să vezi ce lucruri își scriu domnișoarele noastre! Dealtfel nu are nici o importanță, căci engle-

¹ Conform prevederilor armistițiului, care a pus capăt primului război mondial, marea majoritate a unităților din *Kriegsmarine* a fost obligată să se concentreze la baza navală britanică de la Scappa Flow, unde urma să fie preluată de aliați. Supunîndu-se însă unui ordin secret al înaltului comandament al flotei (și, după unele opinii, bucurîndu-se de aprobarea tacită a francezilor), echipajele germane au sabotat navele, scufundîndu-le chiar în rada portului militar.

zii vor să-i ajungă din urmă pe germani și îi vor ajunge. Nu contează cît le va trebui pentru asta. Iată o certitudine de natură să-i aducă la disperare pe nemți.

MOGOȘOALA, 19 OCTOMBRIE 1939

[Generalul] Weygand sosește la Ankara, venind de la Beyruth.

Nemții pretind că i-au izgonit pe francezi din zona cuprinsă între Rin și Mosella. Francezii afirmă că s-au retras cu bună știință. Asta nu mai este război, este joc de-a v-ați ascunselea.

Vizită a doamnei Fabricius, cu care mă plimb prin parc.

— Războiul ăsta ! exclamă ea, cu melancolie.

De ce a „consimțit“ führerul să ducă acest război ? Pentru că poporul german are parte de o felie minusculă de turtă.

— Dacă ați putea să vedeți ce palizi sînt copiii noștri ! — îmi spune ea, tremurînd de emoție (mă gîndesc că și Ribbentrop este palid, deși nu-i copil). Führerul vrea pacea. Ar încheia-o chiar mîine, înțelegeți, chiar mîine, numai dacă englezii ar accepta să spună ce doresc !

Aș putea să-i explic eu ce vor englezii, dar zadar-nic, doamna Fabricius n-ar înțelege nici în ruptul capului. Așa că, la ce bun ? Numai un smintit poate justifica subjugarea cîtorva popoare, botezînd-o operă de binefacere și atribuindu-i ca scop să dea de mîncare palizilor copilași ai unui alt popor.

Femeia care stă de vorbă cu mine este cîmînată cu sora lui Ribbentrop : aproape ca și cum l-aș avea pe ministrul de Externe al Germaniei la celălalt capăt al firului. Dar nimeni nu e mai orb decît cel ce nu vrea să vadă sau nu este în stare să vadă. Așa că vor izbi ca chiorii, vor face totul praf și pulbere și, în cele din urmă, tot ei vor trebui să achite nota de plată.

Uneori, parcă aș vrea să-i ajut să înțeleagă. Dar știu că este cu neputință. Încă de data trecută [1914—1918] mi-a trecut pofta să mai încerc !

Vocea doamnei Fabricius face ecou vocii germanului internat în spitalul 118 [aflat sub patronajul Marthei Bibescu], la sfârșitul lunii decembrie 1916 :

— *Wir wollen doch Friede !* [Doar noi dorim pacea].

I-am răspuns atunci pe un ton glacial :

— *Der Friede ist eine schwere Sache* [Pacea este o treabă dificilă].

Pentru a doua oară în existența mea, războiul depinde de germani ; dar încheierea păcii nu depinde de ei. Această dorință indecentă de pace, la o lună după ce au dezlănțuit războiul — care nici nu a început, la drept vorbind, pentru ceilalți — îmi stârnește mila și dezgustul. E ca și cum ar face dinadins pipi în pat și pe urmă ar țipa „*Bitte ! Bitte*“ [Vă rog, vă rog], pentru a nu fi bătuți.

Poate că ei îmi spun toate astea acum ca și atunci [în 1916], pentru ca eu să le repet mai departe. Dar nu le va merge ! Ca să fiu cu adevărat loială, ar trebui, mai curînd, să nu spun niciodată unui englez sau unei englezoaice că o nemțoaică sau un neamț mi-au vorbit despre pace, despre dorința de pace, încă de la 20 octombrie 1939.

Ia sfârșit plimbarea mea prin parc cu doamna Fabricius. La despărțire îi spun :

— Ar trebui ca Germania să recunoască, necondiționat, frontierele noastre.

MOGOȘOAIA. 23 OCTOMBRIE 1939

Vine la mine Matila ¹, care-mi spune :

— Lordul Lloyd și cu mine avem încredere în Armata Orientului.

Știu mai bine decît Matila ce părere are lordul Lloyd, care vrea o armată a orientului, dar știe că ea nu există și vrea să o constituie. Matila afirmă însă că ea a fost înființată.

— Are 100 000 de oameni, susține el.

Panglicării !...

¹ Matila Costiescu Ghica, ofițer de marină.

Mă gîndesc la lucruri care se petrec departe. La Glasgow are loc o alegere parțială [pentru Camera Comunelor]. Candidează Andrew Stewart și Woodborn. Război sau pace ? Stewart se declară, fără nici o rezervă, în favoarea încheierii păcii cu orice preț.

Zi strălucitoare, iar noaptea — lună plină.

Cînd va intra România în război ? Ducem lipsă de armament. Totdeauna vom duce lipsă. Îmi amintesc de spusele [diplomatului] elvețian Henri Martin :

— Cînd nu ești mai înarmat decît celălalt, nu se cheamă că ești înarmat.

Ce șanse are o țară mică să fie mai înarmată decît una mare ? Nici o șansă !

Anton [Bibescu] îmi spune că tot tineretul și întreaga armată au trecut de partea legionarilor. Asta a descoperit el acum. Nu este adevărat, dar Anton crede. Sau poate că dorește să mă facă pe mine să cred una ca asta. Sau o fi așteptînd vreo dezmințire din partea mea.

Mă întreb cine îi furnizează asemenea informații năzdrăvane. Probabil că [ziaristul britanic] Gibson de la „Times“.

[Colonelul de] Sevin este un tipic atașat francez al Aerului. E perfect, în genul său. Îi pun diverse întrebări în legătură cu [Charles] Lindbergh : de unde provine starea lui de spirit.

— E foarte simplu, îmi răspunde Sevin. Lindbergh a văzut ce fac nemții și a înțeles că, în comparație cu ei, noi, americanii și englezii abia dacă descifrăm abecedarul. De atunci încolo, noi, francezii, am mai cîștigat ceva din terenul pierdut.

Ajuns la acest punct al demonstrației, el se umflă în pene, apoi continuă :

— În urma celor văzute, Lindbergh a rămas cu o vie admirație pentru germani, admirație care s-a manifestat în cuvântările ținute... Englezii !... Ce fac ei este cît o picătură de apă (sic !) !

— O picătură pe care putem spune că au și băut-o. ...Nu v-au dat și dv. cîteva avioane ?

Același Sevin îmi povestește cele întîmplate recent la Constanța :

— Aurul polonez a plecat la bordul unui tanc petrolier britanic¹. În același punct al radei portului a fost adus un alt petrolier, care semăna leit cu primul.

Același colonel de Sevin este foc supărat pe polonezi :

— Polonezii nu au vrut niciodată să arate planul lor de campanie unui francez : nici un francez nu l-a văzut ! (În sinea mea, îmi spun : îl țin minte pe Weygand în 1919, la Varșovia²). Un general englez... și orice ai spune, dar englezii...

Aici, Sevin se întoarce spre cealaltă vecină a sa de masă, care este Prescilla [Bibescu] :

— Vă rog să mă iertați, domnișoară, dv. sînteți pe jumătate englezoaică. Dar englezii nu cunosc jocul ăsta la fel de bine ca noi ! Generalul de care vă spuneam...

Plin de ciudă, nu-i spune numele, își înghite indignarea, apoi continuă :

— ...Generalul de care vă spuneam nu ni l-a comunicat. După cît se pare, s-a mulțumit să declare atașatului nostru militar : „E un plan admirabil ! Ai putea să juri că l-au conceput francezii !“

Abia mă țin să nu izbucnesc în rîs. Prescilla își dă drumul, după plecarea lui Sevin.

¹ La 14—15 septembrie 1939, un tren transportînd o mare parte din rezervele Băncii Poloniei (1 200 lăzi, cu 80 tone aur) a tranzitat prin țara noastră, cu acordul guvernului român. Îmbarcată la Constanța, pe bordul tancului petrolier britanic „Eocene“, prețioasa încărcătură a putut fi salvată, în ciuda protestelor furibunde ale ministrului german la București, Fabricius.

² În cursul conflictului sovieto-polon (25 aprilie—12 octombrie 1920) generalul Weygand a servit drept consilier militar al armatei poloneze.

Ministrul Statelor Unite la București, Franklin Mott Gunther, ia dejunul la mine. Îmi spune că Roosevelt se așteaptă ca legea embargoului asupra armelor să fie votată. Va fi, cu siguranță.

Gunther a venit să-și plimbe ciinii prin parcul de la Mogoșoaia. E furios pe englezi, pentru că nu au dat ajutor Poloniei.

— Înfumurarea asta englezească..., spune el.

Anton îmi trimite un neamț, să ia prânzul cu mine : Graff [contele] von und zu Knipphausen. Scrie o carte despre România.

După-amiază, soții Fabricius vin să facă o plimbare prin parc. Bătrîne parc al meu de la Mogoșoaia, multe ți-a fost dat să mai vezi !

Îi spun lui Fabricius, căruia îi plac conversațiile politice :

— Garantați-ne frontierele !

— Dar vi le-a garantat Anglia.

— Cu atât mai mult !

Fabricius obiectează :

— Dar Rusia ?

Aici voiam să-l aduc.

— Vasăzică, îi spun eu, ați revenit la politica lui Bismarck. Dacă nu reușește să atragă Anglia de partea sa, Germania trebuie să recurgă la Rusia !

Conjunctura devine sinistră pentru România. Iată ce spun ziarele în legătură cu Turcia : „...Totuși, un protocol adițional absolvă Turcia de angajamentele sale [față de Anglia și Franța], dacă îndeplinirea lor ar avea, drept consecință antrenarea sa într-un război împotriva Uniunii Sovietice“.

Ziarul comentează : „În ciuda ipotecii (sic !) ce-l grevează (autorizarea Turciei de a nu-și îndeplini obligațiile de a da ajutor, dacă aceasta va duce la un război cu Uniunea Sovietică), pactul anglo-francoture nu confirmă mai puțin (sic !) strînsa solidaritate a Turciei cu Anglia și Franța“.

Cercul s-a închis.

MOGOȘOAIA, 6 NOIEMBRIE 1939

Zi frumoasă. Una dintre ultimele.

Soții Tătăărăscu la dejun. El vorbește cu multă sinceritate. Este convins că războiul va lua sfîrșit prin victoria Angliei.

La cină, Argetoianu, însoțit de agenți de poliție. Așa și trebuie, de cînd cu asasinarea lui Călinescu. Locul pe care-l ocupă este încă stropit cu sîngele predecesorului.

În legătură cu războiul, Argetoianu îmi spune :

— Treaba se lungeste. Franțujii s-au săturat. Ba chiar li s-a făcut lehamite. Nu se sfiesc s-o spună și miniștrii.

Mi-i citează pe Bonnet și chiar pe Paul Reynaud. În privința acestuia din urmă, îmi exprim îndoieli. Îl cunosc pe mărunțel, pe „marcele cineva“. Era cu trup și suflet pentru un aranjament cu Germania, pe vremea „Camerei albastre ca cerul“¹. Cînd toată lumea țipa că „Germania va plăti“, Reynaud a avut curajul să spună :

— Germania nu va plăti, decît dacă îi veți da bani pe ascuns, ca să plătească din punga dv. !

Apoi, văzînd că nu este înțeles, a schimbat macazul și s-a dat, cu trup și suflet, lui Winston Churchill [în lupta împotriva conciliatorilor].

MOGOȘOAIA, 7 NOIEMBRIE 1939

La Legația Rusiei din București (Șoseaua Kisseleff), se sărbătorește a 22-a aniversare a U.R.S.S.

¹ Poreclă dată Camerei Deputaților din Franța, în deceniul 1920—1930, cînd marea majoritate aparținea partidelor și grupărilor naționaliste („albastră ca cerul“ era culoarea uniformelor din armata franceză).

[Martha Bibescu se referă la aniversarea Revoluției din Octombrie].

22 de ani — floarea tinereții !

Paris, 1922, Sala de Geografie [a Academiei Franceze], bulevardul Saint-Germain. Parcă aud vocea cavernoasă a lui [George-Maurice] Paléologue [fost ambasador al Franței în Rusia țaristă pînă în 1918 și martor al revoluțiilor din februarie și octombrie 1917 și al perioadei de început a războiului civil și intervenției străine].

— Da, doamnelor, da, domnilor ! Guvernul sovietic este un guvern puternic, dar nu și solid.

Ascultătorii din rîndul întii aplaudă frenetic, cu un oftat de satisfacție. Acolo se află contesele Murat, marchizele de Ludre, toate „cucoanele“ falsului Châteaubriand.

Cu o zi înainte, Paléologue mă dusesese de mîină pe strada Pré-aux-Clercs, dădăcîndu-mă asupra importanței momentului : urma să-i prezint omagii autocratului de la „Revue des Deux Mondes“, crocodilul [René] Doumic, deoarece mi se făcuse deosebita cinste de a fi publicată în revistă (articolul „O fiică a lui Napoleon“, apărut în mai 1921). La plecare, eram emoționată și buimacă de atîtea onoruri, căci Doumic, în chip de mare senior, m-a condus pînă la ușa redacției. Acolo, luîndu-l de braț pe însoțitorul meu, l-a rugat, pe tonul confidențial al unui diplomat, să-i spună sincer de tot, ca între noi, dacă regimul are șanse să dureze în Rusia.

Paléologue i-a răspuns, cu obișnuita lui emfază, cu o perfectă siguranță de sine și cu un aer de atotștiutor :

— Nici o șansă ! O să-ți dai seama de asta joi, cînd voi vorbi la Sala de Geografie.

— Dar spune-mi, dragă prietene..., se încăpățîna Doumic, behăind în barba lui decolorată, de capră vicioasă. De cîtă vreme a fost instaurat acest regim în Rusia ?

— A, abia de patru ani, i-a ripostat Paléologue, făcînd pe filfizonul și jucîndu-se cu monoculul și bastonul, ca și cum i-ar fi stat în puteri să hotărască soarta Rusiei.

— Patru ani ? Ce guvernare lungă ! a comentat Doumic, dînd din cap cu un aer trist și gînditor.

Pe vremea aceea, guvernele din Franța cădeau unul după altul, ca merele coapte. Cele mai viabile nu țineau decît patru luni.

MOGOȘOAIA, 8 NOIEMBRIE 1939

Dejun cu Krețulescu. Acesta îmi povestește că Ilie-Vlad Sturdza a dus banii celor care l-au asasinat pe Călinescu : cei treizeci de arginți. A fost arestat. Mătușa Maria [Sturdza, mama lui Ilie-Vlad] a plecat, ca refugiată, la Copenhaga. Lucă [Mihail Sturdza] a demisionat. După spusele Clarei Mavrocordat, Zozo stă la umbră, pe strada Umbrei... Ce familie de smintiți !

Un adevărat buchet de noutăți : Auschnitt a fost închis la Văcărești.

Cină cu [omul politic Alexandru] Alexandrini, care îmi povestește că Didina Cantacuzino [„protectoare“ activă a legionarilor] a fost obligată să demisioneze de la președinția „Femeilor Ortodoxe“, fiind acuzată de propriul său comitet, în frunte cu doamna Săulescu, că și-a însușit bani din fondurile Societății.

În plus, ea a transformat casa în care m-am născut, casa cu salcîmi bătrîni, într-un cuib de tîlhari, într-o vizuină a ucigașilor verzi. Acum, i s-a fixat acolo domiciliu obligator. Nu sînt vindicativă, nu vreau să mă răzbun. Marele meu dispreț îmi ajunge, cu vîrf și îndesat, ca pavază împotriva tuturor relelor care vin de la ea și de la cele de teapa ei.

MOGOȘOAIA, 9 NOIEMBRIE 1939

Atentat împotriva lui Hitler, la München, într-un teatru unde urma să vorbească. O mașină infernală. Încă zece minute și l-ar fi omorît ¹.

Doamna Fabricius îmi face o vizită, însoțită pentru prima oară de cea căreia i se spune doamna von

¹ În realitate, a fost vorba de o înscenare nazistă, cu obiective multiple. Explozia a avut loc nu într-un teatru, ci în berăria unde Hitler și acoliții săi aniversau, conform tradiției, puciul ratat de ei la München, în 1923.

Colère. Această femeie, pe care toată „lumea bună“ din Bucureşti o cunoaşte, se numeşte de fapt Koller şi este, pare-se, trimisa specială a lui Hitler în lumea nebună şi frivolă a capitalei.

Nu o cunoaşteam, deşi mi-au vorbit mulţi despre ea, îndeosebi Nouchette Gafencu. Cu siguranţă că e *orientiert* în ceea ce mă priveşte. Mă socoteşte cea mai „parisianizată“ dintre toate bucureştencele, cea care-şi petrece iernile la Paris, unde „îşi lucrează“ — termen care, în limbajul cucoanelor, înseamnă a-şi face rochii. („Unde îţi lucrezi?“). Întrebarea idioată, pe care am înţeles-o abia după multă vreme).

Doamna von Koller se înfiinţează la mine, aşadar, gătită ca o pariziancă din Berlin ; rochie neagră, de saten, foarte decoltată, pălărie pe-o ureche, bijuterii, voaletă şi sandale cu tocuri peste măsură de înalte. Biata de ea ţopăia cu chiu cu vai, pe lângă noi, prin aleile parcului.

O întreb de Hitler, care a fost la un pas de moarte. Ea se lansează într-o cascadă de ah-uri.

— Ah, ce magnetism ! Dacă aţi putea să-l cunoaşteţi ! Când l-am văzut prima oară, am simţit că mă trece un curent electric... etc., etc., etc.

Compar spusele ei cu cele ale prinţesei Margareta de Hohenzollern. Care s-a simţit „electrizată“ şi ea.

Doamna Fabricius revine la întrebarea care pare că o frământă necontenit ;

— Ce vor englezii ? De ce nu acceptă pacea pe care le-o oferă fűhrerul ? Dacă ar fi în stare măcar să-i spună ce vor de la el !

Cum să-i spun ce vor englezii de la Hitler ? Vor capul lui ! Dacă partenererele mele de conversaţie ar putea să-mi ghicească gândurile, m-ar crede nebună de legat. Sau m-ar ucide...

Egon Nasta, noul secretar al Federaţiei Aeronautice Regale Române (F.A.R.R.), al cărei preşedinte e George, vine la Mogoşoaia, pentru cină. Îmi citează o frază a regelui, pe care o socotesc autentică : e stilul lui şi l-am mai auzit vorbind aşa :

— Mi-e tare drag George, dar vrea, de fiecare dată, să facă numai după capul lui. Una ca asta nu merge !

Ce bine ar fi fost să-l lase pe George, în atâtea rînduri, să facă numai după capul lui, spre binele avia-

ției. Dar au reușit să-i asmută unul împotriva celuilalt. Cei mai activi în această direcție : Barbu [Știrbey], regina [Maria], pusă la cale de Barbu.

MOGOȘOAIA, 10 NOIEMBRIE 1939

Ziarele anunță că Regele Carol al II-lea se alătură inițiativei luate de Regina Olandei și Regele Belgiei [care se oferiseră ca mediatori, pentru a pune capăt războiului].

MOGOȘOAIA, 12 NOIEMBRIE 1939

Telefon după-amiază, de la Sir Reginald Hoare :
— Sosește George Lloyd. Probabil că știți... etc.
Știam, într-adevăr. Va locui la legatie, dar vrea să ne vedem chiar mâine, dacă se poate. Firește că se poate.

Lloyd rămîne la București cinci zile și legatia dă două dineuri în cinstea lui. Hoare are amabilitatea să mă lase să aleg între seara cînd vine primul ministru [Argetoianu] și cea cînd vine Gafencu. Optez pentru primul ministru, pe care Lloyd încă nu-l cunoaște, în vreme ce pe Gafencu îl știe.

Hoare adoptă punctul meu de vedere.

MOGOȘOAIA, 14 NOIEMBRIE 1939

Dineu la Legatia Angliei, pentru lordul Lloyd și Argetoianu, care nu s-au întîlnit încă niciodată. Ajung, împreună cu George la legatie. Printre invitați : soții Argetoianu, Ecaterina Știrbey, Alexandru Cretzianu (secretar general al Ministerului de Externe), Adrien Thierry, ambasadorul Franței, Ion Costinescu, ochiul bătrînului partid liberal, cu soția, toți englezii de la legatie.

— Două distrugătoare [britanice] scufundate, îmi spune Argetoianu, pe un ton cavernos. Nu vreau să le spun, ca să nu le taie cheful.

Ce rău se înșală ! Mai întii, cu siguranță că cei de aici au aflat vestea înaintea lui. Și, apoi, nimic n-ar putea să le strice cheful, tocmai prin asta se deosebesc de „inimoiși“ noștri.

Thierry e supărat pe Carol al II-lea, pentru că l-a numit prim-ministru pe Argetoianu, pe care-l soco-

tește oarecum trădător : face jocul băncilor germane, al căror reprezentant este sau a fost.

Hoare îl regretă pe Călinescu, în privința căruia sînt toți de acord. Nu mințea, știa să spună „nu“ cînd era vorba de ceva imposibil sau prea greu, iar cînd spunea „da“ se ținea de cuvînt, îndeplinindu-și făgăduiala în minimum de timp.

Cînd îl întreb dacă dificultățile de a cîrmui țara în clipa de față sînt suficient de mari pentru a-i stîrni ambițiile, Argetoianu îmi răspunde, fără iluzii :

— Acum zece ani mi-ar fi făcut plăcere să fiu prim-ministru.

MOGOȘOAIA, 15 NOIEMBRIE 1939

Vizita lui Lloyd mă face să-mi calc deprinderile strict rurale : am acceptat invitația la dejunul oferit de Gafencu [în cinstea lui Lloyd]. Oaspeți : Ur[dăreanu], mareșalul Palatului, Hoare cu soția, cu fără George și Ion și Ana-Maria Calimachi.

Hoare îmi vorbește despre rege și despre Urdăreanu, care, la două scaune distanță, ciulește urechile — [Regele] Are curaj, îmi spune ministrul britanic... Clarviziune, dar... la ce bun spectacolul acela urît ?

Face aluzie la asasinii [lui Călinescu], ale căror cadavre au fost expuse pe cheiul Dîmboviței.

— Sir Reginald, îi răspund eu, de curînd, la Londra, am asistat la o înmormîntare. A fost o oră de muzică : cîteva lumînări lungi, care ardeau pe altar, o asistență aleasă, mută, care nu dădea semne de viață, un concert bun, ascultat de niște melomani. La noi, sicriul rămîne deschis. Mortul este de față. Toată lumea se uită la el. Unii plîng, văduva hohotește, ceilalți suspină... Țineți seama de aceste deosebiri, atunci cînd vă redactați rapoartele. Faptul că niște cadavre de asasini au fost expuse șochează mai mult dacă cel ce vă citește rapoartele nu știe că, în țara noastră, toți morții sînt la vedere...

E greu să judeci un popor străin. Dacă vrei să nu-l nedreptățești (ori știu că dumneavoastră doriți să fiți drept) nu trebuie să scoți în evidență deosebirile de rasă sau de climat, doar știm amîndoi că rasismul este

o plăsmuire, ci trebuie ținut seama de deosebirea creată de factorul timp...

— Ce vreți să spuneți ?

— Vreau să spun că, recitind *Richard al III-lea* de Shakespeare, afli că însăși Regina Angliei și Ducesa de York se aruncă la pământ și scot țipete de jale [atunci când moare cineva]. Este exact ce fac astăzi, în situații similare, sătenii din Mogoșoaia.

Văd pe fața lui că a înțeles ce am vrut să spun.

Urdăreanu, personajul cel mai important dintre noi, vine să se așeze lângă mine. Îi spun :

— Trebuie să vorbești cu Lloyd — și cât mai îndelung cu putință.

— Da, dar cum ? Aș vrea să pot sta de vorbă cu el, fără ca Hoare să fie de față.

De fapt, relațiile lui Hoare cu Carol al II-lea au început să cam scârțâie, de când Regina Maria a încredințat ministrului britanic memoriile sale secrete, imitînd-o pe mama lui Wilhelm al II-lea¹, care a remis memoriile ei secrete lui Ponsonby. La așa mătușă, așa nepoată ! Aceste mame care-și detestă fiii în loc să-i crească (și numai iubindu-i ar fi putut să-i crească) îmi stîrnesc un desgust fără margini.

Partea cea mai proastă este că povestea cu memoriile înmîinate lui Hoare a înveninat raporturile acestuia cu Carol al II-lea, raporturi care la început fuseseră excelente. Am fost martora lunii lor de miere.

Situația fiind, din păcate, așa cum este, trebuie să procedez în consecință și să-i facilitez lui Lloyd accesul direct, prin discuții între patru ochi, mai întîi cu Urdăreanu, apoi cu Carol al II-lea. Voi face tot ce pot. Cu atît mai mult cu cît, cunoscînd mecanismul politic englez, știu foarte bine că Hoare va ceda pasul lui Lloyd, socotindu-se fericit că acesta poate dobîndi încrederea și confidențele pe care el nu le-a obținut. Mai ales că Hoare va afla totul prin *Foreign Office*, unde ajung toate firele.

¹ Este vorba de împărăteasa Germaniei Victoria, fiica Reginei Victoria a Angliei și, implicit, mătușa Reginei Maria a României. Atît Victoria, cît și Maria au intrat într-un violent și lung conflict cu fiii lor, Wilhelm al II-lea și, respectiv, Carol al II-lea.

Mă ridic, aşadar, peste o clipă şi-i fac semn lui Lloyd să-mi ia locul pe canapea, lângă Urdăreanu. Mă duc la grupul Gafencu-Hoare, unde, după un timp, îi spun celui de-al doilea :

— Sir Reginald, ştiu că sînteţi grăbit. Şi eu sînt grăbită. Vreţi să vă duc cu maşina mea ? În felul acesta, puteţi să lăsaţi lui Lloyd maşina dv...

În ochii lui se aprinde o luminiţă : a înţeles imediat. Plecăm împreună.

Seara, dineu în cinstea lui Lloyd la Mogoşoaia. Vine şi George. Bineînţeles, Hoare este de faţă. În timpul cinei, Lloyd se dovedeşte strălucitor, vesel, amuzant. E încîntat de prima sa convorbire de durată cu „regele dv.“.

— Ştiu ce vrea !

Îmi povesteşte o istorioară fermecătoare, de tipul celor pe care mi le spunea pe cînd mă plimbam prin Egipt cu el. Îl botezasem „Hu, zeul căpitan de oaste“ :

— Ca să aflăm dacă [hitleriştii] sînt în posesia codului nostru [naval], am procedat astfel : am expediat o telegramă Amiralităţii, recunoscînd pierderea [portavionului *Royal Arch*]. La Amiralitate se ştia că *Arch* nu fusese scufundat, dar toată presa germană a publicat comunicatul care le anunţa „succesul“. Aşa am ştiut că cunosc cifrul nostru şi a trebuit să-l schimbăm. Cumplită treabă !

MOGOŞOAIA, 16 NOIEMBRIE 1939

Pentru [ca Franţa] să reziste, pentru a duce un război defensiv, pentru ca Linia Maginot să-şi capete raţiunea de a fi, trebuie ca Germania să atace. Dar ea nu atacă.

MOGOŞOAIA, 17 NOIEMBRIE 1939

La prînz, Carl-Victor de Wied [nepot al reginei Elisabeta a României] îmi povesteşte că Argetoianu i-ar fi spus lui Fabricius :

— Vorbesc cu dv. ca și cum nu ați fi ministrul Germaniei la București și ca și cum eu aș fi un simplu particular. Iată, din ordinul Germaniei, au fost uciși doi prim-miniștri ai României. Dacă vă atingeți de mine, veți fi spânzurat !

Tot el îmi spune că III [fiul fostului prinț moștenitor al Germaniei] a fost internat într-un lagăr [de către Hitler]. Argetoianu susține că ar fi sub arest la domiciliu, în locuința lui de la țară (Cecilienhoff), pe motiv că, atunci când venea la Berlin, era aplaudat în public.

MOGOȘOAIA, 19 NOIEMBRIE 1939

Mă scol la 6 dimineța pentru a-l conduce pe lordul Lloyd la Giurgiu.

Importantă este starea de spirit a lui Carol al II-lea în timpul și în urma convorbirilor sale cu Lloyd. Acesta socotește că regele este curajos, lucid, realist și că își cunoaște bine meseria.

Stranie confidență a băiețașului [Mihai] către Lloyd, înainte de plecare : „Vreau să plec de aici. Vă rog ajutați-mă să plec de aici !“.

MOGOȘOAIA, 23 NOIEMBRIE 1939

Mă gîndesc, în legătură cu mine însămi : de ce nu-l evit, de ce prefer chiar să-mi văd adversarul ? Pe cei care se deosebesc de mine. Pe cei cu păreri opuse alor mele. De ce îmi place să stau de vorbă cu Carl-Victor [de Wied], cu doamna Fabricius ? Pentru că în mine trăiește interpretul, marele interpret. Trebuie să aflu care e starea de spirit a bolnavului.

Căderea guvernului Argetoianu. Tătăărăscu devine Președinte al Consiliului de Miniștri.

Vecinii se agită. Discurs al contelui Czaky [ministru de Externe al Ungariei] : în acest război, Ungaria se declară „non-indiferentă“. Non-indiferentă, deși non-beligerantă. E o nuanță.

În guvernul Tătăărăscu intră [Al.] Vaida [Voievod] și [G.] Gigurtu, pentru ca talgerul Germaniei să atîrne mai greu. Gafencu — fost și actual ministru.

Merg la deschiderea Senatului, împreună cu Matei Brîncoveanu ¹, pe care evenimentul îl amuză. Astăzi, prințul moștenitor (ex-regele, Marele Voievod) Mihai de Alba Iulia își ocupă locul, atingînd vîrsta majoratului ca senator ; 18 ani ².

Argetoianu a cedat Președinția Consiliului pentru a-i înlesni regelui manevra. Dealtfel cine rezistă pe locul acesta, stropit de sînge ?

La ieșire, pe scară, îmi răsare pe neașteptate în față Ionică, coaforul meu și al Curții Regale. Carol al II-lea l-a numit senator, după exemplul lui Caligula, care a făcut același lucru cu oalul său.

Toată lumea nu mai vorbește decît despre minele [germane] plutitoare [magnetice]. Cargoboturile sar în aer, ca și distrugătoarele [britanice]. Neutrii sînt blocați. Continentul este izolat, iar marea infestată și infectată de aceste icre monstruoase. Iar Hitler declară :

— *Es gibt keine Inseln mehr!* [Nu mai există insule].

Didina [Cantacuzino] stă la arest. Se pare că a trimis o scrisoare doamnei Tătăărăscu, plină de injurii

¹ Urmaș al lui Grigore Bibescu, primul fiu al domnitorului Gheorghe Bibescu, adoptat de banul Brîncoveanu.

² În 1926, Carol, pe atunci prinț moștenitor, renunțase „definitiv“ la tron. După moartea lui Ferdinand, în 1927, Mihai a devenit rege. Deoarece era minor, s-a instituit un Consiliu de regență, destinat să țină locul monarhului. În 1930, revenirea lui Carol l-a transformat pe Mihai în prinț moștenitor sub titulatura Mare Voievod de Alba Iulia.

la adresa soțului ei. De cînd stau pe un fotoliu înroșit de sînge, primii miniștri români au dreptul să se apere.

MOGOȘOALA, 7 DECEMBRIE 1939

La cinci după-amiază, vine Grigorcea [fost ambasador la Varșovia], care îmi cere, cu toată seriozitatea, să găzduiesc la Mogoșoaia curtea republicană a Poloniei în refugiu. Grigorcea îmi comunică motivele care au determinat [Ministerul de Externe] să ofere Mogoșoaia ca reședință fostului șef al statului polonez, pe care Anglia și Franța îl recunosc și acum.

Președintele Mościcki, după cît se pare, detestă „palatul” lui Dinu Mihail, de la Craiova, unde locuiește acum. Nu mă mir. Cunosc acest „palat”. În plus, președintele își trece timpul pictînd acuarele. În parcul de la Mogoșoaia ar găsi peisaje demne de a fi zugrăvite.

Numai că îi trebuie un garaj pentru zece automobile. Nu dispunem de așa ceva.

— Polonezii nu vor să renunțe la cele zece mașini, îmi spune Grigorcea.

— Atunci nu ne rămîne decît să construim un garaj.

Grigorcea se declară de acord. Și totul trebuie să fie gata pînă la Crăciun.

Statele Unite au ales exact acest moment al istoriei universale pentru a cere Cehoslovaciei și Poloniei să-și achite datoriile de război — celălalt război !

MOGOȘOALA, 16 DECEMBRIE 1939

Trei ogari de mare britanici — *Achilles*, *Exeter* și *Ajax* l-au scufundat pe *Graf Spee*, în largul portului Montevideo ¹.

Această veste mă încîntă și mă umple de fericire.

¹ Lupta navală din estuarul fluviului La Plata a început la 13 decembrie și s-a încheiat, de fapt, la 17 decembrie 1939, cînd cuirasatul *Admiral Graf Spee* s-a sabordat, refuzînd să reia lupta cu distrugătoarele britanice.

Iau cina la Legația Angliei, numai cu soții Hoare și cu Tilea, care vine de la rege. Pleacă la Londra mâine dimineată. E mulțumit de treaba făcută aici de Lloyd și de repercusiunile ei în Anglia. Ar dori să viu și eu la Londra. Numai să pot.

Sir Reginald îmi cere părerea despre afacerea Auschnitt [arestarea acestuia]. Nu am nici o părere, dar îi întorc întrebarea. Îmi răspunde foarte spiritual.

— Optzeci la sută — victimă ; douăzeci la sută — bancher.

O vreme dumnezeiască. Nicicînd nu s-a oglindit un cer atît de mîndru într-o pulbere de zăpadă atît de subțire. „Frosty morning“ [dimineată geroasă]. Porecla născocită de Maruka [Cantacuzino] pentru Crownie [Regina Maria], pe vremea cînd era tînără și bățăioasă. Pe vremea cînd o iubeam și ea mă iubea, ca pe un copil oarecare.

Pe vremea cînd a căzut de pe cal într-un sat de lîngă Cotroceni, pe cînd gonea în galop, singură-singurică, pentru a-l sfida pe Unchiul [Carol I]. Vrînd să încalece fără nici un ajutor, a fost cît pe-aci să fie sfișiată de cîinii de pripas din sat. Pe atunci, cînd spunea, ținînd capul într-o parte, fermecător de nostimă :

— Ați importat carne de vită din Anglia ca s-o dați la cîini ?

I se părea comic și excesiv de costisitor. Nu știa cît de adevărate erau cuvintele ei. Cîinii au mîncat-o, au înghițit-o fără să mai lase nimic din ea. De cînd a murit, nimeni nu-i mai rostește numele, nimeni nu mai scrie despre ea, nimeni nu mai vorbește despre ea, nici măcar în conversațiile banale.

De unde se trage această tăcere ? Oare să fi vorbit Regina Maria prea mult despre ea însăși, pe vremea cînd trăia ?

Din ce e plămădit acest Crăciun ? Din strigăte de bătaie. Se duc lupte în Finlanda. Nu se mai duc lupte în Polonia. Nu se duc încă lupte nici în Franța, nici în Germania, nici în Rusia.

Nemții au permis, pare-se, tranzitul armamentului italian pe teritoriul Germaniei, cu destinația Finlanda. Jocul de-a „cine-i păcălitul ?“ e în toi !

Oricît ar părea de curios, mă aflu la Montevideo și nu la Mogoșoaia, așa cum dau impresia. Pentru că, la Montevideo, se întâmplă ceva ce-mi captivează mintea. Nava cea mare a fost biruită de navele cele mici, conform marilor tradiții ale marinei britanice. Ele au luptat cu soarele în spate, luîndu-l ca aliat, ca să-și orbească inamicul. Phoibos [Apollo în ipostaza de zeu al luminii] a luptat cot la cot cu navele cele mici.

În ziare, o scurtă știre : „*Graf Spee* în flăcări de șase zile“.

O altă veste care-mi atinge centrii magnetici : „În ziua de 24 decembrie, a murit la Cannes André Laubeuf, inventatorul submarinului“.

Un alt cititor al lui Jules Verne. Ce s-ar fi întâmplat dacă André Laubeuf s-ar fi născut mort ? Nu s-ar fi întâmplat nimic. Un alt cititor al aceluiași Jules Verne ar fi inventat submarinul.

Ajunul Anului Nou. Ultima zi care mai poartă cifra 3 pentru a indica anul. Acum 4 îi urmează lui 3. Se împlinesc zece ani de la moartea lordului T[homson], pe rugul din pădurea Allone.

Îeșim din deceniul în care a fost cît p-aci să-l pierd pe George, prăbușit cu avionul în flăcări pe cîmpia dintre Allahabad și Benares.

Ultima zi a anului mort, care a ucis pacea.

(SFÎRȘITUL CAIETULUI II)

Caietul III

(31 decembrie 1939 — 26 mai 1940)

MOGOȘOALA, 8 IANUARIE 1940

Invitat la dejun, Pember, atașatul de presă al Legăției britanice, îmi reproduce cele spuse de Fabricius lui Argetoianu :

— Pînă în trei luni veți fi în război cu noi...
Parcă-l aud pe Czernin în 1915.

MOGOȘOALA, 9 IANUARIE 1940

Anglia, Franța și Turcia au semnat un nou tratat ¹.

Dejun la Legăția Angliei. Sir Reginald Hoare îmi anunță demisia lui Hore Belisha, ministrul de Război britanic. Era teribil de prost văzut de către ofițerii superiori. Se spune că l-a numit pe Gort ² în locul unui general mai priceput, deoarece nu s-a putut împotrivi presiunilor unui viconte. Și, pe deasupra, se îmbracă fără gust, purtînd pantaloni reiați. De asemenea, pe Downing Street îi salută pe fotoreporterii, spre deosebire de ceilalți miniștri care, ca niște englezi veritabili, nici nu-i iau în seamă.

Acest război, care nu mai începe ! Acest război, sabie a lui Damocles ! Acest război, care rămîne suspendat în aer, asemenea celui de-al doilea pantof care fură somnul personajului din anecdotă. Acest război, în care spitalele sînt goale !

Germania a capturat pînă acum un singur prizonier englez !

¹ De fapt, e vorba de parafarea tratatului de asistență militară reciprocă, semnat la Ankara (19 octombrie 1939) de către Franța, Anglia și Turcia.

² Feldmaresăul John Vereker Gort (1886—1946), comandant al Corpului expediționar britanic în Franța (1939—1940), guvernator militar al Gibraltarului (1941) și al Maltei.

PARIS, 29 IANUARIE 1940

Neutrii găsesc că beligeranții sînt de fapt neutri, iar beligeranții găsesc că toți neutrii ar trebui să intre în război.

PARIS, 30 IANUARIE 1940

Prînz la Paul Claudel, pe Avenue Hoche. Poetul îmi povestește plecarea ambasadorului S.U.A., Bullitt, care ia avionul pentru a-și duce el însuși telegramele la Departamentul de Stat din Washington, deoarece englezii îi blochează corespondența.

Ce s-o fi găsind în rapoartele Ambasadei americane la Paris, care trebuie ferit de ochii englezilor? Am sentimentul nelămurit, mai curînd senzația, că la soții Claudel plutește un parfum de ostilitate împotriva Marii Britanii.

Războiul alb [fără sînge]... Sînt unii care duc dorul războiului roșu. Dar va veni și acesta. Auzi mai la tot pasul: „Războiul nici nu a început încă“. Dacă ajunge una ca asta la urechea polonezilor...!

PARIS, 30 IANUARIE 1940

Cină la restaurantul „Lipp“, cu Choute și Georges Huysman. Acesta tună și fulgeră împotriva lui Daladier: abia așteaptă să-l înlocuiască Reynaud.

E bătălia cucoanelor: marchiza de Crussol [amanta lui Daladier] împotriva contesei de Porte. Au fost poreclite „florile de pat ale Franței“¹. Parisul se răzbună pe o situație ridicolă, glumind pe seama ei; președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de Finanțe, încăierăți ca niște cocoși ai celor două cocote cu blazon, în vreme ce patria e în primjdie, iar republica așijderea.

PARIS, 31 IANUARIE 1940

Cuvîntarea lui Churchill, cuvîntarea lui Chamberlain, cuvîntarea lui Hitler. La fel, toate sînt la fel. Sînt hotărîți să vorbească fără a se auzi. Nici

¹ Joc de cuvînte intraductibil: în limba franceză *fleurs de lit* (flori de pat) se pronunță la fel ca *fleurs de lys* (flori de crin), figurînd pe blazonul regal al Bourbonilor.

unul nu vrea decît pacea *sa* — pacea engleză, pacea germană —, nimeni nu vrea *Pacea*. După ce a cîştigat prima repriză (Polonia), Germania oferă pacea ei, înainte de a iniția runda a doua. Jucătorii englezi dublează miza și nebuneasca partidă continuă.

PARIS, 3 FEBRUARIE 1940

[Joseph] Paul-Boncour¹ mă duce acasă, în confortabila sa mașină de fost președinte al Consiliului. Îmi declară că atitudinea regelui Carol al II-lea nu e sigură, că s-ar prea putea ca războiul să se mute în Est, că germanii și francezii sînt imobilizați definitiv pe linia Maginot și că *trebuie găsit, cu orice preț, un cîmp de luptă*, de preferință în Est, de preferință în România. Weygand se ocupă de această problemă, trebuie să se intre în război.

Parcă aș auzi, din nou, glasurile anului 1915².

— Cine nu înțelege că trebuie să participe la conflagrație e pierdut.

Așa o fi, dar nici de Polonia să nu uităm acum, cînd sînt atît de mulți cei din Franța și Anglia care spun : „Războiul nici n-a început încă !“

PARIS, 6 FEBRUARIE 1940

Miniștrii englezi sînt la Paris, pentru ședința Consiliului suprem de război. Chamberlain, Halifax, Winston [Churchill], Daladier, Gamelin³, Reynaud, toate aceste persoane care se detestă reciproc.

PARIS, 7 FEBRUARIE 1940

Astă-seară, dineu oferit la Palatul Luvru de Paul Reynaud, ministru de Finanțe. Acesta e veșnic extrem de vioi, sprinten ca o veveriță, ținîndu-se drept ca un băț, vesel și agitat. Pe plan politic e mulțumit

¹ Om politic de centru-stînga, de cîteva ori ministru de Externe al Franței, prim-ministru în 1932—1933.

² Aluzie la demersurile Antantei pentru atragerea României în război.

³ Generalul Maurice Gustave Gamelin (1872—1958), comandant șef al forțelor terestre franceze, în 1939—1940, și partizan al unui război de defensivă.

de acordul încheiat cu Sir John Simon [ministrul de Finanțe britanic].

Cele două țări fac vistierie comună. Moneda sănătoasă se căsătorește cu moneda beteagă. Care dintre ele se va molipsi de la cealaltă ? Cea zdravănă sau cea șubredă ?

O admirabilă poantă a lui Reynaud, care vrea să-l silească pe Gamelin să treacă la ofensivă. Exasperat de imobilitatea pe care statele-majore ale celor două tabere o impun oștirilor ce stau față în față, ne spune :

— Generalii au încheiat între ei un pact de ne-agresiune !

Cînd ia sfîrșit frugala, dar excelenta cină, Reynaud ne duce în cabinetul său de lucru, cel al Marelui vistiernic al Franței. E cel mai superb birou ministerial pe care l-am văzut vreodată. Firele de liliac uriaș dintr-o vază atestă că ministrul e îndrăgostit. Pe semne că florile sînt un omagiu pentru Hélène de Porte.

Într-un colț, harta globului terestru, cu Germania colorată în roșu. Povestesc gazdei că, sosind la Paris, m-au izbit două lucruri : sacii cu nisip protejează numai statuile frumoase, lăsîndu-le pe celelalte (majoritatea) în aer liber ; pe tot bulevardul Champs Elysées se văd afișe cu hărți, reprezentînd imperiile francez și britanic reunite și colorate la fel (în roșu), împreună cu lozinca, semnată Paul Reynaud : „Vom învinge, deoarece noi sîntem cei mai puternici“.

Reynaud se arată foarte aspru față de statele neutre, revenind la metafora sa preferată : „Trebuie să ucidem crocodilul !“ Îmi repetă ceea ce știu pe din-afară — parabola lui Churchill despre neutri și crocodil : „Neutrii se poartă asemenea copiilor care dau de mîncare crocodilului, fiecare sperînd că-i va cădea pradă la urmă de tot“.

După părerea mea, Churchill nu a spus „copii“, ceea ce ar fi amabil, ci „negri“, ceea ce nu prea este. Nu pierde prilejul să duc povestioara la capăt, în propria mea versiune :

— Da, de acord : neutrii dau de mîncare crocodilului. Dar, dacă un copil face imprudența de a nu-i mai arunca nici un codru de pîine, crocodilul, în

lipsă de ceva care să-i distragă atenția, îl va înghiți chiar pe copil, alegându-se astfel cu o hrană mult mai substanțială.

PARIS, 9 FEBRUARIE 1940

Cinez la Juliette Paul Guillaume — „la mine în adăpost“, cum spune ea —, la șase picioare sub pământ, în apartamentul pe care i l-a săpat prietenul său, arhitectul Walter, la colțul bulevardului Maréchal Maunoury.

Au fost invitați doi miniștri : Albert Sarraut și Pomaret cu soția. D-na Pomaret a căpătat, de curând, gradul de „caporal de onoare al unui regiment“.

Cucoanele astea se foiesc încoace și încolo pe linia Maginot. E sportul la modă.

În „adăpost“, domnește un lux babilonian : blănuri de fiare sălbatice, mese minunate, sculptate parcă din onyx, dale de marmură, cină delicioasă, admirabil servită, trufe mari cât niște mandarine, formind piramide în jurul puilor de găină.

Charles Mendel îmi spune, iritat, că coarta dintre Daladier și Reynaud devine un pericol pentru Franța în război. Îl întreb dacă e adevărat că Dautry [ministru Comunicățiilor] a cerut englezilor 300 000 de picheri, pentru căile ferate franceze, și că a fost refuzat, deși Marea Britanie are 1 500 000 de șomeri. Mendel îmi răspunde că informația este perfect autentică.

PARIS, 11 FEBRUARIE 1940

Astă-seară, vizită a lui Joseph Paul-Boncour la hotelul meu. Se întoarce din Olanda.

— Olandezii ? S-au cuibărit adinc în neutralitatea lor. Ca și belgienii...

Are un aer foarte nemulțumit de călătoria pe care a făcut-o. Ghicesc că își asumase misiunea de a îmboldi micile state neutre din nord să intre în război. Îmi povestește o întâmplare care depășește tot ce-mi puteam dori în materie de umor involuntar.

— În Olanda, am cerut să vizitez fortificațiile. Mi s-a spus că nu, că e imposibil. I-am întrebat : „De

ce ? Doar am fost ministru de Război al Franței !“
Mi s-a răspuns : „Imposibil : dacă se află, riscăm
prea mult“. Le-am replicat : „Pe cuvîntul meu de
onoare că nimeni nu va afla nimic“. Mi s-a spus :
„Imposibil ! s-ar putea ca soldații să vă recunoască !“
În fața acestui argument n-am mai insistat.

Care soldat olandez a auzit vreodată de Paul-
Boncour ?

La plecare, revine asupra subiectului :

— Belgianii, olandezii, toți neutrii s-au cuibărit în
neutralitatea lor. Ce scump or să plătească !

Și îmi repetă fraza pe care mi-a mai spus-o :

— Ce să-i faci, n-avem cîmp de luptă (*sic* !). Va
trebui să-l căutăm în Est. Piinea și cuțitul le ține
Weygand.

La telefon d-na Pomaret : vrea să ne întîlnim, dacă
are timp, între probele la croitor și regimentul ei. E
nașa unui regiment, ca toate cucoanele care vor să
fie vedete ale războiului. Se joacă de-a soldații, spu-
nînd : „Regimentul meu“.

Exact ca pe vremea monarhiei : „Noi sîntem colo-
nclesele !“ Le-am văzut purtîndu-se așa pe regina
Maria, pe surorile ei, pe vlăstarele caselor domni-
toare din Anglia, Germania etc... Toate sînt la fel !

PARIS, 14 FEBRUARIE 1940

[Generalul] Spears îmi spune :

— Ah, ce bine ar fi dacă am putea să ridicăm
ancora !

Ar vrea ca Anglia s-o pornească pe apă, rupînd
parîmele care o leagă de continent. Să ne întoarcă
spatele nouă, adică Europei. Numai unui englez
putea să-i treacă una ca asta prin cap !

Englezii ar dori ca francezii să nu mai „facă praf
guvernele“, ci să facă praf linia Siegfried. Dar nici
pomeneală de așa ceva !

PARIS, 19 FEBRUARIE 1940

Dejun la René de Chambrun [avocat și industriaș
cu vederi profasciste]. Soția lui, Josée, este fiica lui

[Pierre] Laval¹. René, în uniformă, îmi vorbește cu afecțiune despre bateria lui antiaeriană și despre germani ca și cum ar fi pur și simplu niște parteneri.

PARIS, 21 FEBRUARIE 1940

Cină la familia La Grange. Au mai fost invitați ministrul Finlandei la Paris, Holma, și soția sa. E de față și ambasadorul S.U.A. la Varșovia, Biddle, care stă actualmente la Anger [sediul guvernului polonez în exil] : e omul cel mai elegant din America. Bineînțeles, își face hainele la Londra.

La Grange evocă discret ședința secretă a Senatului, la care a zgâlțâit rău de tot guvernul Daladier, adică pe Guy La Chambre [ministrul Aerului]. Aviația stă prost. Nu s-au făcut din timp comenzile în America.

LONDRA, 26 FEBRUARIE 1940

Sosesc pe aeroportul Le Bourget. Plec de la Paris la Londra cu avionul. Peste câteva minute, apare în sala de așteptare Corbin, ambasadorul Franței la Londra. Pare veșnic îngrijorat. Azi am impresia că e și mai trist ca de obicei. Cît a stat la Paris, numai Dumnezeu știe ce i-or fi auzit urechile despre dificultățile tehnice ale colaborării militare franco-britanice.

Ghicesc că englezii îi inspiră lui Corbin o admirație amestecată cu imperceptibila nuanță de dispreț pe care trebuie s-o fi avut un atenian față de romani, după cucerirea Greciei.

Ce straniu, să putem călători cu avionul între Franța și Anglia în vreme de război, cînd, în principiu, peste Canalul Mîneei ar trebui să mișune escadrele germane de vînătoare, gata să ne intercepteze pe drum. Nici pomeneală de așa ceva !

¹ Președinte și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri înainte de război, Pierre Laval (n. în 1883) a fost șeful guvernului de la Vichy din 1942 ; a colaborat intens cu ocupantul hitlerist, fapt pentru care a fost condamnat la moarte și executat în 1945.

După părerea guvernului englez, Reynaud trebuie susținut, dar, în măsura posibilului, fără a-l da jos pe Daladier. Cît mai puține crize ministeriale cu putință !

Englezii sînt îngrijorați de tăcerea care domnește de-a lungul întregii linii Maginot. O tăcere care pare a izvorî dintr-un legămint !

Lady Reading mă duce cu mașina pînă la Hotelul Ritz, unde locuiesc. Îmi vorbește despre Weygand, despre armata britanică din Orient, formată din contingente australiene care se găsesc în Egipt. Anthony Eden s-a dus acolo pentru a le trece în revistă.

Australienii au peste 1,98 m înălțime. O armată de zei, care s-a oprit în Egipt, așa cum se și cuvine !

Dejun la ducele de Alba, ambasadorul Spaniei la Londra. Lady Chamberlain, văduva lui Austin [1863—1937], frate vitreg cu Neville, se manifestă pentru Franco, pentru Mussolini : vrea să plece la Roma, încă mai speră că Italia va rămîne neutră pînă la capăt.

Ducele de Alba aduce laude mareșalului Pétain [pe atunci ambasadorul Franței la Madrid]. Pe ce se întemeiază aceste elogii ? Cînd se întîlnesc, la Franco, Pétain strînge mîna ambasadorului german. La funeraliile lui Antonio Primo de Rivera [fost dictator al Spaniei], care au avut loc la Escorial, a salutat drapelul cu zvastică și acesta a întors mareșalului francez salutul.

Cînd i s-a atras atenția, a răspuns cu bonomie :

— În viața mea, am salutat atîtea drapele, încît le-a venit și lor rîndul să mă salute.

Ducele de Alba afirmă că Pétain e adorat în Spania. El a amenințat că-și dă demisia dacă guvernul francez reține vagoanele cu cereale destinate Spaniei.

Primesc la hotel vizita lui Vansittart și a soției sale. Van îmi spune :

— Niciodată. Lumea nu va mai fi niciodată așa

cum a fost odinioară. Viața pe care am știut-o noi a pierit pe vecie.

E pornit împotriva bogătaşilor. Îi acuză că vor să încheie pacea chiar și acum, numai pentru a-și salva averile. Dar e prea târziu, pacea nu se mai întoarce.

Lau cina la [hotelul] Dorchester, între patru ochi cu Charley Londonderry. În sală, multă lume elegantă. O masă de ofițeri superiori, numiți de ginerele lui Charley, Oliver Stanley, înlocuitorul lui Hore Belisha la Ministerul de Război.

Londonderry îmi explică din nou drama pe care a trăit-o ca [fost] ministru al Aerului. Și-a prevenit colegii că Anglia trebuie ori să aibă relații bune cu Germania, ori să dubleze, tripleze, cvadrupleze producția de avioane. [Stanley] Baldwin [prim-ministru în perioada 1935—1937] nu a vrut să facă nici una, nici cealaltă.

La ieșire, îmi spune :

— Camuflajul ăsta mă scoate din sărite. E cu neputință ca germanii să bombardeze Londra — n-au absolut nici un motiv !

De la înălțimea gulerului său tare și a cravatei cu nod triplu, el continuă :

— Dacă nu băgăm foarte bine de seamă, am putea pierde războiul... Doamne, ce proști sînt ! N-am mai pomenit niciodată oameni atît de proști în fruntea unui guvern ! Chamberlain e molîu, Halifax e prudent, prea prudent, iar Winston e nebun, nebun de legat !

LONDRA, 28 FEBRUARIE 1940

Dineu la Sybil Colfax. Ceilalți invitați sînt deputați în Parlament, de preferință tineri deputați.

— Mai întîi trebuie să cîștigăm războiul.

E principalul refren.

Vecinul de masă deapănă încîntătoare istorioare pline de farmec despre ducele de Bedford [mare latifundiar, magnat al finanțelor]. Fiul lui scrie broșuri, deoarece „instinctul“ îi spune că trebuie să i se acorde încredere lui Hitler.

Un alt slogan este : „Nu vrem o pace prea timpurie. Împreună cu francezii, înfruntînd greutățile, vom merge pînă la capăt !“

Dar Anglia are un milion de șomeri și doar 50 000 de combatanți. Noroc de zei veniți din Australia. Înalți cu toții de peste 1,90 m. Merită ei să piară de dragul Europei ?

Firește că da, mai e vorbă ! Pentru a mîntui Europa, să-i ucidem pe australieni !

LONDRA, 2 MARTIE 1940

Cină la George Lloyd și [soția sa] Blanche. El îmi povestește, fără nici o reticență, despre ultima sa vizită la C[arol] al II-lea.

— E întreg la minte, foarte inteligent. Vrea să-și păstreze armata intactă, pentru sfîrșitul ostilităților. În locul lui, aș face la fel.

Apoi se referă la Weygand, cu care a discutat de curînd problema [României].

— El susține că, anul viitor, vom avea o armată imensă în Orient. După părerea mea, acolo se va sfîrși războiul, acolo se va da lovitura finală — printr-o bătălie navală pe Marea Neagră. Petrolul de la Batumi și Baku, petrolul din România...

Pe urmă, ne întoarcem la vizita lui George în România. Prînzul la Carol al II-lea. Relațiile încordate dintre rege și Rex [Reginald] Hoare. Și acum, o confidență : cînd regele a ieșit pentru o clipă din cameră M[ihai] a venit lîngă lordul Lloyd și l-a întrebat :

— N-ați putea să-mi dați o mîină de ajutor ? Aici viața e un chin pentru mine. Vreau să plec : tata nu mă-nțelege.

Asta ne mai lipsea !

LONDRA, 8 MARTIE 1940

Citesc cartea lui Churchill, *Pas cu pas*. Mi-l evoc pe Winston. L-am cunoscut la un dejun oferit de marchizul de Breteuil în mai 1914. Cu sacoul lui bleu, arăta ca un clown rotofei. Clemmy, soția sa, era pe atunci foarte tinărară și foarte frumoasă, dar plicticoasă.

Printre oaspeți — [Aristide] Briand în redingotă, Jules Roche. De ce oare fusesem invitată și eu ? Mă întreb pînă în ziua de azi.

În viața mea n-o să uit mica replică a lui Churchill. Era în ajunul războiului, sub guvernul Asquith. Camera Comunelor vota legi democratice, care loveau în marea proprietate. Briand i s-a adresat lui Churchill :

— La urma urmelor, vreți să ajungeți la mica proprietate, ca și noi.

Winston :

— Cîtuși de puțin ! Vrem să ajungem la proprietatea colectivă de stat.

Briand a rămas surprins, ceilalți francezi stupefiați.

Peste cinci ani, în mai 1919, mă întîlnesc din nou cu Churchill, la mama sa, lady Randolph. Războiul se terminase. Îl întreb :

— De ce le-ați spus atunci de proprietatea de stat ?

— Ca să-i fac praf pe republicanii ăia !

CRANBROCK, KENT, 10 MARTIE 1940

Invitată pentru sîmbătă și duminică de Victor Cazalet, la ferma sa din comitatul Kent, împreună cu Blanche (Lloyd), Sybil Colefax, Sir Philipp Chatwood cu soția, Gladwin Gebbs.

Astăzi doi oaspeți noi, foarte interesați : ziaristul american Walter Lippman cu soția sa. L-au însoțit în călătorie pe Sumner Wells [trimisul special al președintelui Roosevelt], poreclit „crapul de la Washington“, pentru că tace ca un pește.

După dejun, facem cerc în jurul lui Lippman, căruia îi punem întrebări. Americanul devine foarte insolent cu englezii :

— Dacă nu întreprindeți ceva, dacă nu vă mișcați pe frontul din Franța, Roosevelt nu va mai fi reales.

Gebbs îi explică, pe un ton flegmatic, că englezilor puțin le pasă. Ei vor declanșa ofensiva atunci cînd ea se va putea desfășura cu succes — nu pentru a-i învăța pe americani cum să trăiască.

În schimb, britanicii se plîng de Kennedy¹, am-

¹ Joseph Kennedy, businessman multimilionar și tată al viitorului președinte al S.U.A., J. F. Kennedy ; a deținut un singur post diplomatic — cel de ambasador în Marea Britanie în 1938—1940.

basadorul Statelor Unite la Londra, care s-a purtat cum nu se poate mai rău. În perioada crizei cehoslovace și chiar în ajunul atacării Poloniei îi îndemna pe englezi să fie intransigenți, împingându-i spre război și aproape insultându-i. Promitea că Statele Unite vor intra imediat în conflict de partea Marii Britanii. Dar, îndată ce s-au declarat ostilitățile, el a ținut discursuri în public, pledînd pentru ca S.U.A. să păstreze o poziție de strictă neutralitate. Englezii s-au infuriat.

PARIS, 14 MARTIE 1940

Astă-seară cină la [Georges] Mandel. Ceilalți comenseni : Guy La Chambre, ministrul Aerului, și soția lui, Cora Madou, d-na Bressy, societară a Comediei Franceze, și deputatul socialist Frossart.

Domnii vin de la ședința secretă a Camerei, unde a avut loc un violent atac împotriva guvernului — guvern din care fac parte doi dintre cei de față. Printre atacatori se numără și Frossart, încă foarte ațîțat, foarte agitat de pe urma bătăliei — congestionat, fericit și cu o licărire șugubeață în ochi.

Își freacă mîinile : „operația“ s-a desfășurat magistral. Daladier a fost atacat la dreapta de Laval, la stînga de Paul-Boncour — nu va supraviețui ! La Chambre protestează, dar destul de moale. E omul lui Daladier, pus de acesta la Ministerul Aerului, ar trebui să-l apere cu mai multă convingere.

Mandel nu spune nimic sau aproape nimic. Știu că lucrează mîină în mîină cu Reynaud, dar în același timp face pe intermediarul, pe amabilul misit între Daladier și Reynaud care se detestă într-atît, încît nu mai vorbesc unul cu celălalt.

Se atribuie celor două femei vina pentru această situație de necrezut, care survine tocmai acum, cînd Franța este în război cu Germania.

Mandel contestă cele afirmate de Frossart că Daladier nu e în stare a acționa într-o direcție oarecare, indiferent în care anume. Frossart susține că Daladier e un incapabil, pe plan moral și fizic :

— Cum se zice la noi, în sud : nici să poată n-ar face-o !

Toată lumea izbucnește în rîs.

Se pare că Laval i-a reproșat lui Daladier că a declarat război Germaniei. Paul-Boncour i-a reproșat că nu duce războiul, deși l-a declarat.

Soții La Chambre mă conduc la hotel. Pe drum, el îmi spune că nu crede că Daladier va cădea de la putere.

PARIS, 15 MARTIE 1940

Prînzesc cu Choute. Ea îmi afirmă că, marți, guvernul va fi răsturnat. Deține informația de la H[uysman]. Acesta e adversarul înverșunat al lui Gamelin și al lui Daladier, care îl susține pe general în imobilismul său. De la Huysman am aflat că, pe această temă, Reynaud citează versul lui Baudelaire : *Urăsc tot ce e sbucium tulburător de linii*¹.

Războiul de mișcare urmează să înceapă de îndată ce Daladier va fi aruncat peste bord. Oare manevra va reuși ?

PARIS, 16 MARTIE 1940

Toate ziarele anunță sosirea lui Malcolm MacDonald [ministrul britanic al Coloniilor], care vine pentru a avea convorbiri cu Mandel. Cele două imperii coloniale urmează să se contopească într-unul singur. O căsătorie. E o idee a lui Paul Reynaud. Ceva foarte ispitor, foarte rezonabil. Dar pasiunile colonialiștilor ? Englezii și francezii se urăsc reciproc, mai ales în Africa și Asia. Și încă și mai categoric în Europa.

PARIS, 17 MARTIE 1940

Dejun la [Hotelul] Trianon, cu Malcolm MacDonald, fiul preferat al lui Ramsay MacDonald. Am impresia că îl sperie eventuala cădere a lui Daladier. Îl sperie pentru Franța, așa cum l-ar speria pentru Anglia căderea lui Chamberlain.

L-a pus pe gânduri masa luată ieri la Ambasada britanică, unde s-a întâlnit cu Daladier. Îmi spune dintr-o dată, cu aerul grav pe care știu că-l ia cînd abordează o temă ce i se pare importantă.

¹ Traducere de Al. Philippide.

— Ar fi trist ca francezii să se prăbușească, luînd-o înaintea nemților.

Englezii se străduie să instaureze între cei doi rivali, Daladier și Reynaud, un armistițiu de treizeci de zile.

La ora șase, vine Paul-Boncour. E furios pe România că nu intră în război, furios pe Belgia și Olanda, și mai furios pe Suedia și Norvegia. Repetă într-una :

— Trebuie să găsim un cîmp de luptă.

E deopotrivă trist și comic, cînd te gîndești la linia Maginot și la linia Siegfried, la beligeranții care nu luptă și care vor ca neutrii să lupte.

Paul-Boncour e supărat pe englezi, acuzîndu-i că nu trimit în Franța numărul de avioane și efectivele necesare.

PARIS, 19 MARTIE 1940

Prînz la Charles și Marie de Chambrun [părinții lui René de Chambrun, ginerele lui Laval]. Starea lor de spirit reiese din ceea ce îmi spun. Că englezii își fac un rău imens, amestecîndu-se în politica internă a Franței etc. Că lor li se datorește înlăturarea lui Laval. Că toate acestea vor sfîrși prost.

PARIS, 20 MARTIE 1940

Azi a căzut guvernul Daladier, așa cum a prezis Frossart, care nu s-a înșelat decît cu o zi. Reynaud are o majoritate de *un* vot. Daladier rămîne ministru de Război, deci nu se schimbă nimic. Amaury de La Grange e numit subsecretar de stat la Ministerul Comerțului și Industriei. Frossart face parte și el din cabinet.

PARIS, 22 MARTIE 1940

Dejun la soții Franasovici, în vasta lor ambasadă. Se dau dezmințiri presei în legătură cu o împăcare survenită între Carol al II-lea și legionari.

Dezmințirile din presă !...

După-amiază, mă duc la Charlie și Elsie Mendel, unde îi întâlnesc pe Duff Cooper¹ și pe soția lui, Diana, amândoi furioși și deziluzionați la înapoierea lor din America. Conferințele lui nu s-au bucurat de nici un succes în Statele Unite, unde presa l-a atacat. Duff știe că vin de la Londra și mă întreabă dacă lumea l-a vorbit de rău de față cu mine.

— Lady Cunard v-a luat apărarea, îi răspund eu. Mai mult nici nu-i nevoie să vă spun.

— Pe americani nu-i preocupă decît cum să-și pună iar economia pe picioare. Va fi cu neputință să-i antrenăm în război.

Seara, mă plimb de una singură pe balconul camerei mele de hotel. În această noapte de Paște și de război, Parisul doarme cu luminile camuflate. Mă gîndesc la marile orașe care se pitesc pe sub umbra lor. Lindbergh a reușit să găsească Europa, ghidîndu-se după busolă și după ceas. Aviatorii germani vor găsi Londra și Parisul atunci cînd vor vrea să le găsească.

Mă duce mintea la slujitorul înveșmîntat în negru, din piesele de teatru chinezești : el își face apariția, pentru a schimba decorurile, în timp ce actorii se mai află încă pe scenă. Fiind însă în negru, din cap pînă în picioare, publicul se face că nu-l vede.

Camuflaj... Parisul și Londra se ascund, asemenea slujitorului din piesele chinezești...

PARIS, 27 MARTIE 1940

Iau prînzul cu d-na Corry, la Hotelul Ritz. E împotriva războiului, dar nu îndrăznește s-o spună. Ca toți oamenii foarte bogați, se simte încolțită : locuiește într-un apartament imens, fără servitori, sau la „Castel“, cum spune ea, și moare de spaimă că va fi asasinată. Mesele de la Ritz. Mă ia de-o parte și-mi spune :

— Sînt pentru dreptate !

Îi admiră pe Hitler și Goering, e prietenă cu fa-

¹ Alfred Duff Cooper (1890—1954), istoric și om politic conservator englez, ministru în guvernele conduse de Chamberlain și Churchill.

milia Londonderry. Ar vrea să plece la Londra, dar nu poate, sau la Roma, sau să se întoarcă în America...

Biată nebună ! „Sînt pentru dreptate !“. Spune asta din vîrfurile buzelor. Are gura cusută și răspîndește o duhoare de mort.

PARIS, 27 MARTIE 1940

Bizardel [șeful de cabinet al lui Daladier] îmi dă de știre că Reynaud pleacă astă-seară la Londra, însoțit numai de Gamelin. Daladier rămîne acasă. De vreme ce merge și generalisimul, înseamnă că se va discuta pe tema războiului, dar în absența ministrului francez al Războiului.

Călătoria nu urmărește decît să obțină investitura englezilor pentru Reynaud și să-l silească pe Gamelin să încerce ceva, pentru a ieși din inactivitatea în care se complăce Franța.

— Am eu grijă să putrezească războiul lor, a promis Adolf Hitler.

PARIS, 28 MARTIE 1940

Merg la d-na Ponceau, pe str. Universității. Franasovici, pe care-l întîlnesc acolo, mă duce cu mașina la Driant [pictor la modă], unde sînt invitată să văd portretul ducesei de Windsor. Franasovici e destul de tulburat de veștile pe care le-a primit din România¹. Dealtfel nu-i plac nici veștile din Franța, pe care trebuie să le transmită în România. E foarte îngrijorat.

PARIS, 30 MARTIE 1940

Aflu că a murit Nae Ionescu². Îmi povestea, cu o lucidă inteligență, viața și moartea [generalului] Zizi Cantacuzino [1869—1937, om de paie al lui Codreanu, la conducerea mișcării legionare]. Ultima lui spovedanie :

¹ Aluzie la eliberarea legionarilor din închisori, acțiune întreprinsă de Carol II sub presiunea Germaniei.

² Nae Ionescu (1890—1940), profesor universitar, ziarist și „ideolog“ al mișcării legionare, propovăduind cultul violenței, singelui și morții.

— Ascultă. Eu am fost un porc toată viața mea și o știi. Prin încrederea băieților ăștia tineri, legionarii, din porc ce eram am să mor erou.

PARIS, 31 MARTIE 1940

În concepția mea această inactivitate prelungită, această mobilizare generală pe care Germania o impune Franței și Angliei, de șapte luni, este deopotrivă un furtișag operat de calici în portofelul bogătaşilor. Zi de zi, prada sporește.

Dejun la Trianon. O butadă a lui Mandel :

— Din înfrângere în înfrângere, din dezastru în dezastru, din catastrofă în catastrofă, pînă la victoria finală !

PARIS, 2 APRILIE 1940

Winston [Churchill] declară : „Nu vrem să ne războim cu Rusia“.

Așadar, am văzut de toate, am auzit de toate, ba chiar și de toate pe dos. Îmi amintesc de Winston, de trupul lui bondoc, pășind alături de mine pe fa-leza de la Lympne și mormăind sardonice :

— Toată Europa, inclusiv Germania, trebuie să lupte, umăr la umăr, împotriva Rusiei.

Iar azi-dimineață, în ziare : „Nu vrem să ne războim cu Rusia“... 1921—1940... Pendula.

Nu dați uitării părerile unui politician. Notați-le pe o hîrtie. În dreptul lor, scrieți invers și așteptați. Rețeta mea.

PARIS, 4 APRILIE 1940

Cină la restaurantul *La Tour d'argent*, invitată de Yvonne de Beauchamp. Stanislas [de la Rochefoucauld] și cu mine, la capătul mesei. El îmi povestește cum arată războiul lîngă orașul Dieppe :

— În sfîrșit, duc și eu o viață de castelan în Normandia, eu care niciodată nu m-am simțit bine la Esclimont [castelul părinților săi]. În vreme de război, e destul de plăcut. — Mă scol dimineață la

ora nouă — nu-i rău în plină conflagrație. Sînt simplu soldat.

Soldat, da. Simplu, e cu totul altceva.

PARIS, 9 APRILIE 1940

La ora 11 dimineată, vocea lui Jean Prouvost la telefon :

— Nemții au ocupat Norvegia într-o noapte — astă-noapte...

La prînz, vocea lui Choute :

— Nemții sînt la Copenhaga. Cu trupele lor motorizate...

PARIS, 10 APRILIE 1940

Azi-dimineată, Danemarca a pierdut Islanda. A capitulat în fața Germaniei fără a schița un gest de apărare. Hamlet a ales : a nu fi.

Trecînd pe lîngă un gazetar, am făcut imprudența să rostesc această reflecție cu glas tare. Care nu mi-a fost mirarea că Hamlet, prințul Danemarcei, a ales să nu fie în titlul enorm, de pe pagina întîi, a ziarului „Paris-Soir“. Dacă aș fi vîndut această butadă cu un bănuț de număr, m-aș fi îmbogățit !

Se simte în aer că o uriașă bătălie se duce în fiordurile Norvegiei.

PARIS, 11 APRILIE 1940

Bătălia navală, angajată pe o distanță de 700 km, durează de șaptezeci și opt de ore.

PARIS, 12 APRILIE 1940

Nu se mai vorbește despre victoria navală a Angliei, în cinstea căreia s-a toastat ieri, la masa dată de Violet [Keppel-Trefusis]. Tot ieri, se afirma că Parisul se golește. Azi, cineva repetă cîteva cuvinte bizare : „Cînd guvernul va fi la Dax [stațiune balneară]“...

Pe terasa de la Elsinor, Hamlet se preumblă, fericit de a nu fi.

PARIS, 14 APRILIE 1940

Ziarele scriu despre o victorie britanică la Narvik.

După lansarea faimoasei lui fraze referitoare la calul troian, i-am spus lui Paul Reynaud :

— Fiți atent cu metaforele pe care le folosiți ! Ați vorbit francezilor și lumii întregi despre calul troian, în legătură cu subterfugiul militar al germanilor, care au ocupat în aceeași zi sau aproape în aceeași zi toate porturile Norvegiei. Erați chiar atât de sigur de ignoranța crasă a tuturor ascultătorilor dvs. ? Calul troian ? Dar, prea iubite domn, tocmai el le-a dat grecilor posibilitatea de a-i înfrânge pe troieni ! Dintre strategii de cafenea, nu s-a găsit nimeni să vă pună la curent cu acest adevăr ?

PARIS, 16 APRILIE 1940

Dejun la familia de Chambrun. Charles este într-o mare efervescență, foarte vesel și prietenos. Se întoarce din Italia, de la ședința unui consiliu de administrație, la Milano.

Îmi spune că italienii vor intra în război [de partea Reichului], cu o singură condiție : ca succesul [britanic] de la Narvik să nu se confirme. Germanii le-au promis totul : Provența, Corsica...

Toate acestea mi le debitează rîzînd în hohote și cu sughițuri.

PARIS, 16 APRILIE 1940

Seara, merg cu Choute la Operă, unde se dă serbarea franco-engleză, organizată de către Marthe de Fels și prietenii ei de la „Art et Tourisme“ (gurile rele spun : „Marthe et Snobisme“). După părerea mea, serbarea este cu desăvîrșire sinistră și de un gust execrabil.

Vedetele : Maurice Chevalier și Gracie Fidds [actriță britanică de film și music-hall]. Pe scenă, sînt puși să se maimuțărească soldați veritabili. Toată protipendada Parisului e prezentă. Decorul reprezintă linia Maginot, figuranții sînt soldați autentici, care au fost aduși, dinadins în acest scop. Pe de o parte, francezii, pe de altă parte, englezii, care, după toate aparențele, se plictisesc de moarte în timp ce Maurice Chevalier se dă de ceasul morții iar Sacha Guitry

apare pentru a recita o poezie obscenă despre „redresare“. Soldații englezi, înșirați de-a lungul falsei linii Maginot, cască de le troznesc fălcile.

PARIS, 19 APRILIE 1940

Dejun la Jean Prouvost, pe str. Reynouard. E invitat Laurent Eynar, noul ministru al Aerului, cu care George [sosit la Paris în ajun] vrea să se întâlnească. La ordinea zilei : Norvegia. Philippe de Rothschild s-a internat la Spitalul american, pentru o rană câpătată la ochi, pe frontul de la Mégève [stațiune pentru sporturi de iarnă].

Neutralitatea României îi sîcîie pe francezi, ca și în 1914. Din cauza petrolului care pleacă în Germania. Domnește tendința de a-l face pe Carol al II-lea răspunzător pentru treaba asta. Dar astăzi, un biet rege, aflat între toate ciocanele și toate nicovalele, se descurcă și el cum poate.

PARIS, 20 APRILIE 1940

Norvegia e invadată simultan de germani, englezi și francezi. După ce și-a declarat „stricta neutralitate“, ca ficcare dintre țările noastre, mai mărunțele, Norvegia are acum o grămadă de musafiri.

Bătălia de la Narvik se va solda cu un succes al englezilor sau al germanilor, sau al amîndurora ? Căci, asemenea lui Ianus, victoria s-a deprins să aibă două fețe...

PARIS, 23 APRILIE 1940

Nostimă, foarte nostimă pățania lui Bonnefoy Sibour la Copenhaga, pe care nemții au ocupat-o într-o bună-diminează. Ei îl arestează pe ministrul Angliei, ducîndu-l direct la pușcărie. Bonnefoy Sibour, ministrul Franței, lăsat liber, se indignează de afrontul adus colegului său britanic și merge să-l viziteze la închisoare.

Acolo, se dezlănțuie, făcînd o scenă teribilă : injurie adusă diplomației ca atare, barbarie, pată pe blazonul Germaniei hitleriste etc., etc. Toate formulele sforăitoare, toate clișeele ! E superb !

Tirada lui Sibour îi impresionează pe friți. În numele extrateritorialității diplomatice, înaltul coman-

dament german permite ministrului Franței să-și elibereze colegul englez. Bonnefoy Sibour optează pentru atitudinile eroice. Ceea ce văzînd, Înaltul comandament german preferă să se lipsească de reprezentanțe diplomatice la Copenhaga. Drept care, la numai cîteva ore după eliberarea ministrului Angliei, ca urmare a triumfalei intervenții efectuate de Bonnefoy Sibour, acesta află cu surprindere că membrii Corpului diplomatic, acreditați pe lîngă regele Danemarcei, vor pleca cu mic cu mare a doua zi, la prima oră, cu un tren pus la dispoziție de autoritățile de ocupație.

Bonnefoy Sibour relatează că autoritățile germane luaseră măsuri ca vagonul-restaurant al trenului diplomatic să fie aprovizionat din belșug, astfel că meniurile erau dintre cele mai alese : icre negre, pui îndopați, pînă și vinuri franțuzești la discreție. Abia ieșit din pușcărie, ministrul Angliei, cu un oftat de mulțumire, s-a instalat la o masă și a început să se îmbuibă. Indignat, reprezentantul Franței s-a încuiat în compartimentul lui, autoosîndindu-se la un regim de pîine și apă. „Prînzul ăla a fost pregătit de nemții de la serviciul de propagandă, spuse el. Nu m-am atins de mîncarea lor“.

Parisul discută cazul cu aprindere. Oare se cuvea ca englezul să se așeze la masă ? „Măcar a făcut pagubă inamicului“, declară cinicii săi apărători. Dar francezii veritabili, care formează majoritatea, admiră atitudinea lui Bonnefoy Sibour. Veșnicul contrast dintre „vesela Anglie“ și Franța, țară austeră, care trăiește pentru a-și da note bune, jucînd teatru față de sine însăși și pedepsindu-se la nesfîrșit.

PARIS, 26 APRILIE 1940

Astăzi pleacă George.

Prînz intim la Paul Reynaud, în piața Palatului Bourbon. Hélène de Porte face onorurile casei. Mi s-a spus că se vor căsători în septembrie, dar ea îmi precizează :

— Nu, în octombrie.

Merg amîndoi acolo unde-i trage soarta. Pînă în octombrie, ce se va mai întîmpla în Franța și în lume?

Unii francezi *preferă* războiul celălalt. Vînzătoarea care mă servește la Lanvin îmi spune :

— Atunci, nemții invadaseră minele [regiunea carboniferă din nord-estul Franței], dar nu existau cartele de cărbuni. Acum, totul merge de-a-ndoaselea, nimeni nu mai pricepe nimic.

Oamenii oftează, se vaită și țipă încă *înainte* de a primi vreo lovitură. E foarte ciudat. Nu mă pot împiedica să nu compar războiul din 1914 cu cel de acum, la stadiul la care se află. Atunci, au pierit un milion de soldați francezi, iar inamicul cotropise unsprezece departamente. Asta se cheamă timpuri bune !

Indispoziția e generală. Nu există răniți, teritoriul nu a fost invadat și totuși nimeni nu scapă de acest sentiment, inexplicabil pentru cei ce nu trăiesc aici. Eu, fiind aici, îl înregistrez.

Vești proaste din Norvegia.

PARIS, 1 MAI 1940

Veștile sosite din Norvegia sînt proaste. Oslo, Trondjheim au fost ocupate de trupele venite pe uscat. Germanii înaintează...

PARIS, 2 MAI 1940

Astă-seară, toată lumea bună vine la teatrul Marnigny să vadă „Iubirile mele“, de Richard Strauss. E serbarea dată de „Coletul de la Trianon“, organizație [filantropică] care rivalizează cu „Bun venit soldatului“.

Mă aflu într-o lojă, împreună cu soții Franasovici și Matei Brîncoveanu. Ambasadorul [Angliei], Sir Eric Campbell, e palid ca un mort.

Cotnăreanu¹ vine în loja noastră, pentru a-și da aere. Îi spune lui Franasovici că Chamberlain a ținut un discurs în Camera Comunelor, anunțînd reîmbarcarea trupelor britanice [debarcate în Norvegia], cu trei zile înainte ca germanii să ajungă la Narvik.

¹ Român expatriat, pe atunci proprietarul ziarului „Le Figaro“.

Abia acum cîteva zile am băut şampanie pentru victoria de la Narvik, la masa dată de Violet Trefusis, care primea, cu un aer fermecător de încurcat, complimentele noastre pentru succesul naval al englezilor. „Coletul de la Trianon“ cuprinde o surpriză îngrozitoare : înfrîngerea navală a Angliei în apele Norvegiei. De aceea şi chipul descompus al lui Campbell.

Spectacolul mi s-a părut o culme a neroziei şi a absurdului : o serbare a morţilor. Mi-am amintit de cuvintele lui Margot : „Au murit, dar tot vor să mai stea în picioare“.

PARIS, 4 MAI 1940

Tot Parisul vuieste de zvonul căderii iminente a lui Paul Reynaud. Aşa repede ? În urmă cu opt zile, cînd am prînzit la el, am discutat despre majoritatea de un singur vot care face dintr-însul stăpînul contestat al Franţei.

— Totul depinde de expediţia din Norvegia, mi-a declarat el.

Dacă de asta depinde totul... Nici un ministru englez nu mi-ar fi răspuns aşa. Într-un război ca acesta, este cu neputinţă ca soarta unui ministru să depindă de un singur episod al conflagraţiei, fie el fericit sau nefericit. Cîtă slăbiciune !

PARIS, 6 MAI 1940

Cină la restaurantul „La Crémaillère“, unde m-au invitat soţii Abrami, împreună cu Amiot, constructorul de avioane. Abrami îmi spune că Paul Reynaud se va descotorosi, în aceeaşi zi, de Gamelin şi de Daladier. În locul lui Gamelin va fi numit generalul Georges, iar Paul Reynaud va prelua Ministerul de Război.

— Amiot avea nevoie de trei sute de muncitori pentru uzina lui, îmi relatează Abrami. I-a căpătat după ce a luat ceaiul cu Marie-Louise de Crussol, amanta lui Daladier.

Marie-Louise fără Napoleon ! *Così va il mondo !* [Aşa merge lumea].

PARIS, 7 MAI 1940

Violente atacuri [în Camera Comunelor] împotriva lui Chamberlain. Ofensiva e condusă de liberalul Archibald Sinclair.

Royal Air Force bombardează orașe daneze și norvegieni, ceea ce dovedește că au fost ocupate de germani.

PARIS, 8 MAI 1940

Expediția [aliată] în Norvegia a eșuat. Îmi amintesc de dimineața de primăvară (abia mai deunăzi), când zierele trîmbițau victoria flotei anglo-franceze, care izbutise să taie „drumul fierului“, minînd coastele Norvegiei pe toată întinderea lor, fără a ști că germanii apucaseră să debarce.

PARIS, 10 MAI 1940

Ieri, 9 mai, Malcolm MacDonald a venit la mine pentru a-mi vorbi cu tristețe despre probabila cădere de la putere a lui Chamberlain. Mi-a spus că, practic, Reynaud a și căzut. Expediția în Norvegia a împușcat doi iepuri : pe Chamberlain, căruia i se reproșează că nu duce războiul cu destulă energie, și pe Reynaud, care a venit în fruntea guvernului tocmai pentru a desfășura mai multă energie.

Bătălia se dă între Daladier și Reynaud, precum și între cei doi generali ai lor — Gamelin, omul lui Daladier, și Georges, omul lui Reynaud. Lupta a ajuns la punctul culminant. Iată adevăratul război !

Din conversația cu Malcolm MacDonald :

— Mandel spune că, dacă după fiecare înfrîngere, se va schimba guvernul, pînă la sfîrșitul războiului nu vor mai rămîne destui deputați din care să se facă miniștri.

PARIS, 10 MAI 1940

(Note din timpul alarmei aeriene)

Ora patru și jumătate de dimineață. A început nebunia. Sirene de alarmă. Mai curînd urlete în pădurea preistorică, înainte de răsăritul soarelui. Pe linia orizontului, tunurile tușesc și scuiță. Se aud mitraliere, probabil pe acoperișuri. Ascensorul hotelului coboară și urcă mereu.

Și pe urmă, nimic. Sus, în văzduh, zgomot de motoare. Avioanele lui Hermann Goering. Trec, au trecut ! În hotel, tăcere profundă. O scoică goală. Animalul a părăsit-o.

Avioanele trec, zburînd destul de jos, în valuri succesive, la intervale regulate, ca în joacă, de parcă ar vrea să arate ce sînt în stare — o demonstrație de forță. S-ar zice că, în văzduh, se desfășoară o cursă de automobile sau de motociclete, ai cărei concurenți trec, trec la nesfîrșit.

Avioanele nu aruncă nimic, cel puțin deocamdată. E limpede ca lumina zilei că ar putea lansa bombe. Dar ele vor să dovedească, fără doar și poate, că nimic nu le stă în cale, că nimic nu e în stare să le oprească, de vreme ce iată-le aici, în plină zi.

Valurile de avioane trec la intervale de șase minute, în formații regulate, cu indiferența unor păsări. Se pare că nimeni nu mai trage asupra lor. Număr douăsprezece escadrile. Trebuie să se fi perindat vreo treizeci înainte de a începe eu să le țin socoteală.

Sirenele anunță că s-a terminat. Alarma a durat vreo trei sferturi de ceas.

Winston Churchill a devenit prim-ministru.

— În eventualitatea unei catastrofe, spunea Léonie, se va face apel la Winston.

Ce fericit trebuie să fie acesta. A venit ziua lui triumfală. Pentru un bărbat cu temperamentul său, ce fascinant trebuie să fie de a veni la putere pe buza valului de flux, odată cu cea mai mare dintre toate vijeliile. Sîngele american al mamei sale, lady Randolph, își spune cu siguranță cuvîntul. Căci, de data aceasta, la mijloc e America ! Și încă cum !

1914 a fost războiul Angliei, sub oricare dintre măștile sale. 1939 va fi războiul Statelor Unite. Ce nerăbdător mai era Walter Lippman ! Acum, au căpătat ceea ce își doreau.

PARIS, 13 MAI 1940

O primăvară prea frumoasă. Pretutindeni nu se vorbește decît despre parașutiști : roua care va cădea din cerul acesta senin. În cădere, ei duc în brațe cîte o păpușă cît un stat de om, pe care o aruncă

apoi pe jos, pentru a lăsa să se creadă că parașutistul respectiv a fost ucis. „Jucării de Nürnberg“, spune prietenul meu, [scriitorul] Paul Claudel.

PARIS, 15 MAI 1940

Bătălie pe râul Maas. Comandantul suprem al trupelor olandeze dă ordin de încetare a focului. Hitler l-a recuperat pe Wilhelm al II-lea. Azi dimineață am fost, în gând, la Dorn¹.

Rezistența Olandei a durat cinci zile. Nu mai mult decît trăiește o lalea înflorită. Nici mai puțin. S-a sfîrșit cu statele-tampon. *Finis tamponis !*

George Lloyd mi-a spus, în salonul alb de pe cheiul Bourbon, încă acum un an și mai bine : „Vor invada Olanda. Vor să ocupe Amsterdamul“. Inițiații știu totdeauna totul, numai ei singuri. Și nu pot face nimic.

PARIS, 16 MAI 1940

Cumătra Franasovici îmi telefonează :

— E cît se poate de rău. Plec !

Astă-noapte, camioane plecau din Paris în grabă. Aidoma nopților bucureștene de la sfîrșitul lui noiembrie 1916.

Azi, joi, e ziua filateliștilor, care se adună la colțul dintre bulevardele Marigny și Gabriel, sub transeptul înverzit. Habar nu au ! Habar nu au vînzătorii de timbre, colecționarii. Nu știu că s-a sfîrșit, că toată această frumusețe a Parisului va pieri.

— Vin cu o viteză de 60 km pe oră.

— Sînt la Laon [130 km de Paris].

— Au trecut de Soissons.

La capătul bulevardului Gabriel, Ambasada Statelor Unite este păzită de sentinele. Știm că se evacuează.

Mérove Franasovici, zisă Mary, e gata și ea de plecare. Ambasada noastră se duce la Tours, unde pleacă și Ministerul de Externe. Îmi dă de înțeles că situația este cum nu se poate mai gravă și că demoralizarea s-a generalizat. De sub frazele ei inortocheate răzbate dezgustul.

¹ Localitate din Olanda, unde se retrăsese fostul kaiser, după abdicarea sa, în noiembrie 1918.

Ceva mai târziu, mă întâlnesc cu Choute, care are vești și mai explicite. „Răzmeriță !” Regimente întregi s-ar fi predat, refuzînd să lupte. Să fie adevărat ? Așa se spune la orice înfrîngere : poporul afirmă că generalul cutare sau cutare s-a vîndut inamicului și a trădat iar „lumea bună” pretinde că soldații refuză să lupte.

Chouté mă informează, cu ochii scînteind de furie :

— Nemții înaintează foarte repede, cu o iuțeală de necrezut. Ai noștri își strîng catrafusele, le împachetează și se evacuează.

Choute nu mă lasă să dorm singură la noapte, susținînd că s-ar putea să aibă loc un bombardament aerian.

PARIS, 17 MAI 1940

La Paris domnesc eufemismele : „pungă” în loc de spărtură a frontului sau invazie. „Punga” de la Sedan — nume fatal !¹ Punga trebuie eliminată. Și timpul, care-i atît de frumos ! Minunata primăvară pariziană — aproape că e prea frumoasă, la drept vorbind este chiar mult prea frumoasă. Cameristele de la Park Hotel plîng.

Franasovici îmi spune :

— În locul d-tale, m-aș duce glonț acasă.

Dar George mi-a lăsat consemnul să mă opresc în Italia și mă voi opri.

La prînz, aud un bombardament de artilerie, în depărtare. Tunurile bubuie surd, dar fără încetare. Apoi începe o după-amiază dementială. Cumătra Franasovici, cu ochii rotunzi de spaimă. Paul-Boncour : totul ar fi mers de minune dacă i s-ar fi urmat sfaturile. Îmi vorbește de Peyrouton, care urmează să-l înlocuiască pe Thierry la București. Ca să nu-l necăjesc, mă abțin să-i răspund că faptul nu mai are nici o importanță.

În salonașul meu răvășit, Paul-Boncour îmi spune :

— Prima confruntare de forțe între noi și nemți s-a soldat în avantajul lor.

¹ Aluzie la înfrîngerea suferită acolo de armata franceză în războiul cu Prusia, din 1870—1871.

Ziarele sînt de o imbecilitate dezolantă. Înainte de a pleca, citesc următoarele : „Parisul face parte acum din zona de front. Capitala se mîndrește cu împrejurările care-i permit astfel să se apropie (*sic* !) de admirabilii noștri soldați“.

De necrezut ! Își închipuie oare gazetarul care a scris una ca asta că „admirabilii noștri soldați“ citesc articolul lui în timp ce o iau la sănătoasa, vesele și bucuroși că Parisul se află acum în zona de front, grație unor împrejurări care tocmai lor li se datorează ? E de o prostie monumentală ! Cine o fi scriind asemenea lucruri ? Pentru cine s-or fi scriind ? Cine le citește ?

— Nemții sînt la Laon, îmi spune Choute. Vor ajunge aici în clipa cînd vor dori să ajungă.

Soarele scapătă, va trebui să plec. Franasovici îmi trimite mașina ambasadei și oamenii lui cu cocardă. Se teme ca nu cumva la Gara Lyon să se producă mari învălmășeli. Oamenii cu cocardă au menirea să-mi deschidă drum cu pumnii, prin mulțimea care dă năvală spre trenuri.

Dar ce tare se deosebește realitatea de acest tablou imaginar al unui cîmp de luptă. Peroanele sînt pustii, au dispărut pînă și hamalii. Aliniați lîngă un perete, un grup de copii din Belgia stau într-un Țarc de frînghii, ca niște flori la Piața de flori, curăței și cuminți, vegheați de infirmiere de la Crucea Roșie franceză.

Trenul este gol. După perdelele unui compartiment, soția prințului [regent] Paul al Iugoslaviei și doamna ei de companie : vin de la Londra și se duc la Belgrad.

Părăsesc Parisul. Ruta pe care o voi parcurge : Paris—Roma.

VENETIA, 18 MAI 1940

Se va întoarce oare Wilhelm al II-lea la latifundiile sale [din Germania], pentru a-și trăi, alături de ai săi, zilele care i-au mai rămas ? Trupele proprii lui armate l-au luat prizonier în Olanda, fapt fără precedent. Nu strică un grăunte de inedit în istorie.

Soția prințului Paul al Iugoslaviei, pe care am zărit-o ieri, în tren, a făcut o vizită reginei Marii Britanii. La Londra, unde se afla și regina Olandei.

Prințesa a lăsat în Anglia pe cei trei copii ai ei, pînă și pe fetița în vîrstă de patru ani.

Lordul Halifax i-a spus : „Germanii vor încerca să bombardeze Anglia și s-o invadeze cu nenumărați parașutiști“. Dar prințesa și-a lăsat fetița acolo. Ploaia de foc se suportă mai ușor pe insulele britanice, decît la Divulje [Iugoslavia] sau la Split. Are dreptate. Războiul săracilor : îl cunosc din 1916—1917. E groaznic !

ROMIA, 19 MAI 1940

Încîntătoare zi, asemenea celor de dinainte de război. Dar de care război e vorba? De același care nu se mai sfîrșește odată, dar care, ca și data trecută, nu s-a atins încă de Grand Hotel de la Roma, unde locuiesc.

Iau ceaiul cu [ex]regele Spaniei [Alfonso al XIII-lea, detronat în 1931], în apartamentul său, ale cărui ferestre dau spre Muzeul Termelor. Vorbind despre Spania, îmi spune că-i place Franco, că îl aprobă :

— Cu mîna mea am semnat avansările lui, prin toate gradele, pînă la cel de general.. Dar în Spania nu s-a sfîrșit încă, sînt uciși prea mulți oameni — vreo cincizeci pe zi.

Face o strîmbătură, apoi îmi arată harta [Franței].

— Dacă Statul major francez reușește să strângă punga, germanii vor suferi cea mai mare înfrîngere înregistrată vreodată de vreo armată.

Cît de francez rămîne acest autentic vlăstar al conetabilului de Bourbon ! Numai el își mai închipuie, la această oră și în acest loc, o victorie a Franței.

După vizita la regele Spaniei, m-am dus cu Marilù [contesa Pavoncelli] la Frascati¹, unde ne-a invitat prințul Clemente Aldobrandini. Fac o pasiune pentru vila lui, o adevărată minunăție.

Una dintre fiicele ducesei Grazioli e logodită și va pleca la Berlin, unde viitorul ei soț e atașat de ambasadă. Se fac glume : s-ar părea că fûhrerul va fi martor la nuntă.

Iar eu vin de la Paris, unde Reynaud abia a declarat că lupta se dă pe viață și pe moarte ! O altă lume.

¹ Localitate în apropierea Romei.

Sînt într-o altă lume, unde se discută despre invita-rea lui Hitler la o căsătorie.

Toată conversația ducesei Grazzioli și a vărului ei se învîrtesc în jurul vilelor de la Roma, rechiziționate de armată. Totul era pregătit pentru nunta fiicei sale și iată că Mussolini intră în război. „Per che ?” Im-potriva cui ?

— Din moment ce își instalează statul major la Tivoli, se întreabă Clemente, cu cine vrea să se răz-boiască ? Cu papa ?

ROMA, 20 MAI 1940

Iau prînzul la regele Spaniei. De cum intru, mă anunță că Weygand a luat locul lui Gamelin, iar Char-les Roux pe cel al lui [Alexis] Léger [ca secretar ge-neral al Ministerului Afacerilor Externe].

ROMA, 21 MAI 1940

Războiul pîndește Italia, peste foarte puține zile va începe... Germanii au ocupat Arras, Abbeville, Amiens... Generalul Giraud a căzut prizonier, îm-preună cu Armata 9, pe care o comanda.

La Roma se respiră un aer ciudat, un aer trist, de furtună.

ROMA, 22 MAI 1940

Paola, de la hotelul în care locuiește, îmi telefo-nează de dimineață, foarte surescitată, pentru a-mi da știri false :

— Ți-am spus eu ! Sînt la 80 km de Londra !

— Optzeci de kilometri, de ce ? — îi ripostez eu (de gazon, de asfalt, de pămînt bătătorit, de nisip ?).

Ca să ajungă acolo, nemții trebuie să înoate mai întîi peste Canalul Mîneei.

Dejun la Palatul Colonna, reședința prințului Max-Antonio Colonna și a prințesei Isabella, soția lui. Cei-lalți invitați : Martin Franklin cu soția, Cyprienne del Drago (fiica lui Charles Roux), cu soțul, Marilù și fiul lui Colonna.

Evenimentul zilei : [Clement] Attlee [liderul labu-riștilor] a anunțat, în Camera Comunelor că Magna Charta [Libertatum] a fost abolită. Odată cu ea, au fost abolite libertățile individuale și Habeas Corpus.

Cînd se războiește cu noroiul, zăpada este cea care se topește. Inevitabil.

Pétain și Weygand au fost numiți la posturile lor pentru a salva Franța. Reynaud e autorul acestor numiri. Pétain are 84 de ani, iar Weygand 75.

Cyprienne del Drago, care e frumoasă de pică, este însărcinată. Se spune că tatăl copilului ar fi contele Ciano, „ginerissimul“. Del Drago lucrează la Ministerul Afacerilor Externe.

ROMA, 23 MAI 1940

Dejun la soții [Petrescu-] Comnen [ambasador la Vatican]. Îmi povestesc că prin toată Roma circulă răspunsul dat de regina Elena [soția lui Victor-Emmanuel al II-lea] nurorii sale, prințesa moștenitoare Marie-Josée de Piemont, sora lui Leopold al III-lea, regele Belgiei [și soția principelui moștenitor Umberto] :

— Ți-au luat țara germanii ? Pe a mea (Munte-negru) au luat-o aliații. Fiecăruia îi vine rîndul.

ROMA, 26 MAI 1940

La deșteptare, vestea că Boulogne a fost ocupat de germani. La Grand Hotel, toată lumea consideră că Anglia e împresurată.

Eleganții, spiritualii, intelectualii „lumii bune“ de la Roma sau Florența deplîng soarta Marii Britanii, soartă pe care o cred pecetluită azi, 26 mai 1940, prin căderea portului Boulogne.

ROMA, 26 MAI 1940

Franco Lequio [diplomat italian] mă vizitează, înainte de cină, la Grand Hotel. Îi spun că voi lua masa la Palatul Farnese [sediul Ambasadei franceze la Roma], unde m-a invitat [André] François-Poncet [ambasadorul Franței]. Palatul Farnese e păzit, de teama unor manifestații ostile. Nu vreau să mă conducă Lequio, care este un înalt funcționar al clădirii de peste drum, unde împărățește Ciano. La Roma, totul se știe. Ar afla și șefii lui Lequio, care nu i-ar ierta-o.

La ambasadă, sîntem în familie — numai personalul oficiului și cu mine. François-Poncet îmi spune :

— Avem vești groaznice. Frontul nostru a fost spart pretutindeni. Regele Belgiei a cerut pace. Englezii se imbarcă, pentru a se întoarce acasă.

În clipa de față, buna cuviință cere să spui francezilor : „Trebuie să credeți în minuni !“. Eu vin de la uzina de minuni : am fost, azi după-amiază, la Catedrala San Pietro, unde se afla și d-na Parisot, împreună cu soțul ei, atașatul militar francez. Mi-a povestit discuția sa cu o italiancă.

— După căderea Parisului, spunea italianca, se va încheia pace și va fi bine pentru toată lumea.

— Doamnă, Parisul nu e decît un oraș ca toate celelalte, a răspuns franțuzaica.

Mi-au dat lacrimile : iată eroismul firesc al fiicelor Franței. E ca și cum ai spune cuiva, care te-a anunțat că-ți va smulge inima din piept : „Inima nu e decît un organ ca toate celelalte“. Asemenea femei nu se dau bătute niciodată.

Plec de la ambasadă destul de devreme. François-Poncet pășește alături de mine, pe interminabilul covor roșu. În cele din urmă își dă friu liber gurii !

— Le-am trimis tone de rapoarte !¹. Cei de la Paris nici nu voiau să le citească. Le-am spus, așa cum le-a spus și soțul dv., ce înseamnă aviația germană. Generalul [de aviație Erhard] Milch [din statul-major al lui Goering] s-a dus la Paris să le spună același lucru. N-au vrut să creadă nimic, n-au vrut să asculte nimic. Și generalul Vuillemin ! [șeful aviației militare franceze].

François-Poncet vorbea cu un fel de iritare, de disperare furioasă :

— Toate calculele statului nostru major erau false. Francezii nu pot înțelege cît de prevăzători sînt nemții ! Degeaba le-am spus că, atunci cînd calculează rezistența unui pod, francezul adaugă coeficientul de securitate 20, spre deosebire de germani care adaugă 60. Zgîrcenia franțuzească nu concepe acest adevăr.

M-am întors foarte tristă la Grand Hotel, unde mi-am venit cu greu în fire, astfel că am rămas tăcută vreme îndelungată.

(SFÎRȘITUL CAIETULUI III)

¹ Înainte de a fi numit la Roma, André François-Poncet funcționase ca ambasador al Franței în Germania.

Caietul IV

(27 mai 1940 — 31 decembrie 1940)

ROMA, 27 MAI 1940

Calais a fost ocupat. E cert că Italia intră în război.

Mă duc să iau pe prințesa Isabella Colonna și pe Marilù. Ajungem târziu la restaurantul Golf-Club-ului, foarte zgomotos, foarte animat. La masa noastră, Cyprienne del Drago și Clemente Aldobrandini.

La masa din fața noastră sosește contele [Galeazzo] Ciano [ministru de Externe al Italiei și ginerele lui Mussolini], însoțit de câțiva funcționari de la ministerul său. Își face semne cu prințesa Colonna. : ea ar vrea ca ministrul de Externe să vină la masa noastră, dar el răspunde prin gesturi de refuz. N-are, probabil, nici un chef să dea ochi cu mine, care am să-i cer ceva în legătură cu Federația Aeronautică Internațională — ceva care ar suna cam așa :

— Sînteți de acord ca Oficiul central al F.A.I. să-și aibă sediul la Roma ?

Ceea ce, de fapt, înseamnă a-l întreba :

— Veți rămîne neutri ? Sau măcar nebeligeranți ?

E cu ochi și cu sprîncene că Ciano nu-mi mai poate răspunde decît cu vocea tunului. Mai bine să nu facem cunoștință !

Nemulțumită că n-a realizat joncțiunea, prințesa Colonna se ridică de la masa noastră și se duce să stea de vorbă cu Ciano, la masa lui. În schimb, Cyprienne del Drago, care — zice-se — poartă în pîn-tece copilul lui Ciano, se ține bine. Discut cu dînsa despre drama pe care o reprezintă plecarea tatălui ei, Charles Roux, care va deveni secretar general la Quai d'Orsay în condiții dramatice.

După masă, iau cafeaua cu Dora Ruspoli (președinta Golf-Club-ului. De acolo de unde mă aflu, îl

văd pe Ciano făcînd plajă între două tinere superbe mai mult decît pe jumătate goale. Un reporter monden fotografiază scena. Ce talmeș-balmeș !

Spre seară, plimbarea cu Senta și Raul Bossy [ministru plenipotențiar în Italia din septembrie 1939], la Castel Fusano, în pădurea de pini. Raul e neliniștit de cele ce se petrec la București pe plan politic. După părerea lui, regele este ținta unor violente atacuri. Vorbește cu prudență, dar îl simt cît este de speriat.

ROMA, 29 MAI 1940

Ultima zi la Roma. Dimineata, San Pietro, Vatica-nul, audiența la Papa ¹. Acesta îmi spune :

— Să ne rugăm !

Cad în genunchi. Papa îngenunchează și el. Il aud cum se roagă. Apoi îmi vorbește despre Franța și oflaturi adînci îi întretaie frazele :

— Cum de nu au știut [cît de puternic este Wehr-machtul] ?.. Să nu-și fi făcut datoria atașatilor lor mi-litari [ai aliaților] ?

Părăsesc Roma noaptea, pe ploaie.

VENETIA, 30 MAI 1940

Am sosit la Grand Hotel. Locuiesc într-o cameră uriașă, cu pereții aurii, plină de tristețe. Hotelul e pustiu.

Bătrînul Fortuny îmi face o vizită, vorbindu-mi despre datoriile pe care le are la el Nae Ionescu. Dar acesta a murit, iar eu am plecat din România la 26 ianuarie.

Plec la gară în gondolă. În tren, am surpriza și bucuria să dau peste Matei Brîncoveanu. Îmi povestește ultimele zile ale Parisului. Îi pare îngrozitor de rău că a trebuit să plece.

SIMPLON EXPRESS, 31 MAI 1940

Incident la frontiera italo-iugoslavă. Carabinierii vor s-o rețină pe Blanche Caniot [camerista Marthei Bibescu], care e de naționalitate franceză. Cobor din tren și declar la biroul de poliție că dacă o arestează pe Blanche vor trebui să mă aresteze și pe mine. Glumesc puțin cu carabinierii italieni și o scot din în-

¹ Martha Bibescu era de religie catolică.

curcătură pe devotata mea însoțitoare. Mă scot și pe mine, cu același prilej.

S-ar zice că războiul, resentimentele naționaliste, dezastrele se țin scai de noi și abia reușim să nu le cădem pradă.

Lungă oprire a trenului nostru lângă o garnitură de vagoane-cisternă cu petrol... „Petrol-Block“... O fi pentru cucerirea Maltei ? Combustibilul se îndreaptă spre Italia.

MOGOȘOAIA, 2 Iunie 1940

La patru după-amiază, îmi telefonează Tătăărăscu, președintele Consiliului de Miniștri :

— Ați făcut o treabă foarte bună !

Aluzie la Oficiul Central al F.A.I., care, pînă la urmă, își va avea sediul la București.

Seara, la unsprezece și jumătate, îmi telefonează Gafencu :

— Știați că azi-dimineață am demisionat ?

În locul lui e numit Gigurtu. Se vorbește, de asemenea, despre înlocuirea lui Thierry cu Peyrouton, omul de mîna forte.

Dominantele zilei de azi : la Dunkerque, reîmbarcarea englezilor și dramatica lor plecare spre patrie. Germanii își bat joc de această victorie de-a-ndoa-selea și pretind că au bombardat șase nave de transport și că au aruncat în aer două nave de război. Mai modești, englezii anunță că au salvat din mare doi aviatori germani.

MOGOȘOAIA, 3 Iunie 1940

Adrien Thierry vine la Mogoșoaia. Tună și fulgeră împotriva românilor, pentru că abandonează Franța. Spumegă de furie și declară că dacă, în ciuda evenimentelor, războiul sfîrșește așa cum trebuie să sfîrșească, el, Thierry, va face praf și pulbere România la masa verde.

Îl las să amenințe după pofta inimii, apoi îi răspund :

— Reeditați victoria de la Marna ! Dacă linia Weygand sau linia Pétain sau orice altă linie oprește înaintarea germanilor, dacă ieșiți învingători, nu veți mai avea decît prieteni. Veți avea chiar prea mulți !

Vreți să vă spun cum veți recunoaște primele semne ale succesului ? La București, va veni cineva să vă șuşotească la ureche : „Prințesa Bibescu ține cu nemții !“. Atunci veți ști că românii nu se mai îndoiesc de victoria Franței.

— Mi s-a spus deja, dar n-am crezut, îmi răspunde el, nițeluș cam prosteste.

N-a înțeles nimic din parabola mea.

Mi se strânge inima când citesc ziarele franțuzești din urmă cu câteva luni. Minciuna specifică vremii de război este surprinsă în flagrant delict. „Am sădit speranțe oarbe în sufletul lor“. Și totuși, adevărul este infinit mai salutar ! Pentru mine, e cel mai bun tonic.

— Adevărul ? Eu îl fac ! spunea Léon Daudet [scriitor și om politic de extremă dreaptă].

Toată lumea s-a apucat să-l facă, aici e marea nenorocire.

Anton [Bibescu] ia cina cu mine. După înfrângere și reîmbarcarea în pripă, generalul Gort a fost felicitat de Winston și i s-a acordat o decorație. Care anume ? Ordinul Băii ! Cu o seriozitate desăvârșită; nici un englez nu va găsi motiv să zîmbească. Franța este mai puțin îngăduitoare cu consuli săi învinși, care devin lesne trădători.

Anton mă asaltează cu întrebări despre intrarea în război a Italiei, fapt care mie mi se pare neîndoielnic. Pentru a mă intimida, se fălește că și alții fac aceleași proorocii politice, la care știe că sînt refractară :

— Argetoianu și cu mine credem că Italia nu va intra în război.

Argumentele sale, ca și cele pe care le atribuie lui Argetoianu, sînt de o subrezenie izbitoare :

— Regele Italiei nu vrea război !

De parcă Mussolini ar consulta meniul !¹

MOGOȘOAIA, 4 Iunie 1940

Redactez notele conversației mele cu d-na Attolico, conversație care a avut loc la vila ei, la 30 mai, chiar în ziua plecării mele din Roma. Attolico, actual-

¹ Joc de cuvinte intraductibil : *le menu* înseamnă, în limba franceză, „meniul“, dar și „prichindelul“ (aluzie la talia foarte scundă a lui Victor Emmanuel al III-lea).

mente ambasador al Italiei la Sf. Scaun, este fostul ambasador la Berlin, de unde se spune că Mussolini l-a rechemat pentru a-l înlocui cu cineva mai dinamic decât el.

Soții Attolico au fost foarte amabili cu noi la Berlin, cu prilejul ultimului congres al Federației Aeronautice Internaționale [1938]. D-na Attolico insistase enorm pentru a-mi face cunoștință cu Adolf Hitler, pe care-l admiră fără nici o rezervă, mai mult, îl iubește ! Am refuzat-o, pentru a nu-l irita pe George și pe ceilalți participanți la Congres, deoarece fűhrerul nu acceptase să figureze pe programul reuniunii, așa cum fusese uzanța cu ceilalți șefi de state.

Acum [la 30 mai], nu mi-e greu să o aduc pe d-na Attolico la subiectul discutat în urmă cu doi ani, la dejunul oferit de Ambasada Italiei la Berlin. Subiectul : Adolf Hitler. Îmi arată fotografiile luate cu ocazia audienței de rămas bun, care a avut loc de curînd la Berchtesgaden, unde au fost invitați împreună cu copiii lor.

Pe una din poze o văd pe fetița d-nei Attolico oferind fűhrerului un buchet de flori. El o privește surîzînd, cu un aer duios, aplecat asupra ei.

Din cele relatate, cu o volubilitate specific italiană, de către această femeie încîntătoare, cu un cap ca al statuetelor de Tanagra și cu părul împletit în coșite, o femeie cu adevărat frumoasă, notez următoarele :

— Vă jur pe capul celor patru copii ai mei că Adolf Hitler știa că este cel mai puternic și nu voia război tocmai pentru că se știa cel mai puternic. După fiecare victorie, a oferit să încheie pace. Nenorocirea este că ceilalți au văzut în asta un semn de slăbiciune.

Îmi dau seama că e profund convinsă, naiv convinsă de nevinovăția, de generozitatea, de distinsele sentimente, de inima cca bună, de mărinimia lui Adolf Hitler.

La urma urmelor, reduse la proporțiile unei scene de păpușari, ofertele de pace ale fűhrerului arată cam așa :

— Te învoiești să faci cum îți zic eu ? îl întreabă jandarmul pe Tăndărică.

— Nu, răspunse Tăndărică.

— Vasăzică nu te învoiești ? spune jandarmul. Atunci o să fie cu trosc-pleosc !

Și — trosc ! pleosc ! — îl pocnește de câteva ori la scăfîrlie cu sabia. Țândărică pică jos, apoi înalță capul.

— Te învoiești să faci cum îți zic eu ? întrebă din nou jandarmul.

— Nu, ripostează Țândărică.

— Atunci trosc-pleosc !

Și așa mai departe, pînă ce sărmanul Țândărică e snopit în bătaie.

Transcriind cele notate, revăd întreaga zi de 30 mai, petrecută la Roma. O revăd pe frumoasa femeie, gata să jure pe capul copiilor săi că intențiile lui Hitler sînt nobile. Compar spusele ei cu remarca unei franțuzoaice :

— Cineva, în Germania, e un geniu. Nu-mi vine să cred că-i vorba de Hitler.

MOGOȘOAIA, 5 Iunie 1940

Condolez pe III [fostul Kronprinz al Germaniei] și pe Cecilia pentru moartea fiului lor cel mare : cei care fusese adus pe lume pentru a fi împărat al Germaniei a căzut în acest război avînd gradul de locotenent.

Evenimentele zilei : Parisul meu a fost bombardat. O mie de bombe, aud la radio. Una a nimerit pe clădirea Ministerului Aerului. Cei doi fii ai generalului [de aviație] Denain au căzut pe front. George și cu mine îi trimitem condoleanțe.

Vizită a d-nei Fabricius, care va duce scrisoarea. Cu același entuziasm naiv îmi vorbește despre ne-maipomenitele fapte de arme ale germanilor. Isprăvile compatrioților săi o umplu de încîntare, dar și de spaimă.

Îmi spune, cu cea mai desăvîrșită expresie de onestitate :

— Dacă puteți, faceți ceva pentru generalul Antonescu.

— Dar ce pot eu să fac ? Mi se atribuie o influență pe care n-o am.

— În afară de soțul meu, ar trebui ca cineva de pe aici, o voce aparținînd acestei țări, să-l avertizeze pe

rege că nu face bine vrînd să-l lichideze pe Antonescu. Va avea nevoie de armată și Antonescu e singurul general bun de care dispune. Acum e din nou la închisoare. E absurd. Armata se va răzvrăti. Dacă vrea cu adevărat să-l ucidă pe Antonescu, regele se lipsește exact de instrumentul care-i va fi necesar pentru a ține în mînă armata. Vă asigur că-și face un rău imens lui însuși. O cunoașteți pe soția lui Antonescu ? A venit la mine azi-dimineață, implorîndu-mă să-i salvez bărbatul. Se ruga de mine, plîngînd în hohote. Crede că viața lui este în primejdie... Ar fi o mare prostie...

Am răspuns d-nei Fabricius :

— Eu nu am nici o putere... V-am spus dintotdeauna. Tot ce pot face e să repet corect cuvintele dv. Dar nu-mi vine să cred că soțului dv. nu i s-ar da mai multă ascultare. Dar cu ce s-a făcut Antonescu vinovat, pentru ca regele să se teamă de el ? Abia am picat din străinătate, nu știu nimic din tot ce se urzește aici.

— Mi se pare că generalul Antonescu a luat prînzul cu Maniu și cu Stelian Popescu [directorul ziarului „Universul“, om politic cu vederi de dreapta] și că l-au vorbit de rău pe rege.

— Atîta tot ? Atunci de ce nu sînt la pușcărie Maniu și Stelian Popescu ? (curioasă confidență !).

Nu-l cunosc pe Antonescu, cu care doar am luat o dată masa la Legația Română de la Bruxelles. Din această convorbire, rețin sensibilitatea d-nei Fabricius la lacrimile d-nei Antonescu și, mai ales, faptul că Legația germană se preocupă de soarta armatei române, considerînd o greșală orice ar putea să o lovească și să o șubrezească.

MOGOȘOAIA, 6 Iunie 1940

La cină, Elisabeth, soția lui Anton, mă informează :

— Gafencu se așteaptă ca Franța să ceară pace.

Îmi amintesc de spusele lui Malcolm MacDonald : „Întrebarea este cine se va prăbuși mai întîi, Franța sau Germania ?“. Iată răspunsul.

Elisabeth s-a îmbătat, fără doar și poate, pînă și eu mi-am dat seama de asta. Se pare că la plecare a votat pe scară : noroc că treptele sînt de marmură.

Bătălia Franței, pe Aisne, pe Somme. Weygand a ordonat soldaților să moară, dar să nu se predea. Ducele de Windsor a demisionat din postul său de inspector general al armatei britanice : nu mai are ce inspecta în Franța.

Carol al II-lea împlinește zece ani de domnie.

Mă duc pe bulevardul Lascăr Catargiu, la nr. 8, unde vom instala Oficiul central al Federației Acronautice Internaționale.

După-amiază, vizită pe neașteptate a lui Adrien Thierry, care este complet distrus :

— Românii sînt de părere că armata franceză nu mai face doi bani, îmi spune el, fără nici un preambul.

Știind că primul-ministru Tătăărăscu urmează să vină la cinci, Thierry s-a înființat de la ora patru... Dacă poliția lui funcționează așa cum trebuie, Tătăărăscu nu va veni *tocmai pentru că-l știe pe Thierry aici*. Dar ambasadorului i se pare că s-a dovedit mai șiret, venind aici să aștepte vizita pe care Tătăărăscu nu mi-o va mai face. Vai, cît de inutil este tot ce inventează pentru a se eterniza pe această terasă, deși îmi mărturisește că Tătăărăscu îi scapă printre degete. Pe măsură ce vorbește, se întărește.

— Și eu care am comunicat mereu la Paris că *toate* frontierele vor fi apărate !

Apelez la rațiunea lui, căci încearcă să bată cîmpii, să facă pe omul scos din minți, ceea ce totdeauna e un spectacol penibil la un francez de soiul lui, lipsit de orice pasiune, în afară de cea a amorului propriu. Merge atît de departe, încît îmi spune că dacă nemții intră în România și nu li se opune rezistență, își ia revolverul și se împușcă.

— Dragă prietene, îi răspund eu, pune revolverul la loc și mintea la contribuție. Te contraziți singur.

Thierry tună și fulgeră că, dacă România nu bagă de seamă, va deveni cîmp de luptă ! Și nimeni n-o va mai ajuta vreodată, iar Franța își va anula garanția. La masa verde nu se va găsi nimeni care s-o susțină, el fiind primul care o va condamna... S-a înfuriat de-abinelea. Il opresc :

— Gata cu amenințările, pînă ce nu veți ieși învingători, dacă veți ieși vreodată învingători și dacă nu veți încheia o pace de compromis. Așteaptă comunicatul ; fii calm ; nu amenința pe nimeni ; renunță la amenințări ! Și așteaptă ceasul cel bun, dacă va fi să vină.

Thierry pleacă abia cînd se convinge că Tătărăscu nu mai sosește.

Seara, aflu amănunte despre moartea celor doi fii ai generalului Denain, ambli piloți, unul căzut la 13 mai, celălalt la 25 mai.

MOGOȘOAIA, 9 IUNIE 1940

Sir Reginald Hoare m-a întrebat dacă sînt de acord ca sir Stafford Cripps să vină la Mogoșoaia sau dacă prefer să iau cina cu el, la Legația Angliei. Fără a-l cunoaște, nu puteam să-l sufăr pe Cripps din cauza violentelor sale atacuri personale (contrarii eticii britanice, după cum credeam eu) împotriva lui Ramsay MacDonald. Iată de ce mi-e neplăcut să-l văd. Pe de altă parte, însă, îmi aduce o scrisoare de la soții [Michael și Mary] Palairret, vine de la Atena și, în sfîrșit, ar fi o lașitate să refuz invitația lui Hoare într-un asemenea moment.

Îmi amintesc de întrebarea pusă ieri de Thierry :

— Aveți permisiunea guvernului să participați la dineul de la Legația Angliei ?

I-am rîs în nas.

De cum se așază la masă, alături de mine, Cripps îmi dă scrisoarea de la Michael. Fără să vreau, conversația devine mai agreabilă decît aș fi crezut. Cripps mă farmecă pe nesimțite : e foarte înalt, foarte slab, cu o înfățișare preoțească, întrucîtva ca lordul Halifax.

Sir Reginald Hoare îmi spune că Italia va ataca Franța și adaugă :

— Unul dintre foștii dv. miniștri afirmă că italienii așteaptă pînă ce prada nu numai că a murit, ci începe să și miroasă.

MOGOȘOAIA, 10 IUNIE 1940

Italia intră în război. A trecut o lună de la fatalul 10 mai, ziua care scâldea în lumină Parisul. Patru zile

după aceea, bătălia se desfășura pe un front de o mie de kilometri. Englezii părăsesc Franța.

MOGOȘOAIA, 11 Iunie 1940

Prinz la Mogoșoaia cu [pictorul Dem.] Berea, care îmi aduce pe falsul său socru și pe veritabila sa soție, o daneză fermecătoare.

Protectorul sau pseudosocrul, contele Puricelli [di Lemgnano], membru în Senatul italian, este foarte inteligent : mari întreprinderi de transport, cu sediul la Milano ; președintele Tîrgului din Milano etc. Îmi vorbește de Laval, cu care s-a întâlnit de curînd într-o țară neutră și care i-a spus :

— Vă aduc în dar Siria.

Vine vorba despre englezi și despre perspectiva ca ei să-și părăsească insulița lor verde și albă, asemenea lui Enea, părăsind Troia, împreună cu zeii săi lari. S-a mai întîmplat și altora.

— Voi trece pe sub Arcul de Triumf, a spus Hitler, și voi intra în Paris cu soldați care vor purta uniforme franceze.

Vizionarul !

Franța pe care o iubim.., declară contele Puricelli. Cea a fascismului.

MOGOȘOAIA, 11 Iunie 1940

Parisul încercuit. Parisul sub grindină.

— Parisul va fi apărat, spunea ieri Paul Reynaud. Aceeași zi de ieri, în care contele Puricelli declara :

— Franța pe care o iubim... Cea a fascismului.

La cină, Ghigi, ministrul Italiei la București. Îmi vorbește de războiul cu Anglia : ofensiva va porni din porturile franceze.

MOGOȘOAIA, 13 Iunie 1940

Parisul e împresurat. Franța se apără pe Loara. Prin fața ochilor mei se perindă, ca niște fantome care acuză, unchiul meu Grigore Ghica¹, socrul meu [Gheorghe Bibescu], unchiul [lui George-Valentin]

¹ Grigore Ghica (1847—1911), fost voluntar în armata franceză (1870—1871). Intrînd ulterior în diplomatie, s-a înrolat ca voluntar în armata română, participînd direct la Războiul de independență (1877—1878).

Nicolae Bibescu, toți înveșmîntați în straiile lor militare din 1870—1871. Se vorbește despre „linia elastică”. Ușor de spus.

Zi de intensă melancolie.

MOGOȘOAIA, 14 IUNIE 1940

Nemții ar fi intrat cică în Paris...

Nemții *au intrat* în Paris prin poarta Saint-Denis. Ei înaintează vertiginos în Champagne.

Nemții au intrat în Paris. Repet în gînd aceste cuvinte, ca o idioată.

Ieșind de la Oficiul Federației Aeronautice Internaționale, simt nevoia să-l văd pe Thierry. Sub bolta [de la clădirea legației] o văd pe d-na Spitzmüller [soția consilierului]. Cu o privire rătăcită, îmi spune:

— Îi batem noi !

Thierry face baie și mă lasă să aștept. Am impresia că-l deranjez. Puțin îmi pasă ! Nu pe acești francezi voiam să-i văd. Îmi făceam o vizită de condoleanțe mie însămi.

MOGOȘOAIA, 15 IUNIE 1940

Titluri de o șchioapă, în ziarele românești : „Pe Turnul Eiffel filfiie drapelul cu zvastică. Garda personală a lui Hitler stă de strajă la Monumentul Invalizilor, la Mormîntul Soldatului necunoscut și la Versailles !”.

Rîde nătingul, cu mutra lui nătingă. Nu mai poate de rîs !

Verdun a fost ocupat. Nemții au învins în acest război și în celălalt, înșirînd pe andrelele împletiturii ochiurile luate și ochiurile scăpate. Au ucis amorul propriu al francezilor, orice mîndrie, orice lăudăroșenie, orice vanitate a lor.

MOGOȘOAIA, 16 IUNIE 1940

Ieri, dialog de o tristă nostimadă cu Derek Patmore :

— Francezii vor cere pace. Linia Maginot a fost străpunsă în trei locuri. Tours a fost bombardat, Dijon ocupat, uzinele de război cucerite. Nu pot să mai reziste.

Derek Patmore ia aerul lui de găină hipnotizată, cu ochii foarte rotunzi :

— Și dacă Franța cere pace, noi ce ne facem ?

— Veți continua să luptați.

— Dar nu sîntem în stare ! Forțele noastre expediționare vor trebui să abandoneze cîmpul de luptă.

Înțeleg perfect : nici un război care nu va avea Anglia drept teatru de operații militare nu va fi vreodată altceva decît o expediție, a cărei natură însăși presupune întreruperea, reluarea sau abandonarea ei, conform împrejurărilor, fără ca onoarea britanică să fie cu adevărat în joc.

MOGOȘOAIA, 17 Iunie 1940

Intrînd azi-dimineață în camera mea, Blanche Caniot îmi spune :

— Reynaud a căzut de la guvern !

După-amiază, d-na Tătărăscu mă invită de urgență la „Luna Bucureștilor“, pentru a vedea o paradă — dealtfel ridicolă — de manechine. Sanda Tătărăscu îmi spune în șoaptă :

— Franța cere pace. La conducere e mareșalul Pétain...

Înainte ochilor îmi apare chipul frumosului grădinar bătrîn, cu care aduce mareșalul Pétain. El să fie, oare, groparul ?

Ziarele scot ediții speciale : Franța cere pace prin bătrînul Pétain, care solicită bunele oficii ale lui Franco, prin intermediul lui Lequerico, ambasadorul spaniol la Paris. L-am avut vecin de masă la prînzul oferit de Violet Trefusis, în cinstea „victoriei de la Narvik“.

Franța se adresează și Bernei, pentru a vorbi cu Statele Unite, al căror ajutor îl imploră.

MOGOȘOAIA, 18 Iunie 1940

Armistițiul solicitat [de Franța] a fost refuzat. Churchill oferă Franței o căsătorie *in extremis*. „Prea tîrziu, iubitul meu drag ! spuse Paquita, dîndu-și suflul...“. La patul de moarte cine va îndrăzni să întoneze marșul nupțial ?

Adrien Thierry îmi relatează că Churchill a propus ca toți englezii să devină francezi și toți francezii să

devină englezi, în mod automat. Același pașaport. Guvern comun, după o modalitate ce urmează a fi găsită. Aceleași timbre, aceeași monedă. Lebrun ar deveni o emanație a lui George al VI-lea. S-ar putea aranja o căsătorie între prințesa [moștenitoare] Elisabeth și un membru al familiei La Rochefoucauld.

— Poate că ajung lord ! spune Thierry.

Englezii cer guvernului francez să se retragă în Africa — în Maroc sau în Algeria.

Hitler și Mussolini duc convorbiri la München.

MOGOȘOAIA, 20 Iunie 1940

Soții Gafencu la Mogoșoaia. Plouați, cum se spune pe aici. Foarte plouați.

Lady Hoare, pe care o întâlnesc în drum spre Oficiul central al Federației Aeronautice Internaționale, îmi spune, referindu-se la englezi :

— Am rămas singuri.

Hitler în poiana de lângă Rethondes... ¹

Îmi amintesc cuvintele marchizului de Biron, rostite cu glas coborât, într-o seară din 1918, în salonul meu de la Lausanne :

— [Guvernul francez și britanic] vor încheia o pace de burghez care a trecut printr-o spaimă. Și nu există nimic mai cumplit pe lume decât un burghez care a trecut printr-o spaimă.

MOGOȘOAIA, 21 Iunie 1940

Prima zi de vară.

Mă aflu și eu în poiana de lângă Compiègne. La distanță de 22 de ani... Vagonul lui Foch.

Guvernul francez a plecat de la Bordeaux la Biarritz.

MOGOȘOAIA, 22 Iunie 1940

Meciul Franța-Germania s-a încheiat. Incepe meciul Germania-Anglia. Oare va spune Anglia, în cele din urmă : „My Lords, jocul s-a terminat !“ ?

— Nu vor mai fi lorzi care să spună una ca asta, răspunde Ghigi.

¹ Localitate în apropierea căreia s-au semnat armistițiile franco-germane din 1918 și 1940.

Asemenea multor oameni „noi“, Ghigi își închipuie totdeauna că dușmanul pe care-l urăște va fi exterminat, nimic, fără a mai lăsa vreo urmă. Ce copilărie !

Generalul de Gaulle se declară împotriva armistițiului, împotriva lui Pétain. Franța s-a împărțit în tabere adverse.

MOGOȘOAIA, 23 Iunie 1940

Anton [Bibescu] vine la mine înainte de masă și îmi spune :

— Franța semnează un armistițiu dezonorant. Îl va contrasemna Italia.

Ghigi vine seara :

— Churchill încearcă să agațe mușterii. Bieții francezi !

Adun, cucernică, lacrimile lui de crocodil.

MOGOȘOAIA, 24 Iunie 1940

Azi, 24 iunie, la ora șapte și patruzeci și cinci seara, la Villa Inghisa della Rocheta, s-a semnat armistițiul între Franța și Italia, care, de fapt, pune capăt ostilităților dintre Franța și Germania, fără a mai socoti și Italia.

Laval își dă cu părerea : guvernul Pétain trebuie susținut.

MOGOȘOAIA, 25 Iunie 1940

Șase săptămîni au fost suficiente pentru înfrîngerea totală a Franței. În proclamația lui Hitler figurează cuvintele : „mulțumim plecați lui Dumnezeu“.

— Încetarea focului, îmi spune Thierry, va avea loc la ora 1 și 25 dimineața.

Cîtă precizie !

Guvernul francez *poate* să se înapoieze la Paris. Himmler colaborează cu Chiappe [prefectul poliției pariziene, politician de extremă dreapta].

MOGOȘOAIA, 26 Iunie 1940

Doamna Tătărăscu îmi dă un telefon, rugîndu-mă să primesc la prînz pe doamna Fabricius și pe alte

zece cucoane din Germania, venite în România pentru a se ocupa de „asistența socială”. Sînt niște femei înspăimîntătoare, dar englezoaicele, americancele sau italiencele de aceeași teapă nu ar fi cu nimic mai breze.

Divorțul dintre Franța și Anglia se manifestă tot mai accentuat. Cele două țări schimbă și cîteva injurii. În Siria, Armata Orientului [franceză] este demobilizată.

S-a isprăvit cu Tratatul de la Versailles. S-a isprăvit, de asemenea, cu Pacea Westfalică.

Sanda Tătărăscu la cină, apoi George Cantacuzino la telefon mă informează despre nota ultimativă pe care ne-a trimis-o Rusia. Germania și Italia ne transmit că trebuie să ne supunem.

MOGOȘOAIA, 27 Iunie 1940

În această frumoasă dimineată Pamfil Șeicaru¹ vine în vizită la Mogoșoaia. După părerea lui, ducele de Windsor [fostul rege Eduard al VIII-lea] va redeveni rege al Angliei prin grația lui Chamberlain.

— Lichidarea imperiului britanic. Pacea cu Anglia. Te vei putea plimba, cu un singur pașaport, de la Stockholm la Roma și la Berlin.

E convins că Marea Britanie va cere pace Germaniei. În ce mă privește, sînt infinit mai puțin sigură decît el. Mă interesează starea lui de spirit, fără să-mi pierd timpul discutînd cu acest fetișist al bitei. Mă farmecă cu caraghioslîcurile sale, care ar avea un imens succes în orice local de noapte din Paris sau din Londra, ba chiar din Berlin. Habar nu are că, mai înainte de orice, este un mare oomic. Șeicaru se ia drept un tragic, ceea ce e de un comic nemaipomenit.

Ghigi, cu care mă văd după-amiază, se încumetă să pronosticheze că Axa nu va încheia, probabil, pace cu Anglia, după care adaugă :

— E prea tîrziu !

Ca și cum britanicii ar cere pace, iar nemții și italienii le-ar refuza-o ! Mă feresc, și cu el, să oomen-

¹ Ziarist de extremă dreapta și avocat, directorul cotidianului „Curentul”.

tez sau să contrazică. Cînd discută probleme politice cu o femeie, bărbații înveștiți cu răspunderi mari — miniștri plenipotențieri sau redactori-șefi de gazete — se străduiesc s-o mintă. Vor să facă din ea un emisar mistificat, care să-i ajute să mistifice opinia publică. După părerea lor, tocmai în asta constă meseria unui diplomat și a unui ziarist.

A le arăta că nu mă las înșelată înseamnă a le spune pe față că nu-și fac bine meseria. În plus, mi-ar fi cu neputință să le demonstrez că nu au dreptate, deoarece ei nu caută rațiunile, nu deslușesc probabilitățile și nici nu cîntăresc șansele. Tot ce urmăresc este reușita unei operații de hipnoză asupra unui intelect [considerat] inferior.

Ușurința cu care le accept tezele nu le stîrnește nici o umbră de bănuială. Așa mă răzbun eu.

MOGOȘOAIA, 28 Iunie 1940

Văd cum atîrnă ștreangul. Nu știu încă cine va fi spînzurat.

Lordul How-How¹ precizează, în toate amănuntele, pericolele care pîndesc Anglia.

Alaltăieri, George Duca [fiul lui I. Gh. Duca] reproșa Reginei (sau, dacă vreți, prințesei Elisabeta) [a Greciei]² că, în toată casa, nu are nici măcar un instantaneu al mamei sale. Mi-am spus în gînd că așa a fost crescută. Cine a văzut vreodată, la Regina Maria, un portret al mamei sale? Nimeni! Nu era acolo nici măcar vreo imagine a bunicii sau bunicului ei, Aleksandru al II-lea [țarul Rusiei], care era un bărbat atît de frumos. Și, la urma urmei, frumoși sau urîți, făceau parte din familie. Dar nu i-a vrut. În schimb, de jur-împrejurul Reginei Maria puteai vedea portrete de-ale ei cu sutele — toate zugrăvite de pictori proști, în afară de cele fotografice.

Nici fiicei nu-i pasă decît de ea însăși, așa cum nu i-a păsat nici mamei de altcineva.

¹ Porecla crainicului de limbă engleză de la stația nazistă de radio Stuttgart.

² Carlotta Iosefina Victoria Alexandra Elisabeta, fiică a regelui Ferdinand și a reginei Maria. S-a născut în 1894 și s-a căsătorit, în 1921, cu regele Greciei, George al II-lea, de care a divorțat în 1934, stabilindu-se în România.

Dimineața, plec la Posada.

Ernest U[rdăreanu] mă sună la telefon. Vrea să stea de vorbă cu mine. El sau Mai Marele său ? Invitația mi se pare atît de ciudată, încît mă hotărăsc să plec la 4 de la Posada și să fiu la Palat la ora 6.

Ajung în curtea Palatului Regal exact la 6, așa cum am promis. Înăuntru te frapează lustrul proaspăt, livrelele de culoare *crème*, luxul unui decor de cinema într-o țară tropicală. Ernest Urdăreanu mă primește în biroul lui cel mare, de la etajul III al clădirii, cu ferestrele spre curte.

Fabricius, ministrul Germaniei la București, este în audiență la Carol al II-lea. Convorbirea durează de patru ore. Nu merge deloc ușor. Îi relatez lui Urdăreanu ce mi-a spus ieri Ghigi :

— Prietenia [Axei] cu România este prea recentă. Și, pe urmă, ce vreți ? Guvernul dv. nu a renunțat încă la garanții [acordate unilateral de Anglia și Franța la 13 aprilie 1939]. De aceea, Germania și Italia au încă îndoieli în privința sentimentelor dv.

— Spuneți-i că miine renunțăm la garanții, îmi răspunde prompt Urdăreanu.

Prin urmare, zarurile au fost aruncate. Aflu asta aici, sub acoperișul celui care este Mai Marele Zilei... De partea cui trecem ?

Și iată, se nimerește ca tocmai eu să fiu, probabil, primul om care află că renunțăm la garanții, tot așa cum soarta a vrut ca eu să știu, cea dintîi, că aceste garanții ne-au fost acordate.

Urdăreanu mă conduce pînă la scară și îmi repetă, cu o voce care-mi sună în urechi cu o ciudată insistență, de parcă aș auzi-o în vis :

— Miine, renunțăm la garanțiile anglo-franceze ¹.
Mă înapoiez la Mogoșoaia destul de tîrziu.

Îl ascult la radio pe Chamberlain, la ora zece fără un sfert. El face cunoscut lumii că zeii cei setoși de sînge nu renunță la sindrofia finală, la focurile de

¹ Renunțarea a avut loc la 1 iulie 1940.

artificii deasupra Angliei. Trebuie să acceptăm ideea unei invazii a insulelor britanice, să ne familiarizăm cu ea. Chamberlain îi invită pe englezi să se pregătească pentru această eventualitate.

Radio Londra anunță că [mareșalul aerului Italo] Balbo a fost asasinat de Mussolini. În ziua, la ora și în punctul unde avionul lui a fost doborât, nu se găsea nici un avion britanic.

MOGOȘOAIA, 3 IULIE 1940

Căderea guvernului Tătăărăscu. Se fac demersuri pe lângă Argetoianu.

Pamfil Șeicaru îmi aduce un memoriu, pe care făgăduiesc să-l transmit [regelui]. Dar pînă și el afirmă că este prea tîrziu, că vrea numai să fie cu conștiința împăcată. Halal conștiință !

Chipul lui Șeicaru, buzele lui, ochii lui joacă, fără încetare, un fel de pantomimă. Cînd vrea să sublinieze o frază, închide un ochi și-l deschide larg pe celălalt. Pamfilică exercita asupra mea fascinația unui scamator de bîlci. El singur face cît un bîlci întreg.

Numele generalului Antonescu revine mereu în vociferările sale :

— I-am spus lui Antonescu. Antonescu are să-l curețe etc.

E vorba de fiul reginei Maria, căreia Șeicaru îi spune „cățeaua“. Mă gîndesc la toate lingușelile, în scris sau prin viu grai, cu care, fără doar și poate, a copleșit-o pe regină. Ca și pe fiul ei, dealtminteri.

Memoriul lui Șeicaru : renunțarea la Urdăreanu sau abdicarea. Veșnic aceeași enigmă la care sfînxul monarhic dă veșnic același răspuns : „Dacă-mi ceri să mă lipsesc de slujitorul meu, înseamnă că țințești să ajungi nu slujitorul, ci stăpînul meu. În clipa în care încetez să-l mai slujesc pe slujitorul meu, încetez totodată să mai fiu stăpînul lui și al tău“.

MOGOȘOAIA, 4 IULIE 1940

[Mihail] Manoilescu, noul ministru de Externe (un personaj grotesc), vine de la Ghigi. Îmi poveș-

tește că a insistat asupra faptului că am renunțat la garanții. Era și timpul, căci cei doi garanți s-au luat de păr¹.

MOGOȘOAIA, 7 IULIE 1940

Circulă zvonul că invazia Angliei va începe la 9 iulie.

În locul lui Tătăărăscu, pe care prăbușirea Franței l-a făcut inoportun, vine ca prim-ministru [Ion] Gîrgu, președinte al unei puzderii de consilii de administrație, om bogat, de pe urma minei de aur pe care odinioară Cazimir, secretarul tatei, i-a oferit-o lui George.

Pe Pamfil Șeicaru l-am poreclit „feciorul vociferăției”. Înainte mă amuzau, acum mă obosesc — el și memoriul său inutil. Dacă Linia Maginot ar fi rezistat, dacă armata franceză ar fi ieșit învingătoare în Belgia, dacă flota engleză ar fi repurtat cu adevărat o victorie la Narvik, dacă litoralul Norvegiei ar fi rămas în mîna englezilor, în loc să încapă pe cea a nemților, Pamfil ar avea astăzi aceleași păreri (anglofile) ca atunci cînd s-a înapoiat de la Londra.

MOGOȘOAIA, 9 IULIE 1940

Anglia se războiește cu Franța, cu Italia și cu Germania. Mai ales cu Franța².

Ducele de Windsor este numit guvernator al insulelor Bermude. Deocamdată, nu pleacă acolo. Bermudele vor fi guvernate ceva mai tîrziu. Pînă una-alta, fostul rege al Angliei locuiește la Madrid.

MOGOȘOAIA, 10 IULIE 1940

La ora aceasta, la München, se destramă pînza Penelopei³. [Contele Pál] Teleki [prim-ministru maghiar în 1939—1941] și [contele] István Csaky

¹ Aluzie la ciocnirea navală anglo-franceză din rada portului algerian Mers-el-Kebir (3 iulie), în urma căreia guvernul de la Vichy a rupt relațiile diplomatice cu Anglia.

² La 8 iulie, navele militare britanice au atacat, a doua oară, flota franceză de la Mers-el-Kebir.

³ La München aveau loc tratative ungaro-italo-germane, în pregătirea Dictatului de la Viena, cu privire la Transilvania.

[ministrul Afacerilor Externe din 1935 pînă la moartea sa, în 1941] sînt reprezentanții Ungariei. Aceleași nume revin și în cronica lui Constantin Brîncoveanu, iar Ciano dirijează [de fapt] delegația maghiară.

— Soțul meu e mîhnit, îmi spune azi doamna Fabricius. Cum să explice Berlinului arestarea lui Antonescu [din ordinul regelui] ? E un ofițer care-și cunoaște meseria. Dacă România va trebui să intre în război, este curată nebunie să iei armatei un asemenea comandant.

Doamna Fabricius îmi spune că românii vor intra în luptă mai devreme decît își închipuie — pentru început împotriva Rusiei.

Ce zi stranie ! Simt cum se dezintegrează o geografie scrisă cu sînge.

MOGOȘOAIA, 11 IULIE 1940

Aseară, vizita lui Pamfil. Pentru el, noul guvern al lui Carol al II-lea este „un număr cu clovni la o îngropăciune“.

Pe măsură ce Piața Palatului se mărește¹, țara se micșorează.

— Führerul a vizitat Parisul, îmi povestea ieri doamna Fabricius. Nu împreună cu șeful statului său major, nici cu vreun general, ci singur, însoțit numai de arhitectul [Albert Speer] și de sculptorul lui [Arno Brecker].

MOGOȘOAIA, 12 IULIE 1940

Lebrun dimisionează, cedînd locul lui Pétain. Îmi amintesc de gala de la Covent Garden și de indignarea mea de atunci. Și de Winston Churchill, întorcînd spatele orchestrăi și venind spre noi : „Vom avea război. Imperiul Britanic se va duce repede pe copcă, iar eu am întinerit cu douăzeci de ani“.

Am primit o scrisoare de la III. Evocare funebră a fiului său cel mare, mort de pe urma rănilor sufe-

¹ Din ordinul lui Carol al II-lea s-au demolat o serie de clădiri pentru a lărgi Piața Palatului (actualmente Piața Gh. Gheorghiu-Dej), unde regele primea defilarea trupelor, cu prilejul diferitelor zile festive ale regimului.

rite pe front, la 26 mai 1940, într-un spital din Valenciennes. Oraș cu nume de dantelă. Nume fatal pentru acest copil, pe care l-am văzut la Potsdam, în pătuțul lui, făcându-și rugăciunea de seară.

Casa regală a Prusiei își dă fiii lui Hitler, care îi ia fără a spune nici măcar „mulțumesc“.

La dejun, am ca oaspeți pe soții Hoare, care vin împreună cu fiul lor Joseph și cu Miss Constance Hoare [sora diplomatului britanic]. Sir Reginald declară că este învinuit de sabotaje în regiunea petroliferă.

MOGOȘOAIA, 13 IULIE 1940

Mi se aduce la cunoștință că, după Lebrun, un alt șef de stat este pe cale de a ieși din scenă. Se spune că Regele Carol al II-lea abdică. Cînd oare ?

La telefon, Pamfil îmi repetă gluma pe seama noului guvern : „Un număr de clovni la îngropăciune“.

Scrisoarea [fostului Kronprinz] e scrisă în limba germană. A fost deschisă și lipită din nou. O descifrez cu greu. „*Unsere Jugend*“... Tinerețea noastră. E ceva ce înțeleg și singură, n-am nevoie de dicționar.

Fiul lui Wilhelm al II-lea nu a ocupat Verdunul¹. Hitler l-a ocupat. Și prin aceasta a adus la putere, în Franța, pe învingătorul [din 1916], acum înlăntuit : [Philippe] Pétain. Ce tragedie bine concepută ! Exact în ziua cînd meditam pe marginea scrisorii (12 iulie), Pétain, mareșal al Franței, a devenit șeful statului francez. Iar celălalt, învinsul de la Verdun, Kronprinzul, își înmorminta fiul și moștenitorul cu onorurile limitate pe care i le acordă cel de-al treilea Reich. Adică tocmai imperiul pe tronul căruia el urma să fie al treilea împărat, iar tînărul ucis — al patrulea.

¹ În cursul primului război mondial (21 februarie — 18 decembrie 1916), prințul moștenitor al Germaniei a comandat una dintre armatele care au asediat zadarnic fortificațiile orașului Verdun.

Aud la radio vocea lui Churchill, atît de deosebită de a tuturor celorlalți — sfărîmînd cuvintele, mestecîndu-le între dinți, așa cum făcea Demosthene cu pietricelele.

— Armata engleză, declară el, s-a înapoiat nevătămată din Franța.

Iată ceva ce nu trebuia spus francezilor. Dar Churchill își joacă bine rolul. El vorbește numai pentru englezi, căci acum au rămas numai ei [împotriva Germaniei hitleriste]. Varus nu și-a pierdut legiunile¹. Exact ce trebuia spus.

După-amiază, vizită a lui Pamfil, care definește pe membrii noului guvern :

— Proști fără respirație !

Îmi reproșează că n-am decît pe Valentina [fiica autoarei]. Ar fi trebuit să am un fiu, să dau un rege țării etc. E aproape moșic.

— Peste cîteva săptămîni, spune el, peste cîteva zile, pacea. Cei ce se îndoiesc de asta suferă de miopie congenitală.

După previziunile lui, conducerea Angliei va trece din mîinile lui Churchill în cele ale ducelui de Windsor, pe care Șeicaru îl prețuiește. Știu că nu se va întîmpla așa, dar nu-i spun nimic.

La prînz, vine doamna Fabricius împreună cu soacra ei. Îmi povestește despre relațiile lui Carol al II-lea cu ministrul Germaniei. O întreb :

— De ce nu-i spune totul pe față, așa cum îmi spuneți dv. mie ? Nu le-ar fi greu, doar vorbesc amîndoi germana.

— Dar ce nu i-a spus soțul meu ! Degeaba, nici un rezultat ! Vorba lui : „Regele are ceva opac într-însul“.

Doamna Fabricius revine asupra cazului Antonescu :

¹ Publius Quintilius Varus, general roman al împăratului Octavian August, a fost zdrobit de germanii conduși de Arminius (Hermann) în pădurea Teutoburg (anul 9 e.n.).

— Armata dv. trebuie să fie gata de război și el este cel mai bun general pe care-l aveți. Chiar dv. mi-ați spus că așa îl apreciază și francezii, care cunosc armata dv. Tocmai de aceea regele face o ne-bunie trimițându-l la pușcărie. Dacă-l omoară, e o mare pierdere ; dacă nu-l omoară, Antonescu va ieși din închisoare în fruntea unei grupări de militari, pentru a-l izgoni pe Carol de pe tron...

MOGOȘOAIA, 18 IULIE 1940

Churchill ține o cuvîntare : „Prefer să văd Londra prefăcută în scrum, decît s-o văd căzînd într-o josnică robie“. Iată ce se cheamă stil !

Burghezul bucureștean arde de nerăbdare să asiste la umilirea unei Anglii făcută praf și pulbere, ceea ce îi va îngădui să uite de propria lui umilire, care devine pe zi ce trece mai profundă.

„O coaliție la care participă Anglia sfîrșește totdeauna prin a ieși biruitoare“, spunea tatăl meu. Numai că, din nefericire, de data aceasta nu mai există coaliție, căci Franța a ieșit din joc. Pînă și Egiptul își pune întrebări [dacă să nu treacă de partea Germaniei].

MOGOȘOAIA, 20 IULIE 1940

Roosevelt candidează pentru a treia oară la președinția Statelor Unite. „Se întoarce roata“, spun englezii. Îmi amintesc de Walter Lippman : „Dacă nu întreprindeți ceva pînă în luna mai.....“ Sîntem în luna iulie. Și de făcut, s-a făcut ceva !

MOGOȘOAIA, 21 IULIE 1940

— În două luni, Franța va avea un rege, îmi spunea ieri soția lui de Sevin [atașat al Aerului la Ambasada Franței]. E dorința lui Pétain. Astăzi, ca să fii funcționar de stat, trebuie să dovedești că cel puțin tatăl tău este francez. Gata cu evreii ! E o lege bună. S-a isprăvit cu jidovimea la cîrma țării...

Cînd cauți ispășitori, trebuie să faci rost de țapi. Evreii sînt cei mai la îndemînă țapi ispășitori.

Pe italieni îi înfricoșează victoria Germaniei, pentru că prea este completă.

Doamna de Sevin îmi povestea ieri despre sinuciderea lui Thierry de Martel, fiul lui Gyp¹ și prietenul lui Barbu Știrbey [cumnatul Marthei Bibescu]. Era directorul Spitalului American de la Paris (spital unde, abia acum două luni, luasem masa de seară cu Philippe de Rotschild). După evacuarea Parisului, Thierry de Martel s-a dus la Bullitt, ambasadorul Statelor Unite, care domnea peste capitala părăsită².

— Ce trebuie să fac ?

— Să rămii acolo unde te afli și să conduci mai departe spitalul.

Thierry nu a mai spus nimic, dar, întors acasă, și-a făcut o injecție cu stricnină și a murit înainte de intrarea nemților în Paris.

MOGOȘOALA, 22 IULIE 1940

Iau cina la Legația germană (casa mătușii Lala), unde m-au invitat soții Fabricius. După masă, urcăm în salonul de la etaj, pentru a asculta cuvântarea lordului Halifax. Frumoasă predică ! În timp ce urmărește discursul, Fabricius scutură nervos din picior. În schimb, femeile sînt foarte calme : Martha, soția ministrului, Emilia, mama lui octogenară, și Mauzi, fiica născută la Constantinopol.

Ce bizar sună acest glas englezesc ascultat în această ambianță germană !

Gigurtu și Manoișescu vor pleca la Berlin [în realitate München] pentru „ajustări“ [teritoriale]. Doamna Fabricius încearcă să fie amabilă, pentru a mă liniști, și-mi spune că nu-i decît un episod.

Menționez în treacăt Statele Unite. Fabricius, gazda mea, intervine foarte repede :

— Vor ajunge prea târziu !

¹ Pseudonimul scriitoarei franceze Sibylle de Riquetti de Mirabeau, contesă de Martel (1850—1932).

² În iunie 1940, după plecarea guvernului francez la Bordeaux, William Christian Bullitt (1891—1967), primul ambasador al S.U.A. în Uniunea Sovietică (1933—1936), apoi în Franța (1936—1941), a rămas la Paris, din proprie inițiativă, fiind singurul diplomat acreditat în Franța care a luat contact cu autoritățile naziste de ocupație.

Prea tirziu pentru cine ? Victoria totală, la care visează ficcare [german], necesită asentimentul tuturor. Un asentiment de neconceput.

Văd aici, la Legația germană fotografia cu dedicație a [arhiducesei] Ileana [sora lui Carol al II-lea]. Doamna Fabricius îmi citează cele spuse de Elisabeta [a Greciei, cealaltă soră a lui Carol al II-lea].

— Sînt recunoscătoare fűhrerului pentru felul cum a ajutat-o pe Ileana.

— Dar nu a văzut-o în viața lui ! i-a obiectat doamna Fabricius.

— Și totuși a schimbat-o... moralmente... E o altă femeie, a ripostat, rîzînd, Elisabeta.

Ileana este amanta unui nazist S.S., pe care l-a înfălnit la un ștrand din Viena.

MOGOȘOAIA, 27 IULIE 1940

„Cutia cu muzicuță“ și ziarele anunță moartea doamnei Hélène de Porte. Evenimentul are pentru mine un chip cu ochi verzi uimitor de triști, o pălărieuță neagră, cu voaletă verde — semănînd puțintel cu o vînzătoare de magazin, vrednică și bine crescută.

O doamnă du Barry modernă, căreia se pare că i-a servit drept ghilotină un volan de automobil, într-un accident pe șoseaua spre Cannes.

MOGOȘOAIA, 28 IULIE 1940

În privința morții lui Balbo... Contele Enrico Serra, directorul [general] al [societății italiene de transporturi aeriene] Alla Littoria, ia masa de seară la Mogoșoaia și îmi relatează cum s-au petrecut lucrurile în realitate.

Balbo a căzut victimă propriilor sale ordine : „Trageți în orice avion neidentificat“. Mareșalul acruului zbura la foarte mare înălțime. L-a doborît un proiectil italian de artilerie antiaeriană. Nu fusese identificat. Lui Balbo nu-i trecuse prin minte că el trebuie să-și decline identitatea.

MOGOȘOAIA, 31 IULIE 1940

Doamna Fabricius ia ceaiul cu mine, la Mogoșoaia. Îmi povestește că [la München] Gigurtu a fost foarte bine, foarte clar, foarte categoric. Și că fűh-

rerul a înțeles perfect totul. S-au utilizat hărți austriece [dinaintea primului război mondial]. Altele nu existau (sic !).

— Nu va fi război, continuă doamna Fabricius. Armata va fi demobilizată. Nu pot spune totul... Iar Germania va acorda garanții României.

— Garanțiile sînt bune, îi răspund eu, dar care frontiere vor fi garantate ?

Înainte de a pleca, doamna Fabricius îmi spune, oftînd :

— Anglia nu vrea să comunice în ce condiții ar încheia pacea.

Veșnic aceleași văicăreli ! Ca și cum germanii ard de nerăbdare să afle condițiile de pace ale Angliei și, firește, să le accepte, mititeii de ei !

MOGOȘOAIA, 2 AUGUST 1940

Thierry telefonează, ca să-și ia rămas bun de la mine. Plecarea lui s-a definitivat. În încheiere, îmi comunică :

— Salariul meu de ambasador rămîne neschimbat.

— Mi-ați luat o piatră de pe inimă, îi răspund eu. Biata Franță !

POSADA, 7 AUGUST 1940

Ofensivă [aeriană] împotriva Angliei. Gluma zilei : Hitler se va milostivi de evrei, dacă aceștia îi vor dezvălui taina lui Moise — cum a traversat Marea Roșie !

MOGOȘOAIA, 12 AUGUST 1940

La radio se anunță bombardarea orașelor britanice Portland și Portsmouth. Ziua nu-mi trădez prin nimic emoția, dar noaptea nu pot să dorm, să închid ochii.

POSADA, 14 AUGUST 1940

Anglia întreagă se apără asemenea oștenilor din garda imperială a lui Napoleon, care mor dar nu se predau.

MOGOȘOAIA, 16 AUGUST 1940

Italia amenință Grecia. Londra este bombardată cu furie. Corfu și Epirul în primejdie.

POSADA, 18 AUGUST 1940

Profesorul Leon [ministrul Comunicațiilor, ulterior al Industriei] și soția lui vin în vizită. El este cumnatul unui mare grangur nazist, ceea ce-l face simpatic Berlinului.

— Germanii cer să nu-i considerăm ca pe niște leproși, îmi spune el.

Soții Leon sînt prieteni la cataramă cu Neuba-cher, primarul Vienei, venit aici ca un fel de ambasador economic [al Reichului]. Profesorul Leon își exprimă certitudinea că Londra este pe cale de a fi nimicită.

MOGOȘOAIA, 22 AUGUST 1940

Doamna Fabricius îmi aduce personal medicamentele oferite de firma „Bayer“ dispensarului de la Mogoșoaia. Îmi vorbește din nou despre rege.

— E opac. Soțul meu îmi spunea din totdeauna că un fel de geam dublu îl desparte de Carol al II-lea. Este impenetrabil.

POSADA, 24 AUGUST 1940

Germanii bombardează Londra ; Plymouth, Portsmouth — locurile de joacă ale copilăriei mele. Dacă mă las pradă tristeții, nu mai îmi vin în fire niciodată.

Primesc o scrisoare de la III. Pe plic, un timbru cu chipul lui Hindenburg și, cu tuș gros, stampila cenzurii militare, care a deschis plicul, deși purta o pecete cu coroana regilor Prusiei.

III îmi scrie despre unul din fiii săi, care a rămas în Anglia, și mă întreabă dacă pot afla ceva despre el.

POSADA, 25 AUGUST 1940

Le Rougetel [consilier la Legația Angliei] mă întreabă :

— De ce au dat francezii bir cu fugiții ? De ce s-au prăbușit în fața germanilor ?

Tare am chef să-i răspund : „Pentru că voiau ca dv., englezii, să pierdeți războiul. Versiunea modernă a Ioanei d'Arc : alungați pe englezi de pe pământul Franței. Un reflex secular“. Dar îi răspund cu totul altceva ca să nu-l jignesc :

— Șase luni departe de ogoarele lor... Lipsa de activitate... Doar sînt plugari : chemarea cîmpului, în primăvară.

La rîndul meu, îl întreb :

— Cum apreciază conștiința dv. faptul că duceți război mai departe ?

— Foarte simplu ! Englezul de rînd spune așa : „Hitler vrea să iasă din război teafăr și nevătămat. Ei bine, n-o să izbutească ! N-o să-l lăsăm să scape cu prada. De ce să-l lăsăm ?“.

Le Rougetel vorbește apăsător, plin de mîndrie :

— Și ce puteți face ca să-l pedepsiți ?

— Vom lupta !

— Și dacă mîncăți bătaie ?

— S-ar putea să mîncăm bătaie în insulele britanice. Dar nemții nu sînt în stare să ne înfrîngă nicăieri în altă parte ! La nevoie, părăsim insulele noastre și plecăm, cu toată flota engleză, în America de Nord. Iar de acolo punem sub blocadă întreaga Europă, *inclusiv* Anglia. Dacă în țara noastră s-ar instaura un guvern colaboraționist, de tip Pétain, eu unul aș pleca în Canada.

Înainte de a ne așeza la cină, îmi spune :

— Totul merge strună !

— Cum așa ?

— Bilanțul [luptelor aeriene] este foarte bun : cinci sute [de avioane naziste doborîte] în două zile. Bineînțeles, dacă aveți încredere în statistica noastră.

— Am deplină încredere. Dar ce contează cinci sute de avioane, cînd ei au 35 000 ? ¹

— Vor duce lipsă de piloți.

¹ Ca mai toți oamenii politici din Europa, autoarea crede în cifrele fantastice, puse în circulație de propaganda nazistă, cu privire la efectivele și tehnica militară a *Wehrmacht-ului*, inclusiv a aviației germane.

Doctorul Manulea îmi povestește, în cele mai mici amănunte, un episod de pe vremea retragerii în Moldova [1916—1917]. Trupele rusești de pe teritoriul României se răsculasera. Regina Maria era convinsă că dacă se va dăruia poporului rus (sic !), va putea stăvili bolșevismul.

Ideea i-o băgase în cap dl. de Saint-Aulaire [ministru Franței în România] și dl. [Robert] de Flers [autor de comedii boulevardiere, aviator pe frontul românesc în primul război mondial]. Cei doi vrednici apostoli, diplomatul și vodevilistul, avînd concepții eroicomiche în politică, voiau să-i bată pe ruși și să împiedice încheierea păcii de la Brest-Litovsk.

Ei o convinseseră, așadar, pe regină că, în calitatea sa de fiică a unei Mari Ducese a Rusiei, nu trebuie decît să-și facă apariția, pentru ca întreaga armată rusă să-i cadă la picioare și apoi să înșface armele, strigînd : „Să murim pentru țarevna noastră Maria !“

Într-adevăr, regina era fiica unei rusoaice, dar nu știa o iotă, nici din limba sa maternă, nici din istoria Rusiei, cu excepția isprăvilor săvîrșite de Ecaterina a II-a. Dar i se spusese că lucrul nu avea nici o importanță, că va fi suficient să se arate, să împartă țigări soldaților prin gări... pentru a pune capăt, de una singură, revoluției bolșevice.

Fără să-mi dau seama, am fost mesagera reginei, purtătoarea scrisorii prin care Regina Maria a României înfățișa frumoasele ei proiecte mamei sale, Marea Ducesă Maria a Rusiei. Fără doar și poate, colonelul Boyle¹, canadianul pe care Barbu Știrbey îl ura, își vîrîse coada în această treabă, plină de himeră. Colonelul voia să fie mîntuitorul-adjunct, omul care o va ajuta pe Maria să salveze Rusia. Ce vis frumos pentru un bețiv ca el !

Eu am dus scrisoarea, fără să-i cunosc conținutul. Am ajuns la Zürich și m-am instalat la Hotelul Bauer, pe malul lacului. Interesîndu-mă, am aflat că Ducesa de Coburg, născută Romanov, locuia la Hotelul Dolder. Am dat un telefon, cerînd, din prudență, să vorbesc cu doamna de onoare. Mi-am

¹ Șeful misiunii militare britanice în România (1918).

declinat numele și am comunicat că aduc mamei o scrisoare de la fiică. M-am informat, cu toată politetea, cînd va putea să mă primească Alteța Sa Regală, Ducesa de Coburg. O voce ascuțită ca lama unui cuțit și acră ca zeama de lămîie a șuierat în receptor.

— Alteța Sa *Imperială* vă așteaptă azi, la ora cinci !

Și m-am dus. Și i-am înmînat scrisoarea cu planul cel mai grandios. Misiva avea menirea de a obține, de la fiica lui Aleksandru al II-lea, binecuvîntarea faimoasei inițiative care, după zdrobirea revoluției ruse, avea să pună tronul țarilor la dispoziția Mariei. Fiica cerea mamei să se roage pentru ea la Dumnezeuul părinților săi.

După citirea scrisorii, tot ce am obținut de la bătrîna autocrată, unsă cu toate alifiile, a fost această magnifică replică :

— Spuneți-i fiicei mele că mă duc la biserică să mă rog lui Dumnezeu s-o ierte pentru năzbîtiile care-i trec prin cap !

După ce m-a tratat cu ceai de la samovar și înainte de a-și lua rămas bun de la mine, Ducesa de Coburg mi-a dat un ultim sfat, cît se poate de util :

— Spuneți-i, de asemenea, că ar face mai bine să se ocupe de educația fiului ei, Carol, care este îngrozitor de prost crescut.

Mai mult decît atît, nu mi-a spus.

POSADA, 27 AUGUST 1940

Terenurile pe care am aterizat de atîtea ori [în Anglia], Lympne, Heston, Croydon, sînt bombardate zi de zi...

MOGOȘOALA, 30 AUGUST 1940

Pamfilică spune despre rege : „Fecior de curvă !^{ra}. Așadar, începe dansul ! Pamfilică are și o soluție : aducerea pe tron a ducelui [italian] d'Aosta. Îmi spune, sigur de sine, ca un rege al Țiganilor :

— Intru în joc !

— Dar are să vrea el ?

— Dacă a fost în Etiopia [ca vicerege] !

Admirabil răspuns ! Ce mocirlă !

POSADA, 31 AUGUST 1940

Sosește Vlasto [prieten din Grecia]. În același timp, și tot la Posada, se instalează Sir Reginald Hoare [în convalescență].

POSADA, 2 SEPTEMBRIE 1940

Lungă conversație cu Sir Reginald Hoare, în timp ce jucăm *croquet* în grădină. Sir Reginald îmi spune că Valer Pop a fost mai bine decât Manoilescu ¹.

Ascultăm discursul acestuia la radio. Un discurs emfatic, care sună fals. Își acuză predecesorii, „care n-au știut să prevadă, nici măcar să vadă“. „Sîngerează sufletul meu“, spune el. Se înșală în privința organului : nu sufletul sîngerează, ci inima. Sufletul nu are sînge, iar Manoilescu nu are inimă. Termeni improprii. Detest așa ceva.

Ce va mai rămîne din țara asta ? Deocamdată este un trunchi schilodit. Să credem în bulbul din care va răsări stînjelul.

POSADA, 3 SEPTEMBRIE 1940

Un an de cînd s-a declarat războiul. La Posada continuă partida de *croquet*. Trupe italiene și germane la frontiera Bucovinei.

Ceai la Breaza cu Sir Reginald. Înainte de a mă despărți de el îi spun :

— De fiecare dată cînd Germania s-a crezut atotputernică, România a fost amputată. Pacea de la Buftea, după Brest-Litovsk, în 1913. Arbitrajul de la Viena, în 1940.

POSADA, 4 SEPTEMBRIE 1940

O zi ca nici o alta. Apariția lui Lady Hoare, „cu părul și gîndurile în vînt“. Dă fuga spre soțul ei, care continuă să joace placid *croquet*, înainte de a-și lua dejunul :

— La Brașov, radioul și telefonul nu mai funcționează. Lumea a rupt în bucăți drapelele germane și italiene. Dacă ai fi fost acolo, românii te-ar fi

¹ Mihail Manoilescu, ministru de Externe, și Valer Pop au semnat, la 30 august 1940, în calitate de reprezentanți ai guvernului Gigurtu, Dictatul de la Viena, prin care Hitler și Mussolini impuneau cedarea părții de nord a Transilvaniei către Ungaria horthystă.

aclamat. Vasile (șoferul) a circulat pe străzi cu fa-nionul britanic.

La restaurantul din Brașov, Joseph (fiul lui Hoare) a ieșit biruitor în lupta cu oberchelnerul, pe care-l detesta pentru că cedase masa lor (cea mai bună) unor nemți.

Demisia guvernului Gigurtu. Generalul Antonescu a ieșit din închisoare¹ pentru a deveni prim-ministru.

În aceeași zi : demisia lui Urdăreanu. Regele e descoperit. Se trage împotriva Palatului², a cărui clădire este încă neterminată³.

Anglia cedează cîteva baze navale Statelor Unite, în schimbul a cincizeci de distrugătoare vechi.

Lady Hoare este bucuroasă, căci mulțimea a strigat la Brașov : „Jos cu Hitler !“

POSADA-MOGOȘOAIA, 5 SEPTEMBRIE 1940

Generalul Antonescu este chemat la rege. Apolzan îmi spune :

— Vasăzică, abdică !

Sosirea la București. Pamfil (Șeicaru) îmi telefonează, foarte agitat :

— Feciorul unei slujnice ar ști cum să plece, dacă e dat afară. El nu știe. Se cramponează. E fără rușine !

Urlă la telefon, de parcă ar fi la o întrunire publică. Seara, vine să mă vadă la Mogoșoaia. Exultă. Fierbe. Vrea cu orice preț o soluție radicală :

— Să alunge cîinele, căteaua și cățelul. S-au curățat ! Să se care cu toții !

Spune că nu mai vrea să știe de sămînța Reginei Maria, s-a săturat de ea. În fața acestei furii spectaculoase, mă întreb dacă se înfierbîntă cu tot dinadinsul, sau dacă suferă din pricina asasinatelor din Transilvania și a teritoriilor pe care le-am pierdut.

În schimb, ardelenii care lucrează la mine sînt cu adevărat nefericiți.

¹ De fapt, domiciliu forțat la Mănăstirea Bistrița.

² În zilele de 3—5 septembrie 1940, legionarii au provocat dezordini sporadice în Capitală și în alte orașe din țară, pentru a acredita mitul unei așa-zise „răscoale a Gărzii de fier“.

³ La aripa stîngă a clădirii se efectuau unele lucrări de amenajare.

La 12 jumătate noaptea, Pamfil îmi telefonează din nou :

— Antonescu e la el ! Lasă că-l dă afară [pe rege] ! Antonescu nu-l mai lasă !

Ce nebunie ! 1930—1940, zece ani de domnie și nimeni care să-l apere ! La ora două dimineața, generalul Antonescu obține abdicarea lui Carol al II-lea.

Printr-o întâmplare, Valentina și cu mine, umblînd pe stradă, întîlnim pe Calca Victoriei o coloană de legionari : cămăși verzi, păr vîlvoi, chipuri nătinge. Popi și tîrfe defilează laolaltă. Mulțimea este consternată. Nici un entuziasm. La amiază, din cauza unui cordon de poliție, sîntem nevoite să ne oprim pe o străduță laterală, care se află exact în fața Palatului, și astfel asistăm la o scenă neașteptată.

Mihai a ieșit în balcon. Are aerul unui copil îmbufnat, care a plîns. Ridică brațul. Lumea — un grup mic, tot cci de adineauri — îl ovaționează.

În jurul lui Mihai, în balcon, uniforme. Probabil că Antonescu e cel de la dreapta sa, restul trebuie să fie aghiotanți. Soarele este deopotrivă cald și voalat.

Spre seară, mă duc singură la doamna Fabricius. Ce confidențe din partea ei ! Îmi spune :

— De mai bine de o săptămînă, soțul meu n-a mai închis ochii. Nici Antonescu... În sfîrșit, astă-noapte, la ora două, soțul meu a putut să-i telefoneze lui Ribbentrop că el a abdicat.

Îmi vorbește despre noul rege, care n-a vrut cu nici un preț să rămînă și l-a implorat pe tatăl său să-l ia cu dînsul. Fabricius i-a povestit soției :

— *Er weinte wie ein Schlosshund* ¹.

Gazda mea adaugă :

— Führerului nu-i pasă de chestii din astea. Führerul nu poate să sufere regii, curțile, dinastiile.

Pe străzile orașului, taxiuri cu vînzători de ziare, care, stînd în picioare, distribuie o josnică fițuică

¹ Plîngea ca un cățelandru (germ.)

[cotidianul „Universul“], semnată cu litere enorme : Stelian Popescu. Carol al II-lea este calificat în articol drept „degenerat, epileptic, sadic, alcoolic“ etc. Cum mai poate domni fiul unui astfel de rege ?

Semnătura din josul pamfletului spune totul. Vreme de zece ani, același Stelian Popescu a înălțat ditirambice imnuri de slavă la adresa regelui Carol al II-lea. Anul acesta, de 8 iunie [aniversarea revizuirii lui Carol pe tron], îi lingeă tălpile, mai plecat ca oricând. Astăzi, însă, același Carol al II-lea suferă de toate beteșugurile imaginabile. Bineînțeles, tarcele care-l afectează sînt ereditare.

Așadar, regele cel nou — fiul unui degenerat, epileptic, sadic, alcoolic — știe ce-l așteaptă. Și cînd te gîndești că Stelian Popescu a fost ministrul Justiției în guvernul prezidat de Ion Brătianu. Nimeni nu se poate cufunda mai adînc decît el în mocirla abjecției.

Pamflică nu a făcut nici pe departe ceva atît de dezgustător. Vorbind despre nefericitul Mihai I, el se mărginește să-mi spună :

— Un idiot, ca și taică-său !

O trăsătură caracteristică : românii nu-și iubesc regii.

MOGOȘOALA-POSA, 8 SEPTEMBRIE 1940

Azi-dimineață, la telefon, voca doamnei Fabricius.

— A început marea ofensivă împotriva Londrei. Englezii au vrut-o... Barajul [aerian] a fost rupt !

Am impresia că crede de-a binelea în ceea ce spune...

Degeaba s-a înveșmîntat în verde — titluri și manșete verzi —, culoarea legionarilor, ziarul „România“ este interzis și pus sub anchetă, în calitate sa de oficios al lui Carol al II-lea.

Toate gazetele publică cu litere groase : „Generalul Ion Antonescu acordă (sic !) mamei regelui titlul de regină“. Poate că era mai cu tact ca prima măsură luată sub domnia fiului să fie încoronarea mamei, care să-i datoreze lui acest titlu.

Oare un general are căderea să facă o regină ? Poate doar la șah, unde jucătorii au dreptul să facă regine din orice pion ajuns la capătul tablei.

Telegramă a generalului, somînd-o pe sus-amintita

regină să vină „cu primul tren“. Parcă ar avea de-a face cu un recrut !

Prințesa Elena se va numi în mod oficial „Regina Mamă“. Din totdeauna, Regina Maria a refuzat cu încăpăținare acest titlu pentru ea însăși, pe motiv că o „îmbătrânește“ ; în schimb l-a aruncat pe umerii norei sale, încă din tinerețea acesteia : „Prințesa Mamă“¹.

POSADA, 9 SEPTEMBRIE 1940

Ofensiva împotriva Londrei continuă — ofensiva aeriană, pe care nemții o cred finală.

Alexandrini îmi povestește că trenul lui Carol al II-lea ar fi fost atacat în Iugoslavia², că oamenii din garda sa personală s-ar fi bătut cu agresorii (care erau legionari), dar că, pînă la urmă, garnitura a sosit cu bine la frontiera elvețiană.

— Germanii au vrut să-l împiedice pe rege să ajungă în străinătate, de teamă că va urzi intrigi (sic!) cu englezii.

Nemții speră să pună Anglia la pămînt. Expresie cu atît mai autentică cu cît Luftwaffe dărimă Londra de sus în jos. Somațiile legale s-au făcut prin răgete la radio : „Așa au vrut englezii“, susține Adolf Hitler. Într-adevăr, așa au vrut englezii, tocmai aici e buba. Ca în *Idiotul* de Dostoievski, unde crima se săvîrșește pentru că așa a dorit nu asasinul, ci atotputernica sa victimă.

Zgomot pe care nu pot să-l percep și care, totuși, îmi sfîșie inima, de-a lungul întregii acestei zile radioase... Zgomotul Londrei, pe cale de a se preface într-o *schöne Wiese* [poiană frumoasă].

POSADA, 11 SEPTEMBRIE 1940

Toată ziua a fost din nou dominată de zgomotul neauzit al bombelor care cad asupra Londrei. Dar Londra refuză să cadă.

Pe o bancă din parc, doamna Fabricius îmi povestește cum s-a desfășurat călătoria lui Carol al II-lea. După spusele ei, atunci cînd au năvălit în vagon înarmați cu revolvere, indivizii l-au găsit pe rege în com-

¹ În 1927, cînd Mihai a devenit rege.

² În realitate, atacul a avut loc pe teritoriul României.

partimentul doamnei L[upescu], care se culcase. Carol o acoperea cu trupul lui, ținând în mână un revolver.

Pe culoarele vagonului au avut loc încăierări, pînă ce garda a reușit să-i arunce afară pe legionari. Aceștia au urmărit trenul cu un automobil.

Vagonul în care călătorea regele a fost ciuruit de gloanțe de mitralieră.

— Trebuie spus, adaugă doamna Fabricius, că această pasiune a lui Carol e ceva extraordinar. Parcă ar fi băut un elixir al dragostei, ca în *Tristan și Isolda*.

MOGOȘOAIA, 12 SEPTEMBRIE 1940

Lucrez fără speranță la Federația Aeronautică Internațională. Pe masa mea am găsit fotografia lui Carol al II-lea răsturnată cu fața în jos. Se pare că legionarii sînt noii stăpîni ai Federației Aeronautice Române.

Bombe peste Londra, bombe peste Buckingham Palace și bombe peste Brandenburger Tor. Țările fac schimb de bombe, așa cum oamenii fac schimb de cărți de vizită. Berlinul anunță că Londra e praf și pulbere.

Se pare că [la București] au început să fie uciși cei ce sînt arestați.

Copilul Mihai s-a înfuriat din cauza ocărilor care se etalează în paginile ziarelor, la adresa tatălui său. S-a dus la generalul Antonescu și i-a spus : „Dacă permiteți mai departe să fie insultat tata, să știți că plec și eu !“. Ziarele au camuflat acest demers, mărghinindu-se să anunțe : „Majestatea Sa Regele a făcut o vizită Conducătorului, generalul Antonescu“. Unele gazete au adăugat comentarii agrementate cu o ceașcă de ceai, dînd vizitei caracterul unui gest de deferență a tînărului rege la adresa dirijorului de cugete românești. Amin !

MOGOȘOAIA, 13 SEPTEMBRIE 1940

După-amiază, vizită la Pamfil [Șeicaru]. Îmi vorbește, cu multă seriozitate, despre o nouă dinastie. Veșnic cu același oftat politicoș :

— Ce păcat că nu aveți un fiu !...

S-a și găsit omul potrivit : ducele d'Aosta. Va fi proclamat mai întâi regele Ungariei, afirmă Pamfil, apoi îl vom alege și noi.

Hohenzollernii s-au văzut frustrați de drepturile lor la o succesiune ereditară a tronului, dobândită în mod incorect și contrariată de destin : Carol I neavînd copii, coroana a deviat la nepotul [de unchi] Ferdinand, apoi la Mihai I, sărînd peste Carol al II-lea, în sfîrșit, la Carol al II-lea, tatăl sărînd, la rîndul său, înapoi în drepturile lui și răsturnînd cu capul în jos ordinea succesiunii la tron. Așa cum spunea Titulescu :

— În România, coroana se moștenește din tată în fiu. Apoi din fiu în tată.

Vom avea, așadar, un rege al Ungariei, uns în Italia, pentru care va vota Pamfil, în România.

Seara, iau masa cu Ghigi, la restaurantul „Mon Jardin“, amenajat pentru iarnă. Mă conduce înapoi, pînă la Mogoșoaia, prilej pentru a sta îndelung de vorbă. În privința ducelui d'Aosta, Ghigi spune :

— Nu are băieți, ceea ce este cu atît mai bine : peste treizeci de ani, prințul de Napoli îi va urma la tron.

MOGOȘOAIA-POSADA, 14 SEPTEMBRIE 1940

Londra este incendiată, bombardată, răvășită. La fel și coastele franceze [unde hitleriștii pregăteau invazia Angliei și erau supuși raidurilor R.A.F-ului]. Buckingham Palace este din nou bombardat.

George vine la Posada.

— Nemții au vrut să opereze o debarcare, dar englezii au înăbușit-o în fașă, de-a lungul coastelor Franței. Germanii sînt neputincioși în fața Angliei.

POSADA, 15 SEPTEMBRIE 1940

Legionarii la putere. Lucă Sturdza, vărul meu primar prin alianță, este ministru de Externe. Generalul Antonescu a poruncit, prin mijlocirea presei și a radioului, ca toată lumea să îngenuncheze în stradă, la ora cînd se va oficia o slujbă religioasă în cinstea lui.

Nimeni nu va da ascultare acestui ordin !

POSADA, 17 SEPTEMBRIE 1940

Aud, pînă în această vale pierdută, ecourile exploziilor provocate de bombele căzute [la Londra], pe Oxford Street, Bond Street, Sloan Square, Park Lane.

POSADA, 18 SEPTEMBRIE 1940

Zi liniștită, petrecută în parc. Și, pe vremea aceasta frumoasă, germanii bombardează [la Londra] Westminster Abbey. Iar italienii se apropie de granița Egiptului, îndreptîndu-se glonț spre Canalul Suez. Dar poate că nu vor ajunge acolo !

Camera Comunelor ține ședințe secrete.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 19 SEPTEMBRIE 1940

Fabrizius, ministrul Germaniei, și Ghigi, ministrul Italiei, se iau la întrecere : fiecare dintre ei susține că lui i-au sosit cele mai multe scrisori de amenințare cu moartea. Aceasta de cînd cu smulgerea unei părți din Transilvania.

POSADA, 22 SEPTEMBRIE 1940

Londra este bombardată încă o dată, e bombardată mereu. Admirabilă rezistență !

POSADA, 25 SEPTEMBRIE 1940

Carol al II-lea a sosit la Escorial [tîrgușor în apropiere de Madrid]. Trenul său a fost reținut în Spania, unde se află în tranzit. Vagonul tragic, ciuruit de gloanțe... Convoiul a trecut prin Elveția, unde ziaristii au fotografiat garnitura de nenumărate ori.

În schimb, Barbu [Știrbey] și Nadège, soția sa, se vor înapoia în România după zece ani de surghiun... voluntar¹. Se smulg din brațele orașului Berna, închipuindu-și că datoria le dictează să se dăruiască patriei.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 26 SEPTEMBRIE 1940

Mocsony [Ștircea] vine să ia dejunul la Mogoșoaia. Îmi relatează întoarcerea sărmanei [regine] Elena. Ce întoarcere ! „Am lăsat un copil, găsesc un bărbat !“.

¹ Barbu Știrbey, care jucase un rol de seamă în eliminarea de la succesiune a lui Carol, a părăsit țara curînd după „restaurare“, temîndu-se de răzbunarea celui revenit pe tron.

S-a isprăvit cu Irinel [Malaxa]. Treaba a început cu fratele ei ¹. Domnișoara trebuie măritată de urgență. Guvernul l-a arestat pe tatăl fetei și l-a băgat la pușcărie. Frumoasă viață de familie !

Presa se străduiește să cînte pe coarda sentimentală. Falsă înduioșare : Mihăiță și maică-sa. Cît de puțin adevărate sînt toate acestea ! De pe acum, Reginei Elena i s-a făcut dor de Florența și de vila „Sparta“ [reședința sa în perioada 1930—1940]. Regelui Mihai îi e dor de tatăl lui, de fratele lui Irinel, de Irinel și de libertate.

Orașul Dakar se află în bătaia tunurilor britanice. Comunicatul francez anunță : „Avioanele franceze au doborât două avioane inamice“. E vorba de avioane englezești, de acea Royal Air Force atît de la modă pe vremea cînd eram la Paris. Au trecut de atunci abia cinci luni ! Ai zice că e un vis, dar, de fapt, este un coșmar...

Nu se mai găsește carne de vacă.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 27 SEPTEMBRIE 1940

Ghigi îmi relatează că japonezii au încheiat cu Axa un acord militar.

După părerea lui Lulu [Lucienne] de Cardenas ², Statele Unite nu vor intra în război, însă vor dărui Marii Britanii pînă și luna de pe cer, numai ca englezii să continue lupta. Roosevelt va fi reales, fără doar și poate [în noiembrie 1940], dar data viitoare, adaugă Lulu, președintele S.U.A. va fi [Charles] Lindbergh.

— Circulă zvonul că plecarea este iminentă, îmi spune lordul Forbes [diplomat englez]. Mă refer la plecarea legației [britanice] ³.

Seara, Pamfilică venit în vizită, îmi destăinuie că

¹ Marele industriaș Nicolae Malaxa, protejatul lui Carol al II-lea în ultimii ani de domnie a acestuia, pusese la cale o veritabilă conspirație familială, pentru a-și întări influența la curte. În acest scop el s-a folosit de fiica sa, Irinel, și de fiul său, Constantin, selecționat ca elev al clasei de liceu special organizată la palat pentru Mihai.

² Soția lui Juan Francisco de Cardenas, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Spaniei la București (1926—1931), aflată pe atunci în București.

³ În realitate, Anglia avea să declare război României la 6 decembrie 1941.

fostul rege Carol al II-lea a plecat în Portugalia. Urdăreanu și Jeremadet s-ar înapoia în țară, pentru a se prezenta în fața justiției.

Noutățile lui miros a știri false.

POSADA, 30 SEPTEMBRIE 1940

Am primit o scrisoare de la [Paul] Claudel : „Trăiesc agățat de radio Londra“. În primăvara anului 1939, când ne-am văzut, îmi spunea cu totul altceva. Prietenia lui cu englezii datează din 1940.

POSADA, 2 OCTOMBRIE 1940

Vești de la lumca de afară. Lloyd George își face reintrarea în arena politică, cerînd construirea de noi catacombe [adăposturi antiaeriene] și mai adînci, pentru serviciile funebre, care se oficiază la Londra sub pămînt.

Dintre foștii miniștri ai Franței, Pomaret este ultimul arestat. Îi știu pe toți. Daladier, Reynaud și ceilalți sînt întemnițați.

POSADA-MOGOȘOALA, 3 OCTOMBRIE 1940

Lucrez la Federația Aeronautică Internațională. Toți cei care credeau într-o „apropiere cu Germania și Italia“ au fost trași pe sfoară.

Iau cina cu Mery del Val [ministrul Spaniei franchiste] și soția lui, plus soții Aloisi¹ și Ghigi. Acesta din urmă mă întreabă :

— Nu se mai satură de atîtea bombe cîte le cad în cap ?

Se referă la englezi. În legătură cu noul guvern legionar, iată comentariul lui :

— Masacrele [organizate de legionari] durează de prea multă vreme. Ar trebui să se pună pe treabă, altfel...

Apoi adaugă :

— Românii nu au crezut niciodată în Italia [fascistă].

Ori de cîte ori cineva susține, în prezența mea, că

¹ Pompeo Aloisi (1875—1949), diplomat italian, ministru în Danemarca, România (1923—1925), Albania, apoi ambasadur în Japonia și Turcia, în sfîrșit, reprezentantul Italiei în Consiliul Ligii Națiunilor (1932—1936).

totul mergea prost în România din cauza lui Carol al II-lea și a miniștrilor săi, dau unul și același răspuns :

— A fost odată o preafericită țară, care avea drumuri bune, fabrici de avioane prospere, miniștri cinstiți, o monedă sănătoasă, o monarhie plină de virtuți. Trei zile — atât a rezistat această țară în fața dușmanului. E vorba de Olanda [care, atacată de hitleriști, la 10 mai 1940, a capitulat în fața lor la 15 mai 1940, deci de fapt după cinci zile].

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 4 OCTOMBRIE 1940

Lucrez la Federația Aeronautică Internațională. Se pare că pe la Federația Aeronautică Română mișună „verzii“. Sîntem încă tolerați, dar cît va mai ține asta ? Îl vor „demisiona“ pe George. Ceea ce îl doare cumplit, deși se străduiește să nu se dea în vileag.

— Sînteți deocheați amîndoi, îmi spune Marina [nepoata autoarei, soția arhitectului George Cantacuzino]. Și unchiul George și mata.

Conversație cu „Cîrlionțatul“ [Pamfil Șeicaru] :

— Plec în Italia !

Nici el nu este văzut cu ochi buni de actualul regim.

Doamna Fabricius îmi telefonează la Federația Aeronautică Internațională : s-a întors din Transilvania, unde s-a dus să o ia pe doamna [Veturia] Goga și pe Nora Steriadi.

— Totul este adevărat, îmi declară ea. Distrug totul,ucid, e groaznic !

Se referă la unguri [horthyiști], „aliații“ noștri, de vreme ce fac și ei parte din Axă. E cert că ar fi fost destul un regiment german și un regiment italian pentru a evita masacrele, după cedările de teritorii. Dar nu s-a găsit cu cale să se trimită cele două regimente : e cu ochi și cu sprîncene că se urmărește pedepsirea României.

MOGOȘOAIA-POSADA, 5 OCTOMBRIE 1940

Dimineața, înainte de a pleca la Posada, mă duc la biroul [generalului] Gerstenberg [comandantul forțelor aeriene germane în România]. Trebuie să-i înmînez niște documente, din partea Federației Aeronautice Internaționale pentru Acroclubul german.

Mă primește foarte amical și îmi arată harta atârnată pe un perete al biroului său : pe ea sînt marcate etapele rutei aeriene spre India. În această privință, îmi spune el, România va avea de jucat un rol, ca trambulină spre India.

— *Ich bin ein Mensch*, adaugă Gerstenberg. *Ich will die Indien sehen !* (Om sînt și eu ! Vreau să văd India !).

La Posada, îl găsește pe George, împreună cu noul său secretar [Mirecea Coandă], care, nătărău cum este, îmi spune :

— Tratatивele de pace [anglo-germane] sînt foarte avansate.

Stau de vorbă cu inginerul Nichita. Cădem amîndoi de acord că mișcarea legionară nu trezește nici un ecou în rîndul țăranilor. Al țăranilor, care formează 80 la sută din populație. Satele urăsc mișcarea legionară.

POSADA, 6 OCTOMBRIE 1940

Prinzesc cu mine cei trei tineri Brîncoveanu.

— Vom declara război Angliei, odată cu Franța (sic !), îmi spun ei.

Diviziile germane au sosit la Ploiești. A început ocupația.

POSADA, 7 OCTOMBRIE 1940

Sînt chemată la telefon : Palatul Regal. Nelli Catargi [doamnă de onoare a Reginei Elena] mă roagă s-o primească azi după-amiază. Îmi va aduce un mesaj din partea reginei.

O întîmpin în parc și facem o lungă plimbare, pe aleea cu levănțică. Iată mesajul : Regina ar vrea foarte mult să mă vadă, dar nu i se dă voie [de către Antonescu]. Trebuie să facă exact ce-i spune guvernul. Speră că voi înțelege în ce situație îngrozitoare se află.

Firește, îi răspund că înțeleg și că sînt foarte mișcată de gestul reginei, care a trimis la mine pe doamna ei de onoare, într-o mașină a Curții Regale, pentru a-mi face aceste confidențe. Nelli Catargi continuă :

— Regina mi-a spus : „Să-i transmiți Marthei că ea are o situație mai bună decît a mea“.

O asigur pe Nelli de toată simpatia mea. Reginei îi trimit un buchet de garoafe, pe care le-am cules amîndouă de pe pajiştea unde se va construi bazinul de înot.

Nelli îmi povesteşte despre descumpănirea morală a lui Mihai, despre tristeţea reginei. La orice întrebare i s-ar pune, tînărul rege răspunde :

- Nu vreau nimic !
- Trebuie să vrei ! îl învaţă regina.
- Daţi-mi răgaz să mă deprind.

POSADA, 8 OCTOMBRIE 1940

Londra este bombardată de treizeci şi una de zile. Ziarele afirmă că Varşovia nu a rezistat decît douăzeci şi şapte de zile. Ce analogie tragică ! Parcă ar fi o întrecere...

În acest ritm al distrugerilor, Churchill declară, cu o admirabilă dîrzenie, într-o cuvîntare : nemţii vor avea nevoie de douăzeci de ani pentru a distruge Londra.

În România, trupele germane vin în vagoane plumbuite care trec, zi şi noapte, prin Valea Prahovei. George este foarte deprimat. Ca un copil. Şi eu sînt necăjită şi speriată. Nici nu pot spune cît de necăjită şi de speriată sînt !

POSADA, 9 OCTOMBRIE 1940

Indochina şi Birmania intră în horă¹. Ce mic pare celălalt război !

POSADA-MOGOŞOAIA, 10 OCTOMBRIE 1940

Lucrez la Federaţia Aeronautică Internaţională. Pe drumul de la Posada la Bucureşti, am trecut prin Cîmpina şi Ploieşti. Instructorii germani² nu se văd pe-acolo. Nici pe şosea, în orice caz. Diviziile invizibile [ale hitleriştilor].

La cină, îl am ca oaspete numai pe Ghigi. Îl întreb

¹ La 23 septembrie 1940, guvernul francez de la Vichy a acceptat ca trupele japoneze să ocupe nordul Indochinei.

² Unul dintre pretextele intrării trupelor naziste în România a fost trimiterea de ofiţeri-instructori, meniţi, conform comunicatului oficial, să „contribuie la modernizarea şi sporirea capacităţii de luptă a armatei române“.

cum se înțelege cu vărul meu, Lucă Sturdza [ministru de Externe].

— Ei, postul lui nu mai este acum atît de important ! ¹

O observație foarte judicioasă ! Mă gîndesc ce figură uluită ar face Lucă dacă l-ar auzi pe Ghigi.

POSADA, 12 OCTOMBRIE 1940

Prînzește cu mine Nora Steriadi, care s-a înapoiat de la Ciucea ². Cele povestite de ea sînt mai curînd comice decît eroice.

La Ciucea, doamna Schickltanz ³ a fost odioasa rivală a Norei la favorurile Veturiei [Goga]. Doamna Schickltanz era nemțoaica „paratrăsnet“, căsătorită cu un neamț, „care este [ca un] frate cu Hitler.“. Fusese invitată la Ciucea pentru a-i împiedica [pe horthyiști] să dea năvală acolo.

Dar prezența coanei Schickltanz nu a fost de nici un folos. Degeaba se tot lăuda ea „că are un bărbat care o adoră și că Hitler, care este ca un frate cu bărbatu-său, nu va admite ca ungurii să intre, cît timp va fi acolo“.

În ciuda jurămintelor solemne ale coanei Schickltanz — care, după cîteva săptămîni, era la cușite atît cu gazda (Veturia) cît, mai ales, cu cealaltă musafiră (Nora) — ungurii tot și-au făcut apariția.

În pofida dragostei pe care i-o purta ei bărbatu-său, în pofida dragostei pe care i-o purta Hitler bărbatului său, coana Schickltanz se încurcase cu un medic român dintr-un oraș de lîngă Ciucea, ceea ce i-a determinat pe unguri să invadeze castelul.

Nora susține că a știut din totdeauna că așa o să se întîmple. De nenumărate ori a avertizat-o pe Veturia să aibă grijă de mormîntul soțului ei, poetul Octavian Goga : o criptă, în care sicriul se afla la vedere. În fiecare seară, Veturia, însoțită de musafirii ei, se ducea la sicriu, implorîndu-l să se deschidă, pentru a-l lăsa pe mort să se întoarcă în salon. Oaspeților nu

¹ Neavînd încredere în Sturdza, ca și în ceilalți miniștri legionari, Antonescu a preferat să dirijeze personal politica externă a României.

² Reședința familiei Octavian Goga.

³ Numele de Schickltanz pare a fi născocit de autoare, poate prin analogie cu Schicklgruber, veritabilul nume de familie al lui Hitler.

le rămînea decît să spere că sicriul nu va da curs rugăminților Veturiei.

POSADA, 15 OCTOMBRIE 1940

Ieri a venit să-și ia copiii micuța poloneză [refugiată, găzduită de autoare]. Ea a văzut pe șosea, lângă Ploiești, tunurile antiaeriene germane dispuse în baterii și autoblindatele vopsite în cenușiu mat, ca să nu răsfrîngă razele soarelui sau ale lunii.

POSADA, 16 OCTOMBRIE 1940

Londra este intens bombardată. Winston Churchill declară, pe unde scurte :

— Vom reclădi Cetatea Londrei și o vom face mai frumoasă și mai bună de locuit.

Ieri [la cină], colonelul Rattay, atașat al aerului la Legația Statelor Unite, mi-a spus despre Hitler :

— El va rămîne singura voce din Europa. Nu va exista nici o voce a doua. America va intra în război prea tîrziu... Singurul fapt important acum este ofensiva împotriva Angliei.

Aici greșește nițeluş, după părerea mea : doar știe bine că ofensiva germană a eșuat. În Statele Unite sînt opt milioane de șomeri. Acest război este o adevărată mană cerească : americanii vor putea, în sfîrșit, să-și cîştige pîinea cu sudoarea frontului¹.

POSADA, 20 OCTOMBRIE 1940

Ofensivă [italiană] în Egipt ? Rezistența britanică începe să slăbească.

Se pare că guvernul român cere Spaniei să extrădeze „pe domnul Ernest Urdăreanu și pe doamna Elena Lupescu“. Mă îndoiesc că va reuși.

Pétain și Weygand încropesc o armată bine plătită. Se revine la sistemul mercenarilor.

POSADA, 22 OCTOMBRIE 1940

Azi-dimineață a avut loc un mic cutremur de pămînt. Parcă eram călare pe o jivină, care s-a scuturat brusc.

Avioanele germane au bombardat Holland House, incintătoarea casă unde locuiește lady Islington, sora

¹ Joc de cuvinte : în limba franceză *front* înseamnă deopotrivă „frunte“ și „front“.

lui Charley Londonderry. Holland House, pe care o admira Chateaubriand !

Avioanele britanice au trecut deasupra Elveției, în drum spre Verona, pe care au bombardat-o — balconul Juliettei. O, Shakespeare !

Avioanele italiene au bombardat un centru de rafinare a petrolului, cu depozite uriașe, pe o insulă din Golful Persic.

Seara, cuvîntare a lui Churchill, adresată francezilor. Vocea lui, care mestecă cuvintele înainte de a le scuipa, vocea lui, care mi-a fost familiară... Recunoscînd-o și la radio, după ce străbate văzduhurile, am posibilitatea să reconstitui, în minte, chipul lui de clovn gras, strălucitor de inteligentă.

Churchill vorbește despre guvernele Axei : toate vor să smulgă ceva de la Franța. Germania îi smulge Alsacia și Lorena ; Italia — Corsica, Nisa, Savoia, Tunisia și, poate, Marocul ; Japonia vrea Indochina.

— Anglia nu vrea să ia nimic de la alte țări, încheie Churchill, pe un ton superb. Anglia nu le cere decît s-o respecte.

Radio Berlin anunță o întrevvedere, undeva în Franța, între Hitler și Laval, la care s-a discutat pacea definitivă și eventualitatea unei alianțe franco-germane ¹.

POSADA, 23 OCTOMBRIE 1940

O bombă a căzut peste Catedrala Sf. Paul [din Londra], lăcașul de veci al marilor dispăruți la care se închină toată Anglia.

Cineva îmi povestește cum s-a desfășurat plecarea lui Carol al II-lea. Convocînd casa militară regală, el a întrebat care dintre domnii ofițeri vrea să-l însoțească în străinătate. Tăcere mormintală. Pe urmă, unul a invocat boala fiicei lui, altul a pretextat că soția sa este pe punctul să nască, un al treilea că are o sănătate cam șubredă. În sfîrșit, colonelul Claus, elvețian de origine, a fost singurul care a solicitat onoarea să plece.

Pe drum, generalul David Popescu, fiul popei din Comarnic, fost ministru de Interne, a venit la rege, spunîndu-i :

¹ Eventualitatea a fost discutată, cîteva zile mai tîrziu, cu prilejul întîlnirii dintre Hitler și Pétain, la Montoire.

— Sîntem informați că legionarii vor ataca trenul. Dacă doamna L. [Lupescu] se dă jos, trenul nu mai este atacat.

Pe un ton foarte dur, Carol al II-lea a refuzat să o dea jos pe doamna Lupescu. Ceva mai tîrziu, la Timișoara, generalul David Popescu a venit din nou la rege :

— Am aici o mașină. Permiteți ca doamna Lupescu să coboare din tren. O trec de partea cealaltă a frontierei, în Iugoșlavia. Răspund cu viața mea de asta.

— Ce să fac eu cu viața dumitale ? i-a replicat Carol al II-lea.

Cel care mă pune astfel la curent cu evenimentele susține că fostul rege este prada unei grave depresii, de cînd cu atacarea trenului. Nu mai are bani. Trenul este sigilat — pentru a nu plăti vamă în Spania. Dar acum nu i-a mai rămas nimic cu care să achite nota la hotel.

POSA DA-MOGOȘOAIA, 24 OCTOMBRIE 1940

În drum spre București, George mă întreabă :

— Ai ascultat discursul lui Churchill ?

— Da.

— Cum ți-a plăcut ?

— Foarte mult !

Exact ceea ce voia să audă...

MOGOȘOAIA, 25 OCTOMBRIE 1940

Dintr-o scrisoare de la Șerban Sidery, aflu că Ioan Olănescu, singurul fiu al surorii mele, Ioana, a murit apărînd Franța, în iunie anul acesta. Era locotenent de infanterie în armata franceză.

Toate gîndurile mele se îndreaptă spre acest copil, băiatul Ioanei, nepotul tatălui meu, căzut nu știu unde, nu știu în ce împrejurări, dar căzut pe meleagurile Franței și în apărarea Franței.

Ionuț, fiul fiicei celei mari a tatălui meu : pămîntul Franței i-a sorbit tot sîngele. *Requiescat in pace !* Mort pentru Franța...

MOGOȘOAIA, 29 OCTOMBRIE 1940

Vestea aflată ieri îmi strînge inima și astăzi.

Italia invadează Grecia. Contele Campello îmi re-

latează că [prințul] Alessandro Torlonia, ginerele [fostului rege al Spaniei] Alfons al XIII-lea, soțul Infantei Beatrice, a fost arestat și expedit [de poliția fascistă] cu cătușele la mâini, într-un vagon de clasa a treia, de la Bologna la Roma. Vina lui : a înjurat pe toți și pe toate — războiul, imperiul [regele Victor-Emmanuel al III-lea era și împărat al Etiopiei], Italia și pe Duce [Mussolini].

MOGOȘOAIA, 30 OCTOMBRIE 1940

Afurisenia și toate blestemele vor cădea pe capul „verzilor“, care sînt la cîrma țării. Așa va fi, nu încape nici o îndoială.

MOGOȘOAIA, 1 NOIEMBRIE 1940

Merg la cimitirul Șerban Vodă, unde caut și găsesc mormîntul prietenului meu, [Vasile] Pârvan, pentru a depune acolo o floare de la Mogoșoaia.

Iau cina la soții Leon, unde vine și Neubacher, primarul Vienei, cel care i-a dăruit lui Hitler capitala Austriei, înmîinîndu-i cheile orașului, cu prilejul *Anschlussului*.

Neubacher mă informează, cu răceală, că o bombă, căzută la Londra, a nimicit Londonderry House. Îmi amintesc că Robin (lordul Castlereagh) spunea mamei sale (lady Londonderry) :

— Dacă dumneata și tata continuați să fiți prieteni cu Hitler și Goering, mulțimea va sparge geamurile la Londonderry House.

Acum s-au făcut țandări toate geamurile.

MOGOȘOAIA, 2 NOIEMBRIE 1940

Italianii gonesc spre Salonic. Corintul a fost bombardat. Dragul meu Corint, pe unde am trecut în drum spre Epidaur.

MOGOȘOAIA, 6 NOIEMBRIE 1940

George s-a îmbolnăvit. Despre ce boală să fie vorba ? De unde să-i vină ?

Roosevelt a fost reales președinte cu o mare majoritate de voturi.

Seara, am la masă pe [Constantin] Gane, care pleacă la Atena. Pe vremea cînd era închis, l-am scos

din încureătură, cu ajutorul lui Argetoianu. Gane îl zugrăvește astfel pe Codreanu :

— Se zicea că s-ar fi vândut nemților. Nu-i adevărat ! I-a telegrafiat lui Hitler, care nici măcar nu i-a răspuns. Nu știa cine-i Codreanu, numele nu-i spunea nimic (sic !)

Ceva mai târziu, însă, se contrazice :

— În cadrul întrevederii cu Carol al II-lea, Hitler i-a spus regelui : „Nu vă atingeți de viața lui Codreanu“.

Deci Hitler știa cine este Codreanu !

Grecia luptă cu dîrzenie. Creta nu se lasă cucerită. Reîncepe bătălia de la Salamina.

MOGOȘOAIA, 8 NOIEMBRIE 1940

Timp minunat, dar zi cumplită. Merg la slujba religioasă oficiată de ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, în bisericuța de la Mogoșoaia. Afară, o puzderie de legionari se desfată la soare.

La dejun, George Plagino îmi spune :

— La Roma au avut loc răscoale. Italia este la capătul puterilor.

MOGOȘOAIA, 9 NOIEMBRIE 1940

George a venit la dejun, ca să se întâlnească cu profesorul Leon (acum ministru al Industriei), care în masa aici, împreună cu întreaga sa familie. George arată ca o stafie. Sînt îngrozită !

Vai, bietul de el, zadarnic arată ministrului cît de maltratată este industria [de către legionari] : Leon tocmai și-a înaintat demisia.

Își fac unul altuia prorociri sinistre, prevăzînd că răzmerița va izbucni curînd.

MOGOȘOAIA, NOAPTEA DE 9 SPRE 10 NOIEMBRIE 1940

Mare cutremur de pămînt. Am simțit, am auzit cum se despică palatul ca un fruct copt, cum se leagănă ca o vietate uriașă. Troznituri înspăimîntătoare, praf, gust de moloz în gură.

Vreme de o clipă, am crezut că voi pieri sub prăbușirea enormelor ziduri. A zidurilor care mi-au împresurat tinerețea, mi-au întemnițat-o, ca pereții care au întemnițat-o pe soața meșterului Manole.

Ce groaznic este un cutremur! Ai de-a face cu ceva care scapă oricărui control. Am sărit din pat în cămașă de noapte, cu picioarele goale pe marmura căgheată, pînă în prag și am rămas în tocul ușii, gîfîinc îngrozită.

MOGOȘOAIA-POSADA, 10 NOIEMBRIE 1940

A murit Neville Chamberlain. Gîndul meu se îndreaptă spre sărmana Anne, roza sălbatecă. Molotov se află la Berlin.

MOGOȘOAIA, 11 NOIEMBRIE 1940

Bucureștiul se amuză de tifla dată de Ghigi unui general german. Acesta îl întreabă :

— De ce nu debarcați în Malta ?

— Am auzit că Malta este, și ea, o insulă !

[Mircea] Cancicov devine ministru. N-au trecut nici două luni de la plecarea lui Carol al II-lea și iată că unul dintre sfetnicii lui intră în guvern.

MOGOȘOAIA, 12 NOIEMBRIE 1940

I-am scris lui Ghigi, care pleacă la Roma :

— Vedeți să nu vă întoarceți cu încă o provincie de-a noastră lipsă la apel. Pînă la urmă o să bată la ochi.

Boala lui George mă îngrijorează foarte rău.

MOGOȘOAIA, 15 NOIEMBRIE 1940

La prînz, Romulus Dianu [redactor la ziarul „Curentul“]. Îmi relatează înăbușirea în fașă a unui puci [organizat de o fracțiune legionară]. Au fost arestați 110 „verzi“, printre care și familia lui Codreanu.

MOGOȘOAIA, 17 NOIEMBRIE 1940

Mă plimb prin pădurice cu Sir Reginald Hoare, sora sa, Miss Constance, și fiul lui, Joseph. Orașul Coventry a suferit un groaznic bombardament. E un subiect pe care abia îl menționăm. Telegramele mai anunță distrugerea gării Paddington [din Londra].

Sir Reginald Hoare îmi povestește :

— L-am întrebat pe Antonescu : Aveți cunoștință de faptul că armata română nu se prea dă în vînt după „oaspeții“ dv. [trupele germane] ?

— Unde ați auzit asta ? i-a replicat Antonescu. În saloanele bucureștene ?

Mă apucă un fel de amețală când mă gândesc că îi cunosc pe Winston Churchill și pe Franklin Roosevelt, pe Mussolini, pe Ribbentrop și pe Goering — pentru a nu-i pomeni decât pe aceștia — că am stat de vorbă cu ei, i-am ascultat, le-am strâns mîna, am mîncat cot la cot cu ei, am făcut cu ei schimb de replici, de amintiri, ba chiar de idei. Când mă gândesc că mîna dreaptă a fiecăruia dintre ei avea, încă de atunci, capacitatea de a semna hotărîrile pe care le semnează astăzi, am impresia că m-am pogorît în infern, unde am văzut niște diavoli care pun la cale toate relele.

Anglia nu a reușit să scape de cei un milion două sute de mii de șomeri ai săi. Ea nu va înceta să activeze în slujba morții pînă ce nu va duce la pieire un milion două sute de mii de englezi. Deocamdată, n-au fost uciși decât douăzeci și patru de mii. Mai e mult pînă să iasă la socoteală !

Statele Unite au nouă milioane de șomeri. Ceea ce promite o sumedenie de eroi.

MOGOȘOAIA, 19 NOIEMBRIE 1940

La dejun, Sir Reginald Hoare îmi reproduce discuția sa cu Lucă Sturdza, ministru de Externe :

— Dacă ați înființa un oficiu, a spus ministrul britanic, unde să se poată înrola românii care vor să lupte în Grecia contra italienilor, ați avea mii de voluntari.

MOGOȘOAIA, 21 NOIEMBRIE 1940

Generalul Tătăranu, unul dintre cei patru ofițeri cărora le-am înlesnit evadarea [dintr-un spital] în primul război mondial, vine să ia ceaiul la Mogoșoaia. Convorbirea este pasionantă.

— Nemții ne fac curte, îmi spune Tătăranu. Au nevoie de noi contra rușilor.

După părerea mea, are perfectă dreptate.

George zace în pat, cu dureri mari. Mi se strînge inima de jalea lui.

Dimineața, Bucur [unul dintre valeți] se înființează în camera chinezească, cu o figură lungă și o voce de circumstanță, deopotrivă de ipocrită și mîhnită :

— Îmi pare rău [că trebuie] să vă spun, Măria Voastră : este percheziție legionară în casă.

Treaba a durat de la 9 dimineața pînă la 6 seara. În tot acest timp, am ținut la subțioară carnelul în care scriu acum. Celelalte erau în sacul meu cu lucru de mîină, care-mi atîrna, neglijent, de braț. A fost ceva dezgustător — o lungă silnicie, niște indivizi sinistri (însoțiți, din fericire, de membri ai vechii poliții, oameni care-mi mai intraseră în casă, cu prilejul unor serbări filantropice, al Conferinței miniștrilor de Aviație și al balului dat în cinstea soților Londonderry).

Alexandru Ghica, șeful poliției legionare, sosește pe la ora 11, pentru a conduce percheziția ca un domn manierat, cum se crede el. Sesizează cu cîtă ironie îl întreb :

— Spune-mi, te rog, ce anume căutați ?

În vremea asta, ciracii lui străpung pereții, pentru a verifica, prin sondaj, dacă nu există ascunzători secrete. Destinul acestei case este să aibă de-a face cu căutătorii de comori brîncovenesti. Cei de acum nu se ating nici de argintărie, nici de bijuterii, nici măcar de arme. Nu-i interesează decît hîrtoagele. Orice filă scrisă de mîină.

Îmi fură toate hîrtilile mele dragi. Toate manuscrisele care alcătuiesc Opus Magnum al meu — *Nimfa Europa*, *Phoenixul sortit focului*, scrisorile, nenumăratele scrisori care se află la Mogoșoaia : ale soacrei mele către socrul meu, corespondența domnitorului Bibescu, cea a domnitorului Constantin Brîncoveanu cu Cancelaria imperială de la Viena, cu împăratul Carol al VI-lea, tatăl Mariei Tereza, cu împăratul Leopold al II-lea. Pe scurt, tot ce poartă fie și urma unui cuvînt scris de mîina omului. Pînă și poemele manuscrise pe care mi le-a dăruit Claudel, pînă și fotocopiile manuscrisului lui Anatole France, pînă și scrisorile autografe ale lui Bismarck către soacra mea, pînă și scrisorile lui Alfons al XII-lea [al Spaniei] către mine, pînă și albumul verde etc. Nimic nu scapă de confiscare.

— Vă restituim toate hîrutiile, îmi declară Alexandru Ghica. Dar le luăm cu noi, altfel nu mai isprăvim nici în trei zile.

— Ce anume căutați ? repet eu.

Nu catadicesc să-mi spună. Se iau interogatorii oamenilor de serviciu, se scotocește prin camerele lor. Furioasă, cu fața scaldată în lacrimi, Blanche [Caniot, camerista autoarei] nu dă voie unui individ să se atingă de lucrurile mele de îmbrăcăminte, pe care le-a strîns în camera de baie și le aduce acum în brațe. Ea declară respectivului că este cetățeană franceză și că nu are de gînd să asculte de ordinele lui. Doi legionari se năpustesc asupra lor, încercînd să-i smulgă lucrurile din mîna. Se iscă o încăierare.

— S-a enervat rău de tot, explică unul din legionari celuilalt. E franțuzoaică.

Valentina și Martha Dumbrăveanu sînt consemnate, fiecare în cîte o cameră separată, unde poliția legionară le „descoase“.

Au venit cu un camion să încarce totul. Să ia ce ? Munca mea, Opus Magnum, resortul profund al existenței mele ! Încerc o senzație de greață, un imens dezgust, deghizat sub un fel de voioșie, ca și cum m-aș afla pe puntea unui vapor și aș vrea să preîntîmpin răul de mare.

Mînios și trist, Ion [valetul lui George Bibescu] vine de la București și-mi spune că s-a făcut descindere și pe strada Robert de Flers [unde se afla locuința bucureșteană a lui George Bibescu]. Și George care este bolnav !

La șase seara, legionarii pleacă în camionul cu care au venit. Au jefuit spiritul acestei case, fără nici un folos pentru nimeni ! Cu un fel de bucurie lăuntrică, simt că nu am nimic comun cu acești oameni...

La căderea întinericului, plec împreună cu Valentina la București, să fiu lîngă George. Nerușinata percheziție lovește în dragostea pe care a purtat-o, totdeauna, acestei țări.

Ieșind de la dînsul, Valentina și cu mine dăm nas în nas cu aceiași tîlhari care au operat la Mogoșoaia. S-au întors să mai scotocească prin casă, deoarece descinderea nu a dat nici un rezultat. Acum caută o femeie.

Mă duc glonț la șeful bandei și-i spun :

— Nu vă e rușine ! Soțul meu este grav bolnav. Îi violați domiciliul a doua oară într-o singură zi ! Vă rog să plecați de aici !

Tipul face un semn celorlalți, ridică receptorul telefonului și cere Siguranța Generală. Valentina și cu mine îl ascultăm, uluite, declarînd textual :

— Nu mai este nici o femeie aici !

Oare noi nu sîntem femei ? Despre ce femeie să fie vorba ?

Interminabila zi a luat sfîrșit. Pornim și noi spre Mogoșoaia, după ce ne asigurăm că banda denumită „poliție legionară“ a părăsit casa unde suferă George. Revăzînd cum defilează în nopte copacii Mogoșoaiei, luminați de farurile care străpung ceața, resimt o sfișietoare tristețe.

Inexpugnabila fortăreață, unde se baricadează sufletul meu, a fost pîngărită de brutele verzi, în ziua de 23 noiembrie 1940.

S-a sfîrșit !...

...Ei cu siguranță că erau la curent cu ceea ce se va petrece la 23 noiembrie 1940. Cu cît zel se interesa, acum o lună, ministrul Germaniei, Fabricius :

— Ați rămas în contact cu Goering ?

— Ultima oară l-am văzut anul trecut, în 1938.

Fabricius avea o figură dezamăgită.

Cred că Ghigi își dă multă osteneală pentru a-i împiedica pe „verzi“ să ne facă vreun rău — fie lui George, fie mie însămi, fie amîndurora.

— Cea mai pornită este verișoara dv., Zoe (Zozo) Sturdza [soția lui Mihail Sturdza, ministrul de Externe], îmi relatează Ghigi. Nu pot pricepe de ce.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 24 NOIEMBRIE 1940

Zi groaznică. Boala lui George durează, de fapt, de patru luni. Ipotezele luate în discuție : tumoare canceroasă a plămînului ? Sau tuberculoză ?

MOGOȘOAIA, 25 NOIEMBRIE 1940

George este foarte descurajat. Atrocele mister al bolii sale !

Merg în vizită la mătușa Maria [Lahovary] unde o găsesc pe Zozo-Spaima Bucureștiului [Zoe Sturdza], care calcă peste cadavre. Are părul alb și e îmbrăcată în negru.

Îmi povestește cît au avut de suferit [ca legionari, sub domnia lui Carol al II-lea] ea și singurul ei fiu, Ilie-Vlad, un găligan cu părul vîlvoi, care poartă cămașă verde și cizme. Zozo știe că am venit din cauza hîrtilor, pe care le cer înapoi, și din cauza lui George, pe care îl pîndește primejdia [legionară], în ciuda bolii ce-l țintuiește la pat.

Povestirea ei are menirea să mă demoralizeze. Vorbește cu o voce plină de ranchiună și de venin, etalîndu-și cu vehemență ponoasele pe care le-a tras pentru „cauză“, pentru „cauza ei“. În comparație cu cele „îndurate“ de dînsa, ce importanță mai are pierderea celor cîtorva hîrtoage ale mele ? Fleacuri ! Nimicuri ! Singura realitate pentru Zozo este Zozo — cît a pătimit ea, cît au pătimit ai săi și cum se va răzbuna împotriva noastră, a tuturor. Își ține răzbunarea în palmă și o arată oricui.

Zozo este cea care conduce cadrilul macabru. Nu-și dă osteneala să-mi ascundă că ieri, chiar în acest salon, soțiile actualilor membri ai guvernului [legionar] au avut o discuție cu doamna Antonescu pentru „a da un imbold mai viguros măsurilor în curs...“

Ce-o mai fi însemnînd și asta ? Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte, fără doar și poate. Numai că eu nu am ucis pe nimeni și nu am dorit moartea nimănui !... Privind-o pe Zozo, constat că se îmbată la gîndul asasinatelor în perspectivă pe care le-a organizat încă de ieri, la o ceașcă de ceai.

La plecare, mă sărută cu un fel de furie, o furie rece.

— O să pun o vorbă bună la Alexandru Ghica pentru hîrțile tale, îmi spune ea. Azi, Ghica a luat prînzul aici, dar n-am avut răgaz să discut cu el despre „asta“.

Îmi iau rămas bun de la o femeie primejdioasă și pusă pe rele. O făptură degenerată, cu sufletul bolnav, un monstru.

MOGOȘOAIA, 27 NOIEMBRIE 1940

Legionarii au făcut „dreptate“ : l-au asasinat pe Iorga !

Am hotărît să-l internăm pe George la spitalul „Elias“. Doctorul Iliescu a spus un lucru îngrozitor : „E condamnat !“.

Fac bilanțul. În câteva luni am avut parte de ocuparea Parisului, de distrugerea Londrei, de monstruosul cutremur ; George este amenințat [de legionari] cu închisoarea, cu moartea, poate cu ceva și mai groaznic (vezi vizita la Zozo !) ; am fost jefuită de întreaga mea arhivă personală, am încetat să mai lucrez, iar boala lui George a căpătat hidosul său nume — cancer la plămîni !

Nu-mi vine să cred...

MOGOȘOAIA, 2 DECEMBRIE 1940

Nici un pic de zăpadă. Vijelia s-a stins pe neașteptate. Nici o suflare, nici un zgomot... Ba da : uruitul avioanelor germane, ocrotitoarele noastre, care zboară deasupra Mogoșoaiei.

Comunicatele [militare] ascultate la radio au aceeași valoare ca discursurile ținute odinioară [sub Carol al II-lea] la ședințele comune ale Camerei și Senatului. După înfrîngerea suferită în bătălia [navală] de la Trafalgar, afirmă ducesa de Abrantès, Napoleon nu era furios, ci profund nefericit. Ei bine, vorbind în fața corpurilor legislative, la 1 martie 1806, Napoleon a rostit următoarele cuvinte [referitoare la Trafalgar] : „Din cauza furtunii, am pierdut câteva nave, după o ciocnire în care ne-am angajat cu imprudență“... Atît și nimic mai mult.

Dacă va avea loc un nou Trafalgar în zilele noastre, așa va anunța, cel puțin la început, stația de radio a celui înfrînt.

MOGOȘOAIA, 2 DECEMBRIE 1940

[Fostul prefect de poliție al Parisului] Chiappe și [pilotul] Guillaumet, prietenul lui Saint-Exupéry, au pierit într-un accident de avion. Chiappe se ducea să-și preia postul de Înalt Comisar în Siria [al guvernului de la Vichy]. Presa susține că aviația britanică ar fi doborât avionul francez, știind că Chiappe va duce în Siria o politică de alianță militară cu Germania.

Marina Știrbey și cu mine îi telegrafiem scumpului nostru Saint-Exupéry, căruia moartea lui Guillaumet trebuie să i se pară o adevărată nenorocire.

În cursul bombardamentelor care au pulverizat

orașul Coventry, totalul victimelor reprezintă cinci la sută din populație. Ah, statisticile astea !

MOGOȘOAIA, 4 DECEMBRIE 1940

În vizită la doamna Fabricius, de dragul lui George : trebuie să-l aducem pe prof. dr. Auler de la Berlin.

Doamna Fabricius se înapoiază de la paradă [a trupelor germane la București]. Mă primește în salon și face panegiricul lui Antonescu. Îmi spune că acesta vrea să instaureze ordinea și că Sima se înțelege perfect cu el : sînt gînd la gînd amîndoi (doamna Fabricius își ia dorințele drept realități).

După părerea ei, băiatul de 19 ani [Mihai] este amorf. I-a urmărit reacțiile în timpul defilării : nimic ! Cînd au trecut tancurile care rupseseră Linia Maginot, avea un aer cu desăvîrșire indiferent.

MOGOȘOAIA, 6 DECEMBRIE 1940

Mă duc din nou la doamna Fabricius, care mă așteaptă pentru a telefona la Berlin. Fără nici un rezultat : prof. Auler e plecat din capitală. Trebuie să-i trimit o telegramă, ceea ce de asemenea este un lucru destul de dificil : să nu uităm că George și cu mine sîntem suspecti și că, în clipa de față, la București a izbucnit „revoluția“ [rebeliunea legionară].

Baronul von Mirbach, de la Legația germană, îmi dă o informație prețioasă : prof. Auler este așteptat la București, unde va ține o conferință despre noi tratamente ale cancerului.

MOGOȘOAIA, 6 DECEMBRIE 1940

După-amiază, Ghigi vine la Mogoșoaia. Ține să mă asigure că a făcut demersuri în favoarea lui George.

— E singurul vizat dintre dv., declară el.

— Dar sîntem solidari, îi răspund eu.

— Nimeni nu se va atinge nici măcar de un fir de păr de pe capul dv. !

— Frumoasă promisiune !

Ghigi îmi relatează apoi că legionarii nici nu vor să stea de vorbă cu cei ce intervin pentru salvarea lui Argetoianu, a lui Tătăărăscu sau a altor persoane întemnițate de noul regim.

— Facem revoluție ! spun legionarii.

Grecii sînt victorioși pe toată linia [împotriva Italiei fasciste].

MOGOȘOAIA, 11 DECEMBRIE 1940

Victorie la Thermopyle. Două divizii italiene au fost capturate de greci. Bătălie [aero] navală la Taranto ¹.

Primejdia unei invazii în Anglia este anunțată de Churchill însuși. Cîtă abilitate ! Fiecare săptămînă, fiecare lună, fiecare an de întîrziere a debarcării [germane] reprezintă o victorie asupra dușmanului.

George ! Toți pretind că are cancer la plămîni !

MOGOȘOAIA, 12 DECEMBRIE 1940

Italianii sînt înfrinți de greci. Dacă nemții au ajuns să se folosească de inamic pentru a-l bate pe propriul lor aliat, rămînînd apoi să-l bată ei înșiși pe inamic, înseamnă că vor ajunge stăpîinii lumii.

De la Washington se anunță moartea subită a lordului Lothiam (Sir Philip Kerr), ambasadorul Marii Britanii în Statele Unite. Am luat ceaiul cu el la Camera Comunelor. Se spune că numirea sa la Washington a fost aranjată de familia Astor, la Cliveden [castel unde se întîlneau promotorii politicii de conciliere cu Hitler].

În 1934—1936, lordul Lothiam era englezul cel mai convins de *necesitatea* unei apropieri britano-germane. Și iată că a ieșit cu totul altfel ! „Zei nu pun la cale decît evenimente neprevăzute“ (ca și oamenii, de altfel).

Proverbul românesc este mai brutal, dar pe deplin justificat : „Unde dai și unde crapă“.

MOGOȘOAIA, 11 DECEMBRIE 1940

Iau prînzul cu prof. dr. Auler, venit de la Berlin. Am impresia că este foarte grăbit și că se străduiește să nu-i contrazică pe confrății săi din România. Subscrie și dînsul la teza cancerului, fără însă a se angaja prea categoric.

Seara, mă întîlnesc din nou cu Auler, care-mi spune :

¹ Hidroavioane britanice au atacat baza navală italiană de la Taranto, torpilînd trei nave de linie și două crucișătoare.

— *England hat diesen Krieg verloren, aber sie weisst es noch nicht* (Anglia a pierdut acest război, dar încă nu știe asta).

Exact părerea englezilor despre nemți, cu o singură deosebire : englezii susțin că Hitler știe că a pierdut războiul.

MOGOȘOAIA, 15 DECEMBRIE 1940

[Pierre] Flandin a devenit ministru [în guvernul de la Vichy], iar Laval a fost arestat [din ordinul lui Pétain].

Azi Hitler a „dăruit Franței cenușa ducelui de Reichstadt [fiul lui Napoleon I și al Mariei-Luise]. Urna a fost depusă la Domul Invalizilor. Sora ducelui era bunica lui George.

Îi telefonez lui Ion pentru a-l pune și pe George la curent. Refuzînd să se considere dator cu ceva față de Hitler, Ion îmi răspunde :

— Prințul a aflat. Zice că puțin îi pasă.

MOGOȘOAIA, 16 DECEMBRIE 1940

Prof. dr. Auler îmi istorisește anecdota care circulă la Berlin : „*Rom ist noch fest in die Hande der Italiener*“ (Roma continuă să fie ocupată în mod ferm de către italieni).

După-amiază, îl văd din nou pe profesorul german, care îmi spune, în legătură cu George :

— Radioterapia îi va permite să mai trăiască încă patru-cinci ani. Va putea și să lucreze.

Greu de știut exact ce părere are Auler. Ca specialist [în cancerologie], el suferă cu siguranță de o deformare profesională. În afară de asta, afișează tipica politețe a unci celebrități venite din străinătate, față de colegii din țara gazdă.

[Dr.] Danielopolu, el însuși bolnav și nervos, nu are nici o certitudine. Îmi place, însă, deoarece se încapăținează să spere :

— Și dacă ne-am înșelat în privința diagnosticului ? Cu atât mai bine !

Dovedind că politica îl preocupă în orele sale libere, Auler îmi spune :

— Războiul se va încheia cu victoria Germaniei... și a Franței, Anglia și Italia vor fi învinse...

Minunată manevră ! Angliei i se ia Franța și, în

schimb, i se dă Italia. Auler nu se îndoiește că Germania va interveni în Grecia.

MOGOȘOAIA, 13 DECEMBRIE 1940

Am cerut și am obținut autorizația primejdioasă (tot ceea ce-mi pune numele în evidență este periculos) de a-l vizita pe George Cantacuzino la închisoare¹. Vechea noastră închisoare Văcărești, mănăstire înălțată de străbunul meu, Dimitrie Ioan-Nicolae.

George Cantacuzino nu se lasă copleșit de disparare. În afară de pedeapsa nedreaptă care i se aplică, în cele trei săptămîni de cînd e încarcerat, s-a ivit un pericol. Noaptea, legionarii dau buzna în închisoare : vrînd cu tot dinadinsul să ucidă un deținut, oricine ar fi el, s-ar putea să greșească foarte ușor adresa, în confuzia acestor invazii nocturne.

La pușcărie se mai află și gazetarul Eugen Titcanu, pe care [Ion Gh.] Duca și [Dr. Nicolae] Lupu l-au adus cîndva la Mogoșoaia.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 20 DECEMBRIE 1940

Ghigi vine să-și ia rămas bun de la mine. E rechemat la Roma. Îmi repetă ceea ce mi-a mai spus — că a intervenit pentru a ne feri de cuțitele asasinilor (adică ale lui Lucă și Zozo Sturdza).

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 21 DECEMBRIE 1940

Mi se aduce la cunoștință căderea lui Lucă Sturdza, înlocuit ca titular al Ministerului de Externe de către Greceanu, fost ministru la Berlin.

Așa legionari cum sînt, Henri Ghica și soția lui s-au certat cu Zozo și Lucă Sturdza, de îndată ce aceștia din urmă au ajuns la „putere“. Văzînd-o cum țopăie pe mormintele din Jilava și cum prezidează masacrele din închisori, Henri a poreclit-o pe Zozo „Măcelărița din Méricourt“ [porecla unei celebre criminale din Franța].

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 23 DECEMBRIE 1940

A trecut o lună de cînd legionarii mi-au confiscat manuscrisele, în cursul faimoasei lor percheziții. Iau

¹ Arhitectul George Cantacuzino, unul dintre constructorii blocului Carlton, fusese arestat după cutremurul din 10 noiembrie 1940, cînd clădirea respectivă se prăbușise.

prânzul la Rex (Reginald Hoare), împreună cu soția, cu fiul și cu sora lui, Constance Hoare.

— Eu aş semna imediat armistițiul cu Italia, îmi declară Sir Reginald. Mussolini are dreptate cînd vrea ca războiul să dureze : dacă s-ar semna pacea, el ar fi silit să demisioneze.

[Anthony] Eden revine în fruntea *Foreign Office*-ului. Halifax este numit ambasador la Washington.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 25 DECEMBRIE 1940

De comun acord, englezii și nemții au suspendat bombardamentele în ziua de Crăciun. Comentariu [al unui ziar] american : „Omenia ar trebui să se manifeste nu o singură zi pe an, ci tot anul“.

MOGOȘOAIA, 23 DECEMBRIE 1940

Stația de radio germană susține că aviatorii lui Goering au aruncat în aer rețeaua de canalizare a Londrei. Nemții descriu miazmele din capitala Angliei : ei se bizuie, probabil, pe izbucnirea unor epidemii, care să pună capăt războiului. Dar dacă microbii refuză să-și joace rolul ?

Pétain dă din colț în colț la Vichy.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 29 DECEMBRIE 1940

Dimineața merg la sanatoriul „Elias“. George doarme cu gura deschisă, are o respirație grea, ca o suflare de foale.

MOGOȘOAIA-BUCUREȘTI, 31 DECEMBRIE 1940

Pe măsură ce boala se agravează, George seamănă din ce în ce mai bine cu Napoleon, bunicul mamei sale. Aseară a avut o febră de 39°.

Această primă noapte a unui an nou o petrec în casa căreia îi stau de strajă și pe care descreierații aceia [legionarii] au pîngărit-o, fără ca George sau eu s-o putem apăra. În aparență intactă, Mogoșoaia este amenințată în adîncul sufletului său.

(SFIRȘITUL CAIETULUI IV)

Caietul V

(15 ianuarie 1941 — 27 ianuarie 1941)

BUCUREȘTI, 15 IANUARIE 1941

La spital, mi se aduc vești politice. Generalul Antonescu și Horia Sima au plecat la Berlin¹. Marea aventură.

BUCUREȘTI, 20 IANUARIE 1941

De afară, îmi parvin zvonuri în surdină despre evenimentele din jurul nostru. La înapoierea de la Berlin, mareșalul Antonescu a izbit în plin. E în dușmănie fățișă cu legionarii.

BUCUREȘTI, 21 IANUARIE 1941

În fața ferestrei mele, muncitorii construiesc barăci sanitare pentru germani.

P[etroniu] îmi spune că generalul A[ntonescu] ar fi refuzat să negocieze cu legionarii, asigurându-și sprijinul germanilor.

Se trage pe străzi. „Rebeliune“, spun unii. „Revoluție“, spun alții. Rezultatul vizitei la Berlin. Generalul Antonescu e cel care ține hăturile în mână, punându-se în fruntea celor care se împotrivesc dezordinelor.

Soții F. [abricius] pleacă în Germania, dar politica lor a triumfat².

¹ În realitate, Horia Sima a refuzat să-l însoțească pe Antonescu la Hitler, rămânând la București pentru a pregăti rebeliunea.

² În conflictul dintre legionari și Antonescu, Fabricius l-a susținut pe acesta din urmă.

BUCUREȘTI, 22 IANUARIE 1941

Zgomotul luptelor de stradă. Mitraliere ; puternice salve de pușcă. Totul se petrece pe la Piața Victoriei, auzindu-se pînă aici.

La ora trei, împușcăturile reîncep. Mitraliere.

Rezumatul acestei zile de răzmeriță ; armata va învinge pe legionari. A fost singura rebeliune organizată vreodată de un guvern aflat la putere, pentru a lua puterea de care dispunea, culmea fiind eșecul tentativelor sale de a acapara ceea ce îi aparținea.

BUCUREȘTI, 23 IANUARIE 1941

Soldați pe acoperișurile din depărtare. Rebeliunea continuă. Vizită a lui Anton, cu admirabila sa răutate. A venit pentru a-mi spune pur și simplu :

— Alexandru Ghica mi-a comunicat că toate hîrtoagele îți vor fi înapoiate.

Face o pauză, îngroșîndu-și efectul, așa cum procedează actorii slabi, apoi adaugă :

— Dar... a fost destituit.

BUCUREȘTI, 24 IANUARIE 1941

Ieri, la micuțul radio de pe noptiera noastră comună, i-am auzit mai întîi pe legionari. proclamîndu-și victoria, apoi pe generalul Antonescu punînd lucrurile la punct : „Ofițeri, subofițeri, soldați ! O armată învingătoare...”

BUCUREȘTI, 25 IANUARIE 1941

Vizita de rămas bun a Anei Fabricius.

Aflu de la ea că [noul ministru al Reichului] Killinger are misiunea de a-l ajuta pe general să-i „organizeze” pe verzi. Dar nu a mai rămas nimic de organizat.

De cine are nevoie Germania ? De armata română, adică de România. Realistă, [Germania] a trecut de partea armatei, condusă de general, împotriva verziilor, pe care ea însăși i-a dus la pierzanie. Unealta se aruncă întotdeauna, păstrîndu-se ceea ce s-a căpătat prin unealtă. Tîrnăcopul nu se bucură niciodată de privilegiile diamantului.

BUCUREȘTI, 26 IANUARIE 1941

Construcția barăcilor pentru germani din grădina de peste drum progresează repede, în ciuda rebeliunii de răsalaltăieri, de alaltăieri, de ieri.

Din ce în ce mai clar mi se conturează o lege generală : politicianul face totdeauna inversul celor ce a făgăduit că va face în politică. Ca dovadă : vatmanul [Antonescu] a cerut aducerea sa la putere, apoi abdicarea lui C[arol] sub motiv că nu vrea să tragă în tineretul verde. Peste patru luni, trage el însuși — ba chiar cu tunul — în aceste verdețuri.

În *Mein Kampf*, Hitler scria că nu va duce război împotriva imperiului britanic, dar, cîtiva ani mai tîrziu, după ce Hitler a ajuns la putere, Germania e în război cu Anglia.

În cartierele străbătute de mine azi dimineată, în drum spre slujba religioasă, casele sînt ciuruite de gloanțe ca niște site. „*Cînd cu rebeliunea...*“. Am văzut tunurile și mitralierele germane în poziție.

BUCUREȘTI, 27 IANUARIE 1941

Funeralii militare ale ofițerilor și soldaților uciși în zilele rebeliunii în Piața Victoriei, în fața Președinției Consiliului și a Ministerului de Externe (Palatul Sturdza). Ei au rezistat victorios asaltului dat de legionari.

Ziarele publică fotografii cu Killinger, alături de Fabricius, depunînd coroana trimisă de Hitler „vitejilor care și-au apărat patria de dușmanul dinăuntru“ (sic !)

Aici se oprește, în esență, componenta politică a jurnalului Marthei Bibescu. În lunile care urmează, însemnările reflectă, din ce în ce mai obsedant, grijiile pe care i le stîrnesc boala și suferințele lui George-Valentin. De pildă, la 31 martie 1941, ea notează : „George : dureri în maxilarul drept. La ora două după-amiază, scuipe puțin singe. Imi ascund lacrimile”. La 2 aprilie : „[George-Valentin] are cu 300 000 de globule roșii mai puțin. Vestea mă copleșește. El nu va ști nimic, nu trebuie să știe. Ce tristă este o minciună necesară, ce trist e să ajungi să te întrebi dacă pînă și tăcerea e destul de mută”. La 5 mai : „Toată ziua se scurge pentru mine în durere, cu gîndul la ce-l așteaptă de acum înainte. Dragostei mele i se adaugă un fel de respect pentru el [...]”. La 28 mai : „De ce nu pot schimba locul cu George ? Ar fi cu atît mai firesc ca eu să fiu cea care zace !”.

La 2 iulie 1941, pagina din jurnal începe astfel : „George – astăzi. La ora 10 și 20. Agonia. Apoi moartea... Tot ce am scris despre tine în această zi, în care viața mea se sfîrșește, împreună cu a ta, George...”. Amintirea lui revine mereu, stăruitoare, pînă la ultima filă a anului, 31 decembrie 1941.

CRISTIAN POPIȘTEANU
NICOLAE MINEI

Sumar

<i>Studiu introductiv de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei</i>	5
<i>Mic preambul</i>	35
<i>Caietul I (1 ianuarie 1939 — 31 iulie 1939)</i>	37
<i>Caietul II (31 iulie 1939 — 31 decembrie 1939)</i>	87
<i>Caietul III (31 decembrie 1939 — 26 mai 1940)</i>	142
<i>Caietul IV (27 mai 1940 — 31 decembrie 1940)</i>	174
<i>Caietul V (15 ianuarie 1941 — 27 ianuarie 1941)</i>	235
<i>Epilog</i>	238

Redactor : IULIA GIROVEANU
Tehnoredactor : MARIANA RĂDULESCU

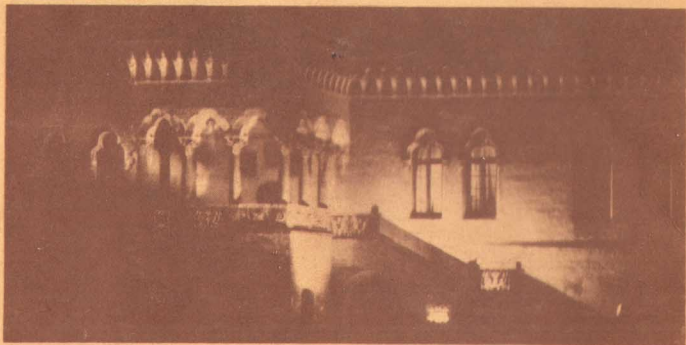
Format 16/34×84. Coll tipar 16
Bun de tipar 4 aprilie 1979. Apărut — aprilie 1979

Comanda nr. 8900/80 504
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”,
Piața Scintei nr. 1,
București, Republica Socialistă România

Editura politică

Va veni o vreme cînd acest popor,
care n-a fost cunoscut pînă acum,
va fi luat în seamă. Din această
țară, trecută sub tăcere, vor răsuna
cîntece și muzică. Neamul acesta
va renaște și lumea se va mira că

de o minune să afle, în sfîrșit, tot
ceea ce el posedă din conștiința
universală.

Marsha Sikes